

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

F. AHLEFELDT LAURVIG

STORKANSLEREN

VII

H. HAGERUPS FORLAG · KØBENHAVN
MCMXLVIII

INDHOLD

	Side
Storkansleren efter Genforeningen	1
Den europæiske Storpolitik.....	57
Danmark og Hamburg	107
Eleonora Christine og Frederik Ahlefeldt.....	204
Frederik Ahlefeldt og Gottorperne	227
Frederik Ahlefeldt og Hertugdømmernes Landdag	243

STORKANSLEREN EFTER GENFORENINGEN

STORKANSLERENS Tanker kredsede tidligt og silde omkring Genforeningen, og det var hans inderlige Haab, at Danmark maatte bevare hele Sønderjylland, i det mindste saa længe han levede; men nogen fast Overbevisning om, at Genforeningen vilde staa urokket, havde han dog ingenlunde.

I Frederik Ahlefeldts to sidste Leveaar, 1685—86, stod hele Monarkiets Politik i Gottorps Tegn, og Storkansleren var klar over, at der maatte gives efter over for Gottorp, det galdt for ham om at sikre Danmark hele Sønderjylland, selv om det skulde koste noget, gratis mente han ikke, vi fik Lov til at beholde det. Syg som han var, og overbevist som han var om, at han ikke skulde leve længe endnu, var Frederik Ahlefeldt glad over, at han efter al Sandsynlighed ikke skulde opleve Danmarks Ydmygelse ved at tilbagegive Sønderjylland.

For Christian 5. var det lige saa betydningsfuldt som for hans Kansler, at der ikke blev rokket ved Genforeningen, men Kongens Tanker kredsede dog mere omkring de skaanske Provinser, der lige til Kongens Død vedblev at være et aabent Saar for Christian 5., medens Frederik Ahlefeldts Tanker efterhaanden ophørte med at gaa mod Nord og i Stedet for rettedes mod Bestræbelsen efter at øge Danmarks Magt mod Syd. Kongen, der ikke saa saa langt ud i Fremtiden som Frederik Ahlefeldt, var mere overbevist om Genforeningens Varighed end hans Kansler. Naar man ubetinget har bebredt Christian V, at han erklærede Hamborg Krig, noget, Frederik Ahlefeldt saa nødig vilde gaa med til, maa man dog huske paa, at Kongens Mening med Angrebet paa Hansestaden var forbundet med Ønsket om Bevarelsen af Sønderjylland. En vis Inkonsekvens var der i Frederik Ahlefeldts Planer om at gøre Danmark mægtigt mod Syd,

naar det var ham forholdsvis ligegyldigt, om man bevarede Oldenburg, blot man fik noget bedre til Gengæld. Frederik Ahlefeldt var derfor lydhør over for de Fløjtetoner, der lød fra Lederen af de brunsvigske Staters fælles Udenrigsminister, Baron Grote. Det brunsvigske Forslag gik ud paa, at Danmark i Bytte for Sønderjylland skulde give Hertugen af Gottorp hele Oldenburg samt en Del Amter i Holsten, først og fremmest Steinhorst, som Griffenfeld havde haft Fingrene ude efter, som Betaling fra gottorpsk Side, ifald han paa en for Hertugen tilfredsstillende Maade ordnede den Sag, som hans Efterfølger i Embedet nu havde mellem sine Hænder. Af andre holstenske Amter skulde Hertugen af Gottorp efter Grottes Forslag have det store Tremsbüttel, Reinbeck og Trittau samt Byen Oldesloe; de øvrige af Besiddelserne i Holsten skulde Hertugen afgive, desuden begge Hertugdømmerne Stormarn og Ditmarsken. Den gottorpske Del af Holsten vilde derved være blevet bedre arronderet, noget, man ellers ikke lagde megen Vægt paa i hine Tider. Da Frederik Ahlefeldt vidste, at Hertugen af Gottorp var i en bundløs Gæld, navnlig som Følge af hans ødsle Hofholdning, foreslog Storkansleren Kongen at betale Svogereus Gæld.

Det hele vilde sikkert være gledet nogenlunde let igennem, havde Ahlefeldt faaet Lov til at ordne Sagen alene, men hans Misundere og Fjender ved Hove benyttede Lejligheden til at forplumre Sagen. Det var saa meget lettere at komme Storkansleren til Livs, som Christian 5. var noget forstemt over de Resultater, Ahlefeldt havde hjembragt fra den store Kongres i Itzehoe, hvilke Kongen med Urette mente var for magre. Hvad der i høj Grad bidrog til at faa Sagen trukket i Langdrag, var det, at Ahlefeldt hyppige Sygdomsanfald og deraf følgende Udeblivelse fra Gehejmraadets Møder svækkede hans Indflydelse, hvoraf Fjenderne benyttede sig. Gehejmraadet bestod paa det Tidspunkt af Ahlefeldt, Gyldenløve, Biermann, Reventlow og Vibe. Af disse Mænd var Biermann stadig Ahlefeldt tro. Men de indflydelsesrige Mænd hørte for en stor Del ikke til Gehejmraadet; af dem viste Jessen lige til Storkanslerens Død den største Hengivenhed og Troskab mod sin Foresatte, medens Stöcken hadede Storkansleren. Det var ogsaa til Skade for Monarkiets Ledelse, at Gylden-

løves Stilling svækkedes, skønt hans Venskab med Halvbroderen forblev uforandret; Frederik Ahlefeldt, der var meget intim med Kongesønnen, savnede dennes Assistance i Arbejdet med at styre Landets Ror, men derved var intet at gøre, Gyldenløve var syg og manglede Frederik Ahlefeldts Evne til at tage sig sammen, der-til kom, at han var deprimeret og misfornøjet med det hele.

I hine Tider var der to Maader, hvorpaa Statsmændene søgte at klare Skærene; det vigtigste var at sikre sig mægtige Forbunds-fæller og samtidig sørge for, at man havde Ryggen fri og ikke risikerede at blive fortrædiget eller angrebet bagfra under Krig, optrækkende Krig, eller i farefulde Situationer; med dette Arbejde var Frederik Ahlefeldt ideligt beskæftiget de to sidste Aar, han levede, uheldigvis med skiftende Held; det andet, ofte meget probate Middel, var Arrangementet af fyrstelige Ægteskaber; i saa Henseende mislykkedes det totalt for Frederik Ahlefeldt: Christian 5. blev gjort til Svoger med sine og sit Lands argeste Fjender, Kongen af Sverige og Hertugen af Holsten-Gottorp, men lige meget hjalp det. Baade fra dansk og svensk Side var man meget opsat paa at faa Karl 11. forenet med den danske Konges yndige Søster, Ulrikka Eleonora, udelukkende for derigennem at undgaa Faren for Krig mellem de to nordiske Riger; om at imødekomme en gensidig Tilbøjelighed mellem de to unge var der overhovedet ingen Tale, Partiet var rent og skært politisk, de senere Ægtefæller havde aldrig set hinanden for deres Øjne. Næppe var den danske Kongedatter trolovet, som det dengang hed, med den svenske Konge, før der udbrød Krig mellem de respektive Lande; 13. Juni fandt Trolovelsen Sted, i September brød den skaanske Krig ud, og Forbindelsen mellem de to udsat, men mærkelig nok ikke ophævet. Næppe var Krigen forbi, fire Aar efter Fredsbrudet, før Trolovelsen blev genoptaget, og Ægteskabet fandt Sted; ret betegnende blev Ægtepagten udfærdiget samtidig med, at man underskrev Freden og Forbundet mellem de tre nordiske Lande, og Ulrikka Eleonora skulde danne Bindeleddet og Garantien for, at Alliancen holdt: »Til evige Tider«, hvilket den langt fra gjorde. Ophavsmændene til det skandinaviske Forbund, Frederik Ahlefeldt og Johan Gyldenstierna, holdt af al Magt fast ved Alliancen, men den sidste døde uheldigvis

samme Aar, Freden var sluttet, og den nye Dronning prøvede end ikke paa at dæmme op mod den dansk-fjendtlige Aand, hvori Sverige efter den Tid blev ledet af Gyldenstiernas Efterfølger, Oxenstierna. Hendes politiske Indflydelse var og blev lig Nul, derimod udviklede Forholdet mellem Kongeparret sig meget harmonisk, og Karl 11. var Fortvivlelsen nær, da han mistede sin Ægtefælle; saaledes virkede dette rent politiske Ægteskab ganske modsat sin Bestemmelse.

Lige saa uheldig i politisk Henseende var den Forbindelse, man tvang Christian 5.s anden Søster, Frederikke Amalie, til at indgaa med Hertug Christian Albrecht af Gottorp. Ægteskabet skulde bane Vej for en Forsoning mellem Danmark og Gottorp, men Forsøget fik et om muligt endnu daarligere Udfald end det andet, der udviklede sig et regulært Had mellem de tvende Svogre, medens det personlige Forhold mellem Christian 5. og Karl 11. til det sidste vedblev at være taaleligt, bortset fra de politiske Divergenser. Hadet mellem Svogrene deltes af deres Slægtninge og af Beboerne i de respektive Stater, og den Søn, som Frederikke Amalie fødte, den senere Hertug Frederik 4., blev om muligt endnu mere hadefuld mod Danmark, end nogen af hans Forængere havde været. Hvad den rent menneskelige Side af Ægteskabet angaar, blev det til endnu mindre Glæde end den politiske; Frederikke Amalie var, i Modsætning til sin blændende smukke Søster, grim som Arvesynden og ganske ude af Stand til at fængsle sin Ægtefælle.

Betydeligt mere Held havde Frederik Ahlefeldt med sine Bestræbelser for at skabe og opretholde Forbundet med andre Stater, skønt han ogsaa her mødte Skuffelser. En stor Skuffelse beredte Frankrig Storkansleren, der havde genoptaget, eller rettere fastholdt Griffenfelds Politik over for Ludvig 14., en Politik, der skulde blive Hovedaarsagen til den ulykkelige Rigskanslers Fald. Frederik Ahlefeldt havde her fuld Støtte af Kongen, der imidlertid gjorde sig behagelig for den franske Konge af andre Grunde end dem, der dikterede Storkansleren hans Holdning; Christian 5. ønskede Frankrigs Hjælp til at generhverve Skaane, Halland og Bleking, medens Frederik Ahlefeldt, med sit mere praktiske Blik og sin manglende Sans for politiske Drøm-

merier, længst havde opgivet at faa de skaanske Provinser tilbage, hvilket han vidste, Ludvig 14. aldrig vilde gaa med til, den samme Potentat maatte ikke være Herre over begge Sider af Øresund. Storkansleren vilde i Modsætning til Christian 5. nødig gaa løs paa selve Sverige, men ønskede Nabolandet sat ud af Tyskland paa Grund af det farlige Naboskab med Holsten og Oldenburg, og de Forviklinger, som kunde fremkaldes deraf. Frederik Ahlefeldt var for en Gangs Skyld mere krigersk end Christian 5., der dæmmede op mod Storkanslerens Ønsker om at jage Svenskerne ud af det romerske Rige uden Frankrigs Hjælp, hvad Frederik Ahlefeldt troede kunde gaa an, da han mente, at Danmark ved Hjælp af sin stærke Flaade kunde hindre svenske Troppeoverførsler til Tyskland. Men Frankrig vilde ikke deltage i Danmarks og de nordtyske Staters Forsøg paa at jage Svenskerne ud af Tyskland, og han kritiserede stærkt Foretagendet, navnlig som det var planlagt fra dansk Side. Det var en stor Skuffelse for Frederik Ahlefeldt; i en af hans officielle Skrivelser ser man endog en Antydning af Kritik af Kongen, idet han overfor Gehejmerraadet erklærede, at et Foretagende mod Sverige i Tyskland kunde være lykkedes, selvom Kongen havde undladt at spørge Ludvig 14. om hans Tilladelse, for trods sin Fraskvenlighed fandt Storkansleren det ydmygende for Danmark intet at turde foretage sig i udenrigspolitisk Henseende, før man havde spurgt Solkongen om Tilladelse; men det var der saa mange andre Stater, som heller ikke turde, end ikke en saa mægtig Stat som Brandenburg.

Det var navnlig det gottorpske Spørgsmaal, der bevirkede, at Frederik Ahlefeldt af al Magt vilde holde fast ved Frankrigs Bevaagenhed, det er dertil, han hentyder, naar han i en officiel Skrivelse til Gehejmerraadet bemærker, at Frankrigs Venskab var nødvendigt for Danmark, da Tiderne var farlige, og Monarkiet var blevet indviklet i flere Sager, som det ikke kunde klare uden fremmed Hjælp. Storkansleren maatte til den Ende stadig overtale Christian 5. til at holde fast ved Frankrig, hvad der ikke faldt Storkansleren saa let, da Kongen var blevet dygtig irriteret paa den franske Regering, fordi Danmark til Dels blev narret for de store Subsidier, som Ludvig 14. havde lovet at yde, det

var i hvert Fald meget lidt Mønt, der kom fra den Kant, og det havde den ubehagelige Virkning, at Danmark maatte indskrænke Hæren betydeligt, da man ingen Penge havde til at lønne de hvervede Tropper med; Christian 5. var iøvrigt blevet mindre krigersk.

Hovedsagen var dog, baade for Christian 5. og hans Kansler, at Ludvig 14. indtil videre holdt sin Haand over Genforeningen, og saa længe det var Tilfældet, kunde der ikke rokkes ved den. Derfor kunde Danmark med Frankrig i Ryggen stille sig stejlt over for Kejseren, som vilde skabe en modus vivendi mellem Danmark og Gottorp. Storkansleren holdt sig stadig uden Vaklen ved det rigtige Standpunkt, at Sønderjylland ikke vedkom det tyske Rige, hvis Rettigheder udelukkende gjaldt Holsten; paa denne Basis var han parat til at forhandle med vore tvende Allierede, Brandenburg og Brunsvig. Frederik Ahlefeldts diplomatiske Arbejde med at bevare nøje Føling med disse to Magter slog til Dels fejl, hvilket han, hvad man kan se af hans Breve, tog sig meget nær, navnlig gjorde det ham ondt, at Baron Grote som Leder af samtlige brunsvigske Landes Udenrigspolitik svigtede ham, og intet Hensyn tog til de Aftaler, som Storkansleren havde afsluttet med ham under sine hyppige Ophold i Celle. Grote var blevet mere tilbøjelig til at gaa Hertugen af Gottorps Ærinder.

Ikke stort bedre gik det Frederik Ahlefeldt med Brandenburg. Vi har ofte haft Lejlighed til at omtale Storkanslerens Mistillid til Kurfyrst Frederik Vilhelm, en Mistillid, der viste sig berettiget under Forhandlingerne om Danmarks Forhold til Gottorp efter Kongressen i Itzehoe. Det Aar, Frederik Ahlefeldt døde, sluttede Danmarks tidligere Ven og Sveriges tidligere bitre Fjende Forbund med Danmarks Arvefjende og lovede Karl den 11. at søge det gottorpske Mellemværende ordnet paa en for Sverige gavnlig Maade; Kurfyrsten sluttede omtrent samtidig Alliance med Republikken Holland og vendte sig skarpt mod Frankrig. I Kurfyrstens Machinationer over for Frankrig blandede der sig ogsaa et ideelt Motiv, idet Frederik Vilhelm som ivrig Lutheraner harnedes over Ludvig 14.s over al Beskrivelse brutale Forfølgelse af sine protestantiske Undersaatter, som i Massevis maatte flygte ud af Frankrig for at undgaa Ludvig 14.s Bødder og hans beryg-

tede »Dragonader«, der ved Hjælp af en Pistol for Panden skulde omvende Calvinisterne til Katholicismen. Kurfyrsten, og med ham hans Undersaatter, havde med Rædsel og Afsky været Vidner til, hvorledes man med russisk Despoti rasede mod alle de Franskmænd, der ikke lystrede Parolen fra oven og ikke havde den samme religiøse Tro som Kongen. Da Ediktet i Nantes ophævedes Aaret før Frederik Ahlefeldts Død, blussede Harmen yderligere op i den protestantiske Del af Tyskland og for en overvejende Del ogsaa i den katolske, og Kurfyrsten lod sig rive med af Folkestemningen til at slutte Forbund med Ludvig 14.s Fjender og ophæve den Forbindelse med Frankrig, som Frederik Vilhelm stedse havde følt som en bitter Ydmygelse, alene dikteret af Nødvendigheden. Kurfyrsten pointerede yderligere sin fjendtlige Holdning mod Frankrig ved at slutte et Forsvarsforbund med sit og sit Dynastis Arvefjende, den romerske Kejser.

Stillingen blev ved denne Brunsvigs og Brandenborgs Holdning meget vanskelig for Frederik Ahlefeldt som Rigets øverste Leder, men han fik ubetinget Støtte hos sine Kolleger i Gehejmeraadet. Det samme gjaldt de interne Forhold, nærmere betegnet Sønderjylland og Holsten, over for hvilke Frederik Ahlefeldt til det sidste vedblev at være Helstatsmand, for at bruge et mere moderne Udtryk. Dette Standpunkt gav han med Fynd og Klem Udtryk under det store Møde paa Gottorp, hvor Christian 5., lige efter Genforeningen, havde sammenkaldt Gehejmeraadet in pleno til et flere Dages Møde. Ved denne Lejlighed mødtes Frederik Ahlefeldt med Gyldenløve, Statholderen i Hertugdømmerne Ditlev Rantzau, der var Storkanslerens Svoger, Biermann, Liliencron og Reventlow. Med den største Iver talte Ahlefeldt ved denne Lejlighed for Bevarelsen af Helstaten og advarede med stor Veltalenhed og Varme mod en Adskillelse mellem Sønderjylland og Holsten, som efter hans Opfattelse burde regeres under et. Storkansleren foreslog Oprettelsen af en Fællesregering i Slesvig By, hvorved han markerede, at Hovedvægten laa paa Sønderjylland. Samtlige Gehejmeraader lod sig rive med af Frederik Ahlefeldt, med Undtagelse af Liliencron, der krævede Slesvig og Holsten delt i tvende Hertugdømmer med et særligt Regeringskancelli for Sønderjylland. Liliencrons Ord havde imidlertid ringere

Vægt end de andres, idet Christian 5. var blevet ked af ham, hvad man ret betænkt ikke kan bebrejde Kongen, naar man erindrer Liliencrons mer end blakkede Fortid, navnlig hans aabenlyse Landsforræderi efter Freden i Roskilde, da han uden Blussel gik i svensk Tjeneste og fik et meget højt Embede. Endnu mere graverende var det utvivlsomt, da han ganske i Corfitz Ulfeldts Lignelse optraadte som svensk Forhandler efter Slaget ved Nyborg. Paa Grund af Liliencrons store Dygtighed og Brugbarhed lukkede man fra dansk Side et Øje til over for Mandens antecedentia og lod ham glide ind i Embedsstanden, i hvilken han gjorde en glimrende Carrière. Som Gesandt ved Wienerhoffet og Rigsdagen i Regensburg fik Liliencron Lejlighed til at gøre Gavn ved sit Arbejde for at bringe den oldenborgske Arvesag i Orden. Liliencron, der var Sønderjyde af Fødsel, fik dog sit egentlige Virkefelt i Hertugdømmerne, først som Landdrost i Pinneberg, senere, straks efter den skaanske Krigs Afslutning, som Kansler i Hertugdømmerne, og Aaret efter som Landraad.

Gyldenløve var ligesom Ahlefeldt, til hvem han, som Aarene gik, knyttedes med stedse fastere Venskabsbaand, i en særlig Grad interesseret i det gottorpske Spørgsmaal. Skønt Christian 5.s Broder administrerede Embedet som Statholder i Norge med stor Iver og Dygtighed, blev det efterhånden hans Overbevisning, at han maatte samle sine Kræfter om Arbejdet paa at bevare det samlede Sønderjylland for Danmark og holde Gottorp Stangen. Under de her omhandlede Forhold, hvor alle de styrende i Danmark var optagne af det gottorpske Spørgsmaal, følte Gyldenløve, at hans Plads var i Begivenhedernes Midtpunkt; som Medlem af Gehejmerraadet maatte han til Tider opholde sig i Kongeriget, og da han havde den samme Lethed som Frederik Ahlefeldt ved at snøre sin Ransel og bryde op til en Rejse, tog han til Danmark, hver Gang han mente, at hans Nærværelse krævede det. Dertil kom, at Kongen rent personligt savnede Gyldenløve, naar han ikke havde ham om sig. Ogsaa Frederik Ahlefeldt savnede »Hans Høje Excellence« under dennes Fraværelse, de to havde meget tilfælles og arbejdede godt sammen, lige fra den Tid, da de i Forening med Griffenfeld dannede det Triumvirat, som i Fællesskab styrede de forenede Riger. I de her omhandlede

Aar, da Gyldenløve maatte være borte fra Norge i en lang Periode, overlod han den civile Administration til Vicestatholderen Just Høg, medens Baron G. W. Wedell maatte føre Kommandoen over Hæren, som Gyldenløve med saa megen Glans havde ført under den skaanske Krig. Hvad en ny Krig mod Sverige angaar, var Gyldenløve ikke saa ivrig som Ahlefeldt efter at vende Kongens Tanker bort fra det vovelige Foretagende, idet hans Stilling til dette Spørgsmaal var noget op og ned; da det dansk-svenske Forbund, som Frederik Ahlefeldt med Besvær havde stablet paa Benene, brast ved Gyldenstiernes Død, søgte Gyldenløve at puste Liv i det døende Forbund, men uden Held, hans Illusioner i saa Henseende var mere levende end Storkanslerens. Men da Christian 5. ikke var særlig interesseret i Alliancens Fornyelse, opgav Gyldenløve sine Bestræbelser. Paa det her omhandlede Tidspunkt støttede Gyldenløve af al Magt Ahlefeldts Planer om en Byttehandel med Gottorp, der efter hans Mening skulde have Oldenborg som Erstatning for Sønderjylland, hvilket Frederik Ahlefeldt dog mente var at komme Gottorp lovlige meget i Møde. Gyldenløve støttede ogsaa i fuldt Maal Storkanslerens bestemt udtalte Vilje til at bevare Sønderjylland og Holsten udelt sammen, og han søgte af al Magt at holde Kongen fast ved Ahlefeldts Standpunkt. Christian 5. var her som ved saa mange andre Lejligheder vaklende, men han rettede sig dog efter sin Kansler, hvilket Kongen, der gentagne Gange overværede Gehejmraadets Møder paa den forjagede Gottorps Slot, personligt bekræftede. Det er et Bevis paa Gyldenløves store Elskværdighed og Omgængelighed, at der under disse betydningfulde Gehejmraadsmøder aldrig opstod Rangstridigheder, til Trods for Kongesønnens exceptionelle Stilling som Landets fornemste Mand, der i den nyoprettede Rangforordning havde Plads umiddelbart efter de kongelige. For Gyldenløve var det ligesom for Ahlefeldt en Behagelighed, at de vigtige Møder blev afholdt paa Gottorp, da de begge havde Gødser i Nærheden, hvor de kunde opholde sig.

Frederik Ahlefeldt havde naturligvis ogsaa aktiv Støtte under Møderne paa Gottorp af sin indflydelsesrige Svoger, Statholderen Ditlev Rantzau, der gerne plejede at følge i Storkanslerens Kølvan. Statholderen delte Ahlefeldts Uvilje mod Gottorp, og naar

han bestømte i sit Testament, at hans Grevskab, det største i de forenede Riger, skulde gaa over til Kongen, ifald hans Slægt uddøde paa Mandssiden, var det ikke, som almindelig antaget, udelukkende af Loyalitet over for det danske Kongehus, men af Frygt for, at Gottorperne skulde slaa en Klo i hans talrige holstenske Godser, dersom det omtalte, lidet sandsynlige, Tilfælde skulde indtræffe. Rantzau var lige saa lidt som Frederik Ahlefeldt overbevist om, at den kongelige Enevælde var Idealet af en Regeringsform, han stillede sig tvært imod ret skeptisk i saa Henseende, hvilket allerede skrev sig fra hans Studenteraar; han havde endog det Mod at give offentligt Udtryk for sine Anskuelser et Aar efter Enevældens Indførelse. Naar Rantzau i Gehejmerraadet med Fynd og Klem udtalte sig til Fordel for Frederik Ahlefeldts Krav om Slesvigs og Holstens absolutte Udelelighed, laa for en meget stor Del Tanken om Gottorp bag ved, man burde af al Magt sørge for, at Gottorperne blev distancerede.

Den senere Storkansler, Conrad Reventlow, deltog under Gehejmerraadets Møder paa Gottorp med Iver i Debatten om, hvorvidt Hertugdømmernes Enhed skulde bevares, eller en Deling foretages, han delte Frederik Ahlefeldts Anskuelse i saa Henseende. For Reventlow var det, ligesom for de alt nævnte andre Deltagere i Gehejmerraadets Møder, en Behagelighed, at disse fandt Sted paa Gottorp, da Grev Reventlow ogsaa havde diverse Boliger i Nærheden.

Megen Indflydelse ved Møderne havde Biermann, eller, som han nu hed, Ehrenschild, der paa mange Omraader var Frederik Ahlefeldts højre Haand. Navnlig havde Storkansleren god Brug for Ehrenschild, den Gang han vilde føre sine Planer om Svenskerne Fordrivelse fra det romerske Rige ud i Livet; Ehrenschild blev blandt andet sendt til Celle for at forhandle med Baron Grote; derfra gik Gehejmerraadets Rejse til Berlin. Ehrenschild skulde paa de to Steder aftale en Deling af de svenske Besiddelser i Tyskland, naar Svenskerne var fordrevne fra Riget; Danmark vilde have Bremen. Ogsaa den snilde Diplomat, Frederik Gabel, Christoffer Gabels Søn, arbejdede som dansk Gesandt i Berlin ivrigt for Bremens Erhvervelse. Gesandten havde da ogsaa sine personlige Grunde. Gabel var nemlig født i Bremen,

hvor hans Fader havde det betydningsfulde Embede som Kammer skriver hos den afdøde danske Konge, der dengang var Ærkebiskop i Bremen, en Stilling, Christian 4. havde skaffet sin næstældste Søn, der paa det Tidspunkt, hvor »den udvalgte Prins« endnu levede, ikke havde synderlige Udsigter til en Carrière i det danske Monarki. Dertil kom, at Frederik Gabel, ligesom sin berømte Fader, paa Bunden følte sig mere som Tysker end som Dansker, og følgelig ikke alene af Hensyn til Danmark, men ogsaa til det romerske Rige, ønskede Svenskerne fordrevne fra Tyskland. Henved halvandet Hundrede Aar senere, ved Freden i Kiel, erhvervede Danmark et af de svenske Lande i Tyskland, nemlig Pommern, men maatte til Gengæld afgive Norge, unægtelig et daarligt Bytte, saa meget daarligere, som Danmark umiddelbart derefter maatte bortbytte Pommern mod det endnu mindre Lauenborg; det hele mindede om H. C. Andersens: »Hvad Fatter gør, er altid det rigtigste«. Udtalelser fra Gabels Side kunde tyde paa, at det morede ham at modarbejde Frederik Ahlefeldt, til hvem han havde et Horn i Siden, da det hovedsagelig var den senere Storkansler, der havde fremkaldt hans Faders Fald efter Frederik 3.s Død; Faldet var brat og dybt, idet Gabel havde været Frederik 3.s højre Haand. Frederik Ahlefeldt havde absolut ingen Sympati for den afsatte Statsmand, han var, ligesom sine to Fæller, Gyldenløve og Griffenfeld, den nye Tids Mand. Derimod kan der til en vis Grad bebrejdes Christian 5. Utaknemlighed i dette Tilfælde, for Gabel havde i høj Grad medvirket til Indførelsen af Enevælden, der af Christian 5. betragtedes som et »uskaterligt Klenodie«; desuden havde Gabel, der var Financier om en Hals, skaffet hans Fader mange likvide Pengemidler, hvoraf en Del var gaaet over paa den nye Konge. Gabel glemte ikke sig selv, han skrabede godt til sig, saaledes forpagtede han Færøerne mod en aarlig Afgift af 1000 Daler, ligesom han tog mod Bestikelse i stor Stil af Ulfeldt og hans Gemalinde. Ved Afskedigelsen var Christian 5. formentlig, som saa ofte, paavirket af sin Moder, der ikke kunde fordrage Gabel. Ahlefeldts Antipati mod Gabel var gensidig, og Gabel gjorde hvad han kunde for at skade den senere Storkansler, saa længe Frederik 3. levede.

Hovedemnet for Gabels Forhandlinger med Frederik Vilhelm,

der var sin egen Udenrigsminister, og Baron Grote, var imidlertid, at Magterne gav deres Sanktion paa en Byttheandel mellem Danmark og Gottorp. Frederik Ahlefeldt havde paalagt Ehrenschild at tilbyde Hertugen af Gottorp Oldenburg som Erstatning for de ham berøvede Dele af Sønderjylland, en, som man skulde synes, meget ufordelagtig Handel for Danmark; men saa betydningsfuld forekom Bevarelsen af Sønderjylland Ahlefeldt at være, at han fastholdt dette Forslag; maaske har han i sit stille Sind indset det haabløse i hele Affæren og har derfor ikke villet gabe for højt. Ehrenschild misbilligede højligt Ahlefeldts efter hans Mening utilstedelige Beskedenhed, men tog tavs mod Ordrene for ikke at fremkalde en ubehagelig Scene med den opbrusende Storkansler.

Hjemme i København var hverken Kongen eller Storkansleren synderligt tilfredse med Udfaldet af Gabels Forhandlinger med Frederik Vilhelm. Christian 5. var a priori mindre velstemt over for Gabel, som havde vundet stærkt Indpas indenfor den gamle danske Adel, der af Kongen betragtedes som Kongehusets svorne Fjende; Gabel havde nemlig ægtet en Juel fra Villestrup.

Heller ikke Ehrenschilds Svigersøn Jessen, ogsaa en af Frederik Ahlefeldts Yndlinge og Hjælper, der var blevet Sekretær i Statsraadet efter sin Svigerfader, fandt, at der blev gabet højt nok op over for Gottorp. Efter nye Forhandlinger blev der Enighed om, at man til Gengæld for en Overdragelse af hele Oldenburg og Delmenhorst forlangte, ikke alene Hertugen af Gottorps sønderjydske, men ogsaa hans holstenske Lande; som Erstatning skulde Gottorperen have Part i Bremen, ifald det lykkedes at fravriste Sverige det.

Gottorp var blevet Balthazar von Jessens Specialitet, en Specialitet, som han begyndte at dyrke, da han var blevet Sekretær ved Regeringskancelliet i Glückstadt. Fra Glückstadt gik Vejen til en betydningsfuld Stilling indenfor Tyske Kancelli i København; Jessen fik her Biermann til øverste Foresatte, til hvem han sluttede sig med Liv og Sjæl, og hvis Svigersøn han snart efter blev. Fra den Tid af blev Svigerfader og Svigersøn som *eet* Menneske i deres udenrigspolitiske Arbejde. Den svimlende Carrière kulminerede, da Jessen blev en af Christian 5.s mest formaaende Yndlinge som dennes Kammersekretær, desuden blev

han Sekretær ved Gehejmraadet. Jessen blev hurtig klar over, at en Ordning med Gottorp laa Kongen meget paa Hjerte, og fra nu af gav han sig til utrættelig at arbejde paa at bringe denne Sag til en for Monarkiet lykkelig Afslutning. Han var ligesom Ehrenschild klar over, at Vejen til Genforeningens Bevarelse gik over Frankrig, og at det frem for alt gjaldt om at sikre sig Ludvig 14.s Venskab. Da Jessen i høj Grad havde Pennen i sin Magt, var det rimeligt, at Kongen benyttede ham til at affatte de fleste af de mange Skrivelser, som skulde udfærdiges med den kommende Genforening for Øje; Kongen tog derfor Jessen med til Sønderjylland, da det endelige Skridt til denne Landsdels Inkorporation i Kongeriget skulde foretages. Den 200 Aar senere vedtagne Fællesforfatning for Danmark og Sønderjylland tog i mangt og meget Jessens Arbejde til Mønster. Til Uheld for Jessen var han ikke alene en af Hovedmændene ved Genforeningen, men han maatte 5 Aar senere som Oversekretær i Tyske Kancelli fuldbyrde Genforeningens Ophævelse og Hertugen af Gottorps Genindsættelse i hans gamle Rettigheder.

Jessens Kongstanke inden for dansk Udenrigspolitik, Venskab med Frankrig, fik ved det for Danmark saa sørgelige og ydmygende Forlig i Altona sit Grundstød. Det var Frankrig, der støttede Gottorp, som kunde smigre sig med at være i Besiddelse af adskillig mere Sympati hos de førende Magter end Danmark; det faldt derfor Ludvig 14. let at gennemtvinge Gottorpernes Genindsættelse. Den danske Regering maatte gøre gode Miner til slet Spil, og, da Danmark var fattigt og forarmet, maatte man bide den ganske naturlige Vrede i sig og tage mod Kong Ludvigs nedladende Tilbud om vedblivende at yde Danmark Pengehjælp.

Trods alt kunde Jessen ikke skrinlægge sine Planer om en ny Genforening, og da han efter Storkanslerens Død var blevet Leder af Danmarks Udenrigspolitik, fortsatte han med at arbejde paa Christian Albrechts Fortrængen. Medens hans gamle Chef Frederik Ahlefeldt ganske havde opgivet ethvert Haab om at generhverve Skaane, Halland og Bleking, vedblev Jessen at klynge sig til Tanken om denne Mulighed, som han vidste, at Kongen i saa høj Grad haabede paa; om Jessen har troet paa Muligheden af atter at gøre den danske Konge til Herre over

begge Sider af Øresund, er et stort Spørgsmaal, men Christian 5. troede fuldt og fast derpaa, og det har vel nok gjort Udslaget for Jessen, der knap var saa populær hos Kongen, efter at Genforeningen havde lidt Skibbrud. Det var dog ikke Jessens Skyld, at Planerne om Gottorp først endelig skulde realiseres under Christian 5.s Søn og Efterfølger, Forholdene var for ugunstige, idet hele Europa holdt med Gottorp mod Danmark. Det er et smukt Træk hos Christian 5., at han ikke, som mangan en Tyran vilde have gjort, lod Jessen undgælde for Uheldene, men tværtimod, trods en latent, forstaaelig Misstemning, lod Jessen avancere til at blive Medlem af Gehejmeraadet. Det faldt i Jessens Lod at bringe den Sag, som Frederik Ahlefeldt i det ene Tiaar efter det andet arbejdede med, Elbtoldens endelige Ordning, til Afslutning. Det var vel nok det eneste Lyspunkt ved Freden i Traventhal, at denne Sag, der havde sat, ikke alene Frederik Ahlefeldt, men hans Forgængere gennem snart et Aarhundrede graa Haar i Hovedet, blev ordnet, idet den romerske Kejser gav Sanktion paa Kongen af Danmarks udelukkende Ret til Elbtolden. Spørgsmaalet om Elbtolden havde af og til fremkaldt divergerende Meninger mellem Christian 5. og hans Storkansler. Kongen interesserede sig knapt saa meget for Sagen som Frederik Ahlefeldt, for hvem det efterhaanden var blevet en Kæphest; Kongen søgte at sammenkæde Spørgsmaalet med den stadig truende Stilling til Hamborg, og her opfattede Storkansleren det som sin Pligt at holde igen paa Christian 5.s krigerske Lyster, men Kongen gjorde gældende, at Elbtolden var et Magtspørgsmaal, og derfor maatte Overherredømmet over Hansestaden vindes.

Jessen havde det Held at opleve den endelige, af Frederik 4. fuldbyrdede Genforening. Ved denne Lejlighed fastholdt Jessen Frederik Ahlefeldts aldrig opgivne Tanke om en Bevaring af Landdagen i Sønderjylland. Storkansleren havde set sine Bestræbelser i saa Henseende strande, og hans sidste Haab om en Begrænsning af Despotiet glippe, medens Jessen fik den nye Konge til at imødekomme det almindelige Ønske, ikke af Sympati for liberale Institutioner, men fordi der ikke var nogen anden Vej farbar til Opnaaelsen af nye Skatter, nødvendiggjort som altid af de aldrig standsende Krige, ganske som i de foregaaende Kongers

Tid. Trods sin høje Alder blev Jessen, der dengang var lige mellem 60 og 70, en Alder, der dengang regnedes for at være højere, end man regner den for i vore Dage, udnævnt til Præsident for den sønderjydske Regering og Justitiarius i Overretten paa Gottorp. Desværre gjorde Sønderjyden Jessen, hvis Aandsliv og Dannelse udelukkende var tysk, intet for at bevare Danskheden i det generhvervede Land. Frederik Ahlefeldts gamle Akter fra den første Genforening blev benyttede ved den endelige »Réunion«, men det skulde vise sig, at Akterne, der havde været tilfredsstillende i 1684, ikke længere var tidssvarende.

I Lighed med sin Ætling, den teaterbegeistrede General Frederik Ahlefeldt, var Storkansleren en stor Beundrer af den Skønhed, der var udbredt over Gottorps nærmere og fjernere Omgivelser; han udtalte sig i stærke Udtryk derom, navnlig skrev han om sin Beundring for de vidtstrakte Haveanlæg, som han fik rig Lejlighed til at fordybe sig i, selvom hans Ophold paa Borgen ikke blev saa langt som Descendentens.

Slottet laa paa en Ø i Slien og havde fire sammenbyggede Fløje, inden for hvilke der laa en lang firkantet Gaard. Slottet var opført i Slutningen af det 12. Aarhundrede af brændte Mursten, et Materiale, som dengang kun anvendtes ved Opførelsen af kongelige Slotte.

I sin oprindelige Skikkelse var Gottorp rent gotisk, men gennem de skiftende Tider gik nye Stilarter ved Udvidelser og Tilbygning hen over Slottet, baade ude og inde. Den Stil, der satte sig mest fast, var dog Renaissance, hovedsagelig inde i Huset.

Den lange sydlige Hovedfacade, med tre Etager og en Mezzanin, var forsynet med et Taarn i Midten, Taarnet stod lige over for den af toskanske Søjler baaerne Indgangsportal. Toskanske Søjler saas ellers sjældent, de fulgte i Tiden efter de korinthiske, men lignede mere de doriske, med hvilke de havde Kraften tilfælles, en Kraft, der harmonerede godt med Gottorp Slot. Søjlerne var af Sandsten. Over Indgangsportalen var anbragt et stort Taarnuhr; over Uhret var Gottorpernes Vaaben hugget, omgivet af Palmegrene og forskellige Vaaben. Paa Slottets Kobbertag var der et lille Klokketaarn, smykket med en Vindfløj og

Krone; oppe i Tagryggen stod to saakaldte Tag- eller Taarnryttere, der efter Freden i Wien 1864 blev givet tilbage til den danske Stat. Den sydlige Facade fik Renaissancens Præg, som Christian 4. yndede i saa høj Grad, medens de tre andre Fløje havde bevaret mere af det gothiske Element.

De fire Fløje er i det hele taget meget forskellige; reneest i Stilen er den renaissanceagtige Sydfløj, medens Vestfløjen med sit skumle Taarn mere ligner en Fæstning, barsk og krigersk. Ejendommeligt virker Nordfløjens Indgangsportal, hvorfra en Vindeltrappe fører op til Stokværkerne. Over Portalen ses Gottorpernes Vaaben mejslet i Sten og smykket med den engelske Hosebæandsorden, en Reminiscens fra Middelalderen, da det ikke var ualmindeligt at anbringe Ordensdekorationer paa Vaabenskjoldet.

Det tredie Taarn er anbragt paa Slottets nordvestlige Hjørne, det var muret og forsynet med Skydeskaar.

Storkansleren kendte Gottorp fra sine hyppige Besøg ved det hertugelige Hof, Besøg, der ikke var lige behagelige, selv om den gæstfrie Christian Albrecht var en god Vært for sine mange Gæster. Hertuginde, der var opkaldt efter sine Forældre, det danske Kongepar, og som Frederik Ahlefeldt havde kendt fra hendes tidlige Barndom, var endnu mere gæstfri. Det var særlig Frederikke Amalie, der havde Interesse for Havekunsten, og flere Stedbetegnelser minder endnu den Dag i Dag om hendes Færden i Gottorps Have. Paa den Tid, da de store og betydningsfulde Møder paa Gottorp fandt Sted, stod Parkanlæggene i deres fulde Flor. I General Ahlefeldts Tid var Gottorperhaven endnu en Seværdighed af Rang, nu er der ikke andet tilbage end en uhyggelig Kasernegaard. Der er gjort, hvad der kunde gøres, for at ødelægge Omgivelserne, Kanalerne omkring Borgen er forsvundne, og en smuk Sø, der var bekendt for sine Aakander, er helt tørret ud. En Forandring til det bedre er dog indtraadt, idet der nu for første Gang, siden Gottorp blev bygget, holdes dansk Prædiken i Kapellet.

Gottorp har dog stadig smukke Omgivelser, Sliens stille Strømme flyder forbi Slottet og danner her en Bugt, langs Vandene strækker der sig Højdedrag, delvis beplantede med Bøgeskove, en Række bare Banker tjener til Græsning af Faar. Den gamle

berømte Kastanieallé, der fører et langt Stykke ud i Landet fra Gaarden, staar endnu urørt, Alléen udgaar fra den saakaldte »Rondel«, det danske Runddel, som vi kender fra Indgangen til Frederiksberg Have. Navnet er fransk, og dets Etymologi er at føre tilbage til rondel, som i sin Tid benyttedes for at betegne et Vers, der skulde have 13 Linier, og hvor den første Linie gøttog efter den 8. Linie. Ordet bruges endnu paa Fransk, men forstaas saaledes, at første Vers gøttog ved hele Digtets Slutning. Ogsaa i Musikken anvendes Glosen endnu i vore Dage og kræver, at Temaet gøttog, noget, der gik over i Richard Wagners Musikdramaer med de saakaldte Ledemotiver. Fra Digtningen og Musikken gik le rondel over til Betegnelsen af en cirkelrund Gaard, et Torv, eller en Græsplæne. Runddelen ved Gottorp var paa Frederik Ahlefeldts Tid omgivet af høje Vaser med Blomsterplanter. I Midten fandtes en diminutiv Sø, i hvilken der svømmede hvide Svaner; det skummende og brusende Vand strømmede med Larm over i Slien. Bag Søen stod der en saakaldt Muslingskal, forfærdiget af Bronze, hævet paa en Sokkel og halvanden Meter i Højden; paa dens øverste Kant var der anbragt Løvehoveder, der over de rakte Tunger udspyede Vand ned i Søen. Søen, der var fuld af Karper, var forsynet med kunstige Kaskader hen over brede Stentrapper, ved hvis Sider der laa udhuggede Delfiner, omgivne af forskellige Slags Vandplanter, Muslingskaller og andre »Zierather« efter Datidens Smag. Øverst oppe paa Trappen, ned over hvilken Vandene larmede, stod der en af Sten hugget Triton, der blæsende i sit Sneglehorn skulde berolige de oprørte Vande; Poseidons og Amfitrites Søn var fremstillet halvt som Menneske, halvt som Fisk.

Der fandtes intet »Haveteater«, noget der ellers var saa almindeligt ved Datidens Hoffer; derimod var der noget langt sjældnere, nemlig et »Vandteater«; et Havetempel, baaret af joniske Søjler, savnedes heller ikke.

Til en Have som den paa Gottorp hørte i de Tider Billedhuggerværker, og dem var der nok af paa Frederik Ahlefeldts Tid. Den mest imponerende Statue var den kæmpestore Herkules, der maa have set meget uhyggelig ud, idet Halvguden var fremstillet i det Øjeblik, da han havde dræbt Uhyret med de ni Hoveder;

gennem Uhyrets Halse var der anbragt Vandrør, og det Vand, som strømmede ud derfra, skulde naturligvis forestille Blod; paa den ene af Halsene saas en Antydning af et nyt Hoved, der var ved at vokse frem; der voksede nemlig to Hoveder frem for hver eet, Herkules huggede af, indtil Halvguden fandt paa at brænde Saarene paa Halsene med glødende Træstammer. Denne smagløse Figur var det første, Hertugerne fik at se, naar de traadte ud af deres Hus, idet Herkules var anbragt lige ved Hovedportalen. Der var mange andre Statuer anbragt i Haven; de stod her blandt de stive, klippede Hække, mellem hvilke der ogsaa var anbragt kunstfærdigt udhugne Vaser, bugnende af Blomster og Frugter. De fleste af Statuerne var huggede af Christian Albrechts Yndlingskunstner Johan van Mander, der ikke er synderlig kendt i Nutiden; han var dansk og Søn af den verdensberømte Karel van Mander, der udførte saa mange Malerier paa Frederik Ahlefeldts Tid, baade for den danske Kongefamilie og for Gottorperne. Medens den her nævnte Søn udelukkende gav sig af med at hugge, var Faderen alene Maler og havde som saadan Titel af kongelig »Contrafejer«. Christian 4., der var meget kunstbegeistret og en særdeles fin Kunstkender, lod sig flere Gange portrættere af sin Hofmaler. Kunstmuseet i København rummer flere af van Manders Malerier. Johan van Mander, der i saa høj Grad satte sit Præg paa Slottet ved Slien, havde uddannet sig til en habil Kobberstikker og mangfoldiggjorde mange af sin Faders Malerier, hvilket bidrog til, at den store Kunstners Navn blev berømt viden om, navnlig i Skandinavien.

Et »Orangerie« kunde ikke undværes, et saadant fandtes da ogsaa i Haven paa Gottorp og forsynede det hertugelige Taffel med Citroner og Appelsiner og de endnu temmelig ukendte Ananas; for at faa disse sidste frem, var det nødvendigt at fremskaffe en tropisk Hede, som imidlertid ikke generede Herskaberne, naar de opholdt sig i Orangeriet, hvor de kom, ikke alene for at nyde Synet af Blomsterne og de gyldne Frugter, men ogsaa for at glæde sig over de mange Kanariefugle, der flagrede rundt og kvidrede derinde.

Efter københavnsk Mønster havde Christian Albrecht en Karussel ude i Haven, og ligesom Frederik 3. viste sin Gemalinde

det Galanteri at opkalde det nybyggede Amalienborg efter hende, byggede hans Svigersøn et grundmuret Lysthus, som han gav Navn efter sin Hustru og døbte Amalienburg; ogsaa det laa i det store Parkanlæg. Inde i Lysthuset var der et meget stort Relief paa Væggen, fremstillende en ung nøgen Kvinde, der laa paa Jorden, lænket med det ene Ben og den ene Arm til en kraftig Træstamme. Langs Kvindens frie, udstrakte Arm laa der en grædende Dreng; ved hendes Fødder var der fremstillet en Ulv, som med et tveægget Sværd i Gabet var ved at flygte bort, medens et Lam laa fredeligt sovende ved Siden af.

Det fremgaar af ovenstaaende, at Hertugens Have ikke var billig, hverken at anlægge eller vedligeholde. Det kan til Overflod ses af de hertugelige Regnskaber, som ved Genforeningen kom i danske Hænder: Overgartneren fik i Aarsløn 200 Rigsdaler, og 25 Havearbejdere fik hver 60 Daler om Aaret, en efter Pengenes daværende Værdi meget høj Løn, navnlig naar man tager i Betragtning, at de paagældende fik deres Kost paa Slottet.

Egnen omkring Gottorp var meget frugtbar og tæt bebygget, overalt, og navnlig mod Syd, var der bølgende Kornmarker og venlige, hyggelige Landsbyer; først hundrede Aar senere begyndte man at udflytte Gaardene. Mod Nord strakte sig stille, fredelige skovkransede Søer. Den Skønhed, som var udbredt over det mægtige Slots nærmeste Omgivelser, er forsvundet; ret betegnende for Ødelæggelsesværket er det, at mange af Kunstværkerne i Haven er blevet huggét i Stykker og anvendt til Byggemateriale; enkelte Figurer er dog bevarede uskadte og genrejste over Gravene paa den nærliggende Militærkirkegaard. Den arkitektoniske Udsmykning af Slottet er lidt efter lidt huggét af og benyttet som Byggemateriale i Slesvig By.

Ødelæggelserne paa Gottorp, baade ude og inde, staar i særlig Grad i Forbindelse med den Omstændighed, at Slottet, efter at det havde ophørt med at være Residens, blev omskabt til en Kaserne; fra det Øjeblik begyndte det planmæssige Ødelæggelsesværk med Havens Rydning, med opbrækkede Vægge og Gulve, med en barbarisk Afskraben af de smukke Vægmalier, hvoraf det vrimlede paa Gottorp; de berømte Stukarbejder blev uden

Barmhjertighed sønderslaede, de mange bemalede Glasruder splintrede. Gottorp var særlig berømt for sine mangfoldige Prydelser af udskaaret Træ; ogsaa de blev bortgnavede af Tidens Tand, hvad der vel nok var den mest beklagelsesværdige Del af Ødelæggelsesværket, for alt det Træværk havde været medvirkende til at give Borgen dens Renaissancepræg; det er som bekendt ikke saa meget det ydre som det indvendige, der giver en Bygning det renaissanceagtige.

Det første Indtryk, Beskueren fik ved sin Indtræden i Bygningen, var en stor Forstue, fra hvis Baggrund en imponerende stor og bred Trappe, der i sin Stil var ren og uforfalsket Renaissance, uden de mange Dikkedarer, hvormed den til Norden indførte hollandske Renaissance fyldte Omgivelserne, førte op til de øvre Etager. Da Trappen var naaet halvvejs op mod 1. Sal, delte den sig i to noget mindre Dele, til højre og venstre; Gelænderne var af Smedejern, og Træværket under dem straaledede i Forgyldning og brogede Farver. Gangene og Salene paa 1. Etage var meget pragtfulde. For at gøre Stukken, der indrammede Lofterne, mere holdbar, havde man blandet den med Kohaar, og denne Blanding bestod sin Prøve, idet Stukken er bevaret til den Dag i Dag, ganske som ny. Flere af Lofterne i Salene var bemalt med krigersk udseende Kvindeskikkelser, bevæbnede med Spyd; paa et af Lofterne i anden Etage var der malet en Kvinde, som svævede ned fra Skyerne, omgivet af Genier, over Skuldrene bar hun et flagrende Baand med en indsyet Devise »Constantia et labore«.

At den pragtelskende Christian Albrecht og hans danske Gemalinde har ønsket at knytte deres Navne til Stedet, som de havde bidraget saa meget til at smykke baade ude og inde, kan ses af de mange Navnetræk over Dørene og midt paa Lofterne; ogsaa deres forenede Vaaben, det gottorpske og det danske, ses mange Steder. Ved Siden af to store meget repræsentative Malerier af Hertugparret havde Christian Albrecht og Frederikke Amalie anbragt et Maleri af Kristus, der holder Jordkloden i sin ene Haand. I Stuerne ser man, ligesom paa det udvendige af Bygningen, hvorledes Gotikken gradvis gaar over i Renaissance; dette gælder de berømteste af Salene, Hjortesalen, Riddersalen

eller Dansesalen, som den ogsaa kaldtes, med dens fint udskaarne Bjælkeloft, og Maskeradesalen. Hjortesalen bar sit Navn efter en Hjort, der var anbragt i Relief paa en af Væggene og forsynet med et virkeligt Gevir fra en af Frederikke Amalie nedlagt Hjort. Hertuginde havde arvet fra sin Moder, den danske Dronning, Passion for Jagtens Glæder.

Den smukkeste Del af Gottorps Indre skal efter samstemmende Beretninger Kapellet have været; Beretningerne er ogsaa enige om at skildre det udskaarne Træværk, der prydede Vægge og Loft, som det smukkeste i hele Norden. Kapellet laa i Nordfløjen og strakte sig fra Kældrens Loft helt op til den 3 Etager høje Fløjs Tag.

Meget tyder paa, at en italiensk Arkitekt har været Mesteren for den indre Udsmykning af Kapellet, for den er holdt i en langt ædlere og renere italiensk Renaissancestil, end man ellers plejede at se; det smukkeste i Kapellet var »Herskabsstolen«, hvor Hertugen og Hertuginde troned, medens Hoffolkene sad bag ved; ligeover for var Orglet bygget.

Altaret var af Ibenholt, nedenunder forsynet med Nicher, i hvilke der stod smaa Sølvfigurer, fremstillende Skikkelser fra Bibelshistorien; over Altaret var der flere store Figurer i Sølv, blandt andet Kristus paa Korset sammen med de to Røvere. Neden for stod paa dansk: Det er en troværdig Tale, og aldeles værd at annammes, at Christus Jesus kom til Verden for at gøre Syndere salige.

Træværk i ren Barok, prydet med Sølvrelieffer, saaledes som det saas i Gottorps Kapel, var ret almindeligt i Hertugdømmerne den Gang; det bekendteste var det, der fandtes i Slesvig Bys Domkirke. Disse Arbejder er forsvundne fra Domkirken, hvilket maa beklages, da de efter samtidiges Udsagn skal have været meget smukke. Christian 5. holdt af denne Sammenblanding af Kunstsnedkeri og mat Sølv og indførte den blandt andet i Københavns Slots Kapel. Stilarten skal hidrøre fra Holland og kan tænkes at have paavirket Christian 4., som havde en udpræget Sans for, hvad der var af hollandsk Oprindelse; endnu den Dag i Dag vidner adskilligt derom i København, hvilket turde være hvert 5-aars Barn bekendt. Der har været nogen Tvivl om Træ-Sølv-

arbejdernes Oprindelse. Nogle mener, de skriver sig fra Nürnberg og Augsburg, over hvilke Byer de skulde være kommet til Norden via Holland; det vides dog med Bestemthed, at det store Sølvaltår i Roskilde Domkirke er kommet direkte fra Holland. I Kapellet paa Graasten fandtes der paa Frederik Ahlefeldts Tid adskillige af disse Arbejder, baade paa Prædikestol, Altar og Herkabsstol, men de er forsvundne.

Kapellet paa Gottorp, der aabenbart har været Model for adskillige Kirker i Hertugdømmerne, blandt andet for de Frederik Ahlefeldt tilhørende Kirker, navnlig for Kapellet paa Graasten, var et eklatant Brud paa det Princip, der af Reformationen blev stillet angaaende Enkelhed contra Overlæsselsen og Pragtudfoldelsen i de katolske Sanctuarier, selv om man ikke tilnærmelsesvis gik saa vidt i Retning af Purisme, som i de calvinske Kirker.

Kapellet paa Gottorp var en sand Farveorgie, skinnende skarlagenerødt vekslende med himmelblaat, grønt og gulbrunt; desuden var der ødslet med Forgyltning i alle Ender og Kanter, blandt andet paa de mange Englefigurer, som var anbragt svævende under Loftshvælvingerne og klatrende paa Væggene. Malerier vekslende med Billedhuggerarbejder; paa Billederne herskede megen Nøgenhed, og der var noget yppigt rubensk i Fremstillingen af de nøgne Figurers Kød. Harmoni synes ikke at have hersket i dette besynderlige Tempel, endnu mindre kristelig Aand; mere kirkelig højtideligt, omend ikke lutheransk, virkede Søjlepartierne. Men ogsaa Søjlerne dannede et broget Skue; de var 15 i Tallet, dannede af Træ, Farverne var brunt marmorerede, deres underste Del, indtil 85 cm's Højde, prydedes med sindrigt slynget Smedejern i alle Regnbuens Farver paa sort Grund; Kapitælerne var jonske, beslaaede med forgyldt Bronze. Søjlerne bar et Bjælkelag, bemalet med bibelske Billeder, der skildrede Frelserens Liv, særlig Lidelseshistorien, uden Sidespring, som det var saa almindeligt paa de katholske Kirkemalerier; Billederne markerede tværtimod den rene Lære, saaledes som den krævedes af Protestantismen, uden katholske Fantasier. Billederne var haandværksmæssigt godt udførte og bar tydelige Spor af hollandsk Oprindelse. Smagen var typisk for de gottorpske Hertuger, der ogsaa paa det Punkt, som paa saa mange andre, skilte sig fra de danske Kon-

gers, sikkert ikke helt ubevidst, Gottorperne vilde ikke ligne Kollegerne i København. Der var et vist Liv over Figurerne paa Billederne, baade over Hovederne og Haandbevægelserne. Dette gælder i særlig Grad Apostelskikkelserne Øst for Orglet, men Tegningen er maniereret, Proportionerne ikke altid lige heldige, Figurerens Gevandter er noget udsvømmende. Billedernes Sujetter var forklarede ved Hjælp af hvide, malede Indskrifter. Omkring Søjlerne over Jernornamenterne var der anbragt en Art Læderbælter, noget, som ganske utvivlsomt skriver sig fra Holland, hvor man under Renaissance plejede at anbringe broget farvet Læder paa alle mulige og umulige Steder. Rundt omkring i Kirken var der malet hvide Snore paa sort Undergrund. Der var en sand Mani for denne Udsmykning paa Storkanslerens Tid, ogsaa paa Bogbindene, noget man ligesom i vore Dage var stærkt interesseret i, Bogbind var allerede dengang en Specialitet for det danske Monarki; paa de solide Læderbind saa man hvide Snore i sindringe Slyngninger og i Knuder og Sløjfer; Baggrunden var altid mørk. Fortæpperne paa Teatrene var udstaffet paa denne Maade; Snorene skulde danne en Allegori, man tænkte sig, at en Mand ved Hjælp af disse Snore trak Tæppet til højre og venstre, skønt Teatrenes Fortæpper dengang som nu blev hejst som et almindeligt Gardin. Hos Frederik Ahlefeldt saa man de malede, hvide Snore her og der, blandt andet i hans Bibliotek, hvor mange af de store Folianter var smykkede paa denne Maade. De Portiører, som forbandt flere af Graastens Stuer med hinanden, var forsynet med hvide Snore, der altsaa havde et praktisk Formaal. Ikke alene paa Gottorp og Graasten, men overalt saa man dette Dekorationsmotiv: omkring Mindesmærker, Epitaphier, Vaabenskjolde slyngede sig Snore i Arabesker, og disse afgav et rigt Motiv for Arkitekter, Kunstnere og almindelige Haandværkere, der ret af Hjertet kunde give deres Fantasi Spille- rum ved Hjælp af dette Motiv, som blev optaget af Renaissance Mestrene, der ikke synes at have betænkt, hvor meget de derved fjernede sig fra deres Ideal, den klassiske Oldtid.

Det væsentlige i Kapellet, som overhovedet i de fleste Kirker i Sønderjylland og Holsten, var dog det udskaarne Træværk; det lutheranske Princip prægede i høj Grad de udskaarne Billeder;

der var ikke alene lagt Vægt paa den rent kunstneriske Side af Arbejdet, men de respektive Kunstnere havde søgt at fremstille Samtidens Syn paa Religion og ethiske Værdier; de udskaarne Billeder virkede derfor stærkt personligt og kunde endog være prægede af Humor, idet de paagældende Kunstnere aabenbart har haft Øje for den Skat af Humor, man paa saa mange Steder møder i det nye Testament, saaledes, for blot at nævne et Eksempel, i Beretningen om Farisæeren og Tolderen. Det har sikkert mere »Billedsniderne« at give Udtryk for Humor, noget der altid har hørt hjemme i det danske Monarki.

Prædikestolen frembød et broget Skue, den var rigt udskaaet og prydet med Guld, Sølv og Bronze; den blev baaret af saakaldte Hermer, en, som det skulde synes, noget hedensk Udsmykning af et kristent Tempel, idet Hermerne var en Fremstilling af den oldgræske Gud for Handel og Tyveri. Hermes var fremstillet i Brystbillede, uden Arme, Figuren gik ud i et med en firkantet Søjle. Paa Prædikestolens Flader var anbragt de fire Evangelister, der stod i hver sin Muslingskal; ved Siden af dem prangede Løvehoveder, dramatiske Masker, Frugtguirlander; de dominerende Farver var rosa, hvidt, Forgyltning og højrødt.

En Vindeltrappe førte fra det nordostlige Hjørne af Kapellet op til den saakaldte hertugelige Bedestol; Bedestolen, der var rigt forsynet med forgyldte Løvehoveder og Komediens Masker, blev baaret af forgyldte korinthiske Søjler; mellem Søjlerne var der anbragt Figurer, under hvilke stod skrevet »patientia, temperantia, spes, fides.« Bedestolen var lukket og forsynet med smaa, af forgyldt Bly indfattede Ruder. Paa den ud mod Kirkerummet vendende Side sprang to gyldne Løver og to Svaner med Guldkroner om Halsen frem; over disse Figurer var anbragt en Mindetavle for Stifteren, Hertug Johan Adolf og hans Hustru. Hertugen kalder sig paa Tavlen »Arving til Norge, Hertug til Slesvig-Holsten, Greve til Oldenborg«, Hertuginde Augusta er betegnet som »født af kongelig dansk Stamme«. Over de vaabenprydede Tavler var skrevet Hertugens Valgsprog: »Æren lever videre efter Døden«, og Hertugindens: »Alt efter som det behager Gud«. »Bedestolen«, der senere mere almindeligt blev kaldt Herskabsstolen eller Fyrstelogen, har absolut været Kirkens Pragtstykke;

dette gælder særlig det Indre, hvor et svagt, grønligt Skær fra Ruderne skabte en egen Stemning. Stolene var anbragt saa tæt som muligt ved Kakkelovnen, der var prydet med et Billed af Kristus og den samaritanske Kvinde. Disse Stole var sat fast til Sidevæggene og adskilte ved firkantede Søjler, der gik helt op til Loftet; Væggene var af kunstnerisk udskaaret Egetømmer med Figurer fremstillende Riddere til Hest, Løver med Hellebarder, Ørne med 2 Hoveder og hjerteformede Brystskjolde, Svaner, Nældeblade, Kurve og Vaser med Blomster, hvorpaa der sad Fugle forenede ved Hjælp af slyngede Snore, alt hulter til bulter, og dog med en vis Symmetri, der afgav et behageligt Helhedsindtryk. Mindre harmonisk virkede de forskellige Apostelskikkelser, der var anbragt mellem disse heterogene Elementer. Herskabsstolens Loft var en broget S sammensætning af Kvindehoveder omgivet af Straalekranse, som skulde symbolisere Solen, mangeartede Blomster og Delfiner; midt imellem alt det saa man Kristi Opstandelse. Indgangsdøren skal have været noget overlæst, men for at skabe mere Harmoni havde Kunstneren forenet de forskellige Fremstillinger af Blomster, fantastiske Fugle etc. med de ovenfor omtalte af Datiden saa yndede Snore. Kunstnerens Forbillede mentes at være italiensk, navnlig fra »Renaissancens Vugge«, Mediciernes Florenz; der har dog vist ogsaa været fransk Paavirkning, meget minder saaledes om de saakaldte Boulearbejder, der er velkendte i vor Tid med deres Sammenblanding af Skildpadde, Tin og Træ; udpræget fransk var ogsaa den Sølvfarve, der var givet Snorene og Kvasterne. I Herskabsstolen, som i det øvrige Kapel, kunde det mærkes, at de skiftende gottorpske Hertuger, der efterhaanden havde fuldført Værket, engang imellem sparede paa Mønten, hvad de ellers ikke havde for Skik; de har aabenbart til Tider nøjedes med at anvende almindelige Haandværkere fra Slesvig By til at udføre de bestilte Arbejder, hvis Kvalitet var ret forskellig, navnlig galdt det Restaureringerne, der som Regel blev betroet mere uøvede Folk. Det rent tekniske synes dog at have været i Orden, man har saaledes aabenbart nede i Slesvig By allerede dengang vidst, at ellers holdbare Træarter kunde ødelægges ved visse andre Træarters Nærhed. I Florenz havde man saaledes experimen-

teret med forskellig Slags Træ og konstateret, at Træ af Cypres, Valnød og Ceder, der ellers var meget holdbart, gik i Forraadnelse, naar det blev tømret sammen med andre Træarter; blev der saaledes lagt Cyprestræ ved Siden af Valnøddetræ, raadnede den sidste Art Tømmer, medens Cypres tog Skade, naar det kom i Nærheden af Cedertræ. Fjernede man Træarterne fra hinanden, hørte Forraadnelsen straks op, og man kunde benytte det paaældende Tømmer, uden at Forraadnelsen fortsattes.

Det var ellers sjældent at se noget kongeligt dansk og her-tugeligt gottorpsk sammen, men over Herskabsstolen var ikke destomindre det danske og det gottorpske Vaaben anbragt Side om Side, til højre og venstre var der Malerier, baade af de danske og de gottorpske regerende Fyrster.

Gottorpkapellets Loft dannedes af to Korshvælvinger; det var den mindst tiltalende Del af Kapellet, hvad Farvelægningen angaar, hen over det hele strakte sig skrigende grønt Bladhang, der dannede en underlig Kontrast til de øvrige mere afstemte Farver i Kirken.

Det var almindelig anerkendt i Datiden, at Kapellet saa langt var den interessanteste og smukkeste Del af det viden om i Europa berømte gottorpske Slot, der nu, som saa mange andre Slotte og Pragtbygninger i vore Dage, kun fremviser Forfald. Kapellet er et Skoleeksempel paa, til hvilken Fuldkommenhed man i Norden kunde naa med Hensyn til Rummenes indre Udsmykning, navnlig med Træskæreri, det hele havde Renaissances Præg.

Ovenstaaende viser, hvor langt man var kommet bort fra det af Katholikkerne sløjfede og af Luther ligeledes ringeagtede Bud fra Sinai Bjerg, at man ikke maatte danne sig noget udskaaret eller malet Billede af Herren. Man fulgte den klassiske Oldtids Krav om lyse og muntre Farver, Grækernes og Romernes Farveglæde var gaaet i Arv til den italienske Renaissances Kunstnere, og protegeredes i en særlig Grad af Paverne og Medicierne. Sansen for Farver bredte sig mod Nord helt op til vore Egne, uden dog nogen Sinde at blive saa overhaandtagende som i Italien; det engang saa berømte Gottorper-Kapel dannede derfor med sine Farveorgier en Undtagelse, og gamle Romafarere følte sig ved Synet af Kapellet hensatte til den evige Stad og til Florenz.

Vi har paa et tidligere Punkt af dette Værk nærmere omtalt Frederik Ahlefeldts Glæde ved den klassiske Oldtid, baade dens Litteratur og dens bildende Kunst, og Gottorperrenaissancen maa derfor have virket behageligt paa ham under hans hyppige Ophold paa Slottet, baade før og efter Genforeningen. Han var klar over Hellenernes Grundsætning, at Farver hører til overalt i Livet, han vidste, hvorledes Maler- og Billedhuggerkunsten gik Haand i Haand hos Hellenerne og Romerne, hvilken Rolle Farven spillede for alle de græske Billedhuggere, hvorledes den store Billedhugger Praxiteles havde Samarbejde med Maleren Nikias, der farvede de fleste af hans Statuer. Vi har i det foregaaende Bind talt om Storkanslerens Forkærlighed for det lette og yndefulde hos Bernini og Correggio; disse lidt tvivlsomme Egenskaber mødte ham hos Praxiteles, hvis Værker var saa populære i det danske Monarki paa hans Tid. Praxiteles Værker var godt kendte dengang gennem Bronceafstøbninger, som dog ikke tjente til at fremhæve Billedhuggerens særlige Egenskaber, der kom bedre frem i det lyse, skinnende Marmor, end i den mørke og strenge Bronze; Praxiteles udførte iøvrigt selv baade Marmor- og Broncearbejder, men havde en naturlig Forkærlighed for Marmoret. Hans Yndlingsemner var Apollon og Aphrodite, hvis Nøgenhed, der blev fundet ganske naturlig i Syden, endnu vakte nogen Forargelse i Norden paa Frederik Ahlefeldts Tid. Ogsaa paa det Punkt dannede Gottorperhertugerne en Undtagelse, de var ikke bange for Fremstillingen af det Nøgne, der endog træder frem i deres Slotskapel. Man vidste paa Frederik Ahlefeldts Tid god Besked med Sydboernes Sammenblanding af Kunstarterne, men efterlignede den ikke, man holdt paa det, Napoleon senere kaldte les genres tranchés.

Det var en hel Hærskare af Kunstnere, som de skiftende Hertuger af Gottorp lod arbejde paa den stadig fortsatte Udsmykning af deres gamle Borg. Det har imidlertid været vanskeligt for Eftertiden at opspore Navnene paa Malerne, thi i gamle Dage fandt de store Kunstnere det overflødigt at signere deres Værker, som de ikke udførte for Hoben, men for de kunstforstandige, hvem et Signatur ikke var nødvendigt, de kunde kende Kunstneren paa hans Malemaade. Det var en Slags Overmod hos de

gamle Kunstnere, et Overmod, der iøvrigt holdt sig helt ned i vore Dage, hverken Jens Juel eller Marstrand signerede deres Værker. Paa Frederik Ahlefeldts Tid kom det Forhold til, at mange Mennesker overhovedet ingen Efternavn havde, men kun et Fornavn, der sattes i Forbindelse med Mandens Bestilling: Sivert Tømrer, Klaus Murer. Det hændte heller ikke sjældent, at et Menneske ikke benyttede sit Efternavn, naar han skrev under paa noget, men kun Fornavnet og Haandteringen. Enkelte Navne kan dog opspores i Arkiverne; saaledes kan man i Statsarkivet i Slesvig By finde Rede paa mangt og meget angaaende Skaberne af Gottorp, idet der her findes baade Lønningslister og Regninger fra Opførelsen af Slottet gennem de skiftende Aarhundreder. I det hele taget er de gamle Regninger og Lønningslister fra Frederik Ahlefeldts Tid et nyttigt Middel til at sætte sig ind i Datidens Forhold, idet begge Dele giver mange Oplysninger om huslige Forhold ud over de tørre Tal. En Del Flensborgere er nævnt i disse Papirer, adskillige af disse Mænd bare Prædikateret »Hof« foran deres Bestilling, Hoftømrere, Hofgørtlere, Hofbilledsnidere, Hofurmagere. Man kan her finde adskillige Kuriositeter, saaledes en Regning fra Murermester Ambrosius for leverede Haar til at blande i Kalken.

Aar ud og Aar ind blev der foretaget Restaureringsarbejder, blandt andet blev Malerierne »conservede« af »Conservatorer«. Arbejdslønnen var 10 Øre om Dagen for Svendene, der for denne Sum skulde forsørge sig selv med Kone og Børn. Malerhaandværket, der blev takseret som finere, blev lønnet lidt højere; ifølge en Regning blev der udbetalt til en Malersvend, »der har arbejdet i Hans hertugelige Naades Sal«, 12 Øre; almindelige Malersvende var ikke bange for at give sig i Kast med krævende Opgaver, saaledes var en »gemen« Malersvend sat til at male »et Contrafai af den ganske hertugelige Familie«. Virkelige Kunstnere fik derimod undertiden en meget høj Betaling; der foreligger saaledes en Udbetalingsordre paa ikke mindre end 1000 Rigsdaler til Maleren Jürgen Ovens for et Kæmpelærred forestillende »Hans hertugelige Durchlaughtighed, den naadige Herre, Højstsammes venligst meget elskede Fru Gemalinde samt de unge Herskaber og Frøkener«. For en Samling Enkeltportræt-

ter af den gottorpske Families Medlemmer fik samme Kunstner udbetalt 521 Rigsdaler. Ifølge en anden Regning blev der udbetalt til Broncestøber Lorentz Carstens fra Husum en Sum af 80 Rigsdaler for en Globus; Globussen var tegnet af Oehenschlägers Oldefader, som Frederik Ahlefeldt havde introduceret hos Hertugen af Gottorp. Billedsnideren Niclas Hein i Slesvig By fik ifølge et andet Bilag udbetalt 25 Rigsdaler for otte i Træskaarne Hjortehoveder; en anden Kunstner fik for »nogle efter Naturen malede Billeder og Udsigter«*) til Hertugens Kammertjenest udbetalt 30 Daler. En Stenhugger, der mentes at være Søn eller Sønesøn af ingen ringere end Christian 4.'s Hofmaler Karel van Mander, maa have stillet større Krav end almindeligt før, for han fik den ham tilstaaende Sum for udført Arbejde betalt afdragsvis. Det Aar, den første Svenskekrig brød ud, mødte van Mander op med en Regning paa anskaffede Materialer, som Jern, Tin, Stenfliser og meget andet, der forekom Bygningsinspektøren, Otto Jageteuffel, at være Oprækkeri, hvorfor Bygningsinspektøren, der tillige i allerforreste Række var Hertugen af Gottorps Kammertjener, beklagede sig over for sit Herskab. Mange af de Mænd, der arbejdede ved Opførelsen og ved de stadige Restaureringer af Slottet, maa have været kyndige Folk, dette gælder navnlig de egentlige Kunstnere, hvoraf flere var vidt berømte Folk, der ved Selvsyn havde erhvervet mange Kundskaber i deres Fag. Med den forbavsende Lethed, hvormed man dengang foretog selv lange Rejser, var baade Arkitekter, Kunstnere og unge, farende Svende med Ranselen paa Ryggen vandret ned til den evige Stad og havde der samlet Indtryk for hele Livet; disse Romafarere var højt skattede ved Hofferne, ikke mindst ved det gottorpske, hvor man var meget kunstbegeistret. Iøvrigt var der let Adgang for Arkitekter og Kunstnere til Laan af illustrerede Værker og Kobberstik, mest hos Privatfolk, saaledes var Frederik Ahlefeldt meget large med Hensyn til Udlaan fra sit Bibliotek og sine Billedmapper, der bugnede af Stik.

Kapellet er den eneste Del af Gottorp, hvoraf der kan gives en grundig Beskrivelse, da det nogenlunde blev bevaret til op imod vor Tid, indtil ogsaa det forfaldt. Slottets Indbo forsvandt efter-

*) »Ansigtspostkort.«

haanden, idet saa meget som muligt blev ført til København efter Genforeningen for at smykke Københavns Slot og det senere Christiansborg; kun det nødtørftigste blev bevaret til de korte Besøg, de danske Konger aflagde paa Slottet, og til de skiftende Statholderes mere beskedne Lejligheder. I Statholderlejligheden fødtes Christian 9., hvis Moders Værelser med de rige Stukornamenter paa Loftet endnu kendes. Selv i de nu tomme Rum kan man følge Overgangene indenfor de skiftende Stilarter, meget tydelig er saaledes Overgangen mellem Barok og Rokokko. Paa Frederik Ahlefeldts Tid herskede Barokken endnu paa Slottet, et Barok i Forfald med et vist voldsomt knyt nævet Præg, der snart efter skulde afløses af den yndefulde franske Rokokko. Stilen indendørs hos Frederik Ahlefeldt paa Graasten var ikke saa udpræget Barok som paa Gottorp, derfor gik Overgangen til Ludvig 14.'s Stil lettere for sig der end paa det andet Sted. Her som der bevaredes efter Overgangen noget af Renaissancestilen, der var saa yndet i Norden paa Storkanslerens Tid, og paa en Maade er det endnu. Den i Frederik Ahlefeldts senere Aar sig stedse mere bredende Rokokko var paa en Maade en Udartning af Renaissance, men den havde dog mere Forbindelse med denne Stilart, end Tilfældet var med Barokken. Dertil kom, at den Stræben efter Pragtudfoldelse, som var begyndt paa Frederik Ahlefeldts Tid, baade ved de nordiske og de tyske Hoffer, var mere i Overensstemmelse med Rokokkostilen, der navnlig i Frankrig fejrede sande Orgier; denne Stil var netop noget for den pragtelkende Ludvig 14.

Baade ude og inde søgte Rokokoen at gøre alt saa imponerende, monumentalt og fantastisk som muligt; men i Norden, specielt i det danske Monarki, hvor Arkitekter og Haandværkere savnede Franskændenes legende Lethed, blev Rokokoen dog ikke saa udpræget som i Versailles; dertil kom, at man savnede Midlerne; ikke desto mindre udfoldedes der efter Frederik Ahlefeldts Død, under Christian 5.'s nærmeste Efterfølgere, en Ødselhed med Byggeri, som var ukendt paa Storkanslerens Tid. I Danmark erhvervede Arkitekterne i Rokokkoens Periode ligesom i Frankrig en kunstnerisk Sikkerhed og en Teknik, som ikke i nær saa høj Grad kendtes i Barokkens og Renaissanceens Tidsalder, Arkitek-

terne var blevet klare over deres Midler. Det har bevirket, at man i vore Dage ser med langt venligere Øjne paa Rokokkoen, end man gjorde i Romantikens og Klassicismens Dage, da man foragtede denne Stil paa Grund af dens Luner og Extravagancer. Rokokkoen var i høj Grad udemokratisk og kom aldrig til at betyde noget uden for Fyrsternes og Adelens Boliger, den krævede store Sale og brede Trappegange. Ogsaa Klimaet lagde Hindringer i Vejen for Rokokkoens Udbredelse, mange af de i Syden brugelige ydre Prydelser kunde ikke staa for den nordiske Vinter, men saa gjorde man saa meget mere ud af det indendørs, hvor Rokokkoens Porcellæn og Pragtbind kom til at spille en dominerende Rolle. Saaledes ogsaa paa Gottorp og paa Graasten.

En Del barokagtige Tapeter forblev paa Gottorp efter Genforeningen, medens der i Frederik Ahlefeldts Bolig blev gjort rent Bord, her fik alt et mere moderne Udseende. De for Baroktiden specifikke Malerier af Ovens fik Lov til at blive hængende i Salene paa Gottorp, noget maatte der blive til at fylde paa de skiftende Statholderes Vægge, hvor de pyntede svært op i de mange Aar, da Frederik 6.'s Svigerfader, Landgreve Carl af Hessen, var Statholder i Sønderjylland og Holsten. Storkanslerens Descendent, General Ahlefeldt, der foruden at være Teaterenthusiast var en fin Kunstkender, sørgede for at faa disse Malerier fordelt i hans Herskabs Saloner, i Stedet for at lade dem blive hængende i »Kunstkammeret«; ogsaa i Landgrevens, af Generalen ledede, Teater paa Gottorp blev en Del af Ovens' Lærreder anbragte. De efter Generalens Mening bedste af Ovens' Malerier lod Teatergreven hænge op i det Pragtgemak, hvor Frederik 6. gav offentlige Audienser, naar han opholdt sig i Dronningens Yndlingsbolig, hvor den yndige Marie Sophie Frederikke var født og opdraget.

Efter Krigen 1848, da Gottorp omskabtes til en Kaserne, blev alle Ovens' Malerier sendte til København, hvor det var Meningen, at de skulde ophænges paa Christiansborg, men Frederik 7. syntes ikke om dem, og Grevinden endnu mindre, saa Billederne blev smidt sammenrullede op paa Slottets Loft. Ved Christiansborgs Brand i 1884 blev Ovens' Værker reddede fra Ødelæggelse.

Jürgen Ovens blev født samme Aar som Storkansleren, for

hvem han malede flere Malerier, til at dekorere Væggene paa Graasten. Han var født i Tønning, og da den første Svenskekrig begyndte, flygtede han til Holland, hvor Republikken, for at holde den ansete Maler fast, tilkendte ham Indfødsret. Men Ovens agtede ikke at slaa sig ned for Livet i Nederlandene, som han iøvrigt kom til at staa i Taknemmelighedsgæld til, idet han lærte meget i dette Malerland. Han tilegnede sig der en stor Tegnefærdighed og lærte at benytte en naturlig Farve. Da Christian Albrecht tilbød ham Stillingen som Hofmaler, brød han straks op og begav sig paa den lange Rejse til Gottorp. Hertugen anviste Ovens Bolig i Frederiksstad, hvor han udfoldede en flittig Virksomhed med sin Pensel.

De Malerier, som ikke blev sendt til København, købtes af vor nuværende Dronnings Oldefader ved den store Auktion, som blev afholdt over alt Gottorps tilbageværende Indbo; alle de pragtfulde Malerier blev ophængt i Residensslottet i Schwerin, hvor de fylder Væggene langs Marmortrappen fra Stueetagen op til fjerde Sal. De hænger der formentlig endnu, ifald de har overlevet Ødelæggelserne under den sidste Verdenskrig; mellem disse Malerier var der en Del fra Karel van Manders Haand.

Da der efter Hertugens Bortdragen til Hamborg var mange tomme Rum i det vældige Slot, besluttede man sig fra dansk Side til at udnytte Pladsen til mere praktiske Formaal, og der blev skaffet rummelige Lokaler til Overretten og Landsretten for Sønderjylland og Holsten, for Statholderskabets Kancelli og for Konsistorium. Mange Aar senere fik den af Frederik 6. i 1834 oprettede Slesvigholstenske Regering sine Lokaler paa Gottorp; omkring 1839 blev alle Hertugdømmernes Arkivsager samlede paa Slottet.

Gottorp Slot har faaet en sørgelig Berømmelse som Udgangspunkt for Prinsen af Noers landsforræderiske Virksomhed under hans Statholdertid. I denne Periode fortsattes Ødelæggelserne. Man var klar over, at Gottorp var forældet og ubrugeligt som Fæstning, hvorfor Prinsen med sin Svoger Kongens Sanktion lod Voldene nedrive og fylde i Gravene, som paa den Maade udtørredes; paa Tomterne blev der anlagt en Køkken- og Frugthave til Statholderens private Brug, en Ridebane og en Excercerplads.

Der er intet tilbage paa Gottorp af alle Fortidens Herligheder, men de trykte og utrykte Kilder lader ane, hvorledes der saa ud i Christian Albrechts Bolig. Man kan fra disse Kilder faa Besked om den rivende Udvikling, Kunsthaandværket gennemgik paa Christian Albrechts Tid, og hvorledes de Egne, som omgav Gottorp, fostrede fremragende Mænd paa Kunsthaandværkets Omraade. Frederik Ahlefeldt havde Lejlighed til at følge den arkitektoniske og kunstneriske Udvikling paa Gottorp, idet han var en hyppig Gæst hos Christian Albrecht, naar ikke de politiske Uoverensstemmelser lagde Hindringer i Vejen for den selskabelige Omgang.

Rokokkoen udartede ikke i Storkanslerens Levetid, endnu var det sødlige, forlorent sentimentale ikke trængt igennem, saaledes som det skulde ske senere, baade paa Gottorp og Graasten. I Frankrig var Udartningen i fuld Gang, men det havde ogsaa den Følge, at Frankrig, det Land, hvor Rokokkoen opstod, var det første Land i Verden, der fjernede sig fra Unaturen; det skete under Indflydelse baade af Spotteren Voltaire og i Kraft af Rousseaus »Revenons à la nature«.

Med Rokokkoen fik baade Gottorp og Graasten et mildere Præg, baade ude og inde, begge Slottene mistede det fæstningsagtige og gik mere og mere i Retning af Idyllen, navnlig naturligvis indvendig, hvor Installeringen fik et hyggeligere og mere intimt Udseende. Ogsaa Tranekjær skyndte Storkansleren sig med at berøve det tidligere, iøvrigt ikke særlig stærke Præg af en Fæstning; han søgte at opnaa det ved at give baade »Haugen« og den høje Banke et Præg af Idyl, der ikke virkede flatterende paa den gamle Borg med det strenge Udseende, medens Omgivelserne passer adskilligt bedre til Slottets nuværende Ydre. Om det saa var Portrætterne af de gottorpske og ahlefeldtske Familienmedlemmer, skiftede de Udseende; tidligere var de portrætterede Personer fremstillede i fuld Krigsmaling og Krigspositur, saaledes var de afmalede Herrer forsynede med de længst overflødiggjorte Rustninger, som gav de mindre militærisk udseende Personer et til Tider komisk Præg. Gottorperen, der var adskilligt mere krigerisk end Graastens Beboer, bevarede dog endnu de

gamle Attituder, medens Storkansleren kom til at se mere og mere civil ud, baade in natura og afmalet. De mere og mere feminine Klæder af Silke og Fløjl med paasyede Kniplinger og med Smykker kunde nok berøve Mændene noget af det mandfolkeagtige; det ses paa det af Wuchters udførte Portræt af Frederik Ahlefeldt med alle de skinnende Farver, der er saa spragledede, at en Dame i vore Dage vilde genere sig ved at være saa broget paaklædt. Fordyber man sig i Wuchters Maleri, kommer man uvilkaarligt til at tænke paa de efter Nutidens Begreber sød-ladne, dameagtige Breve, Ahlefeldt skrev til Griffenfeld i de Aar, det intime Venskab mellem de to Statsmænd endnu bestod. Noget laa det naturligvis hos Wuchters, der yndede den Slags Farver, lige som hans Protektor og Velynder, Christian 4.; Paavirkning fra Karel van Mander gjorde sig naturligvis ogsaa gældende, idet Wuchters baade var blods- og valgbeslægtet med Kongens Hofmaler: Hans første Kone var en Søster til van Mander, og da han giftede sig for tredje Gang, gjorde han sine Slægtsforhold ualmindelig indviklede ved at ægte Wuchters Søns Enke. I sine mange Mapper og Skabe paa Graasten havde Frederik Ahlefeldt talrige Reproduktioner efter Malerier af Wuchters, der var en yderst produktiv Kunstner, som imidlertid aldrig lod Kvantiteten gaa ud over Kvaliteten, men udpenslede med stor Flid og Omhu sine talrige Portrætter af Samtidens berømte Mænd og deres Damer. Disse Stik var saa godt som alle udførte af Datidens mest ansete Kobberstikker, Haelwegh, der med stor Flid arbejdede for Wuchters, af hvis Koner den ene var Søster til den danske Kobberstikker. Samtidig med at Wuchters udnævntes til Hofmaler, blev hans Medhjælper Hofstikker, men Haelwegh var ikke saa paapasselig og nøjagtig med sit Arbejde som Svogeren, der trods sin Hurtigmalen aldrig jaskede. Sagen var den, at Haelwegh i den Grad var overlæst med Bestillinger, Kobberstik var blevet en Mode i Datiden, at han fristedes til at gaa frem med en Harefod, og hans Reproduktioner er som Følge deraf langt fra alle lige gode. Wuchters sværmede for at male Damesmykker, hvad man kan se paa Billedet af Frederik Ahlefeldts anden Kone, som han fik til at dække sig selv med alle de Smykker, hun var

i Besiddelse af, inden hun satte sig til Rette foran den hollandske Malers Staffeli. Hollænderen blev iøvrigt i Ordets bedste Forstand saa dansk som nogen.

Christian Albrecht og Frederik Ahlefeldt havde meget tilfælles, men de politiske Uoverensstemmelser mellem det danske Monarki og Gottorp hindrede Udviklingen af et varigt Venskab. Christian Albrecht havde saa at sige gennem Modermælken indsuget Uvilje mod sine Frænder i København og Sympati for den svenske Kongefamilie. Hertugens Fader, Frederik 3., skrev i sit Testament til sin Søn og Efterfølger, der ved Hertugens Død kun var 18 Aar gammel, at han skulde bevare »den høje skyldige Respekt for Hans Kongelige Majestæt af Sverige og klogeligen følge sammes Raad, Godtbefindende, Meninger og næst Gud se og tragte derefter, paa det at en usminket og god Forstaaelse og ligervis Venskab med Højstbemeldte Kongelige Majestæt og sammes Kroner maa blive ubrydelig observeret og holdet«.

Christian Albrecht havde ligesom Frederik Ahlefeldt paa lange Rejser uddannet og udviklet sin Smag; Rejserne strakte sig over flere Aar, og gik saa langt som til Wien og Venedig, medens et Besøg i Holland naturligvis heller ikke blev forsømt, thi der havde de danske og gottorpske Regenter erhvervet saa meget af deres Kultur. Ladet med nye Indtryk kom Hertugen hjem fra den lange Rejse og vendte op og ned paa sin Residens, der fik et helt moderne Præg; det var saaledes helt i Tidens Aand, at Hertugens og hans Slægts Lejlighed blev holdt helt for sig selv, medens det i Forhold til Hertugdømmets Størrelse uforholdsmæssigt talrige Hofpersonale blev anbragt i en særlig Del af Borgen, nemlig i en Portfløj, der blev rejst paa det sløjfede Fæstningsterrains Plads.

Storkansleren fulgte med levende Interesse de Forandringer paa Gottorp, som var en Virkning af Christian Albrechts lange Færden i det fremmede, der var nemlig indtraadt en betydelig Bedring i Forholdet mellem Danmark og Gottorp; Kong Frederik 3. havde faaet mere end nok af de evige Stridigheder med Gottorp og mente at have grundlagt et stedsevarende godt Forhold gennem Stiftelsen af Ægteskabet mellem hans Datter, Fre-

derikke Amalie, og den unge Hertug, et Ægteskab, Frederik Ahlefeldt havde været ivrig efter at fremme, ikke mindst da han vidste, i hvor høj Grad hans Velynderinde, Sophie Amalie, ønskede Partiet. I Henhold dertil mente Frederik Ahlefeldt sig forpligtet til af og til at gæste Gottorp for ved Selvsyn at kunne sætte sig ind i, hvorledes Samlivet mellem det unge Par udviklede sig og rapportere derom til Dronningen. Helt anderledes udviklede Tingene sig under Christian 5., da de dansk-gottorpske Stridigheder brød ud paa ny under Forhandlingerne om Arvefølgen i Oldenburg. Dermed ophørte ogsaa Intimiteten mellem Frederik Ahlefeldt og Familien paa Gottorp. Den skaanske Krig, under hvilken Hertugen af Gottorp stod paa svensk Side, hidførte det endelige og aldrig siden lægede Brud mellem Danmark og Gottorp. Under Krigen led Gottorp, der hurtig var blevet sat i god Forsvarsstand, en Del Skade ved Beskydning fra dansk Side; Slottet, der havde en Besætning paa to Compagnier, som blev angrebet af Kongen fra Nord, maatte snart overgive sig. Efter Kongens og Hertugens Møde i Rendsborg, ved hvilket Møde Frederik Ahlefeldt var tilstede, Christian Albrechts Tilfangetagelse, Hertugens Flugt til Hamborg og Afstaaelsen af hans Part af Sønderjylland til Danmark, maatte enhver Forbindelse mellem Storkansleren og Hertugen ophøre, saa meget mere som Christian Albrecht betragtede Frederik Ahlefeldt som Anstifteren af den ham overgaaede Ydmygelse. Der var tilstrækkelig Grund for den danske Konge til at paaføre Gottorp Krig, da Hertugen i Kraft af sin Forbindelse med Sverige havde nægtet at yde det Tropiccontingent, han skyldte Danmark i Krigen, desuden opløste han egenmægtigt Sønderjyllands Landdag, hvis Medlemmer var ved at træde sammen for at forhandle om, hvormeget der skulde ydes i Krigshjælp til Fællesmonarkiet.

Efter Genforeningen foretog Christian 5. en Del Bygningsarbejder paa Gottorp Slot, navnlig blev Vestfløjen udvidet, som om det enorme Slot ikke var stort nok. Frederik Ahlefeldt, der ikke troede synderligt paa, at den nye Grænse laa fast, fraraadede disse Udgifter, der var saa meget mere ubetimelige, som der var Ebbe i Kongens Kasse efter den skaanske Krig, men forgæves. Da Christian Albrecht vendte tilbage til Gottorp efter

Forliget i Altona, var han fornuftig nok til at standse det af hans Svoger paabegyndte kostbare Byggeri. Man havde hidtil ikke mærket noget til Sparsommelighed fra Hertugens Side, saa denne Gestus gjorde des mere Lykke i det fattige og udpinte Land; Slesvigs Bys Byskriver kunde derfor ved Hertugens Indtog paa Gottorp notere, »at Hertugen ved sit Indtog var blevet modtaget med stor Glæde af Slesvigs Borgere, der havde indfundet sig accompagnerede af mange Medlemmer af Landadelen, Gud bevare den kære Fyrste i mange kære Aar, hans Land til Trøst og erstatte den lidte Skade rigeligen igen for Jesu Skyld, Amen!»

Hvad der oprindeligt havde knyttet Frederik Ahlefeldt til Hertugen af Gottorp, var dennes Sans for og Befordren af Videnskab og Kunst, en Tradition ved det gottorpske Hof. Paa Slottet udvidede Hertugen det fra Fædrene nedarvede, i Forvejen store Bibliotek, saaledes at det blev een af Europas betydeligste Bogsamlinger, baade kvantitativt og kvalitetsmæssigt. Biblioteket var rigt paa Haandskrifter, ikke alene nyere, men ogsaa græske, latinske og orientalske. Oehlschlägers ofte i nærværende Værk omtalte Oldefader, der paa saa mange Omraader var Christian Albrecht behjælpelig, foretog den endelige Ordning af Biblioteket og affattede et Katalog; umiddelbart efter Fuldførelsen af dette store Arbejde tog Olearius til Graasten for at ordne Storkanslerens Bøger. Efter Gottorpernes Fordrivelse blev samtlige Bøger overført til København, hvor de indlemmedes i det kongelige Bibliotek, som derigennem fik en meget værdifuld Forøgelse. Hertugen af Gottorps Bøger befandt sig i pragtfulde Omgivelser, der svarede til Bøgenes høje Værdi, store lyse Sale med hvælvede Lofter, som bares af rigt forgyldte Søjler.

Lige saa bekendt over hele Europa som Bibliotheket var det saakaldte »Kunstkammere«, hvis Indhold var meget broget, og hvis enkelte Bestanddele var anskaffede og ordnede systematisk af den allestedsnærværende Olearius. Den vigtigste Del af Indholdet bestod af Malerier og Kobbere, men desuden fandtes der en stor Møntsamling, videnskabelige Apparater, saaledes geometriske og astronomiske Instrumenter, endelig en Samling Kuriositeter, som den vidtberejste hollandske Læge Paludanus havde hjembragt til Gottorp. De mest bekendte Genstande inden for

Samlingen var vel nok den i Europa enestaaende Sphaera Copernica, der fremstillede det dengang endnu ret ubekendte copernikanske Verdenssystem, og saa den store Globus, som Hertugen vilde have anbragt i Kunstkammeret, men som paa Grund af sin Størrelse maatte placeres i en dertil særlig opført Bygning i Haven. Denne Globus maalte 9 Meter i Omfang og var dannet af Kobber, overtrukket med en hvid Masse. Den udvendige Side af Globussen fremstillede Jordens Have og Lande; indvendig saa man Himmelen med de dengang kendte Stjerner, udførte af forgyldt Sølv; en stor slebet Krystal forestillede Solen. Inde i Globussen var anbragt et Bord med Bænke omkring til 10 Personer, der i Ro og Mag herfra kunde betragte Stjernernes Op- og Nedgang. Jordens Omdrejning blev sat i Værk af Vandet fra en Kilde, saaledes at de 24 Timer regelmæssigt blev overholdt.

Christian Albrecht havde en i de Tider ret sjælden Sans for Smaating, hvormed han fyldte Slottet fra øverst til nederst; ellers var Samtidens Slotte ret tomme, og blottede for det, der efter vore Dages Begreber skaber Hygge. Alle disse Smaating skulde have et rent kunstnerisk Præg; der fandtes en Masse Genstande af Guld, Sølv og andre Metaller, en stor Samling Uhre, overlæsedede med diverse Prydelser, særlig Frugter og Blomsterguirlander i spraglede Farver; der var anbragt bevingede Englehoveder paa Væggene og under Loftterne. Overalt stod forskellige Nicher i Form af Muslinger eller Snegle, alle indeholdende smaa Kunstgenstande. Noget af det smukkeste har formentlig været de mægtige udskaarne Skabe og Dragkister, der kunde være saa store, at udskaarne Menneskeskikkelser i naturlig Størrelse var anbragt uden paa dem. Silke og Fløjel prangede overalt som Gardiner og Portiærer. Mange af disse kostbare Draperier var forsynede med kunstfærdige Broderier, ofte udførte med Guldtraad, dette gjaldt især den danske Kongedatters Gemakker, særlig Sovekammeret, der, som det ofte var Tilfældet i de fyrstelige Slotte, befandt sig langt fra Gemalens. Dette maa ikke opfattes som Bevis paa et mindre intimt Forhold mellem Ægtefællerne, Hertugen begav sig om Aftenen, naar han havde Lyst dertil, iført en Silkeslaabrok ad de lange Gange til Gemalindens Sovegemak, og den samme Vej tilbage, altid ledsaget af et Følge, som i Reglen bestod af

Pager, der ventede uden for Gemakket. Frederikke Amalies Kammerjomfru sov i sin Herskerindes Sovekammer og har formentlig trukket sig tilbage, naar Hertugen kom ind til sin Gemalinde. Vi har tidligere omtalt Elegancen i Frederik Ahlefeldts Sovekammer; det hørte til i Datiden, at man havde det fint derinde, og det gjaldt naturligvis ogsaa Gottorp, Hertugindens Seng var af en saadan Højde, at man tænker sig Frederikke Amalie enten springende op i den eller bestigende den ved Hjælp af en Trappestige. Sengehimmelen blev baaret af fire korinthiske Søjler og bar øverst oppe den hertugelige Krone i mange Gange naturlig Størrelse. Sengen, der som saa meget paa Gottorp var en Sammenblanding af Barok og Rokokko, var efter Beskrivelserne overlæst med udskaarne Træarbejder, Draperier, Silkesnore med forgyldte Kvaster og meget andet. Sovekammeret maa i det hele taget have gjort et noget uroligt Indtryk, idet baade Vægge og Loft var forsynet med alskens Udsmykning, ingen Plads var levnet tom; foruden alle disse Prydelser var der langs Væggene anbragt Hylde og Etagerer med Masser af Nipsting. Mærkelig nok var Fængslet, der dog ikke synes at være blevet benyttet i Christian Albrechts Tid, anbragt lige under Hertugindens Sovekammer. I Frederik Ahlefeldts sidste Leveaar blev der foretaget Udgravninger under Fængslet, og man fandt ved den Lejlighed Menneskeskeletter; det var antagelig Delinkventer, som blev likviderede og begravede der i al Hemmelighed. Hundrede Aar senere udtalte Voltaire de berømte Ord, at det værste, der kan overgaa et Menneske, er at blive hængt, uden at nogen ser paa det; disse Ord mindes man uvilkaarligt i denne Forbindelse.

Sovekamrene i alle Hertugparrets andre Boliger var indrettede paa lignende Maade som paa Gottorp, og det havde mere end nok af Boliger, som det skiftevis benyttede; Gottorperne holdt som alle fyrstelige Personer i Fortid og Nutid af at skifte Opholdssted og at rejse; det var et Middel til at faa Tiden til gaa. Særlig komfortabelt indrettet var Slottene i Kiel, Tønning og Husum, hvilket sidste var det stilfuldeste med sine fine slanke Taarne i Hjørnerne af de firkantede sammenbyggede Fløje. Slottet i Husum havde ogsaa et meget imponerende Ydre; der var rejst et højt slankt Taarn i Midten, fra hvis Tinder der var en

vid Udsigt over det flade omgivende Land og Vesterhavet. Foruden de her nævnte Residenser havde Gottorperne ogsaa Boliger i Segeberg, Tønder og Flensborg; de fleste af disse Slotte er nu forsvundne.

Det var, som tidligere bemærket, ingen billig Hofholdning, Christian Albrecht førte, men paa de daværende Staters Budget indtog Udgifterne til Hæren og Hofholdningen Hovedparten. Det meste af det, Christian Albrecht omgav sig med, var indrettet efter Gottorperens eget Hoved; den sikre, aldrig svigtende Smag, der udmærkede Ludvig 14.s Boliger, herskede ikke paa Gottorp, hvor alt havde lige som et Tilfældighedens Præg, medens Ludvig 14.s Boliger og deres Indbo var skabte af virkelige Kunstnere; Frankrig var dengang, som det er endnu den Dag i Dag, Smagens Hjemsted. I Frankrig blev alt præget af Ludvig 14., et saadant overlegent Præg savnedes paa Gottorp og i hele Norden, ikke mindst i København. Paa den anden Side forskaanedes man for den Ensformighed, som, det kan ikke nægtes, traadte frem i Frankrig, hvor alt, selv de store tragiske Digttere, var ensrettede. Uheldigvis var det mest det rent udvortes, som efterbedes i Norden, franske Malere og Digttere fik kun en overfladisk Indflydelse, og til Uheld for den danske Litteratur blev Corneille og Racine saa temmelig terra incognita for Datidens Personligheder. Mangelen paa egne Arkitekter og Kunstnere gjorde sig naturligvis ogsaa gældende, hvorfor Christian 4., som den Foregangsmand han var, og klar over de indfødte Mestres Ufuldkommenhed, indforskrev fremmede Mænd, der kunde føre hans Tanker ud i Livet; han indkaldte Folk, ikke alene fra Holland, men ogsaa fra England, med hvilke Lande der i det hele taget var en nøjere Forbindelse, end senere Tider gerne har villet indrømme; om denne engelske Indflydelse bærer Griffenfeld og Ahlefeldt Vidnesbyrd. Christian Albrecht gik endnu videre i saa Henseende, idet han indkaldte Bygmestre ogsaa fra Frankrig og Italien.

En vis Vekselvirkning paa Byggeriets og Boligmonterings Omraade herskede mellem de nordiske Fyrster; København og Stockholm havde Forbindelse med hinanden, og saa længe der var Fred og Forstaaelse mellem Hofferne i København og paa

Gottorp, navnlig i det sidste Tiaar af Frederik 3.s Regering, laante Gottorperen sin Svigerfader nogle af sine indkaldte Kunstnere. Men fra den gamle Konges Død skulde denne, som enhver anden Forbindelse, mellem de tvende Herskerhuse ophøre for bestandig. Sophie Amalie foretrak at søge længere bort, naar hun skulde have Assistance til sit Byggeri, og da hun skulde indrette sin Enkebolig i Nykøbing paa Falster, vendte hun Blikkene mod sit gamle, aldrig glemte Fædreland Tyskland, og indforskrev Haandværkere og Kunstnere fra de mecklenborgske Hertugdømmer, navnlig fra Mecklenburg-Güstrow, hvorfra hendes Sønnesøn skulde hjemføre sin Brud, og hvor man var videre fremskreden med Hensyn til Byggeri og Montering af Værelser end i de øvrige tyske Stater, og hvor den franske Smag først fik Indpas. Det lykkedes dog ikke de güstrowske Hertuger at blive toneangivende i Tyskland, det partikularistiske Væsen inden for de henved næsten 2000 Smaastater i det romerske Rige vedblev at gøre sig gældende i Smagsspørgsmaal. Det var et Held for Frankrig, at det havde en højt begavet Konge og Det franske Akamedi, der angav Smagen; de skiftende Stilarter fik ganske naturligt Navn efter de skiftende Ludviger; i Norden som i det romerske Rige savnede man et saadant toneangivende Hof.

Medens der herskede Centralisation i Frankrig, var Decentralisation det fremherskende i det romerske Rige og i Norden. Ingen Steder havde man som i Frankrig et Akademi og Kulturcentre, saa det gik efter bedste Beskub, men det havde den Følge, at saavel i Norden som i Tyskland, en vis Ynde og Hygge bredte sig paa det Storstiledes Bekostning. Der var ingen andre, der byggede, end Fyrsterne og Stormændene, blot i Hansestæderne, de frie Republikker Hamborg, Bremen og Lybæk, satte den brede Befolkning ind som Bygherrer, og her fik udenlandsk Paavirkning ikke den altovervejende Indflydelse, men de gamle Bygningsformer fastholdtes contra Rokokoens af det konservative Borgerkab. Det kan ses paa Resterne af det, der er blevet tilbage i Lybæk efter den anden Verdenskrigs bestialske Ødelæggelser. Medens de tre Fristater, i hvilke en Slags Demokrati herskede, holdt fast ved det gamle og overleverede, blev saa godt som alle det romerske Rigets regerende Herrer grebet af det nye, det fran-

ske. Medens det meste Byggeri, baade i Norden og det romerske Rige, fraregnet Hansestæderne, saaledes fik et fremmedartet Udseende, forblev alt fransk paa den anden Side Rhinen. En Ting var fælles for alt Byggeri i hine Tider, man byggede solidt og godt, der jaskedes ikke, man gav sig god Tid. Materialerne var gode og holdbare, Arbejderne var dygtige og omhyggelige og beherskedes af de strenge og indgaaende Statutter i Laugene, som indeholdt bestemte Forskrifter, der skulde overholdes strengt. Medens i vore Dage Kalken skyndsomst bliver anvendt umiddelbart efter Tilberedelsen, havde Laugene bestemt, at Kalken, som dengang blev tilført ubrændt, skulde henligge i flere Aar til Tørring. Der herskede i flere tyske Stater den Bestemmelse, at enhver Murer, der ikke havde ladet sin Kalk ligge og tørre i 7 Aar, skulde klynges op i Galgen; Mestrene maatte derfor have 7 Kalkkuler og kunde ikke bygge mere aarlig, end deres Forraad af 7aarige Kalk tillod. Ogsaa Teglstenene blev brændt af Murermestrene. Svende og Lærlinge maatte derfor have saa megen Formue, at de, naar de blev Murermestre, kunde anskaffe sig Kuler. Ved hele denne Fremgangsmaade sikredes i høj Grad Bygningernes Holdbarhed, i Modsætning til Nutidens. Det vigtigste dengang var, at en Bygning eller en Genstand blev holdbar, det passede baade Kunstnere og Haandværkere paa; disse to Kategorier arbejdede i det hele taget mere Haand i Haand, end Tilfældet er i vore Dage. Det ytre sig navnlig paa den Maade, at Haandværkerne var mere kunstnerisk prægede end i vor Tid og mere mangesidige, medens Arbejdets Fordeling nu giver Haandværkerens Gerning en vis Ensidighed; man kendte i de Tider ikke til det, at en Arbejder som i vore Dage bliver sat til udelukkende at forfærdige Knappenaalshoveder. Dengang var Kunstneren og Mesteren een og samme Person, og man hørte færende Svende kalde sig Kunstnere, naar de blev forespurgt, hvad de var. Hvad Kunstneren opfandt af nyt, kom de mest dagligdags Ting tilgode, det gav Datidens Brugsgenstande, navnlig Møblerne, noget fint og kunstnerisk, dette gjaldt ogsaa de saa almindelige Gulv- og Vægtæpper. Der blev i Forhold til vore Tidens Massebyggeri ikke bygget meget dengang, og der kunde følgelig tages alle mulige Hensyn, som det i vore Dage vilde være umuligt at tage.

Ikke alene i sit Hjem søgte Hertug Christian Albrecht at bringe Skønhed ind, men ogsaa i de fjernere Omgivelser. Navnlig morede det ham at udstaffere Hertugdømmets Kirker, et Eksempel, som efterfulgtes af Frederik Ahlefeldt i de til hans Godser hørende Kirker, Storkansleren søgte i en særlig Grad at gøre det Indre af Klipleve Kirke, som var den Kirke, hvor han sædvanlig plejede at søge hen om Søndagen, smuk. Hertugen havde en sand Passion for Lysekroner, hvoraf der var mange baade paa Slottet og i Kirkerne; han yndede i det hele taget Metalarbejder, navnlig dem, der var af Sølv, han udstedte derfor en Forordning, i Henhold til hvilken Guld- og Sølvsmedene i Hertugdømmerne skulde miste deres Næring samt idømmes en vilkaarlig Bøde, saafremt de ved deres Arbejder benyttede Sølv, der ikke var tolvlødigt. Paa Gottorp vrimlede det med kunstfærdigt forarbejdede Sølvgenstande, der vidnede højt om de daværende Sølvsmedes Smag og Kunstfærdighed. En smuk Samling af Guld- og Sølvbægre prydede Hertugens Anretterbord, som man i de Tider søgte at gøre saa flot som muligt, hvorfor dette Bord maatte være meget stort; Tallerkener og Kandelabre af Sølv hørte ogsaa til paa Anretterbordet. Gottorp rummede ikke alene udskaarne Trægenstande en masse, men ogsaa udskaaret Elfenben, en Kunst, der langtfra var ny. Paa Christian Albrechts Tid var Elfenbensarbejderne atter kommet paa Moden, og adskillige regerende Fyrster gav sig personligt af med at skære i Elfenben; den dygtigste paa dette Omraade skal have været Kejser Peter den Store af Rusland, der som bekendt kunde mere end sit Fadervor; blandt Czarens Elfenbensarbejder herømmede man en Daase, paa hvis Laag var udskaaret en Fremstilling af Slaget ved Poltava. Daasen kom i Hertugen af Koburgs Besiddelse.

Det var dog mest som Samler af Malerier, at Hertugen af Gottorp indlagde sig Fortjeneste; de navnkundigste af de Malere, som malede for Hertugen, var Karel van Mander og Ovens. Sidstnævntes berømteste Værk var udført paa Bestilling af Christian Albrecht, der blandt andet lod sin »Hofskildrer« udføre 9 store Lærreder, som var Rembrandts Elev fuldt ud værdige. Disse Billeder blev anbragte i Hertugindeus Audiensgemak, der senere,

efter Gottorps Forening med Danmark, blev Dronningens Audiensgemak; de prydede endnu Væggene, da Marie Sophie Frederikke residerede paa Gottorp, den Tid, Frederik 6.'s Hustru kaldte den lykkeligste i sit Liv, trods alle de Ulykker, der havde ramt Monarkiet og fremkaldt Kongefamiliens flugtagtige Rejse til Sydslesvig. Malerierne, der skildres som Højdepunktet af, hvad Nordens Kunst indtil da havde præsteret, fremstillede epokegørende Begivenheder i Danmarks og dets Kongehuses Historie. Det var virkelig en anerkendelsesværdig Resignation af Hertugen at lade Billederne fremstille Emner, der udelukkende berørte Kongehuset og ikke den gottorpske Slægt. Ovens dekorerede ogsaa for Hertuginde, i hvis Havehus, Amalienburg, han bemalede Væggene med de dengang saa yndede allegoriske Fremstillinger. Denne Sans for Allegorien i Malekunsten var udgaet fra Hofferne og fremkaldte en hel Omvæltning; tidligere havde Kunstnerne, naar de fremstillede Sujetter fra Oldtiden eller fra fremmede Lande, som f. Eks. Italien, ladet de paa Billederne fremstillede Personer optræde i Samtidens almindelige Dragter, hvad der virkede noget naivt; nu benyttedes Antikkens Klædebon og megen klassisk Nøgenhed. Denne Fyrsternes Indflydelse paa Kunsten havde ogsaa en anden Virkning: Fra nu af blev Malerne og Billedhuggerne hoffähige, de kom til at leve jævnsides med Hoffolkene og fik lige som de fornemme Titler og Æresbevisninger; det er i saa Henseende betegnende, at Ovens blev bisat i Slesvigs Domkirke mellem de fyrstelige Sarkofager. Samtidig opstod efter glørværdigt fransk Eksempel de første Kunstakademier. Billederne i Havehuset tydede paa, at den danske Kongedatter ikke var snerpet; men senere Tider tog Forargelse af den ugenerte Nøgenhed, der ret skaanselsløst blev overmalet. Det maa have været et imponerende Havehus eller Lysthus, for »Salen« gik op igennem to Etager, og der var baade Oven- og Sidelys, idet Taget var af Glas. Modellen til Bygningen var det Lysthus, som Rubens opførte i Haag til sin Malerisamling. Otte Malerier prydede Havehuset, et af dem var en i Tidens Smag udført Fremstilling af den fra Slaget hjemvendende Mars; Krigsguden bydes velkommen af Venus, der kommer ham i Møde i sin med Duer forspændte Vogn. Midt imellem disse Malerier fra den klassiske Oldtid var

ret umotiveret anbragt et Kontrafej af Frederikke Amalie. Omkring Amalienburg havde Hertugen, for at hædre sin Gemalinde, ladet anlægge udstrakte Græsplæner, paa hvilke Hertugindeus Navnetræk var tegnet ved Hjælp af sindrigt slyngede Blomstergupper. Plænerne oplivedes af smaa Pavilloner, kunstige Grotter, Volièrer med Kanariefugle, kunstfærdigt udskaarne Bænke ved Udsigtspunkterne.

Overhaandtagende Sygelighed havde efter det intensive Arbejde, fremkaldt ved Genforeningen og ved de opslidende Forhandlinger under Kongressen i Itzehoe, taget paa Frederik Ahlefeldts Kræfter, saaledes at den før saa virksomme Mand, der havde været den ledende inden for Regeringsarbejdet, gled noget i Baggrunden, og andre, nye Mænd, traadte til. Storkansleren maatte med Hænderne i Skødet se til, medens der foregik Ting, som langtfra havde hans Billigelse. Saaledes holdt Storkansleren ikke af, at saa mange kongerigske Embedsmænd blev ansat i Hertugdømmerne, navnlig misbilligede han, naar det skete i Holsten, men han fronderede ikke, og der fremkommer ikke et kritisk Ord i hans Breve; derimod modtog han mange kritiserende Breve, som han ikke synes at have modsagt, han fik saaledes en Mængde Skrivelser fra Svogeren Buchwald, der kritiserede løst og fast. Da disse Breve blev gennemlæste paa Regeringens Foranledning efter Storkanslerens Død, bragte de Buchwald i Ulykke, for Christian 5. holdt ikke af Kritik.

Trods Sygdommen og det deraf fremkaldte tilbagetrukne Liv slap Frederik Ahlefeldt dog ikke de udenrigsministerielle Traade men arbejdede videre paa at bevare de Forbundsfæller, han havde erhvervet for Danmark, og paa at erhverve nye, saaledes søgte han at vinde den mægtige Ærkebiskop af Kølne og arbejdede med mere eller mindre Held paa at holde fast ved Brunsvigerne. De brunsvigske Hertugdømmer dannede tilsammen en af Europas mægtigste Stater, og de var, hvad der var meget væsentligt for Danmark, fjendtligt stemte mod Sverige; Frederik Ahlefeldt holdt derfor Forhandlingerne vedlige med Baron Grote, der var Brunsvigernes førende Statsmand og Leder af den fælles Udenrigspolitik.

Men ogsaa dette Arbejde maatte Frederik Ahlefeldt for en Tid lægge fra sig, da hans Plageaander Gigten og de endnu mere plagende Nyre- og Blæresten tvang ham til at bede Kongen om Tilladelse til at begive sig til Graasten for en Tid at have fuldstændig Ro og konsultere en Læge, der kunde dulme hans Smerter og være om ham paa Stedet, indtil Storkansleren endelig var bragt saa vidt, at han kunde vende tilbage til København og som før tage Sagerne helt i sin Haand. En af Tysklands kendteste Læger, der var Specialist i rheumatiske Lidelser, Ringelmann, kom fra Hannover til Graasten for en Tid at føre nøje Tilsyn med Patienten. Resultatet blev kummerligt; de værste Smerter kom fra Nyrene, men derved var der efter den hannoveranske Læges Opfattelse intet at gøre, det dengang brugelige Middel, at skære Stenene ud af Nyren, fremkaldte saadanne Kvaler, at den gamle Statsmand ikke vilde kunne staa det igennem, hans Kræfter vilde ikke slaa til. Mod Gigten tog Ringelmann fat med et voldsomt og formentlig farligt Middel, der skulde drive Gigten fra Benene op i Overkroppen, hvor Smerterne vilde blive mindre generende, saaledes at Storkansleren kunde gaa; det skulde ogsaa bøde paa Smerterne i højre Arm, Smerter, som en Tid lang havde fremkaldt en delvis Ubevægelighed i Haanden, saa den stadig skrivende Frederik Ahlefeldt ikke kunde føre Pennen, hvilket var nær ved at bringe ham til Fortvivelse. Allerede under den skaanske Krig, under et tjenstligt Ophold i Helsingborg, havde Frederik Ahlefeldt været saa plaget af Gigt i Haanden, at han til sin store Ærgrelse maatte diktere de officielle Skrivelser, som han ellers plejede at nedskrive selv. Storkansleren klagede allerede dengang over Forstoppelse, som han selv og Lægerne mente forvoldtes dels af Gruset, dels af Gigten. En vis Vitalitet maa Frederik Ahlefeldt have bevaret endnu i de sidste, svære Aar, for naar Anfaldene af Gigten, der gerne varede en Ugestid, var overstaaede, befandt Storkansleren sig forholdsvis vel, navnlig bedredes Humøret, og Arbejdslysten, som der skulde meget til at kue hos den flittige og arbejdsomme Mand, kunde ligefrem tage til. Men naturligvis svækkedes han af den høje Feber, der næsten altid fulgte med de akutte Anfald og tvang ham til at holde sig i Sengen, hvor han iøvrigt befandt sig

bedst i sine to sidste Leveaar, og hvor han havde indrettet sig paa at arbejde og skrive i liggende Stilling egenhændigt uden at ty til Diktat. Til alt Held vedblev Gigten at optræde akut og blev ingensinde kronisk; de dengang saa almindelige Gigtknuder slap han ogsaa for. Det var en Skæbnens Ironi, at den sobre, i enhver Henseende maadeholdende Storkansler skulde rammes af en Sygdom, som man dengang ansaa for en Følge af et uordentligt Levned. Man mindes i denne Forbindelse Frederik Ahlefeldts Breve fra England, som i de Tider kaldtes Gigtens Fædreland; her taler Storkansleren med Foragt og Spot om Æderiet og Drikkeriet hos de højere Klasser derovre, og saadanne Skilddringer kunde nok bestyrke Folk i den Opfattelse, at det drejede sig om en Rigmandssygdom, for hvilken de fattige var fri. Helt korrekt er denne Opfattelse næppe, for der fandtes ogsaa gigtsvage fattige Mennesker i det Land, om hvilket man dengang ligesom i vore Dage, sagde, at ingen Steder havde de rige det saa godt, og de fattige det saa ondt, som i England. De fattige i England havde rimeligvis paadraget sig deres Gigt af de modsatte Aarsager af dem, der skaffede de højere Kredse denne Plage paa Halsen: Usunde og fugtige Boliger, tynde og lasede Klæder. Hos de fattige i England begyndte Gigten at optræde paa et tidligere Tidspunkt end hos de velhavende, det af disse sidste førte Vellevned havde en langsommere Virkning, medens de ganske smaa Børn, der arbejdede i Kulminerne, hvor de blev sænkede ned, bundne to og to sammen ved Hjælp af et Reb, kunde blive meget hurtigt angrebne af Sygdommen i den usunde Luft, der sjældent tillod Kulminearbejderne at blive ældre end 45 Aar. Med disse Forhold beskæftigede Frederik Ahlefeldt sig, naar han i sit sidste Leveaar sad med Pennen i Haanden paa Graasten. Men det var ikke alene med privat Forfatterskab, Storkansleren beskæftigede sig paa Slutningen, han sad eller laa ufortrødent arbejdende med Skrivelser til eller fra Gehejmerraadet for at bringe Klarhed i de forvirrede Forhold, som Genforeningen og de brunsvigske Staters Forræderi havde fremkaldt, han slap i det hele taget aldrig Tøjlerne af sin Haand, end ikke paa Dødslejet, hvor han indtil et Par Timer før sin Død arbejdede ufortrødent. Men selvfølgelig savnedes han, der saa langt var den dygtigste af

samtliges Kongens Raadgivere, og hans Uvenner søgte af al Magt at sætte ham ud af Spillet. Den svenske Gesandt, Leionclou, der var en ivrig Beundrer af Frederik Ahlefeldt, udtalte da ogsaa i sine Indberetninger, at naar det gik saa skævt for Danmark i Slutningen af 80erne, han tænkte hermed paa det overvættede mislykkede Foretagende mod Hamborg, skyldtes det i første Række, at Danmarks mest fremragende Statsmand ikke længere stod ved Roret. Gesandten benyttede Lejligheden til at skildre den Uduelighed, der efter hans Mening kendetegnede Christian 5.s andre Raadgivere, i hvilken Forbindelse det gaar mest ud over Reventlow.

Frederik Ahlefeldt nød trods Sygdommen i de sidste Leveaar sit Otium paa Graasten og dyrkede sine aandelige Interesser. Hans Aandsliv var og blev tysk, intet Spor af dansk prægede det, han talte ligesom de fleste dannede og lærde Tyskere dengang, som læste han op af en Bog; det var ganske modsat af Samtidens Franskmand, der talte frit og utvungent. Franskmandene dyrkede i Ludvig den 14.s Aarhundrede ligefrem det overfladiske, baade i Skrift og Tale, og kritiserede Germanernes Grundighed, som de stundom fandt kedelig, bekendt er saaledes en senere Udtalelse af Voltaire, at den eneste Genre, der ikke er tilladelig, er den kedelige. Man maa i denne Forbindelse vel erindre, at Konversationen var en Specialitet for Franskmandene, der udviklede den til en Kunst, titl en Nydelse, hvorfor da ogsaa det selskabelige, ganske som i vore Dage, spillede en større Rolle i Frankrig end i noget andet Land, man kom sammen for at nyde Konversationen, medens man i andre Lande konverserede af Høflighed eller for at diskutere. Franskmandene bebrejdede ogsaa Tyskerne, at de i Litteraturen ikke vilde underkaste sig det Aag, de selv var gaaet ind under, og at de tyske dramatiske Forfattere ikke overholdt Tidens og Stedets Enhed; Holberg, som i de fleste Henseender var franskpræget, persiflerer i sin Ulysses von Ithacia Tyskernes Mangel paa Hensyntagen til de franske Formler og Krav. Franskmandene kunde ikke forstaa, at medens Tyskerne krævede en ubunden Frihed inden for Litteraturen, lod de andre raade over deres Handlemaade. Tyskerne var derfor, efter Franskmandenes Mening, daarlige Forhandlere og

Diplomater; de vilde have, at alt, som Molière udtrykker det, skulde »gaa efter Reglerne«, en Tilbøjelighed, vi Gang paa Gang møder i Frederik Ahlefeldts Breve og Optegnelser. Franskmandene mente, at Aarsagen til den større ægteskabelige Troskab hos Tyskerne laa i Tilbøjeligheden til at lade alt gaa efter Reglerne. Til Gengæld var Ridderligheden noget specifikt fransk, Franskmandene søgte at behage Kvinderne, medens Tyskerne respekterede dem. Man kaldte paa Frederik Ahlefeldts Tid Frankrig Kvindernes Paradis, ene og alene af den Grund, at Franskmandene med større Lethed end Mænd af andre Nationer gik fra den ene Kvinde til den anden. Tyskerne, og Danskerne med, vilde efterabe det, der var fransk, og de valgte fortrinsvis alt det slette, der kunde findes hinsides Rhinen; Begyndelsen udgik fra Hofferne, hvor man fortrinsvis kopierede Vantroen og Umoralskheden. Umoralskheden repræsenteredes for en Del af de meget letfærdige Skrifter, der gik rundt i Frankrig, og derfra trængte over Rhinen. De tøjlesløse franske Libeller fik Lov at passere den tyske Censur, der mente, at de var mindre farlige end de alvorlige Bøger, til hvilke man nærrede Mistanke, hvorfor man da ogsaa søgte at hæmme deres Fremtrængen. Den Umoralityt, som man paastod var fremkaldt ved Læsningen af den pornografiske franske Litteratur, var som Regel mere en Slags Affektation end virkelig Alvor, man var ikke nær saa umoralsk, som det saa ud til, men naar Pariserne skulde efterlignes, var det nødvendigt at anslaa en frivol og letsindig Tone, det troede man dumt — naivt var Tegn paa fransk Esprit. Efterligningen klædte mindst af alle Østrigerne, der var saa meget stivere end Franskmandene; de mange danske, der paa Storkanslerens Tid besøgte Wien, i Særdeleshed under Forhandlingerne om den oldenborgske Sag, lo af Wienernes Bestræbelser efter at ligne Franskmandene og søgte ikke at efterligne Efterlignerne. Hvad Tyskerne ikke kunde aflure Franskmandene, var den lystige Spot, Evnen til paa en let og ikke saarende Maade at gøre Nar af andre.

Frederik Ahlefeldt var, det har vi ofte haft Lejlighed til at bemærke, en overbevist og varm Tilhænger af det romerske Rige, og dog var hans Aandsliv helt igennem nordtysk, uden Tilknyt-

ning til Østrig, som i aandelig Henseende var foragtet af Nordtyskerne, der paastod, at man i de østrigske Arvelande forsømte baade Litteraturen og Videnskaberne. Noget kunde det vel tilskrives, at Censuren i Østrig, ligesom i det katholske Sydtyskland, var strengere end i det lutheranske Nordtyskland, men Hovedgrunden var den, at der virkelig fandtes færre aandelige Stormænd i Østrig end i Tyskland. Catholicismen med dens Hang til Undertrykkelse bar en Del af Skylden for den aandelige Tilstand i Østrig, de fanatisk romersk-katholske Kejsere holdt saa vidt muligt Beboerne i Østrig hen i Uvidenhed, medens der var en relativt frisindet Aand herskende i Nordtysklands lutheranske Stater, ogsaa i det til det tyske Rige hørende Holsten. Paa den anden Side var der mindre politisk og social Undertrykkelse i de østrigske Arvelande end i de nordtyske Stater og Holsten, Kejserne regerede mildt og patriarkalsk i Østrig, der af dem betragtedes som deres egentlige Domæne, medens de i det store og hele overlod Styret i det øvrige Tyskland til de enkelte Fyrster, hvoraf adskillige var arge Tyranner. Kejserne selv og deres østrigske Undersaatter var i Modsætning til de egentlige tyske Fyrster ikke udpræget militærisk anlagt, medens mange af de styrende i Tyskland var krigsgale, mere end nogensinde paa Frederik Ahlefeldts Tid, mindre senere; Storkansleren, der var Fredsven par excellence, yndede dette østrigske Træk.

Medens der herskede mere Liv blandt Østrigerne end mellem Tyskerne, var Østrigernes Væsen dog ret gravitetisk, selv naar de hengav sig til Adspredelser, saasom Dansen. Den franske Nationaldans Menuetten, som Ludvig 14. havde introduceret, blev da ogsaa omgaaende indført i Østrig, hvor man tiltaltes af det gravitetiske, der var forbundet med denne Danses Yndefuldhed og Lethed. Menuetten danses ikke mere i vore Dage, hvor Danse af en ganske anden Kaliber har afløst den, medens vi endnu møder den som en Afdeling af Symphonierne og Sonaterne. Til den Popularitet, som Menuetten kom til at nyde paa Storkanslerens Tid, bidrog i høj Grad Lullys ledsagende Musik, for denne Komponist var ikke alene Solkongens erklærede Yndling, men Genstand for Beundring ved alle de europæiske Hoffer, thi hvad der kom fra Versailles, gjaldt absolut for godt, og den italienske Komponist var god nok. Ingen Steder spiste man saa godt og

satte saa megen Pris paa Mad som i det romerske Riges Hovedstad; det var ikke alene de højere Klasser, der dyrkede de kulinariske Nydelser, alle, der havde Raad til det, gjorde det samme. Det højere Selskab i Wien holdt meget af Middagsselskaber, hvor man sad tre Timer til Bords, skønt der kun blev serveret forholdsvis faa Retter; der skulde tales hele Tiden, og medens Konversationen faldt Franskmændene saa let, var det en Anstrengeelse for Wienerne, der hele Tiden holdt sig til de banaleste Emner og konventionelle Fraser. Ikke desto mindre skulde disse Adspredelser være en Efterligning af den franske Selskabelighed. Bedst kom det engelske Aristokrati fra Bestræbelserne efter at kopiere deres Fjender hinsides Kanalen; det var en stiltiende Aftale, at der ved de engelske Selskaber kun blev talt om Politik, Herrerne førte Ordet, og Damerne tav stille; selv om det kunde blive noget ensformigt, havde det dog den Fordel, at der blev talt fornuftigt og ikke pjattet løs; dertil kom, at Englænderne var ene om denne Form for Underholdning, eftersom England var det eneste Land i Verden, hvor der eksisterede indre Politik. Medens Frederik Ahlefeldt ellers følte sig frastødt af saa meget af det, der mødte ham i England, tiltaltes han af den sobre og fornuftige Maade at underholde hinanden paa i de engelske Selskaber. Hvad der gjorde Selskabeligheden i Østrig yderligere kedelig, var Snobberiet for det franske; ved de store Selskaber i Wien blev der aldrig talt andet end fransk, og da langt fra alle Deltagerne var Sproget helt mægtige, blev Samtalen endnu tomere, end den vilde være blevet, dersom man havde talt paa Modersmaalet. Senere blev Fransksnobberiet udbredt over det meste af det romerske Rige og kulminerede under Frederik den Store, som øverhovedet aldrig talte andet end Fransk, naar han kunde undgaa det, og pralede med, at han talte Tysk som en Droskekusk. Det var Frederik den Stores Tanke, at den franske Litteratur helt skulde beherske den tyske, hvad der for saa vidt var nogen Mening i, eftersom den tyske Litteratur endnu ikke havde naaet den Højde, den opnaaede efter hans Tid, hvor den langt overfløj den franske. Berlin skulde gøres til Tysklands aandelige Hovedstad, ligesom Paris var Frankrigs; som bekendt lykkedes Planen ikke, en kunstigt skabt Kultur lykkes i Regelen ikke.

Medens det ikke regnedes for fint ved de tyske Hoffer at tale tysk, gjaldt det ved det danske Hof netop for fint at tale tysk, dansk blev regnet for simpelt. Hvor ganske anderledes i Frankrig, hvor man havde en national Konge; det virkede naturligvis stærkt paa hele Nationen, saaledes var Frankrig det eneste Land, der havde et nationalt Aandsliv. Dette at den finere Portion talte sit eget Modersmaal, gav naturligvis Samtalerne et helt andet Præg, og Datidens Franskmænd, selv de, der ingen Tanker havde, konverserede med Lethed, medens Tyskerne, ogsaa de, der havde mange Tanker i deres Hoved, vanskeligt kunde udtrykke sig i en Samtale. Hvad der gjorde det lettere at konversere i Frankrig, var ogsaa det, at Franskmændene ikke var nær saa formelle som Tyskerne, der ikke kunde henvende Ordet til en anden uden at tale i tredje Person og nævne den tiltaltes Titel; ligestillede Franskmænd nøjedes med af og til at indflette et Monsieur og Madame i Talen, medens Tyskerne blev ved at gentage den beskedneste Titel indtil 20 Gange i en Samtale, saaledes som Tilfældet er endnu i 1947 hos vort Broderfolk i Sverige. Endog naar Tyskeren talte om en anden Person, følte han sig forpligtet til at nævne hans Titel sammen med Navnet; det fortaltes, at da der engang i et tysk Selskab blev talt om Leibniz, var der ingen, der sagde slet og ret Leibniz, men hvergang Navnet nævnedes, blev der sagt Baron von Leibniz; sligt morede Franskmændene, som viste Agtelse for deres store Filosofer paa en hel anden Maade. Franskmændene hævdede dengang, at de kedeligste Mennesker var de, der sagde det hele; derfor fandt de franske Diplomater ved de mange tyske Hoffer altid Samtalerne lidt kedelige, selv naar de konverserede med de aandfuldeste og lærdeste Mænd, for disse sprang aldrig noget over. Følgen af denne Tilbøjelighed var, at det faldt Tyskerne vanskeligt at gøre som Franskmændene, hurtigt at flyve fra det ene Emne til det andet, Emnet skulde uddybes. Der skulde gaa over hundrede Aar efter Frederik Ahlefeldts Død, før Goethe lærte sine Landsmænd, at de burde befitte sig paa Begrænsningens vanskelige Kunst. Hvad der ogsaa gjorde Omgangen vanskeligere i Tyskland, var, at Værtinden følte sig forpligtet til at nøde sine Gæster til at spise mere af hver Ret, hvilket aldrig faldt nogen fransk Værtinde ind.

Vi har ovenfor nævnt, at de nordtyske Staters Fyrster stod langt over de sydtyske i deres Iver for at beskytte de skønne Kunster. Bestræbelserne modarbejdedes af de katholske sydtyske Fyrster, medens Beboerne i Nordtyskland paa den Tid var Europas mest oplyste. Ingen Steder i Verden læstes der saa meget eller solgtes saa mange Bøger som i Nordtyskland, og det berømte Bogmarked i Leipzig omfattede hele Europa, idet der her allerede dengang tryktes Bøger paa ikketyske Sprog, deriblandt paa Engelsk. Medens Dannelsen i Frankrig saa godt som udelukkende var forbeholdt de fornemme, var Forholdet et helt andet i Tyskland, hvor mange Haandværkere fandt den bedste Adspredelse eller Hvile ved Læsningen i en Bog. En langt større Ærlighed udmærkede Tyskerne fremfor Franskmændene, hvilket faldt sammen med Tyskernes Respekt for Autoriteterne, som Franskmændene lo af, der fortaltes dengang et illustrende Eksempel: En Borger i Leipzig havde plantet et Æbletræ ved Byens mest kendte offentlige Promenade; han slog en Plakat op paa Træet med Anmodning til Publikum om ikke at tage nogen af Æblerne; i samfulde ti Aar blev der ikke rapset et eneste Æble fra ham.

Vi har omtalt Oprettelsen af Kieleruniversitetet, for hvilken Christian Albrecht af Gottorp fortjener Æren. Frederik Ahlefeldt glædede sig i høj Grad over denne Institution; havde han kunnet kige ind i Fremtiden, var Glæden sikkert blevet dæmpet, for alma mater i Kiel skulde blive Midtpunktet for Bestræbelserne efter at ødelægge det, Storkansleren ved enhver Lejlighed hylkede, baade i Tale og Skrift, Helstaten. Universitetet i Kiel stod paa Højde med samtlige Nordtysklands, der i Retning af Lærdøm stod over alle andre Højskoler i Europa, Englands indbefattet.

De tyske Universiteters Berømmelse skrev sig fra adskillige Aarhundreder før Frederik Ahlefeldts Fødsel. En Spaltning fandt Sted efter Reformationen, idet der nu skelnedes mellem lutheranske og katholske højere Læreanstalter, af hvilke de første saa langt var de bedste og mest ansete. Af Storkanslerens Breve fra Studenteraarene kan man se, paa hvor højt et Stade Læreanstalterne i Tyskland stod dengang, og man indser endvidere

fuldt ud, at det havde været umuligt for lutheranske Forældre at sende deres Sønner paa katholske Universiteter, hvor Aanden og Tonen var en hel anden, og hvor der dreves aabenlys Propaganda for Pavekirken. For Litteraturen spillede de lutheranske Universiteter en langt betydeligere Rolle end de katholske, og dette Forhold er vel nok at føre tilbage til Luther, der i høj Grad bidrog til at give det tyske Sprog den fuldkomne Evne til at give Tanken Udtryk, som det allerede paa Frederik Ahlefeldts Tid ejede. Det var gennem de af den store Reformator førte Diskussioner, at Sproget vandt sin Fylde; Luthers Oversættelse af Bibelen var ogsaa mønstergyldig i sproglig Henseende.

Der herskede ved de tyske Universiteter dengang en frisindet Tone, der var ingen Standsforskul, fattige og rige, fornemme og borgerlige Studenter arbejdede Side om Side, de paagældendes Anseelse ahang ikke af deres ydre Kaar, men af deres Flid og Dygtighed. Dette havde Indflydelse ud over Universiteterne, idet Studenterne dannede en Art Stat i Staten, hvilket villigt anerkendtes af det romerske Riges forskellige Regeringer. At det forholdt sig saaledes, har vi et klassisk Exempel paa i Danmarks-historien: Da Griffenfeld som ung studerede i Tyskland, fraterniserede han særlig gærne med adelige, af hvilke ingen lod ham føle, at han ikke tilhørte dem socialt; iøvrigt sluttede han ogsaa Venskab med unge danske adelige, medens han studerede i Leyden; Griffenfeld havde allerede dengang en Forkærlighed for den fornemmere Kreds, en Forkærlighed, der øgedes med Aarene. Hvad der lettede Griffenfeld Adgangen til de forskelligste Kredse i Tyskland, var for en stor Del, at hans Modersmaal var tysk, hans Fader var født i Hamborg, hvorfor Sproget i Hjemmet var tysk, ligesom det havde været i hans Ven Frederik Ahlefeldts Hjem. Man har Indtrykket af, at ogsaa udenlandske Studenter ligesom Griffenfeld følte sig tiltalte af den frie, ubundne Tone, der herskede i de akademiske Kredse, blandt hvilke en borgerlig født gjaldt ligesaa meget som en adelig. Dette Præg tabte sig dog i nogen Maade efter Frederik Ahlefeldts Død for atter at træde frem under Kampene mod Napoleon, under hvilke Studenterne indtog en saa smuk og fremtrædende Stilling; senere, lige op til 1914, traadte Standsforskellen atter frem inden for den tyske

Studenterverden. Baade Frederik Ahlefeldt, der som Student arbejdede hele 8 Aar ved fremmede Universiteter, og Griffenfeldt, skulde erfare, hvor forskellige Forholdene i England var fra de tyske. Ved de engelske Universiteter blev der i højere Grad end ved de tyske lagt Vægt paa Dyrkelsen af den klassiske Oldtids Sprog og Kultur, hvilket kom til at præge de engelske Studenter som Statsmænd senere i Livet; deres Trængen ind i Latinen og Græsken gjorde dem til udmærkede Talere, idet som bekendt den oratoriske Kunst er at føre tilbage til Rom og Grækenland, hvor den dyrkedes som et Fag; Datidens Englændere havde i det hele taget den Opfattelse, at det for en Statsmand og Embedsmand ikke var nok at være inde i sit Fag, men at han til Gavns burde kende andre Discipliner. Selv om man ved de tyske Universiteter med Iver dyrkede den klassiske Oldtid, var Interessen dog ikke saa stor som i England; men som Helhed kan det siges, at ved saa godt som alle europæiske Universiteter paa Storkanslerens Tid var Latinen og Græsken Grundlaget for Dannelsen, og jeg har i Løbet af dette Værk hyppigt haft Lejlighed til at fastslaa, at Frederik Ahlefeldts Dannelse bundede i Rom og Grækenland. Der kan ingen Tvivl herske om, at hos Frederik Ahlefeldt og hans samtidige virkede Kendskabet til den latinske Grammatik til at skærpe Tænkeevnen og til at fremkalde Sluttethed i Talen. Undervisningen i disse to gamle Sprog kunde ogsaa ligesom Mathematikken bibringe Studenterne logisk Sans.

Der var mindre Fordomsfrihed ved de engelske end ved de tyske Universiteter, meh de engelske Studenter, som arbejdede i Tyskland, syntes godt om dette Lands Studenteraand.

I England var man adskilligt mindre bange for at læse et fremmed Sprog, end for at tale det, og man havde saaledes et indgaaende Kendskab til fremmed Aandsliv, mest til tysk, mindst til fransk. Dette kom vel noget af, at der dengang som nu var mere Overensstemmelse mellem engelsk og tysk Aandsliv end mellem engelsk og fransk. Dertil kom det ældgamle Nationalhad mellem fransk og engelsk, i Frankrig omtaltes ofte Englænderen i Almindelighed som »un sale anglais«. En vis Tilbageholdenhed over for fremmed Aandsliv herskede dog paa Frederik Ahlefeldts Tid lige saa godt i England som i Frankrig, og det

kan med rette tilskrives den Omstændighed, at den engelske Litteratur hverken før eller senere har staaet saa højt, som den stod dengang. Den tyske Litteratur havde derimod endnu ikke naaet det Punkt, hvortil den skulde naa hundrede Aar senere; ligesom der senere i Danmark skulde skabes en ny Litteratur gennem Georg Brandes, skabtes den tyske Litteratur af Kritikken, medens i andre Lande Kritikken opstod af Litteraturen. Den tyske Litteratur var nemlig flere Aarhundreder tilbage i Forhold til de andre europæiske Lande, Kritikkerne maatte derfor vise Lærerne Vejen til og forklare dem de udenlandske Skrifter, saaledes som Danmarks største Kritiker gjorde det.

Ved de tyske Universiteter dyrkedes ikke alene Oldtidens Sprog og Litteratur, men ogsaa det moderne Aandsliv, hvilket forsømtes baade i England og Frankrig, og dette Forhold vedvarede over hundrede Aar efter Storkanslerens Tid, saaledes at Goethes Værker maatte oversættes paa Fransk. De Tidens Franskmænd, for hvem Konversationen betød saa overmaade meget, læste i mange Tilfælde Aandsværker for at have endnu mere at konversere om. De danske eller tyske lærde Folk var mere anlagte for Ensomhed end Franskmændene og betragtede en Bog som et Selskab, hvilket de foretrak for Omgangen med konverserende overfladiske Personer.

Frederik Ahlefeldt fik i England Lejlighed til at observere, hvorledes man der med Hensyn til offentlig og privat Godgørelse stod langt tilbage for Tyskland og Danmark, specielt den tyske Del, Holsten, hvor Nabobyen Hamborg afgav et godt Eksempel. Hamborg ansaas ikke alene for den mest godgørende af alle Datidens Byer, men ogsaa den ærligste; til Eksempel derpaa kan tjene, at Hamborgerne ikke indbetalte de lovbestemte Skattebeløb paa noget offentligt Kontor, men nedlagde dem i en Bøsse, der tilføjede som Fattigblok, hvori godgørende Mennesker nedlagde Almisser; der var ingen som helst Kontrol med, om vedkommende Skatteyder betalte hele det Beløb, han var skyldig, i saa Henseende stolede man paa Folks Ærlighed. Det skal tilføjes, for at gøre ovenstaaende lettere forstaaeligt, at Skatterne ikke var af saa stor fiskal Betydning paa Frederik Ahlefeldts Tid, som i det Herrens Aar 1947.

DEN EUROPÆISKE STORPOLITIK

Storkanslerens Dødsaar, 1686, blev formærket af den oprækkende Krig mod Hamborg, som Ahlefeldt forgæves havde modsat sig; Kongen *vilde* denne ganske meningsløse Krig, krigsgal som han var. Formodentlig har flere af Omgivelserne pustet til Ilden for at behage Kongen; i saa Henseende giver den svenske Gesandt i København, Leioncloo, den senere Storkansler Hovedskylden, han skriver i en af sine Beretninger til Karl 11.: »Overfaldet paa Hamborg vilde aldrig være blevet iværksat, hvis den gamle erfarne Kansler Ahlefeldt havde levet, og Kongen ikke var bundet til en saa uheldig Raadgiver som Reventlow.« Frederik Ahlefeldt blev i det hele taget omtalt med stor Anerkendelse af de fremmede Gesandter i København, saaledes skriver den franske Gesandt Martangis i en af sine Rapporter fra de Aar følgende: »Grev Ahlefeldt besidder gode Evner, men bliver ikke altid hørt, da han har Misundere. Han er imidlertid det bedste Hoved, man har her, og den, der bedst kender Sagerne.« Gesandten taler videre om Ahlefeldts store Flid og Arbejdsomhed, men beklager, at han er »meget gammel«; Storkansleren var den Gang 63 Aar. Gesandten fastholder, at Ahlefeldt saa langt er den betydeligste Person indenfor Kredsen af Kongens Raadgivere og Omgivelser; det kommer blandt andet frem i Omtalen af Ulrik Frederik Gyldenløve, om hvem Martangis siger, at han næst efter Ahlefeldt er den, der har mest Forstand. Lovtalerne over Storkansleren virker endnu stærkere, naar man sammenligner dem med den Foragt, hvormed Martangis omtaler de andre danske Stormænd; han udbreder sig saaledes over Kongens Broder, Prins Jørgens, Dumhed.

Om Leioncloo er retfærdig, naar han samler Skylden for Kri-gen mod Hamborg paa Reventlows Hoved, faar staa hen; ifald

den senere Storkansler virkelig har været medvirkende til, at Kri- gen blev iværksat, har han næppe været ene om det, Christian 5. var omgivet af en stor Flok Intriganter, der saa deres Fordel ved at snakke Kongen efter Munden, men Reventlow kan absolut ikke slaas i Hartkorn med denne Hofkamarilla, han var adskillig bedre værd. At han forstod at bevare Kongens Venskab, kan vel ikke bebrejdes ham, og det vides ikke, at han nogensinde har misbrugt det til personlige Formaal, tværtimod, kunde man vel snarere sige, idet Reventlow, der var en af de paa Gods og Guld rigeste Mænd i det danske Monarki, Gang paa Gang forstrakte Kongen med Penge af sin egen Lomme. Reventlow hjalp Christian 5. saa rigeligt, at hans Hjælpsomhed til Tider endog bragte ham i Pengeforlegenhed. Under Christian 5.s Efterfølger tog Reventlow dog Regres ved sammen med Kongen at foretage indbringende, ikke ubetinget propre Spekulationer i Søhandel under Stormagtskri- gen; disse Spekulationer hjalp betydeligt paa Reventlows Finan- ser. Meget indbringende for Reventlow var hans Transaktioner, da den danske Stat indledede den afskyelige Handel med danske Undersaatte, der solgtes som Kvæg til den engelske Regering, til Brug i Englands Krige paa Fastlandet.

Den senere Storkansler var ikke for ingen Ting en Reventlow, han nærde stor Interesse for Forbedring af Bondestandens Kaar; der var i det hele taget i en Periode af Christian 5.s Regering In- teresse for Bondestanden, hvorfor der 1681 paa Frederik Ahle- feldts Initiativ blev nedsat en Commission, som imidlertid ikke medførte større Konsekvenser. Christian 5. har sikkert ligesom Frederik Ahlefeldt haft Ønsker om at forbedre Bondestandens Kaar, han udstedte saaledes et Forbud mod Salg af Fæstebønder, og Planer om at lade Kvinderne indenfor Fæsternes Kreds blive vornede ligesom Mændene, blev forpurret; derimod blev der intet udrettet for at mildne Vornedskabet, og det var i det hele taget rent forsvindende, hvad der blev gjort for at bøde paa Bønder- nes Kaar, som snarere forværredes end forbedredes i Christian 5.s Regeringstid. De overmaade prisværdige Bestræbelser for at for- mindske Antallet af de mange saakaldte øde Gaarde, øgede Gaard- mændenes Tal, men forbedrede ikke deres Kaar, idet de Bønder, der blev tvunget til at overtage de ved Svenskekrigene ødelagte

Gaarde, fik Udgifter, de ikke kunde magte, til at bringe de paagældende Gaarde paa Fode igen, blandt andet ved kostbart Byggeri. De herhen hørende Bestemmelser sigtede da ogsaa langtfra udelukkende paa at udrette noget godt for Bonden, Hensigten var rent fiskal, man vilde have mere ud af Jorden, Mulighed for højere Skatter, en talrigere Befolkning og flere Soldater.

Reventlow repræsenterede ligesom sin højt fortjente Efterkommer en vis Liberalisme i indrepolitisk Henseende, men han blev hæmmet af sine Fjender ved Hoffet, for Frederik 4. var ligesom sin Fader paavirkelig overfor Bagtalelse. Reventlow var under sit Arbejde nøje knyttet til Jessen, der delte hans Anskuelser og fastholdt Frederik Ahlefeldts udenrigspolitiske Syn og hans Bestræbelser til Fordel for Bønderne. Foruden Jessen benyttede Reventlow Overrentemester Brandt, og det nære Samarbejde mellem disse tvende Mænd kunde tyde paa, at Leioncloo ikke har helt Ret i sine Beskyldninger mod Reventlow, for Brandt var en af dem, der stod bag ved Frederik Ahlefeldt i dennes Bestræbelser for at forpurre en aggressiv Politik mod Hamborg. Anderledes forholdt det sig med en anden af dem, som var Reventlows mest intime Medarbejdere, Michael Vibe, der var stemt for Angrebet mod Hamborg, og om hvem den svenske Gesandt skriver hjem: »Han ved, paa hvad Sæt han skal være Kongen tilpas; er der noget, han vil have ført igennem, ved han stedse at forberede eller preoccupere Kongens Tanker i den Retning, han vil have dem ledet hen.«

Frederik Ahlefeldts¹ og Reventlows liberale Anskuelser deltes af Generalprokurøren Niels Benzon, Indehaveren af en Mængde Godser; han var Medlem af den ovennævnte Landbokommission, i hvilken han med Iver talte Bøndernes Sag. Ogsaa Mathias Moth viste Interesse for Bondestanden, baade i sin Egenskab af det, vi nu vilde kalde Justitsminister, og som den Ledende indenfor de mange Commissioner, han var Medlem af. Denne overordentlig dygtige Mand med den fænomenale Arbejdsevne er mest kendt som Broder til Christian 5.s Mætresse; men han var meget mere end det, og han indlagde sig blandt andet Fortjeneste som Leder af Postvæsnet, samt af Københavns Vand- og Belysningsvæsen.

Af alt, hvad denne Mand har præsteret, maa hans danske Ord-
bog betragtes som det betydeligste.

Megen Indflydelse paa Udviklingen af Danmarks Forhold til
Hamborg har Ulrik Frederik Gyldenløve haft, hans hyppige
Rejser til Hansestaden, hvor han skulde tilbringe sine sidste Leve-
aar, peger i den Retning, dette gælder særlig en bestemt Episode:
Da Gyldenløve i 1684 foretog et længere Ophold i Hamborg, søgte
han at opnaa Indflydelse paa de to Partier i Hansestadens Raad
for at faa dem til at stille sig venligt overfor Danmark. Disse Be-
stræbelser var ikke vanskelige overfor det ene Parti, som gerne
vilde staa sig godt med Nabolandet, medens det andet ingen Øn-
sker havde i saa Henseende. For at komme Hamborgerne i Møde,
foreslog Gyldenløve ved den Lejlighed Christian 5. at frigive et
hamborgsk Skib, som den danske Regering havde ladet optage
paa Elben ved Glückstadt; denne Venlighed skulde have længere
Sigt, for nægtede man vedblivende i Hamborg at yde Kongen
Hylding, kunde den danske Regering true Raadet med at lade
denne Beslaglæggelse følge af andre.

Kongens Halvbroder var, paa det Tidspunkt da Felttoget mod
Hamborg nærmede sig, det Medlem af Gehejmerraadet, der havde
mest at sige, næst efter Storkansleren. Dette gik naturligvis i no-
gen Maade ud over Gyldenløves Gerning i Norge, hvor han som
Statholder havde indlagt sig stor Fortjeneste ved Indførelsen af
Reformer, navnlig indenfor Landbruget, Reformen, der blev til
megen Gavn for Bønderne; Statholderen var derfor med Rette
elsket af den norske Befolkning, der paa hans Tid ikke havde
flere Beboere, end Lolland-Falster i vore Dage. Om Gylden-
løves store Sympati for Nordmændene vidner nogle Linjer i
et af hans talrige Breve til Halvbroderen: »De, som kender Norge
og Indbyggernes Natur, maa uden al Tvivl bekende, at det er en
hel villig, brav og trofast Nation, som maaske ikke haver mange
Lige i Verden. Thi hvor findes sligt Folk, som skatter og skylder
af deres yderste Evne, underholder og derhos gaar selv for Sol-
dater, fremgiver til Kongens Tjeneste og Landsens Defension
baade tillands og tilvands deres Kjød og Blod, nemlig deres Søn-
ner, Brødre, Slægt og Venner uden at nyde derfor det allerringe-
ste? Skal Norge opretholdes, maa man derfor opmuntre og bestyr-

ke deres Troskab og Villighed, thi stærke Fæstninger er ikke nok Bondens Velstand er Hovedsagen, Roden og Fundamentet til det ganske Riges Conservation, og kan ei mainteneres uden Hjerternes og Gemytternes Affection.« At den danske Regering forsømte Norge, er uomtvisteligt, Forholdene deroppe var nemlig elendige, rundt omkring Hungersnød og Pest, og samtidig udsugedes Nordmændene af Skatter. Det var Kongesønnens store Fortjeneste, at Norge i hans Statholdertid, under hvilken Gyldenløve udviste en enestaaende Flid, gik en betydelig lysere Fremtid i Møde, med større Velstand, der afløste Fattigdommen, af hvilken Gyldenløve i et Brev til Kongen giver en levende Skildring, han taler saaledes om, at der bør oprettes Stiftelser »for de stakkels Underofficerer og gemene, som miste deres Helsen, Arme og Ben udi Ed. kong. Mai's Tjeneste og maa gaa omkring og tigge, eftersom de ei kan arbejde eller fortiene deres Føde.«

Gehejmerraadet bestod paa det Tidspunkt foruden af Ahlefeldt og Gyldenløve af følgende Medlemmer: Jens Juel, Admiral Bielke, Biermann og Rigsmarsken Kørbitz; Medlemmerne skiftede imidlertid jævnlig. Udenrigspolitikken blev i Hovedsagen ledet af Frederik Ahlefeldt, der fik mere og mere Indflydelse paa Kongen; han støttede sig i saa Henseende meget til Gyldenløve, der som Regel var enig med denne sin nære Ven. Der havde dog ikke fra først af hersket god Forstaaelse mellem Ahlefeldt og Gyldenløve, tværtimod; Grunden var den, at de to Mænd beundrede og sværmede for Griffenfeld og var skinsyge paa hinanden i den Anledning. Naar Skinsygen ikke var til at udholde, klagede hver især til Griffenfeld og bad ham om at maatte have den første Plads i hans Hjerte. Ogsaa i Anledning af Forretninger klagede de to Raader til den mægtige Rigskansler, det var navnlig Gyldenløve, der besværede sig; som de fleste af Ahlefeldts Medarbejdere generedes han af Ahlefeldts Hidsighed, og han paastaar, at den skader Forretningsgangen. Ahlefeldt er misfornøjet med Gyldenløves Behandling af den oldenborgske Sag; samtidig kritiserer han over for Griffenfeld, at der bruges for mange Penge, at alt gaar slet, at der er for mange Raader, og at der ikke tages tilstrækkeligt Hensyn til ham. Griffenfeld gør hvad han kan for at forsone de to Kamphaner og lover hver især at holde af ham.

Gyldenløve synes at have været den, der var mest villig til at give efter, og han ser roligt paa, at Griffenfeld betror hele Ledelsen af Udenrigspolitikken til Ahlefeldt, som den efter hans Mening mest egnede. Forsoningen blev komplet, takket være Griffenfeld, der var klar over, at »Triumviratet« maatte regere Landet i Fællig, han var nemlig af den Opfattelse, at Ahlefeldt og Gyldenløve var Danmarks dygtigste Mænd, — næstefter ham selv.

Man har talrige Beviser paa, hvor fuldkomment Griffenfelds Bestræbelser for at bringe en Forsoning i Stand mellem Gyldenløve og Ahlefeldt lykkedes, Venskabet omtales i talrige Breve fra Datidens Mænd, blandt andre af Frederik Ahlefeldt selv, der i Breve til Grev Anton Aldenborg, den i forrige Bind omtalte Statholder i Oldenburg, skriver, om hvor meget han længes efter, at Gyldenløve skal komme til København, »mest for at bevise ham, at der ikke er nogen i Verden, som i højere Grad elsker og ærer ham end jeg, lige saa meget af en naturlig Sympati, som ogsaa paa Grund af det Kendskab, jeg har til hans store og sjældne Dygtighed.« Som man ser, var Griffenfeld grundig glemt; Gyldenløve derimod havde ikke glemt sin fordums Ven, han havde ingen Finger med i Spillet, da Griffenfeld blev fældet, og han søgte forgæves at overtale Kongen til at løslade den tidligere Rigskansler fra det haarde Fangenskab paa Munkholm.

Vi har set, hvor hurtig den dansk-svenske Alliance forflygtigedes, for snart helt at opløses; det influerede paa vort Forhold til Frankrig og gav Frederik Ahlefeldt Lejlighed til under de lange Forhandlinger i Gehejmerraadet, der ofte varede langt ud paa Natten, at prædike Forsigtighed, en af hans Kæpheste. Der var ogsaa al mulig Grund til Forsigtighed, da de andre europæiske Magters Udenrigspolitik var undergivet mange Forandringer. Et stod dog fast, og det var, at Frankrig til enhver Tid vedblev at være Tungen paa Vægtskaalen, til Frankrigs mægtige Konge bejlede alle Fyrster, endog Frederik Vilhelm den Store af Brandenburg, uden Ludvig 14.s Billigelse turde ingen overhovedet foretage sig noget, hans Magt og Indflydelse var ikke ringere end den, Napoleon senere skulde komme i Besiddelse af. Den mest franskorienterede indenfor Gehejmerraadet var Jens Juel. Juel havde ved Siden af Frederik Ahlefeldt været den ivrigste Forkæmper

for den afsluttede Alliance med Sverige efter den skaanske Krig, og da Alliancen brast, efter at den indflydelsesrigeste Mand i Sverige, Gyldenstierna, Jens Juels »Bror«, var død, arbejdede Juel paa at bevare et nogenlunde godt Forhold til Nabolandet. Jens Juel, en af de betydeligste Statsmænd, Danmark har ejet, havde lært meget af sin Hjertensven Gyldenstierna; det blev ham til stor Nytte i hans Statsmandsgerning, og i nogen Grad var det vist Mindet om dette Venskab, der lod Juel lige til sin Dødsstund arbejde paa en ny Tilknytning til Sverige, han var en af Danmarks første overbevisningstro Skandinaver. Jens Juels svenske Sympatier bevirkede, at han blev meget afholdt i Sverige, hvor han under sine Sendelser havde gjort det allerbedste Indtryk. Ejendommeligt nok omfattede man i Sverige ogsaa Broderen, Søhelten, med varme Følelser, til Trods for Slaget i Køge Bugt, et tiltalende Træk hos Broderfolket hinsides Øresund. Jens Juel synes i Lighed med Frederik Ahlefeldt at have været en Tilhænger af Princippet »Det Muliges Kunst« indenfor Politikken og havde i Overensstemmelse dermed opgivet Tanken om Skaanes Generhvervelse, et Haab, Christian 5. stadig klamrede sig til. Hvilken Indflydelse, Juel har haft paa det hamborgske Spørgsmaal, vides ikke, udover, at han senere blev benyttet som Forhandler, da Danmark maatte krybe til Korset overfor Hansestaden. Gyldenløve vilde, lige saa lidt som Frederik Ahlefeldt, gaa med til Jens Juels vidtgaaende Planer om et nøje Forbund med Frankrig og gjorde i denne Forbindelse i Forening med Storkansleren Kongen opmærksom paa, at Danmark ikke havde Raad til at have et stort fransk Hjelpekorpss liggende i Landet for at oppebie Begivenhedernes Udvikling i Europa, hvor der havde hersket Ro siden Freden i Nymwegen. Det var unægteligt fristende at indlade sig med Frankrig, der efter Freden i Nymwegen betragtedes som uovervindeligt, med en Krigstyrke, som ingen anden Magt i Verden kunde hamle op med: Hæren var paa 150.000 Mand, Flaaden bestod af 96 Linjeskibe og 42 Fregatter foruden talrige mindre Skibe. Dertil kom, at store Dele af Europa havde givet sig ind under Ludvig 14.s Indflydelse, først og fremmest England, hvis Konge privat modtog uhyre Summer i Bestikkelser fra Frankrig, desuden, ligeledes som betalte Forbundsfæller, en Mængde smaa tyske og italienske Fyrster, end-

videre Schweiz, hvis Regering og adelige Storgodsejere tjente bravt ved at sælge livegne Bønder til Solkongen; endelig Tyrkiet, Sverige og Polen. Af ganske særlig Betydning var det, at den mægtigste tyske Fyrste, Brandenborgeren, kom paa Talefod med Kong Ludvig; det tyske Rige var saa svagt, at det absolut ingen Fare kunde rumme for Frankrig, tilmed da Kejseren var i Krig med Kong Ludvigs Ven Sultanen, en Krig, der paa et hængende Haar havde kostet det romerske Rige dets Hovedstad Wien; naar Frederik Ahlefeldt vilde berolige Christian 5. med Hensyn til sin franskvenlige Politik, plejede han altid at pege paa, at Kejseren havde sin Opmærksomhed rettet mod Osmannerne. Hedere var dog Venskabet mellem den Konge, der gerne vilde gælde for den frommeste og mest overbeviste Katholik mellem alle Europas Potentater, og Blodhunden Murad 4. ikke, end at Ludvig 14. spekulerede paa, naar Wien var blevet erobret af Osmannerne, at kaste sig i Breschen for Kristenheden, sende en Hær mod Tyrkerne, erobre Wien tilbage og atter bringe Orden i det tyske Rige; til Belønning herfor skulde den romerske Kejserkrone falde som en moden Pære i hans Skød. Redningen for Kristenheden skulde imidlertid komme fra en helt anden Kant, fra Polen, hvis Konge Johan Sobieski satte en Bom for Tyrkernes Fremtrængen.

Forsigtigheden sejrede indenfor det danske Statsraad, og man besluttede foreløbig at se Tiden an og holde det gaende med den eneste Modstander af Frankrig, der kunde tages alvorligt, Lederen af den hollandske Republik, Vilhelm af Oranien, for at opnaa nogen Pengehjælp af ham, da de franske Subsidier efterhaanden var svunden ind til ingenting. Der var imidlertid intet at opnaa hos Statholderen, og saa maatte man paany vende Øjnene mod Frankrig, i de Tider skiftede Landene lige saa ofte Forbundsfæller, som en Mand skifter Bukser; Ludvig 14. greb straks til, og Martangis fik Ordre til at forhandle med den danske Regering om et nyt Forbund. Forhandlingerne blev fra dansk Side førte af Frederik Ahlefeldt og Ulrik Frederik Gyldenløve med Ehrenschild og Reventlow som Assistenten og gav det bedste Resultat, man kunde tænke sig, idet en ny Alliance blev indgaaet, og rigelige Subsidier stillet i Udsigt. Nye Forhandlinger blev indledede med Brandenburg, og den store Kurfyrste var saa

ivrig efter at faa et Forbund i Stand, at han i egen høje Person begav sig den lange Rejse fra Berlin til Itzehoe, der synes at have faaet en Préférencestilling, naar der var Tale om Kongressers Afholdelse. Frederik Ahlefeldt havde allerede indfundet sig i Itzehoe ved Kurfyrstens Ankomst, han havde ikke saa langt at rejse, og Christian 5., der mente, han skyldte sin gamle Forbundsfælle fra den skaanske Krig visse Hensyn, begav sig ogsaa ned til Elbbyen, hvor han var til Stede under alle Forhandlingerne, i hvilke han dog ikke tog saa levende Del som Kurfyrsten, der havde Ordet mere i sin Magt. Sammenkomsten vakte en Del Opsigt Europa over. Man kom lige saa hurtigt til Klarhed med Brandenborgeren som med den franske Konge, i Løbet af et Par Dage var Forbundet en Kendsgerning, og det tiltraadtes kort Tid efter af Biskop Ferdinand af Münster. Forbundet viste sig hurtigt at være til praktisk Nytte, idet Danmark i Kraft af det kunde optræde med Myndighed over for Lauenborg, Lybæk og de tre mecklenborgske Hertugdømmer, som alle skyldte Danmark Kvarterpenge fra den skaanske Krigs Tid; det havde trukket adskillige Aar ud med Betalingen, og Pengene var hidtil indkommet meget uregelmæssigt. For en Gangs Skyld viste Frederik Ahlefeldt sig krigersk, idet han tilskyndede Christian 5. til at slaa paa Sværdet, hvad Kongen da ogsaa gjorde, og det havde som Resultat, at Kvarterpengene blev indbetalte i den kongelige Kasse til sidste Hvid. Kvarterpengene spillede naturligvis en større Rolle for Lybæk og Lauenborg end for Mecklenborg; de tvende Stater gjorde gældende, at de under den skaanske Krig havde strakt sig meget vidt med Hensyn til Vinterkvarterer, saaledes at kun en ringe Del af den danske Hær havde maattet ligge i Lejr og Bivak, de krævede derfor et Afslag i Kvarterpengene.

De to ovenfor nævnte Medlemmer af Gehejmeraadet, Henrik Bielke og Kørbitz, har næppe haft synderlig Indflydelse paa Stillingen til Hamborg, dels var de begge trykkede af Alderen op mod den Tid, da det trak op til en Strid med Hansestaden, dels tog de ikke megen Del i Gehejmeraadets Møder. Til Bielke har Christian 5. i hvert Fald næppe lyttet, da han lige til det sidste nærede en vist uberettiget Mistillid til den af den gamle danske Adel udgaede Rigsadmiral, om hvem han mente, at han var en Mod-

stander af Absolutismen. Kørbitz havde i svundne Dage været et endog meget ivrigt Medlem af Raadet, og var desuden en af de første, der blev udnævnt til Medlem. Lige til sin Død blev han ved med at følge Frederik Ahlefeldts Direktiver indenfor Gehejmeraadet, og han var lige som Storkansleren en ivrig Tilhænger af det romerske Rige. Det er dog sandsynligt, at Kørbitz under de lange Ophold i Holsten sammen med Christian 5. har drøftet Spørgsmaalet om Hamborg med Kongen; Kørbitz kunde desuden i sin Egenskab af indvandret Tysker ikke vække en lignende Mistanke hos Kongen, som den, Bielke vakte.

Ifald Kørbitz virkelig har paavirket Christian 5. til ikke at erklære Hamborg Krig, saaledes som det menes fra nogle Sider, maa man i høj Grad beklage, at det ikke lykkedes, for Angrebet paa Hansestaden blev misbilliget af hele Europa, og naar Danmark ikke kunde opretholde Genforeningen, var det for en stor Del at føre tilbage til de fremmede Magters Vrede over Toget mod Hamborg, for hvilket Danmark skulde straffes med Berøvelsen af Sønderjylland.

Hamborg var paa det Tidspunkt, da Krigen med Danmark nærmede sig, stærkt engelsk præget, noget, der ikke var af nyere Dato, det skrev sig fra det sekstende Aarhundrede, Reformationens Sekel, da der i det hele taget herskede en stærk engelsk-tysk gensidig Paavirkning. Tyskland var den Gang Europas Centrum, det var rigt, og det var England langt overlegent i Henseende til Befolkningstæthed, Handel og Arbejdsomhed; men medens England dannede en Enhed og Helhed, var det romerske Rige allerede den Gang politisk ved at falde i Stumper og Stykker, hvilket som nødvendig Konsekvens medførte en Nedgang baade i økonomisk og aandelig Henseende. England var paa det Tidspunkt et lille, tyndt befolket Land, der hovedsagelig lagde sig efter Agerbrug, medens Handelen laa i Hænderne paa Fremmede, frem for alt Hansestæderne, og af disse havde især Hamborg Indflydelse paa Ørigets Import og Export. Indadtil herskede der vedblivende blodige Uroligheder, den gamle engelske Højadel var bukket under i disse Kampe, og et Diktatur var opstaaet. Den første Diktator var udgaaet af Huset Tudor, der stammede fra Wales; Henrik Tudor symboliserede Stigningen i Englands

Magt og Indflydelse, idet han endog bejlede til den tyske Kejserkrone, og det var ham ikke nok, han vilde desuden forene den franske Trone med den engelske. Henrik 8. vilde gøre sin nærmeste Raadgiver og øverste Embedsmand, Thomas Wolsey, Søn af en Bonde og oprindelig Landsbypræst, til Pave, for saaledes at have Haand i Hanke med den katholske Kirke, thi Thomas Wolsey skulde naturligvis kun være Straamand for den engelske Konge. Tanken var ikke ganske uden Mening, for den engelske Konge, der var inde i saa mange Ting, var ogsaa et Stykke af en Theolog, han havde hørt til de ivrigste Bekæmpere af Luthers Lære og ført en heftig skriftlig Polemik mod Reformatoren; det ene af disse Skrifter indbragte Henrik 8. Titelen »Troens Forsvarer«, som tilkendtes ham af Paven. Med den Lethed, hvormed man i hine Tider gik fra den ene religiøse Trosbekendelse til den anden, slog Henrik 8. en skønne Dag om og blev en lige saa ivrig Protestant, som han tidligere havde været Papist. Amor havde en Finger med i Spillet. Kongen var blevet ked af sin Kone, den spanske Prinsesse Katrine, og havde forelsket sig i en af Dronningens Hofdamer, Anna Boleyn, der paa Kongens Tilnærmelser afgav det Svar, at Vejen til hendes Sovekammer gik igennem Kirken. For at slippe af med sin Hustru benyttede Kongen sig af sin theologiske Viden og erklærede, at han var kommet paa det rene med, at han syndede mod Himlen, ifald han vedblev at leve i Blodskam med sin Ægtefælle, der var Enke efter hans ældre Broder. En anden Tanke var forbundet dermed, Dronning Katrine havde født to Sønner, der begge var døde, derimod vedblev en Datter at leve, og Kongen kom pludselig i Tanker om, at de to Sønners Død var Himlens Straf for det forbryderiske Ægteskab. Da Kongen ikke kunde komme af med sin noget ældre Dronning uden Pavens Hjælp, indtraadte en casus mixtus, idet Paven havde givet Dispensation til Ægteskabet, der altsaa var uangribeligt. Det maa dog tilføjes, at Kongen meget ønskede en mandlig Arving, og at hele det engelske Folk nærrede det samme Ønske, da man under de udviklede inden- og udenrigspolitiske Forhold var bange for, at en regerende Dronning ikke vilde kunne gøre Fyldest.

Den nye Pave, Clemens 7., hos hvem det politiske Moment vejede tungere end det religiøse, var til at begynde med villig til

at opløse Henrik 8.s Ægteskab, da han vilde sikre sig den mægtige Fyrstes Venskab og Støtte, skønt han naturligvis var betænkelig ved at ophæve en pavelig Dispensation, der var foretaget af hans Forgænger paa den hellige Stol. Foreløbig lod han den engelske Monark haabe paa en gunstig Afgørelse og bad ham se Tiden an. Grunden, hvorfor Paven krævede Respit, var den, at han laa i Strid med den tyske Kejser, og i høj Grad havde Brug for Henrik 8.s Hjælp mod Wien. Sagen trak i Langdrag, og da Paven i 1529 havde forsonet sig med Kejseren, brød Henrik 8. overtværs, længere tillod hans Lidenskab for den nye Flamme ham ikke at vente, og han besluttede sig til at handle paa egen Haand. Virkningen af Kongens Forelskelse i den bedaarende Hofdame blev imidlertid stor, idet England fra at have været et katolsk Land gik over til at blive protestantisk. Henrik 8. fik en ypperlig Hjælp hos sin Førsteminister, der, skønt Kardinal, støttede sin verdslige Herre og lod den hellige¹ Fader i Stikken.

Men ogsaa i selve England rejste der sig Hindringer for Bejleren, idet Parlamentet nægtede at sanktionere det planlagte Ægteskab, og Thomas Wolseys Forsøg paa at tjene to Herrer og bære Kappen for Vinden, mislykkedes. Kongen opløste imidlertid Parlamentet og lod udskrive nye Valg, hvoraf Følgen blev, at et nyt sammentrædende Parlament erklærede Kongeparrets Ægteskab for ugyldigt; Situationen mindede i mangt og meget om den, der skulde indtræde 4 Aarhundreder senere i England. Retfærdigheden byder dog at sige, at det nye Parlament gav Udtryk for den i Folket herskende Mening, Folket var ked af den katolske Kirkes store Magt, og Raabet »Løs fra Rom« lød jævnlig; England rev sig da ogsaa ved denne Lejlighed løs fra Rom. Springet var unægteligt stort, i Stedet for en Pavekirke opstod en national Kirke, i Spidsen for hvilken den engelske Konge skulde staa, idet Parlamentet decreterede, at Kongen var suveræn Herre baade over Folket og Gejstligheden, med de Indskrænkninger, som hjemledes i Forfatningen. Kongens Magt forøgedes hermed betydeligt, idet al den Myndighed, som Vatikanet hidtil havde siddet inde med, gled over paa ham, medens Paven hidtil havde haft megen Indflydelse gennem sin Legat; saa længe Thomas Wolsey stod i Spidsen for Regeringen, var Indflydelsen meget betydelig, idet Stillingen som

engelsk Premierminister og pavelig Legat var forenede i en Person. Den engelske katholske Gejstlighed gav efter for den nye Ordning, da den med Rette frygtede en endnu radikalere Reformation, i Lighed med den, der fandt Sted i Tyskland. Paven lyste naturligvis Henrik 8. i Band, men Midlet viste sig virkningsløst, og Kongen antog Titel af den engelske Kirkes Overhoved. Det gik i England som i Danmark, at Kongen lukrede godt paa Reformationen, idet alt Kirkegodset kapredes af ham, ligesom det danske Kirkegods var blevet kapret af Christian 3. Medens den danske Adel ikke drog nogen økonomisk Fordel af Reformationens Indførelse, søgte den engelske Konge at knytte Adelen til sig ved at give den Del i Byttet. Det lykkedes til Fuldkommenhed, og Kongedømme og Aristokrati var fra den Tid uløseligt knyttede til hinanden, saaledes som de er det den Dag i Dag, hvor den engelske Konge er gift med en Dame af Aristokratiet.

En engelsk Historiker taler om »Sammenblandingen af Henrik 8.'s ægteskabelige, politiske og kirkelige Anliggender«; Forfatteren tilføjer, at »Katholikker og Protestanter kom til at hænge i den samme Galge,« for det blev et strengt Regimente, Henrik 8. førte.

Indførelsen af den protestantiske Kirke i England bragte Kongen den store Fordel, at han kunde skifte Koner, saa ofte det lystede ham, ikke mindre end 6 Dronninger beklædte Tronen under hans Regering.

Slægten Tudor havde skabt Enhed og fredelige Tilstande i England, og efter at Landet var blevet stærkt indadtil, traadte det udadtil ind i Rækken af de europæiske Nationer og tog Del i Kappelstriden mellem dem. Denne Enhedsstat omsluttede alt engelsk Liv, Kongemagten havde Ledelsen i Forbindelse med den godsbesiddende Adel og den nye rige Borgerstand i Byerne, fornemmelig London. Parlamentet støttede den udøvende Magt, det samme gælder Kommunalraadene, England havde et meget selvstændigt kommunalt Styre. De kommunale Raad var udgaaede fra de samme Samfundsklasser som Parlamentet og udøvede stor Indflydelse baade økonomisk og politisk. Tudorerne, ikke mindst Henrik 8., kom godt ud af død med disse Magtfaktorer, med hvilke de arbejdede Haand i Haand og etablerede den første umiddelbare Forbindelse mellem England og Tyskland. Samtidig med at

England nøje sluttede sig til det romerske Rige, unddrog det sig det Formynderskab, som det hidtil havde været afhængigt af, hvad Handelen angaar, det løste sig saaledes fra de Handelsaftaler, der hidtil havde knyttet det til de mægtige italienske Fyrstendømmer og Republikker, der længe havde ompundet det øvrige Europa med et Net af Fangarme. Efterhaanden fortrængte England ogsaa Hollænderne fra deres Supremati over den engelske Handel, sidst fortrængtes Tyskland, inden for hvilket Hamborg længst vedblev at dominere Englands Handel. Det varede dog længe, inden Englænderne lærte at staa paa deres egne Ben, og de mægtige hamborgske Handelsmænd vedblev endnu en Tidlang at bevare deres dominerende Stilling ved Themsen. Denne Stilling var garanteret de hovedrige Handelsfyrster ved Privilegier, som Tudorerne af al Magt søgte at sønderrive; helt og holdent lykkedes det først Elisabeth at sprænge Hamborgs Overmagt, noget, som Christian 5. senere saa gerne vilde efterligne. De mange tyske Smaastater havde ogsaa gerne vist Hamborg og de andre Hansestæder Vintervejen, men de savnede den kraftige, stærkt centraliserede Magt, som Tudorerne havde tilegnet sig i England. Det gik det romerske Rige modsat af England, de tyske Stater blev mere og mere afhængige af Hamborg, som den engelske Handelsstand nu søgte at trykke ned. England maatte dog foreløbig dele Herredømmet med Hamborg, men i en for Hansestaden uhyggelig Grad trængte den engelske Handel frem der, hvor Hamborg hidtil havde været Herre; engelsk Handel omfattede nu baade Østersøens og Vesterhavets Kyster. Endnu paa Storkanslerens Tid havde Hamborg sin gamle Magt ihænde og indtog en Stilling, der var jævnbyrdig med Englands; dette maa man vel fastholde, naar man vil søge at forstaa, hvorfor Frederik Ahlefeldt med saa megen Iver arbejdede paa Opretholdelsen af et godt Forhold til Hansestaden. Storkansleren havde her en svær Dyst at udkæmpe med Christian 5., der ikke vilde eller kunde forstaa, hvad Hamborg betød internationalt set, han havde ikke Øje for, at hele det romerske Rige stod bag ved Hamborg, der betragtedes som det sidste Bolværk mod den om sig gribende engelske Magt, den danske Konge vilde med Vold og Magt have

det mægtige Hamborg gjort til en dansk Provinsby; denne Kortsynethed skulde komme til at koste Danmark Sønderjylland.

Men England kom dog forud for Hamborg i Kappestriden om, hvem der skulde beherske Havene, for nu var der ikke mere Tale om Vesterhav og Østersø alene, nu gjaldt det ogsaa Atlanterhavet, der var blevet aabnet for Handelen efter de store Opdagelser. Paa Frederik Ahlefeldts Tid optraadte Hamborg endnu som Konkurrent til England paa Atlanterhavet, men Øriget havde længst indtaget sin Plads som en af de førende Sømagter i Kraft af sin Belliggenhed, der lige til Napoleons Tid beskyttede det mod Farerne for Angreb fra Fastlandsmagternes Side. Det Forbund, England havde indgaaet med Bølgerne, skabte det en enestaaende Stilling, og det romerske Rige indsaa, hvor farlig en Konkurrent England var, man søgte derfor fra det fjerne Wien at indlede en Slags Samarbejde med England for at faa en jævnbyrdig Del i Verdenshandelen, men det var for sent, i London lo man af den svage Wienerregering, der heller ingen Støtte fik fra Regeringerne i de tyske Stater. I Hamborg, der tildels følte sig som staaende udenfor det romerske Rige, vilde man heller ikke lytte til Tonerne fra Donaustaden, man indsaa det haabløse i en Konkurrence med England, dertil var Tyskland med dets 1800 selvstændige egenraadige Smaastater alt for svagt, Hamborg vilde hellere tage Kampen op alene, holde et slideligt Forhold med England vedlige og lade, som om der ikke var noget romersk Rige til i Verden, og England tog imod Frieriet, der blev virkelig skabt en *modus vivendi*. Saaledes var paa Storkahslers Tid Forholdet mellem Hamborg og England særdeles godt, noget Frederik Ahlefeldt ogsaa mente at maatte tage Hensyn til som Leder af det danske Monarkis Udenrigspolitik.

Medens det romerske Rige ikke blot i sit Forhold til England, men ogsaa til det øvrige Europa, var sunket ned til at være en secundær Magt, saaledes var tillige dets Stilling i aandelig Henseende forandret. Her maa vi først standse ved Reformationens Virkninger. Allerede før Reformationen havde de germanske og romanske Lande deres Egenartethed og deres Kultur, men den nye Form for Kristendom blev en udpræget germansk Kristendom. Aldrig saa man det saa tydeligt som i Frederik Ahlefeldts Tid, i hvilken Grad den fuldstændig omvæltede og omskabte Kri-

stendom var nordisk-germansk, og hvor helt igennem sydlandsk den degenererede Form for Kristendom, Catholicismen, traadte frem; for degenereret var den hellige og almindelige Kirke unægtelig blevet, og tildels derfor ophørte den med at have Rod i Danmark og det øvrige Skandinavien. Luther gjorde den katholske Kirke en meget stor Tjeneste ved sine Reformere, der bidrog til ogsaa at reformere Pavekirken, som i høj Grad trængte dertil. Ifald der ikke i det, som i saa meget andet, var gaaet Politik, havde Lutheranismen sikkert erobret en endnu større Del af Verden; men et dybt Skel opstod, og fra den Tid var Begrebet protestantisk synonymt med germansk, og katholsk med romansk. Det afgørende i Luthers Kæmpedaad laa i, at der, trods alt Tyranni fra Statsmagtens Side, opstod en større Selvstændighed for det enkelte Menneske, der blev til et tænkende Væsen i sit Gudsforhold og i sin Stilling til Kirken; derigennem fornyedes de protestantiske Nationer, og deres Egenart blev fastslaaet, den enkelte Borger kom i højere Grad til at føle eget Ansvar. Anderledes i de romanske Lande, hvor Ensrettetheden tog til. St. Pederskirkenes mægtige Kuppel omsluttede og beherskede alt, herfra var de religiøse Forhold en Gang for alle ordnede, en enig, uovervindelig Autoritet holdt Kirke og Folk fast med strenge Bud. Frankrig blev gennem Aarhundreder Repræsentant for denne Verden og denne Verdensanskuelse; her var Enheden, Statsmagten, Kongens Almagt; her styredes alt fra oven, planmæssigt og med Vægt; Tro, Aand, Kunst lededes af den ene styrende; paa ethvert Omraade blev den enkeltes Selvbestemmelse, hans Uafhængighed, hans Ansvarsfølelse, hans Udvikling, principmæssigt indskrænket og beskaaret.

Alle disse Modsætninger traadte tydeligt for Dagen paa Storkanslerens Tid, de var voksede og voksede siden Trediveaarskrigen, de skulde i Aarhundreders Forløb blive skarpere. Luther vilde en Befrielse af Personligheden, samtidig med at han af al sin Magt holdt paa Enevælden, der foresvævede ham noget af det, der senere blev kaldt den oplyste Enevælde, men det lykkedes kun delvist. I England virkede den af Henrik 8. foretagne Reformation stærkere end i det romerske Rige og Skandinavien; Reformationen blev virkelig en Befrielse, baade for Statsmagten og det engelske Folk, medens det baade i statslig og national Henseende

gik tilbage for Tyskland efter Reformationens Indførelse, Reformationens Fuldbgyrdelse gjorde den stærke, concentrerede og nationale Statsmagt i England endnu kraftigere, takket være geniale Herskere som Elisabeth. Ikke destomindre havde Englands og Tysklands totale Brud med Pavestolen den Virkning, at de to nærbeslægtede Folk kom hinanden endnu nærmere end tilforn, og Sympatien imellem hvad der var engelsk og tysk skulde vokse videre i Tidens Løb; ingen Steder mærkedes det stærkere end i Hamborg, og det skulde som et Vejr gaa hen over Holsten og Slesvig. Tysk og Engelsk kom til at danne en Kulturgruppe, der slog Rødder viden om; Fjendskabet mod Frankrig næredes derigennem, og Landet hinsides Rhinen blev paa mange Steder betragtet som den fælles Fjende. Vi har gentagne Gange omtalt, hvorledes der herved opstod en Spaltning i Frederik Ahlefeldts Hjerte og i hans Politik; en saadan Spaltning var mange af Samtidens Statsmænd underkastet.

Krigene blev fra nu af politiske og religiøse, saaledes den først latente, senere effective engelsk-spanske Krig. Spanien var blevet den katholske Verdensmagt, og England trængte efter at blive den tilsvarende protestantiske; Spanien skulde tvinges bort fra Katholicismen og antage engelsk Religion og Kultur, idet man som givet gik ud fra, at Spanien udelukkende repræsenterede Fordømmelsen og Sløvheden; England vilde ogsaa fortrænge Spanien fra dets Stilling som Stormagt, overtage dets Herredømme paa Havene og navnlig røve dets Kolonier. Tudorerens »matrimoniale« Politik, som den senere kaldtes, skulde tjene dette Formaal; Ludvig 14. blev i saa Henseende en lærvillig Elev af England, og den matrimoniale Politik kom til at koste Strømme af Blod. England sejrede, vandt sin Stormagtsstilling og opnaaede desuden sit andet store Maal, at befordre Protestantismen paa Fastlandet. Dronning Elisabeth har vel mere end nogen anden Potentat gavnnet den protestantiske Sag, hun reddede Protestantismen i Holland, og hun, der kaldte sig de tyske Protestanternes Beskytterinde, gjorde den protestantiske Del af Tyskland til en med den katholske jævnbyrdig Magt. Elisabeths Sejre knyttede det romerske Rige, i alt Fald den protestantiske Del af samme, med faste Baand sammen med England, og efterhaanden begyndte en ny Udvikling i

Tyskland, der blev til en Verdensmagt, medens England førte en afsondret Tilværelse, det levede for sig selv uden synderlig Tilnytning til Europa; men denne afsondrede Tilværelse var fuld af Rigdom. Den engelske Renaissance stod paa Elisabeths Tid i sin fulde Glans, og Shakespeare beherskede Aandslivet. Renaissancen fulgtes af den puritanske Retning, som Milton gav Udtryk for i sit Hovedværk, »Det tabte Paradis«. Frederik Ahlefeldt omtaler jævnlig Milton i sine Breve og Optegnelser, ikke just med Sympati, navnlig synes Storkansleren ikke om Digterens voldsomme og hidsige Angreb paa Stuarterne, for hvilke Frederik Ahlefeldt havde vundet Sympati under sit Ophold i England; han kritiserede ogsaa Miltons maaske mest berømte Digt, det om Helvede; Storkansleren taler med Afsky om Skildringerne af alle Rædslerne i Underverdenen, Skildringer, der baade kunde minde om Dantes Helvede og Michelangelos store Dommedagsbillede med Djævelens raffinerede og grufulde Martring af de Fordømte. Sligt generede ikke i de romanske Lande, hvor man var vant til stærke Virkemidler, anderledes i England og Danmark, hvor mange havde et mere nøgternt Syn. Digtet om Helvede vandt da heller ingen synderlig Anklang i England, men desto mere i Miltons andet Fædreland Italien, det Land, hvorfra Digteren havde modtaget sin stærkeste Paavirkning. Paavirkningen var saa stærk, at Milton endog skrev en Del af sine Digte paa italiensk; dette Sprog blev meget dyrket i den ahlefeldtske og den rantzauske Kreds, hvor man svægede i Miltons »Il penseroso«, som Ahlefeldts aandfulde Svigerinde søgte at efterligne. Betegnende for de daværende Digteres pekuniære Forhold er det, at Milton, hvis Værker læstes af hele den dannede Verden, levede under smaa Kaar, og at han fik sit største Honorar, 200 Kr. en Gang for alle, for sit Hovedværk, Det tabte Paradis; højere takserede Londons bekendteste Forlægger ikke sin Klientis Digte. Halvandet Hundrede Aar senere fik Heine et tilsvarende Honorar for sin »Buch der Lieder«, der skulde indbringe Forlæggeren Millioner; som man ser, ogsaa paa det Punkt tangerede Forholdene i England og Tyskland hinanden.

Ligesom den nye Protestantisme skulde præge Milton, kom den ogsaa til at præge hans Landsmænd og hele Samfundslivet der-

ovre. Den var utvivlsomt tysk Import, men den gennemsyrede Parlament, Adel og Borgerstand til deres inderste Marv og gav Anledning til den uafbrudte Kamp med Stuarterne med deres helt afvigende Livssyn, som man tildels med Rette kaldte katholsk. Milton hadede Stuarterne og forsvarede Karl 1.s Henrettelse, som han ledsagede med et grovkornet Digt, for hvilket han indkasserede sit Livs eneste rundelige Honorar, idet Cromwell belønnede dette Pamflet rigeligt af sin egen Lomme. Digtet vakte oprigtig Afsky baade paa Graasten og Breitenburg, og Frederik Ahlefeldts Svigerinde tilkendegav i Digte, i hvilke Rørelse og Harme var parrede sammen, sine Følelser overfor det, den engelske Barde havde skrevet. En god Del Hykleri var forbundet med den engelske Puritanisme og med Forargelsen over Stuarternes mindre opbyggelige Livsvandel. Vreden fremkaldtes vel nok for en stor Del deraf, at Kongerne af det stuartske Hus, som man havde saa megen Sympati for i danske Hof- og Regeringskredse, ikke mindst paa Graasten, ikke lagde Skjul paa deres Kærlighedsaffærer, saa lidt som Datidens danske Konger gjorde det, medens man indenfor det højere Selskab i England bredte et Slør ud over Lasten, idet man hyldede den Theori, at det værste af alt var Skandale. Det puritanske Element holdt sig i England ned til vore Dage og dannede en Kontrast til det nye Kongehus af den hannoveranske Familie med de skiftende Georger, der ikke lod Stuarterne noget høre i Retning af Umoralitet. Kontrasten var til Tider saa stærk, at der kunde opstaa Fare for det stærkt tyskprægede Kongehuses Forbliven i England. Det er i det hele taget forkert, naar det engelske Folk er blevet skildret som mere kongetrø end andre, Kongedyrkelsen begyndte først med Victoria, under hvis mere end tresindstyveaarige Regering enhver Kritik forstummede, hvilket hjalp hendes Efterfølger over mange Vanskeligheder, saaledes at man bar over med hans »hannoveranske« Livsvaner. Men hvorom alting er, den voldsomme Revolution, der kostede Karl 1. Livet, bundede i religiøs Overbevisning og pseudomoralske Grundsatninger. Cromwell, den henrettede Konges Efterfølger, forstod bedre at danse efter Englændernes Pibe; skønt adskilligt mere despotisk anlagt end Stuarterne og med utvivlsomt Hang til Grusomhed, imponerede han Befolkningen ved sin puritanske Alvor,

sin udadtil moralske Vandel og sin iskolde Religiøsitet. Derimod mislykkedes Cromwells Bestræbelser efter at lede engelsk Udenrigspolitik tilbage til de Baner, hvori den befandt sig under Elisabeth; men han vilde da ogsaa gaa videre end den store Dronning og drive Verdenspolitik, hvad Stuarterne ganske havde undladt, han vilde drive en protestantisk Udenrigspolitik, ligesom Philip 2. af Spanien havde drevet en katholsk. Men det blev ogsaa det sidste engelske Forsøg paa at gaa i Elisabeths Fodspor, hverken de tilbagevendende Stuarter eller deres Efterfølgere, Hannoveranerne, som nu benævnes Windsorerne, indlod sig mere derpaa, og England levede atter sin gamle Eneboertilværelse, fjernt fra al international Politik.

Kun paa det økonomiske Omraade drev England Udenrigspolitik, og Stuarterne holdt fast ved Navigationsakten, som skyldtes Cromwells Initiativ, og som i høj Grad skulde udstrække sine Virkninger til det danske Monarki. Takket være Navigationsakten blev der sat en Stopper for Hollands efter den engelske Regerings Mening alt for store Expansion paa Havene, og England enhver-vede Førerpladsen, en Plads, som det skulde beholde ned til vore Dage, stadig kæmpende med Handelens og Vaabnernes Magt. Tiden omkring Storkanslerens Død betegner et Vendepunkt i Englands Historie, Holland var »sat paa Plads«, som man kaldte det, og ved Stuarternes Fordrivelse ophørte Kampen mellem Kongemagt og Parlament; Sejrherrerne var Adelen og Lederne af den londonske Handel og Industri, samt den puritansk farvede Protestantisme. Ganske vist havde Puritanerne ikke kunnet gennemføre deres noget ensidige Ideal, men en fri protestantisk Stat var udgaaet af Kampene, og den havde gennemsyret den nye Koloni i Nordamerika med sit eget Væsen, det puritansk-protestantiske. Fra den Tid skriver sig ogsaa den flittige Kirkegang, der ikke har haft noget Sidestykke i Verden, og Kirkegangen var ganske frivillig. Skønt der var tvungen Kirkegang i Danmark under Christian 6., og Folk, som udeblev fra Gudstjenesten, straffedes, var de danske Kirker ikke tilnærmelsesvis saa fulde som de engelske. Søndagens Helligholdelse blev ogsaa mere overholdt i England end noget andet Sted i Verden, alt Arbejde hvilede. Denne Skik har holdt sig helt ned til vore Dage, og blev efterhaanden saa ind-

groet i den engelske Bevidsthed, at den opfattedes som noget selvfølgeligt, og selv ganske irreligiøse Mennesker afholdt sig fra enhver Slags Arbejde paa Helligdage; den eneste tilladelige Adspredelse var Spadsereture, og Folk foretog hele Udvandringer fra Byerne ud ad Landevejene. Om alt det var og er et Bevis paa absolut Fromhed, er vel nok et Spørgsmaal, nogle vil mene tværtimod. Da Idrætten efterhaanden blev mere og mere almindelig, almindeligere end i noget andet Land, indrettedes det saaledes, at Lørdag Eftermiddag blev Fridag, saaledes opstod det moderne Begreb Weekend med Vedligeholdelse af den obligate Kirkegang.

Ved Frederik Ahlefeldts Død naaede England ind i den Periode, der skulde vare lige til Napoleonskrigenes Ophør, og som var præget af Protestantisme og Parlamentarisme, officielt et Monarki, men i Virkeligheden en Adelsrepublik. Det skulde endnu vare en Stund, inden England atter begyndte at drive Verdenspolitik, og da Kampen for at vinde en Verdensposition begyndte, gjaldt Kampen atter en katholsk romansk Magt, ligesom i Philip af Spaniens Tid, nemlig Frankrig, der under Ludvig 14.s Scepter vilde genoptage Spaniens Krav om at være Overhovedet for det sydlige og vestlige Europa. Ligesom i 1914 og 1939 frygtede England for den europæiske Ligevægt, man mente, at Frankrig truede Nabomagternes Sikkerhed; dertil kom, at Frankrig, ligesom Tyskland inden 1914, søgte at blive et Kolonirige og at brede sig i økonomisk Henseende; ogsaa Frankrigs Kirkepolitik bidrog til at vække Englands Had. Fransk Kirkepolitik var en af Grundene til Stuarternes Fordrivelse, der vakte saa megen Vrede i danske Regeringskredse, specielt hos Storkansleren; det stuartske Kongehus havde af religiøse og politiske Grunde følt sig draget mod Frankrig, hvor Enevælde og Katholicisme raadede. Det at Stuarternes Magt brød sammen, havde til Følge, at der opstod et Brud mellem de af Kanalen adskilte Folk. Her, som altid, var der Overensstemmelse mellem Englændere og Tyskere, det tyske Folk betragtede Vilhelm af Oranien som sin egen, som en Legemliggørelse af den europæiske Modstand mod Ludvig 14. Anderledes i de danske Regeringskredse, hvor Frederik Ahlefeldt bebrejdede Prinsgemalen, den danske Jørgen, Utaknemmelighed mod sin Svigerfader, den sidste Stuart. Her er Storkansleren vel nok ogsaa blevet paa-

virket af den Omstændighed, at hans Fjende, Kurfyrsten af Brandenburg, stod bag ved sin Nevø, den nye engelske Konge, drevet blandt andet af lutheransk Uvilje mod den stuarthske Katholicisme; Religion og Politik virkede stadig Haand i Haand, det var det, der gennem saa lange Tider knyttede England og Dele af Tyskland, specielt Prøjsen, til hinanden. England betragtede gennem Aarhundreder Frankrig som sin Arvefjende, og Hadet blev rigeligt gengældt af Franskmændene; Hadet var i den Grad indgroet paa begge Sider af Kanalen, at selv da England og Frankrig Side om Side kæmpede mod Russerne under Krimkrigen, var der idelige Rivninger mellem Befolkningerne og mellem Soldaterne, og Uviljen har paa mange Maader holdt sig helt ned til 1947. Gennem Sekler var den engelsk-franske Modsætning med til at præge Europas samlede politiske Historie; den Modsætning kom til at omspænde Verden, den berørte Magtforholdene i Europa, den paa-virkede Handelen, ligesaa Kolonierne, Nordamerika og Ostindien. Det anglo-britiske Had fremkaldte en lang Række store Krige, Nationalkrige og tillige Handelskrige, 7 i Tal, den korteste fem-aarig, den længste 12aarig, saaledes at der i Løbet af 126 Aar var 64 Krigsaar. I disse evindelige Krige havde England, først af Hensyn til sig selv, senere for at støtte det til England knyttede Hannover, Brug for en Hjælp paa Fastlandet, og dette Støttepunkt fandt man i Frankrigs stadige Fjende, Habsburg, først Spanien, senere Østrig; det var en mærkelig Constellation, det protestantiske England sammen med den katholske Kejser mod det katholske Frankrig. Det østrigsk-engelske Venskab vedvarede helt ned til 1914; Forbindelsen var rent politisk, indadtil var der intet tilfælles mellem de tvende Parter, men Landmagten Østrig og Sømagten England havde Brug for hinanden; det, der bandt dem sammen, var ene og alene Kampen mod Frankrig. Den Omstændighed, at England var en parlamentarisk Stat, regeret af en meget liberal Landadel og et rigt konservativt Borgerskab, kom ikke til at spille nogen Rolle med Hensyn til Landets Forbund og politiske Sympatier.

Landbruget var paa Frederik Ahlefeldts Tid Englands væsentligste Indtægtskilde, men lidt efter lidt, allerede ved Storkanslerens Død, begyndte Byerhvervene, Storhandelen og Storindustrien, at overskygge Landbruget.

For England blev Aaret 1660 et Vendepunkt i Landets Historie, ligesom Tilfældet var i Danmark, og Storkansleren fik Lejlighed til at observere det under sit Ophold derovre. Vendepunktet karakteriseres af den Oplysningsperiode, som skulde komme til England, over hundrede Aar før den naaede Danmark. Oplysningstidens Kendemærke var en naturvidenskabelig-kritisk Tænkning, som efterhaanden gennemtrængte alle Livsgebeter i England, den omfattede ikke alene Statsmaskineriet, men trængte ogsaa ind paa det religiøse Omraade. Langsomt bredte denne Bevægelse sig over det europæiske Fastland og paavirkede lidt efter lidt hele Aandslivet, ikke mindst de kirkelige Forhold. Den engelske Tankefrihed fandt en gunstig Jordbund baade i Skandinavien og i den protestantiske Del af det romerske Rige, her kunde den frie Tanke lettere faa Indpas ind i de romansk-katholske Stater, hvor aandelig Tvang var langt mere fremherskende; den lutheranske Kirke, der var ret udvidelig, kunde tolerere en selvstændig tænkende Personlighed. Luther havde givet Menigheden Biblen mellem Hænder, medens Pavekirken forbød de Troende selv at granske i den hellige Skrift. Derfor kom Oplysningstidens Ideer til at virke revolutionerende i det af Jesuitterne styrede Frankrig, og da Tryk avler Modtryk, blev Tilhængerne af den frie Tanke radikale og revolutionære, medens den naturvidenskabeligt kritiske Ide fremkaldte en ny Reformation og ingen Revolution i England.

I det gamle Brandenburg var den protestantiske Aand lige som i England trængt dybt ind, og dets Herskere beundrede halvt modvilligt det nye; Frederik Vilhelm hyldede bevidst eller ubevidst Oplysningstidens Ideer; Skolerne og Kirken, det aandelige Liv, blev berørt deraf, hele Statslivet befrugtedes, det var altsammen i Reformationens Aand. Under disse Forhold voksede Forbindelsen mellem England og den nu førende Magt indenfor det romerske Rige baade politisk og religiøst; det bidrog til at styrke Forbindelsen, at de to Magter hver især havde en katholsk Fjende, for Englands Vedkommende Frankrig, for Prøjsens Vedkommende den østrigske Kejsermagt. Begge Stater nærrede skumle Planer om at udplyndre de tvende Arvefjender; England havde sine Fangarme ude efter Canada, som skulde knyttes til de nordamerikanske Stater, Prøjsen vilde kapre Schlesien.

England stræbte efter Verdensherredømme, og i alle sine Bestræbelser hen imod dette Maal mødte det Modstand fra fransk Side. Prøjsen var lige saa truet som England i sine Udvidelsesbestræbelser, overalt var Riget omgivet af Fjender, det skulde reduceres til sin oprindelige Stilling, og Ludvig 14. foregreb Begivenhedernes Gang ved spotvis at kalde Kongen af Prøjsen »le marquis de Brandebourg«; Prøjsen skulde stykkes ud og deles mellem Naboerne, af hvilke Frankrig vilde have Broderparten. Uden Rivninger forløb Venskabet ikke, det gik Brandenburg, som det gik Danmark paa den Tid, Riget fattedes Penge, og England og Frankrig var de Lande, som havde flest af dem, derfor maatte de gamle Allierede fra Svenskekrigene, Danmark og Brandenburg, bejle baade til Englands og Frankrigs Venskab for at faa Kontanter, og en stor Del af Frederik Ahlefeldts Statsmandsvirkosomhed gik hen med at skaffe Subsidier fra Frankrig og England, de fleste af hans officielle Skrivelser kommer ind paa det Emne, og han maa stadigvæk »monere«, hvilket Udtryk har holdt sig indenfor det diplomatiske Sprog lige ned til vore Dage. Et andet ømt Punkt i Venskabet var det, at Brandenburg allerede den Gang misundte England dets mægtige Flaade, det vilde have Adgang til Havene.

Paa Storkanslerens Tid var England et af de faa Lande, der havde en offentlig Mening, saaledes beundrede Englænderne Hohenzollerne, som de sammenlignede med deres egne Stuarter, og Sammenligningen faldt ikke ud til Fordel for det hjemlige Dynasti. I de andre europæiske Lande gav den Folkestemning, der var for Haanden, sig mere Udslag i national Uvilje; i Danmark groede et kraftigt nationalt Had til Arvefjenden Sverige, et Had, som de styrende med velberaad Hu søgte at nære hos Undersaatterne.

England blev under en lang Række mere eller mindre uduelige Konger, der kun dannede Skærmbædt for de skiftende, af Parlamentets Flertal udgaaede Ministre, dygtigt regeret af fremragende Statsmænd, og den i England herskende aristokratiske Forfatning fungerede godt og viste sig at passe til Landet. De Liberale i andre Lande saa med Beundring hen til England, som efter deres Mening var Indehaver af det ideale Regeringssystem, som mange Aar senere skulde blive efterlignet af de fleste andre europæiske Stater, uden dog absolut at passe paa alle de forskellige Steder. Paa Stor-

kanslerens Tid begyndte Rusland at udfolde sig til en Magt, man maatte regne med, og paa Grund af dets Folkemængde kunde det blive en Fare for den europæiske Ligevægt, som England følte sig kaldet til paa Europas Vegne at holde fast ved. Men paa Frederik Ahlefeldts Tid kunde intet andet Land hamle op med Albion i Retning af Handel, Industri og Skibsfart. Ogsaa i aandelig Henseende var England paa mange Maader forud for de fleste andre Lande, engelske Bøger og engelsk Philosophi virkede viden om, medens England selv kun i ringe Grad modtog Paavirkning udefra, man var sig selv nok. Men rundt omkring paa Fastlandet forplantedes de engelske Ideer, man sværmede for den engelske Liberalisme, Læren om de økonomiske Princippers frie Spil, Frihandelen, mest af alt for det engelske Forfatningsliv, som Frederik Ahlefeldt beskæftigede sig saa meget med i sine Breve og Optegnelser. Forholdene i England, »Frihedens Hjemsted«, blev baade i Danmark og i Tyskland skildret paa en idealiserende Maade, man beundrede og lovpriste det engelske parlamentariske Forfatningsliv og fremstillede det som noget, der ubetinget og kritikløst burde efterlignes. De engelske Strømninger kom til Danmark, længe før der sporedes saadanne i Frankrig, og, som en tysk Professor udtalte, »England har tilbagebetalt den Gæld, hvori det stod til det romerske Rige før Reformationen«. Frederik Ahlefeldt fulgte med Forstaaelse og Sympati Udviklingen i England, navnlig syntes han om Indskrænkningen af Kongemagten; hans Kritik af det, der opstod i Danmark ved Statskuppet 1660, havde altid været vaagen, og fuldblods Aristokrat som han var, tiltalte det ham, at den engelske Landadel havde saa stor Andel i Styrelsen; men ellers sporer man i hans Betragtninger Germaneren, der lettere forstaaer tysk Aandsliv end engelsk, ligesom det daglige Liv i Tyskland og i Norden virkede mere tiltalende paa ham end det engelske. Om Frederik Ahlefeldt har sympatiseret med det parlamentariske Liv i England, fremgaar ikke med tilstrækkelig Tydelighed af hans Notater, det er mere i al Almindelighed det, at der var sat Grænser for Despotiet, der tiltalte ham; han synes dog at have fundet Kongemagten i England lovlig svag, han, der ubetinget var stemt for en stærk Konge-

magt, kunde ikke hylde Tanken om en Konge, der kun var Regent af Navn. Englænderne paa deres Side saa med uskrømtet Foragt paa Regeringsforholdene og de sociale Tilstande i Danmark og i Tyskland, de savnede ganske Evnen til at forstaa og værdsætte, hvad der skete ude i den øvrige Verden, de mente, deres eget var saa langt det bedste.

Naturligvis syntes Frederik Ahlefeldt ikke om den Lethed, hvormed man i England afsatte og indsatte Konger, et Forhold, hvortil der kun var et Sidestykke i Polen, hvor Princippet var sat i System, eftersom Polen var et Valgkongedømme, hvad England absolut ikke var. De fuldstændigt rolige Tilstande, der i den sidste Del af Storkanslerens Liv inaugureredes i England under de bøjelige og føjelige Regenter af det hannoveranske Hus, skulde Frederik Ahlefeldt ikke opleve. Om han vilde have omfattet Hannoveranerne med Sympati, er naturligvis ikke godt at vide, derimod ved vi, at han saa med venlige Øjne, paa Stuarterne, hvis Bestræbelser efter ikke helt at blive Slaver af Parlamentet han billigede, selv om han som Lutheraner ikke kunde samstemme i det egentlige Stridsemne mellem Konge og Parlament, Stuarternes Ønske om at faa Katholicismen genoprettet. Derimod billigede Frederik Ahlefeldt Stuarternes Tilbøjelighed til at føre en personlig Udenrigspolitik, han var selv vant til, uden Indgreb fra nogen Side, end ikke fra Kongens, at lede Danmarks Udenrigspolitik, men det engelske Parlament saa anderledes paa Sagen og blev det stærkeste baade paa Udenrigspolitikens og det kirkelige Omraade.

Storkansleren interesserede sig stærkt for Christian 5.s Broder Jørgens Forbindelse med den engelske Tronarving, det var sikkert et Udslag af Sympathi for Stuarterne. Det kan ikke have været for at faa Sophie Amalies Yndlingssøn forsørget, Prinsen havde ikke lidt Nød, om han var blevet hjemme, idet hans Fader havde overladt ham Vordingborg Amt paa Livstid, samt skænket ham som Arv og Eje Godserne Lekkende og Beldringe og Jungshoved, foruden en Rentepenge paa 30.000 Rigsdaler, samt en rund Sum paa 300.000 Daler en Gang for alle. Det gjaldt for de danske Konger den Gang om i levende Live at skaffe Enke og yngre Børn noget at leve af, for Opfattelsen var den, at den regerende Konge

ikke ejede noget privat, han kunde ikke træffe testamentariske Bestemmelser, thi ved hans Død gik alt hvad han ejede over til den nye Konge. De 300.000 Daler satte Christian 5. paa Broderens Vegne i Jordegods; det gik saaledes til, at Prins Jørgen overtog en Fordring paa Hertugen af Gottorp, der gav ham Pant i Femern. I 1683 forærede den danske Konge uden videre sin Broder Øen, som imidlertid blev givet Christian Albrecht tilbage 1689 ved det for Danmark saa ydmygende Forlig, ved hvilket Sønderjylland gik tabt; det eneste Lyspunkt ved denne Historie var, at England og Holland betalte Prins Jørgens Fordring paa Gottorperne, dermed indleedes Forbindelsen mellem Prinsen og England, hvor man allerede den Gang havde observeret, at Prins Jørgen var blevet opdraget af den hannoveransk-engelske Otto Grote, Søn af den ofte i nærværende Værk omtalte Statsmand. Baade Griffenfeld og Ahlefeldt var stærkt interesserede i at faa Prins Jørgen anbragt paa den polske Trone, som Prinsen vilde have opnaaet, ifald han ikke som rettroende Lutheraner havde nægtet at gaa over til Katholicismen; Adelen, der regerede Polen, og den meget indflydelsesrige Gejstlighed var i høj Grad stemt for den unge danske Mands Candidatur, skønt Ludvig 14. modarbejdede den. Det var imidlertid ikke af Uvilje mod den danske Konges Broder, at Solkongen modarbejdede Prinsens Candidatur til Polen, han havde andre Planer med den unge Mand, som han vilde have gift med den engelske Tronarving. I England var det som i Polen de konservative Elementer, der ønskede Jørgen til Prinsgemal, medens det liberale Parti saa med mindre venlige Øjne paa Sønnen af en enevældig Konge. Prinsens Hovedstøtte var imidlertid Forfaderen til den Mand, der styrede England under den anden Verdenskrig, Churchill, og den senere Hertug af Marlborough vedblev gennem hele Livet at være Annas første Raadgiver. Churchills næsten uindskrænkede Magt, baade som Minister, øverste Feltherre og Diplomat, skrev sig fra hans Hustru, til hvem Dronningen nærrede et inderligt Venskab. Det var gennem sin Ægtefælle, at Churchill havde opnaaet og gennem hele Livet bevarede Indflydelsen paa Dronningen, der betragtede Hertuginde af Marlborough som sit alter ego ud fra sin mærkelige Trang til at lade sig beherske, ja

man kan godt sige tyrannisere. Churchill vilde, paa Trods af Parlamentet, have Dronningen til at udnævne sig til livsvarig Førsteminister; men det vilde Dronningen ikke, hun holdt paa Parlamentarismen og vægrede sig ved helt at kaste sig i Armene paa et bestemt Parti, der efter hendes Opfattelse vilde ende med at beherske hende. Dronningen havde en anden Grund til ikke at give efter for Churchills exorbitante Krav, Venskabet med Lady Churchill var nemlig ved at kølnes, Hertuginde havde efterhaanden faaet en saadan Magt over Dronning Anna, at hun troede at kunne tillade sig alt, ogsaa at glemme Ærbødigheden, saa Dronningen fik efterhaanden Øjnene op for de Fejl, som alle andre end hun selv havde kunnet se hos Premierministerens Frue, hendes Herskesyge, Pengebegærlighed og Hidsighed. Det var den Gang som nu Skik ved det engelske Hof, at Førsteministeren baade ansatte og afsatte Hoffolkene; dette Forhold virkede efterhaanden trykkende paa Dronningen, der gerne vilde af med nogle af sine Hofdamer, hvad Ægteparret Churchill nægtede at give sin Tilladelse til, ikke en Gang en anden Kammerjomfru kunde Dronningen faa Lov til at fæste; disse tilsyneladende Bagateller skulde faa stor politisk Betydning. Dertil kom, at Churchills Begærlighed havde drevet ham ud i aabenlyse Bedragerier, ved Hjælp af hvilke han øgede sin i Forvejen store Formue. Churchill, der i Modsætning til sin nulevende Ætling var liberal, maatte nu overlade Magten til de konservative Torier, men Hengivenheden for sin Dronning bevarede han urokkeligt.

Prins Jørgens Ægteskab var udelukkende stiftet af politiske Grunde, Prinsen og Prinsessen havde aldrig set hinanden før Brylluppet, men Storkansleren fik dog Glæde af sit Værk, idet Ægteskabet blev overordentligt lykkeligt; Gemalen sluttede sig med Liv og Sjæl til Churchill og hans Kone, af hvem han ligesom hans Hustru lod sig lede i et og alt. I Kongefamilien og i Hof- og Regeringskredse ansaas den danske Prins for at være meget dum, hvilket formentlig skyldtes den Omstændighed, at han aldrig lærte at tale ordentligt engelsk, men maatte hjælpe sig, som han bedst kunde, med sit mangelfulde fransk; det at Prinsen ganske manglede en Verdensmands Væsen og Tankegang og desuden var

undseelig og kejtet, bidrog ogsaa til at give ham Ord for Dumhed.

Det skulde i Tidens Løb vise sig, hvor godt Kongemagten fungerede baade i Danmark og i England; et ejendommeligt Bevis derpaa er den Omstændighed, at der under vitterligt sindssyge Konger, baade i det ene og det andet af de to Lande, gennemførtes betydelige Reforme, og Love, som skulde blive Eksempler til Efterfølgelse i en stor Del af Europa, vedtoges.

Der herskede den Gang som nu visse Lighedspunkter mellem det engelske Folk paa den ene Side og Nordboere og Germanere paa den anden Side; men Forskellighederne var dog de overvejende, særlig naar man betragter tysk og engelsk. Tysk, særlig præjsisk Militarisme og Bureaukratisme, laa Englænderne som nu meget fjernt. England var rigt paa frie, selvstændige Enkeltpersonligheder, medens tyranniske Regeringer i Norden og indenfor det romerske Rige trykkede den enkelte Borger; der kom paa den Maade noget selvsikkert, noget massivt over Englænderen, den enkelte Englænder blev praktisk anlagt og søgte at udvikle sit Legeme, medens han lagde mindre Vægt paa Aandens Udvikling; i Norden og i Tyskland interesserede man sig indenfor de dannede og oplyste Kredse mere for theoretisk Viden og gav ikke synderlig Agt paa den legemlige Udvikling, selv om der hist og her lød Røster om, at Mennesket burde udvikle sit Legeme harmonisk med Aanden, mens sana in corpore sano. Denne Tingenes Tilstand havde som Virkning, at i Danmark og Tyskland kunde en vis metodisk videnskabelig Paavirkning gøre sig gældende i det økonomiske Arbejde, saaledes var der i Danmark, selv om Landbruget stod nok saa langt tilbage, dog et vist Princip ved Arbejdet, det danske Landbrug stod derfor over det engelske, noget lignende gjaldt den faglige Uddannelse. Den engelske Hær var langt ringere end den danske, og blev England indblandet i Krig, maatte det altid ty til hvervede eller ligefrem købte Tropper. Men trods Forskelligheder, Lys og Skygge, var der dog langt større Overensstemmelse mellem dansk og engelsk end mellem fransk og dansk; i Frankrig herskede paa Storkanslerens Tid Centralisering, alt blev til de mindste Detailler ordnet fra oven. En fuldstændig Modsætning hertil var det romerske

Rige, hvor den øverste Magt var fordelt mellem Hundreder og atter Hundreder af Statsoverhoveder. Alt dette taget i Betragtning, maa det siges, at Norden, det romerske Rige og England stod milevidt over det øvrige Europa; i de romanske Lande var der Stilstand, og et Svælg skilte Norden fra det aldeles barbariske og uciviliserede Rusland og de andre ikke stort bedre ordnede slaviske Stater, af hvilke Polen vel nok var den værste, her hvor Indførelsen af Valgkongedømmet, efter at det jagelloniske Dynasti var uddøet, skulde fremkalde Landets totale Ødelæggelse, der fuldbyrdedes, efter at den elvte Valgkonge havde beklædt Tronen. Det var i dette Sodoma og Gomorra, Frederik Ahlefeldt vilde have anbragt Christian 5.s Broder, der til sit Held slap for Æren.

Den engelske Sympati for det romerske Rige gjaldt i første Række Østrig, Englands stadige Forbundsfælle; Sympatien for det habsburgske Hus var saa stor, at engelske Statsmænd paa Storkanslerens Tid højlydt udtalte, at det var, en Livsbetingelse for England, at Østrig blev bevaret. Aaret 1914 skulde afgive et kraftigt Dementi, idet England var med til at slette Østrig af Landkortet. Onde Tunger vilde vide, at Englands Venskab for Østrig bundede i Frygt for at se et enigt, kraftigt Tyskland opstaa; det romerske Rige var den solideste Grundpille for Englands Stilling paa Fastlandet, det repræsenterede Svagheden indenfor Tyskland og den mest udprægede Hindring for Skabelsen af et mægtigt tysk Rige, som England allerede den Gang mente vilde gøre Forsøg paa at forstyrre den europæiske Ligevægt. Ogsaa mod Rusland dannede Østrig trods dets Svaghed den Gang et Bolvæk for England, der frygtede en russisk Magtudvidelse i Øst og Vest endnu mere end de tyske Udvidelsestendenser. Alle Europas andre anseelige Magter, Danmark iberegnet, var imod Dannelsen af et enigt og kraftigt Tyskland, man følte sig tryggere over for et svagt og i mange Stater delt Tyskland, hvor man kunde fiske i rørt Vande, hvilket Danmark ogsaa gjorde, ikke mindst i den Periode, hvor Frederik Ahlefeldt ledede Danmarks Udenrigspolitik. En Torn i Øjet paa England var Regeringsforholdene indenfor det romerske Riges Stater, det liberale England yndede ikke det konservativt-monarkiske System, som herskede i de tyske Stater, ikke mindst i Brandenburg; dette var dog rent personlige Stemninger og An-

skuelser, for der var ikke den ringeste Udsigt til, at tyske Rege-
ringsforhold skulde blive indførte i England. Samtidig med disse
Divergenser florerede der en gensidig Beundring mellem England
og Tyskland; man anerkendte det, den ene Stat havde forud for
den anden. I Tyskland var der lidt Misundelse over for England
paa Grund af dets Beliggenhed, der skænkede Øriget en Særstil-
ling, beskyttet som det var imod ethvert Angreb takket være sin
Beliggenhed ved Havet og dets Flaade. Det tyske Rige havde ikke
Antydning af Flaade og laa omgivet af Lande, som hvad Dag det
skulde være kunde falde over det. I mange Kredse indenfor det
romerske Rige misundte man ikke blot Englands »splendid isola-
tion«, men ogsaa den Lethed, hvormed Englænderne kunde skaffe
sig af med en dem ubehagelig Regering, medens adskillige tyske
Stater var underkastet et til Tider utaaeligt Tyranni af Herskere,
som de ikke kunde ryste af sig.

Hvad England i særlig Grad frygtede, var, at et stærkt Tyskland
skulde forene sig med det af England forhadte Rusland, noget, der
senere skulde føre til Katrine 2.s Planer om og Virkeliggørelsen
af russisk Fremtrængen mod Vest, netop ved østrigsk og præjsk
Hjælp; derfor var England ogsaa ubehageligt berørt ved det polske
Kongeriges Svaghed. England havde den Gang, ligesom i 1947,
Øje for Russerfaren, men opportunistiske Hensyn lod det den
Gang som nu stille sig venskabeligt til det russiske Rige. England
frygtede ikke alene Ruslands imperialistiske Bestræbelser, men saa
ogsaa en Fare for Civilisationen i Russernes Fremtrængen. Her
var England og Tyskland enige, men England havde mere at tabe
end det romerske Rige, der endnu paa Frederik Ahlefeldts Tid
var svækket af Trediveaarskrigen, som lod England ganske ube-
rørt; det romerske Rige havde før den Tid indtaget en lignende
Stilling i økonomisk Henseende som England og var en med
dette Land jævnbyrdig Stormagt, men Knækket, som fremkald-
tes af de mange Aars Myrderier under Religionskrigen, skulde
stille Tyskland langt bag ved England. Inden Trediveaarskri-
gen kunde Tyskland taale en Sammenligning med en hvilken-
somhelst europæisk Stat, baade i Henseende til Folkemængde,
Vindskiblighed, Flid, Energi, Kraft og Dygtighed. Men alt det
havde ligesom tabt sig paa Frederik Ahlefeldts Tid, det romerske

Rige kunde ikke komme til Kræfter efter det store Blodtab, og dog laa Tyskland lige saa gunstigt for Storhandel som England, ja snarere bedre, de Havne, der strakte sig langs Vesterhavet fra Hollands Grænse og lige til Hamborg, med de store sejlbare Floder, det vidtstrakte mellemeuropæiske Opland, kunde den Gang have givet Tyskland en i handelspolitisk Henseende mægtigere Stilling end den, England sad inde med, thi for England havde den isolerede Beliggenhed fra først af været en Ulempe, men denne Ulempe blev i Aarenes Løb forvandlet til en Fordel. Paa Frederik Ahlefeldts Tid rystede England de tyske Købmænd af sig, havde i Virkeligheden længst gjort det, men det kom først rigtig for Dagen paa Storkanslerens Tid, og Følgen var, at England erobrede Førerpladsen i commercial Henseende og lod ikke alene Tyskland, men hele det øvrige Europa ligge langt bag sig; det skyldtes i første Række den engelske Statsmagts og de engelske Sømænds Kraft, og et eksempelløst heldigt Sammentræf af Omstændigheder, saaledes at det britiske Rige havde vundet et Forspring, som syntes umuligt at tabe. Tyskland søgte i Aarhundredernes Løb at dæmme op mod det engelske Supremati, og det blev gjort med Held, men Krigen 1914, hvis Udbrud blandt mange andre Grunde skyldtes den tysk-engelske Rivalisering paa Verdenshandelens Omraade, standsede brat de tyske Bestræbelser og gengav England dets tidligere Overlegenhed.

Man havde paa Frederik Ahlefeldts Tid et skarpere Blik for Slægtskabet mellem Englænder og Tysker end senere, paa begge Steder kaldte man sig saaledes Germanere, og i sine Breve og Optegnelser fra Englandsopholdet taler Storkansleren jævnlig om denne Overensstemmelse. Helt korrekt er Ahlefeldts Opfattelse imidlertid ikke; det engelske Folk var mere et Blandingsfolk, og Blandingen bestod af gammel-keltisk og germansk, med halvromansk Islæt. Normannerne havde ydet deres Bidrag til engelsk Folkekarakter og blandt andet gennemsyret det engelske Folk med deres Evner for Politik. Englands mægtige Udvikling begyndte samtidig med det romerske Riges ved Aar 1500, og de to Magter skred nogenlunde ens frem, indtil, som ovenfor nævnt, Trediveaarskrigen skabte en total Omvæltning i Situationen. Optakten var en Blanding af Opdagelses- og Røvertog; som Grundlæggeren har

man vel nok Lov til at nævne Francis Drake. Han saa det som sit Livs Opgave at knuse den spanske Kolonialmagt og at erhverve Spaniens Kolonier, hvilket i fuldt Maal lykkedes. Drake gav sig Udseende af at kæmpe udelukkende af menneskekærlige Grunde, og han mente, han handlede i en højere Magts Tjeneste, naar han straffede Spanierne for deres haardhændede Fremfærd mod Kolonierne og den grusomme Behandling, de øvede mod deres engelske Krigsfanger. Drake anvendte i sine Togter mod Spanien de samme Floskler om Guds frygt og Etik, som anvendtes af de engelske Regeringskredse og de ledende Mænd; Verden skulde forbedres gennem England. Baade i Dyder og Lyder traadte Drake og hans Efterfølgere frem som karakteristiske Sømænd, et Præg, som den Gang sporedes over hele England, ogsaa hos den herskende Landadel, det maa formentlig føres tilbage til det af Havet omskyllede Englands Beliggenhed; der var noget mandigt og kraftfuldt, men ogsaa nøgternt udbredt over det daværende engelske Folk; dertil kom den ovenfor omtalte politiske Begavelse.

Med Elisabeth begyndte Englands Historie, saaledes som den skulde udvikle sig gennem de kommende Aarhundreder, den store Dronning knuste den spanske Verdensmagt, som nu gled over paa England, og ved sin Død skabte Elisabeth Englands Enhed, idet hun lod Jakob Stuart blive sin Efterfølger, hvorved Skotland, der hidtil havde været Englands svorne Fjende, forenedes med Naboriget. Den Omvæltning, som Elisabeths Fader inaugurerede, fik en Betydning, som knapt lader sig maale, ikke alene i politisk Henseende, men den gennemsyrede hele Folket; Reformationen gav Englænderne Følelsen af at være Guds udvalgte Folk, og den Opfattelse bragte Udvandrerne fra England med over til Amerika, hvor Tanken om, at det britiske Folk var Herrefolket, om muligt slog endnu dybere Rod end i Moderlandet. »Herrefolket« havde faaet Bugt med den spanske Magt, nu skulde Turen komme til Holland. Den bataviske Republik, dette ganske lille Land, havde arvet Hansestædernes Magt og begyndte at indsnævre selve England. Nederlandene var blevet Vesteuropas protestantiske Stormagt og grundede sin Magt paa den store Flaade. Det var Handelsinteresserne, der fremkaldte Krigen mod Nederlandene, Elisabeths gamle Forbunds-fælle, men det respekterede Cromwell

ikke. Skønt Protektoren yndede at give sig Udseende af, at han var Protestantismens Forkæmper mod Katholicismen, betænkte han sig ikke paa at føre Krig mod det protestantiske Holland, ligesom det senere ikke generede ham at gøre fælles Sag mod den katholske Konge af Frankrig mod Spanien; Cromwells Kamp var ogsaa en Kamp mod Kongedømmet og dets Tilhængere, ivrig Republikaner som han var. Der blev ført Krig paa mange Fronter, den førtes ogsaa mod Irland, der den Gang som i 1947, var Englands Dødsfjende; det gensidige Had mellem Englænderne og Irlænderne var paa Storkanslerens Tid brændende. Fra engelsk Side var Hadet mod Ierne parret med Foragt som over for en formentlig lavere Race, det var saaledes Englænderne forbudt at tage irske Kvinder til Ægte. Hvad der ogsaa bidrog til at skærpe Hadet, var det, at Irlænderne som en Slags Modtræk holdt fast ved Katholicismen, trods alle Dronning Elisabeths Bestræbelser for at indføre Protestantismen. Forsøgene virkede kun til at fremkalde Opstande, mere eller mindre blodige, den blodigste Opstand var ogsaa den sidste, den blev kvalt i Blod af den engelske Statholder, Lord Mountjoi, der ganske underkastede Elisabeth Øen, skønt baade Kongen af Spanien og Paven understøttede det irske Oprør. Resultatet blev Irlands fuldstændige Undertvingelse, og det engelske Tyranni skulde fra nu af faa frit Spille- rum over Øen. Det første, der blev foretaget, var Exproprieringen af alle Irlands Godser som Straf for Beboernes Fastholden ved deres Fædres Tro, og den irske Adel blev uden Erstatning forjaget fra sine Ejendomme, der som Gave overlodes Medlemmer af den engelske Adel, medens en mindre Del blev overtaget af Kronen.

Under Stuarterne, der var mildere Regenter end deres Forgængere, Tudorerne, blev der indført Reformer, Irland fik saaledes en fri Forfatning med et Parlament bestaaende af de engelske Godsejere paa Øen. Da Katholikkerne var udelukkede fra Valgbarhed og Valgret, følte det irske Folk sig ikke synderligt opbygget af denne Reform, Misfornøjelsen med det engelske Voldsherredømme voksede og gik saa vidt, at Øens Befolkning vilde fremtvinge en Løsrivelse fra England; det endte med Borgerkrig, der stod i Flammer, da Republikken blev proklameret i London. Det lykkedes

Cromwell at undertrykke Opstanden, og efter at det var gjort, begyndte Protektoren at »straffe«, som det med et euphemistisk Udtryk blev kaldt, og »Straffen«, der bestod i Landsforvisning og Henttelser i Massevis og Salg af Tusinder og atter Tusinder af Mænd og Kvinder som Slaver til Kolonierne, havde den Virkning, at Irlands Befolkning svandt betydeligt ind og vedblev at svinde ind som Følge af den Sult og Nød, Cromwells Barbari fremkaldte. Da Republikken var blevet ophævet, og Stuarterne vendt tilbage, bedredes Forholdene, idet baade Karl 2. og den danske Prinses Svi-gerfader, der begge var ivrige Katholikker, standsede Religionsforfølgelserne.

Cromwells Kamp mod Irlands Forbundsfælle Spanien, der blev angrebet af engelske og franske Tropper i Fællesskab, bredte sig i videre og videre Baner, der blev ført Krig baade i Middelhavet, Vestindien og i selve England, hvor Cromwell vilde søge Bepublikken befæstet ved et Blodbad over Tilhængerne af Monarkiet. Kun paa et enkelt Punkt fortsatte Stuarterne efter Restaurationen Republikkens Politik, de vedblev med at bekæmpe Holland og udvide Koloniriget, hvilket var det egentlige Formaal ved den engelsk-hollandske Krig. Det lykkedes dog ikke England at knuse Holland, saaledes som det var sket ved Spanien, men der blev sat en Stopper for Hollands videre Magtudvidelse. Den skaansomme Behandling fra engelsk Side over for Holland havde den Virkning, at der ikke opstod noget Had fra den svagere Parts Side, tværtimod skabtes der en Slags Forbund mellem de tvende Stater, men England overtog Førerskabet. Fællesskabet i Religion mellem de to Sømagter var ikke uden Indvirkning paa den gunstige Udvikling af Forholdet, Politik og Religion gik gerne i Spand sammen paa den Tid. Venskabet styrkedes ogsaa ved det fælles Had til begge Folks Arvefjende, det katholske Frankrig, med dets fanatisk katholske Hersker, Ludvig 14. Ikke for ingenting havde Ahlefeldt overtaget Griffenfelds Politik, fremfor alt god Forstaaelse med Frankrig, thi dette Land stod i de Aar, da Frederik Ahlefeldt var Storkansler, paa sin Middaghshøjde. Ludvig 14. havde længst overfløjet sin Medbejler, Habsburg, og skønt Frederik Ahlefeldt var en varm Tilhænger af det habsburgske Rige, indsaar han dog, at det ikke nyttede, om Danmark støttede sig til den synkende Skude, man maatte tone

Flag og give sig Frankrig i Vold, Bourbonerne herskede baade i Frankrig og i Spanien, og denne Slægt var saa langt Europas mægtigste. Merkantilismen holdt sit sejrige Indtog i Frankrig under Colberts Ledelse, og Colberts Navn blev ogsaa toneangivende i Storkanslerens Fædreland, hvor man slog sig paa »Colbertismen«, som det den Gang benævnedes, man efterlignede under Frederik Ahlefeldts Auspicier de colbertske Ideer, og søgte ligesom i Frankrig at befordre Handelen og Industrien. Colbert lagde Toldskranke omkring Frankrig, og ved et Præmieringssystem søgte han at fremme Eksporten og skabe en god Handelsbalance, som han kaldte det; det gjaldt særlig om at beskytte Fabriksvæsnet, og der blev opført Fabrikker i Massevis. Af disse vakte særlig Porcelænsfabrikken i Sèvres og Gobelinfabrikken i Lyon Opsigt i Danmark, hvor man ved Christian 5.'s Hof og mellem de Velhavende gav sig til at samle paa Porcelænsgenstande og til at smykke Væggene med franske Gobeliner. Der skulde dog gaa 100 Aar, inden det danske Hof bestemte sig til at producere Porcelæn, og Juliane Marie, der var den Hovedinteresserede, vendte atter Øjnene mod Frankrig ved den kongelige Porcelænsfabriks Opretelse; Frederik Ahlefeldts Interesse for Porcelæn skrev sig fra Gottorp, hvis Samlinger vi alt har omtalt. Hvad der ogsaa skulde blive efterlignet i stor Udstrækning udenfor Frankrig, var de af Colbert foranstaltede Handelsselskaber, noget man først senere skulde oparbejde efter en større Maalestok i Danmark; Colbert begyndte paa at gøre Frankrig til et Kolonirige med Kolonier baade i Vest- og Ostindien og i Amerika. Ogsaa det mere negative i Colberts Statsmandsvirksomhed blev fulgt udenfor Frankrig, man forsøgte Landbruget i sin Iver for at oparbejde Handelen og Industrien. Colbert gjorde Frankrig til et rigt Land, medens det under hans Forgænger i Embedet som Leder af de franske Finanser, Fouquet, var blevet fattigt. Til alt Uheld ødelagde Ludvig 14.'s evindelige Erobringskrige Resultaterne af Generalcontroleurens Arbejde, og Colbert faldt i Unaade, da han søgte at gøre Ludvig 14. klart, at Frankrig trængte til Fred; Solkongen holdt ikke af Kritik, det gjorde hans samtidige paa Danmarks Trone heller ikke, hvilket hans Raadgivere fik at føle, mindst dog Frederik Ahlefeldt, der havde en Art Frisprog overfor Christian 5. I sit System lagde Colbert lov-

lig megen Vægt paa Handelen med Udlandet og paa de Varer, der særlig egnede sig til Eksport; for ham var det Hovedsagen, at Frankrig svømmede i Penge, og at Eksporten oversteg Importen. En uheldig Virkning heraf var, at man i nogen Maade forsømte Indenrigshandelen til Fordel for Udenrigshandelen. Herfra skriver sig det gamle, saa ofte misbrugte Udtryk, »Pengene bliver dog i Landet«, selv hvor det drejer sig om unyttige, ja skadelige Foretagender.

Frankrig blev under Colberts Ægide en udpræget merkantilistisk Stat, og Statsmændene i de øvrige europæiske Lande slog ind paa de samme Baner. Frankrig udviklede sig under Colbert stærkt i Retning af Udenrigshandel og kolonial Politik, man havde saaledes Øjnene rettede baade mod Canada og Ostindien, saa endog England blev betænkelig, navnlig saa man med Uvilje paa Frankrigs Bestræbelser efter ligesom tidligere Spanien, at blive Herre over Holland og Belgien. Som sædvanlig spillede det religiøse ind, England syntes ikke om, at en katholsk Magt blev for stærk, Frankrig kunde desuden blive farligere end Spanien, det laa nærmere ved England. Den nationale Modsætning mellem Frankrig og England blev dybere og dybere, og det paa mange Omraader, Troen, Kulturen, Forfatningen, den udenrigspolitiske Stilling, det økonomiske Liv, alt dannede Modsætninger. Den franske Handel, de franske Kolonier begyndte at blive forstyrrende for Englands Handels- og Kolonialpolitik, den europæiske Ligevægt, som England altid var saa ivrig efter at søge opretholdt, begyndte at blive truet af Frankrig; Frankrigs Fremrykning mod Rhinen og mod Kanalen betragtedes med betænkelige Miner, paa samme Maade som England i 1947 ser skævt til de franske Ønsker om at okkupere Rhinlandene. Man kan se, med hvilken Spænding Frederik Ahlefeldt fulgte denne Bevægelse i alle de Aar, han var Storkansler, navnlig i hans to sidste Leveaar. Stuarterne maatte undgælde for deres Franskvenlighed, som iøvrigt havde indbragt dem klingende Mønt; dette i Forbindelse med Kongens Fastholden ved den katholske Kirke blev Aarsagen til Stuarternes Forjagelse. Hadet til den gamle Kongeslægt blev til en national Lidenskab, og man mente at handle i Nødværge, naar man fordrev den; den var kun et lille Parti tilbage for Stuarterne, hele den øvrige Befolkning, fra den

godsbesiddende Adel til Medlemmerne af de store Byers, særlig Londons Handelsstand, følte sig truede af Frankrig, og det var en merkantilistisk Tankegang, der gjorde sig gældende, det gjaldt Eksporten af Landbrugsprodukter og Fabrikkerne Varer. Jævn-sides hermed frygtede man for den engelske Statstanke og for Parlamentarismen, ifald Bourbonerne blev for mægtige, og derfor maatte deres Venner og Beundrere, Stuarterne, beforders væk. Meget minder her, mutatis mutandis, om de internationale Strids-spørgsmaal i 1947. I Vilhelm af Oranien med samt hans Had til Frankrig fandt Englænderne en Konge efter deres Hoved, under ham begyndte Kampen mod Frankrig for Alvor, og to Aar efter Frederik Ahlefeldts Død blev der kæmpet overalt paa de euro-pæiske Slagmarker, baade ved Rhinen, ved Po og ved Donau, og Kampen skulde blive ved et Stykke ird i det nittende Aarhundrede. Under disse Kampe lod Englænderne som sædvanlig deres For-bundsfæller kæmpe for sig, og de faa Kræfter, England ofrede paa Bekæmpelsen af Arvefjenden Frankrig, bestod af Soldater, der til det Brug var købt hos tyske Fyrster, saaledes at saa godt som ingen Englænder behøvede at ofre Livet i de aarhundredlange Krig. Tiltrods for sin ringe Deltagen i Krigene var det altid England, der skummede Fløden.

I al den Tid herskede der en Spaltning i den engelske Folke-sjæl; Englænderne er af Naturen fredsommelige og kan ikke lide Krig, den Gang saa lidt som nu, deres Uvilje mod Voldspolitik, deres ethiske og religiøse Idealer gør sig i dette Tilfælde gældende, denne Strømning løber jævnsides med de imperialistiske Ideer og Magtbegæret. Denne besynderlige Sammenblanding af Humanitet og haard Realitetssans, der har præget Englænderne lige fra Fre-derik Ahlefeldts Tid ned til vore Dage, er ikke altid let at faa fat paa for Ikkeenglændere, der almindeligvis, netop i denne Forbin-delse, i høj Grad med Urette, betragter Englænderne som Hyklere. Den Gang som nu plejede England at vente og overveje længe, in-den det besluttede sig til at gribe Sværdet, men var det først dra-get, blev Landet ved med at slaa løs, uden mindste Hensyn til no-gen eller noget, ofte med den frygteligste Grusomhed, saaledes som man har set det i den sidste Verdenskrig. Trods Englændernes utvivlsomt oprigtige Humanitet og Samvittighedsfuldhed gaar det

altid saaledes. Under saadanne Forhold tager England ingen Hensyn til de store Byrder, ingen Ofre er for store, selv det økonomiske Livs delvise Ødelæggelse, som Krigen medfører; saaledes er det gaaet lige siden Krigen med Spanien, det er blevet fortsat under Kampene mod Holland, Frankrig, Amerika og Tyskland, og det vil blive fortsat under den Krig mod Rusland, som maaske meget snart vil komme.

Da Merkantilismen raadede, var det en Trossætning, at et Folks Lykke maatte være ensbetydende med Nabofolkets Ulykke; den moderne Statsmand vil i Modsætning hertil ikke indlade sig paa en Krig, om hvis Berettigelse han tvivler, og som han ikke tror vil bringe hans Land politiske, økonomiske og kulturelle Goder, medens de Styrende paa Storkanslerens Tid ofte spillede va banque i Tillid til en højere Styrelse; Frederik den Store var den første, der gav Udtryk for en anden Opfattelse, naar han udtalte, »at Vorherre holder gerne med den Magt, der har den bedste Artilleripark«. Ved Siden af de mere praktiske Hensyn har der altid i England hersket en blind Patriotisme, der paa Trods af alle Idealer aldrig spurgte, om England havde Ret eller Uret, men støttede sig til den urokkelige Tro paa Storbritannien, paa dets Race, dets Mission, dets indre og ydre Overlegenhed og Kraft, paa Selvfølgeligheden af alle dets Krav til den omgivende Verden, hvor urimelige og uberettigede de end ofte kunde være, en national Tro, sammensat af religiøse, etiske og materielle Tanker, af elementære Følelser og naiv Ensidighed, af Fordomme og Brutalitet. Denne Linje er blevet fulgt paa Trods af de stadig skiftende Ministerier, og gennem Aarhundreder har der hersket Enighed indenfor Englands Styrelse, i hvilken Enighed end ikke de største politiske Omslag har kunnet bringe noget Skaar, thi for alle Regeringer gjaldt fremfor alt England og dets Magt; her har en arvelig Evne for Politik gjort sig gældende, og det er kommet Landet tilgode, hvad enten det regeredes af Konservative eller Arbejdere; her gjorde sig altid noget gældende, som andre Lande kunde misunde England, Besiddelsen af en Fællesfølelse, der staar over Partierne, et Instinkt, der rager op over Dogmerne. Saaledes var det, da Frederik Ahlefeldt levede, og nu i 1947.

Der var meget i det store og mægtige Hamborg, som mindede om Forholdene i det med Hansestaden nær forbundne England, og da Frederik Ahlefeldt var meget nøje knyttet til det hamborgske Aandsliv, skal vi komme lidt nærmere ind paa dette.

Det rige aandelige Liv, der herskede i Hamborg, lige til Byen blev ødelagt af Bomberne under den sidste Verdenskrig, var af gammel Dato og i fuld Blomstring i Frederik Ahlefeldts Tid. Dette aandelige Liv paavirkede saa godt som hele det romerske Rige og Nabostaterne. En Stat som Hamborg, der bestod af en By med et Opland, var ikke noget nyt i Verdenshistorien, Forholdet var kendt i den klassiske Oldtid; i Middelalderen trængte Kulturen ind i Byerne fra Klostrene og Borgene, hvor den fra først af havde hjemme. I Italien opstod Renaissancens Aandsliv i Byerne, og fra Byerne og deres Borgerskab bredte den kunstneriske, litterære og videnskabelige Udvikling sig til Monarkierne; Udviklingen skrev sig fra Universiteterne, i Særdeleshed fra det i Bologna. Anderledes i de germanske Stater og i Norden, her havde Byerne en langt ringere Indflydelse paa Aandslivet end i Italien, her var det i langt højere Grad Fyrsterne og Adelen, der gik i Spidsen for Kulturen, hvilket for en Del laa i, at baade det romerske Rige og Skandinavien i Sammenligning med Italien var fattigt paa Byer. Ikke desto mindre havde mange af Rigsstæderne, især Hamborg, stor politisk Betydning, de dannede Forbund af Byer, der endog kunde føre Krig mod hinanden. De sydtyske Rigsstæder, saaledes Frankfurt am Main, kunde i Kraft af deres Handel og Industri, deres Rigdomme, strække deres Fangarme henover Alperne helt ned til Middelhavet; i den nordlige Del af det romerske Rige kunde Hansestæderne, med Hamborg i Spidsen, sende deres tungtladede Handelsskibe henover Østersøen og Vesterhavet, som Tyskerne endnu ikke var begyndt at kalde »Nordøen eller det tyske Hav«. Handelsfyrsterne i de tyske og italienske Storbyer hævdede sig langt over deres Medborgere ved Rigdomme og aandelig Kultur; med saa megen Glans kunde de første Mænd indenfor de store Byer optræde, at de vakte regerende Fyrsters Misundelse og Kappelstrid, Fyrsterne tog Eksemplet op og grundede for egen Regning Universiteter i Lighed med Storbyerne. Begyndelsen skete med det af Kurfyrsten af Køln i

hans Hovedstad oprettede Universitet. Mærkelig nok havde Hamborg midt i sin Stræben efter at være et Kulturcenter ingen Ambitioner i Retning af at blive en Universitetsstad, man nøjedes med, omkring Frederik Ahlefeldts Fødselsaar, at oprette »Hamborgs akademiske Gymnasium«, der med Hensyn til Lærerpersonalet kom til at overgaa mangt virkeligt Universitet eller »Halvuniversitet«, som man ogsaa kaldte Hamburgerakademiet. Denne Højskole blev en stærk Magnet for Frederik Ahlefeldt under hans stadige Besøg i Hamborg, hvorhen ogsaa Ulrik Frederik Gyldenløve droges, ligeledes som Følge af kulturelle Interesser; Christian 5.'s Halvbroder skulde ende sine Dage i Hansestaden. Bortset fra Hamborg var Hansestæderne og de øvrige Rigsstæder inde i en Nedgangsperiode paa Storkanslerens Tid, jeg skal i Flæng nævne Lybæk, Nürnberg og Augsburg. De statslige Forhold antog større Former, takket være den stadig voksende Fyrstemandt, der ved sin Vælde tvang Byerne til at holde sig indenfor deres gamle, snævre Grænser. Fyrsterne vandt i Magt og Anseelse ved Trediveaarskrigen, medens Byerne havde svært ved at rejse sig af Religionskrigens Ødelæggelser. Hamborg opstod som den Fugl Phoenix af Hansaens Ruiner, den var i Modsætning til de andre Hansestæder gaaet uskadt ud af Trediveaarskrigen, og kom derved til at indtage en Stilling, der er vanskelig at fatte for en Nutidsbetragtning; de nægtigste Stater bejlede til Hamborgs Venskab, først og fremmest England, der allerede i Aarhundreder havde haft et eget Slægtsskabsforhold til Byen ved Elben. Takket være sin uforlignelige Beliggenhed, de hamborgske Borgeres kraftige og hensynsløse Griben til, Borgernes sejge Livskraft, der mindede om engelsk Energi, traadte Hamborg op som en med Stormagterne jævnbyrdig Stat, et Forhold, der ærgrede Christian 5., men syntes at glæde Storkansleren, ud fra hans holstenske Indstilling. Hamborgs straalende Position maa i nogen Maade ses paa Baggrund af Tilstandene i de øvrige Dele af det romerske Rige, der var slaaet sønder og sammen af Trediveaarskrigen; navnlig havde den tyske Borgerstand faaet et Knæk, der stillede den langt bag den godsbesiddende Adel, et Sidestykke til England, hvor Aristokratiet ligesom i Tyskland blev Kulturbæreren. Den tyske Borgerstand blev

fattig og filistrøs og derved et yndet Objekt for Spot indenfor Litteraturen, medens Litteraterne berømmede Fyrster, Hof og Adel; det menneskelige Ideal paa Frederik Ahlefeldts Tid var Hofmanden med hans verdensmandsmæssige Dannelse og Optræden.

Det var takket være sine Volde og sin længe før 1618 fuldt gennemførte Forsvarsordning, at Hamborg slap aldeles helskindet ud af den lange Religionskrig. Hamborgs Holdning aftvang Omverdenen Respekt, ikke mindst hos de to Stormagter, England og Holland; de sluttede et nøje Forbund med Hansestaden, der optoges som et Medlem af de europæiske Stormagter og blev i Stand til forsvarlig at banke det danske Monarki. For England og Holland blev Hamborg Porten ind til Europa, og Hansestaden blev saa langt den vigtigste Sø- og Handelsby indenfor det romerske Rige. Hamborg fulgte Englands Eksempel med at føre et afsondret Liv, Staden sørgede for sig selv, og med en vis sund og nyttig Egoisme skilte den sig ud fra de øvrige Hansestæder. Medens de andre tyske Storstæder efterhaanden nødsagedes til at slutte sig til den nærmest regerende Fyrste, formaaede Hamborg ved Hjælp af Oplandet, Havet, Floderne og deres Kanalsystem at staa paa egne Ben. En lignende Stilling indtog Danzig. Hamborg maatte overvinde mange Vanskeligheder for at hævde sin mægtige Position i Verden; dens Magt og Anseelse voksede proportionalt med det tyske Riges Nedgang, ja befordredes ligefrem deraf, ganske paa samme Maade som de mest betydningsfulde Stater, Brandenburg og Bayern. Samtidig holdt Hamborg i Modsætning til de to nævnte Stater loyalt fast ved det romerske Rige, søgte at gavne det, og blev saaledes et nyttigt Medlem af Riget. De Styrende i Hamborg, Borgmester og Senat, forstod med mesterlig diplomatisk Kunst, Hamborg havde adskillige drevne Diplomater, at lavere mellem Nabostaterne, hvortil hørte Danmark, Sverige, de brunsvigske Stater, og Brandenburg. Hamborg klarede ogsaa ethvert Mellemværende med de mægtigere Stater, fremfor alt det romerske Rige, Frankrig, Holland og England; kunde det ikke gaa paa anden Maade, bøjede Borgmester og Senat af, bragte ogsaa de fornødne Ofre. De hamburgske Diplomater ved de fremmede Hoffer holdt af at prale med, at Hamborg var en af Tysklands Hjørnestene, og det lige saa fuldt som Brandenburg, det senere Prøjsen,

og at det romerske Rige vanskeligt vilde kunne klare sig økonomisk uden Hamborgs Udenrigshandel; den hamborgske Gesandt i København pralede saaledes over for Frederik Ahlefeldt med, at Hamborg paa en Maade var Kejserens Protektor; slige Udtalelser morede Storkansleren, medens de ærgrede hans kongelige Herre, der var noget mere smaatskaaret end sin Førsteraadgiver. En Ting er dog sikker, at under den Fattigdom, der fulgte efter den vestfalske Fred, i en Periode, der mindede meget om Tiden efter den anden Verdenskrig, hvor Tyskland ligger i Ruiner ganske som i 1648, bidrog Hamborg ved sin Vindskibelighed til at hjælpe Tyskland over det døde Punkt, for en meget stor Del takket være engelsk Assistance og Pengelaan; iøvrigt udviste den tyske Befolkning en prisværdig Energi med Hensyn til at stræbe opefter igen. Til det romerske Riges Genrejsning bidrog Hamborg ogsaa gennem sit lysende Eksempel paa Flid og Initiativ. Hamborg var den førende tyske Stat, hvor det drejede sig om at genoptage den Forbindelse med Udlandet, som ganske var ophørt under de tredive lange Krigsaar. De nye udenlandske Handelsforbindelser gik gennem Hamborg, hvor engelske og hollandske Handelskibe atter fyldte Hansestadens mægtige Havn og bragte en Luftning fra Havet, og fremmed, frisk Blod til Tyskland. Der blæste ikke alene friske Luftninger gennem Hamborg til Tysklands Handel, men aandelige Strømninger derude fra strøg gennem Hamborg videre ud over det romerske Rige; den fransk-engelsk-hollandske Dannelse fandt Vej til Hamborg, før den naaede noget andet tysk Bycenter. Ogsaa i indrepolitisk Henseende paavirkedes Hamborg fra Omverdenen, naturligvis mest fra England, det aristokratiske Land par excellence, thi ogsaa i Hamborg fik Aristokratiet Hovedindflydelse, men ligesom i England kom liberale Anskuelser til Orde, og der dannedes ogsaa i Hamborg tvende politiske Partier, et aristokratisk og et demokratisk, der skiftedes til at have Magten hos Raad og Senat, dog saaledes at forstaa, at Grundlaget vedblev at være meget konservativt. Paa et Punkt var der dog Forskel paa engelsk og hamborgsk, de ældgamle Handelsdynastier i Hamborg holdt fast ved deres selskabelige Særstilling, og en Senator datter maatte nødvendig indgaa Ægteskab med en ung Mand af mindre fornem Byrd, medens allerede paa Frede-

rik Ahlefeldts Tid Lorderne lod deres Børn af begge Køn gifte sig ind i Købmandsfamilier, særlig gerne naar det drejede sig om et rigt Parti, idet man saa lidt som i vore Dage anerkendte det, man paa Tysk kalder unebentürtige Ehen; den samme Regel gjaldt den Gang og gælder den Dag idag inden for den engelske Kongefamilie. Der kunde i England lettere skabes social Forbindelse mellem Adel og Borgerstand, idet der var friere Adgang end paa Fastlandet for Borgerskabet til at indlemmes i Adelen; hertil bidrog ogsaa, at Lordernes yngre Sønner paa en Maade traadte ud af Adelen og overtog mere borgerlige Hverv.

Hamborg blev hurtig efter Trediveaarskrigen en hovedrig By, medens det gik langsommere i de øvrige tyske Storbyer, der var blevet mere eller mindre ødelagt under Krigen. Jævnside med Rigdommen voksede ogsaa den aandelige Kultur. Det ovenomtalte akademiske Gymnasium virkede til at udbrede Dannelse i videre Kredse, end det var muligt for Universiteterne, ikke alene inden for Hamborgs eget Omraade, men viden om i Tyskland. Haand i Haand med populær let fattelig Videnskabelighed docerede Akademiets Lærere endog Theologi og Philosophi, og mange Studenter søgte Akademiet, i Haab om, at Studierne var mere let fattelige, i vore Dage vilde man have sagt folkelige, end ved Universiteterne; paa den Maade kom Akademiet i mange Maader til at minde om en moderne dansk Højskole. I en vis Forstand trængte Vidsomsordene fra Hamborgakademiet videre omkring end de lærde Dissertationer ved Universiteterne. Akademiets Vækst stod i nøjere Forbindelse med Opgangstiden, efter at de værste Følger af Trediveaarskrigen var overstaaet; naar der atter opstod Nedgangstider, næsten altid fremkaldt af de store Krige, mærkedes det paa Besøget. Fast utroligt var Tallet paa de Danneisesanstalter, der saa Dagens Lys i Hamborg paa Frederik Ahlefeldts Tid; der oprettedes et Handelsakademi, en Sømandsskole, et Admiralitet og et Gymnasium. Gymnasiet var højt anset, takket være udmærkede Lærere, blandt hvilke skal nævnes Jungius, fra hvem der findes Breve til Frederik Ahlefeldt i dennes Arkiv. Jungius var, som Videnskabsmændene i Almindelighed den Gang, mangesidig, har var baade Mathematiker, Physiker, Botaniker og Philosoph, og underviste i alle disse Disci-

pliner. Jungiusses Speciale var dog Botanik, og hans Navn som Botaniker er bevaret helt ned til vor Tid, han var Forløber for Goethe som Grundlægger af Morfologien, en Videnskab, Olympieren dyrkede med Iver. Botanikken var paa Frederik Ahlefeldts Tid noget forholdsvis nyt, man begyndte at udføre store botaniske Tavler og Tegninger, hvormed Storkanslerens Mapper paa Graasten forsynedes. Jungius var med til at gøre Botanikken mere systematisk, han blev Linnés Forgænger med Hensyn til Navngivning af Planter og Blomster. Som mange andre af Datidens Lærde havde Jungius travlt og maatte holde saa mange Forelæsninger, at han knapt havde Tid til at spise og sove end sige at skrive Bøger, hans Betydning kom derfor mest til at bero paa Lærergerningen. Jungius efterlod sig derfor kun meget lidt af skrevne Værker; men til alt Held var der blandt hans Tilhørere Studenter, der ikke alene, som det sig hør og bør, afskrev Lærerens Forelæsninger, men ogsaa bragte dem ud i videre Kredse, saaledes at de havnede i videnskabelige Tidsskrifter, og senere samlede en Del af Jungiusses Disciple dem til et egentligt Værk. Som Bevis paa den Position, Hamborgs Gymnasium indtog, kan det nævnes, at Jungius, denne vidtberømte Videnskabsmand, der havde virket ved selve Rostockeruniversitetet blev Rektor for Gymnasiet. Der undervistes ved Gymnasiet baade i Philologi, Philosophi, Theologi, Kemi, Fysik, Mathematik, Naturhistorie og de oldklassiske Sprog. En Del af Lærerne ved Gymnasiet gav Undervisning i deres eget Hjem og kom kun hen i Skolelokalerne, naar de havde Brug for Bibliotheket eller de store Samlinger, blandt andre den anathomiske; nogle meget moderne Lærere begav sig til Tider med deres Elever op paa Voldene, til Byens Parker eller til Omegnens Skove for i det Frie at dyrke Muserne. Det Aar Tredivaarskrigen endte, blev der knyttet et stort Bibliothek til Gymnasiet, og det kom til at staa aabent for hele det læsende og studerende Publikum, ogsaa langt ude paa Landet, Frederik Ahlefeldt var saaledes en af dem, der benyttede det, skønt han havde Tusinder og atter Tusinder af baade lærde og skønlitterære Bøger i sit Bibliotek; men den meget studerende Storkansler havde Brug for adskilligt flere Bøger, end han selv ejede.

Oplysningstiden, den i Frankrig hjemmehørende, brød igennem i det romerske Rige med Hamborg som Mellemed, saaledes at Tyskland blev delagtiggjort i vesteuropæisk Kultur, takket være Hansestaden, der var mere aaben ud mod Verden end nogen anden tysk Storstad, baade i materiel og aandelig Henseende.

Af overordentlig stor Betydning skulde det blive, at Hamborg før nogen anden tysk By oprettede en fast tysk Opera, en af dens første Direktører var Storkanslerens Fætter, Bendix Ahlefeldt. Senere traadte Hamborg atter i Spidsen, da det drejede sig om Grundlæggelsen af et nationalt tysk Skuespilhus; det var derfor ikke med Urette, at Hamborg blev kaldt Nordtysklands aandelige Hovedstad; der var endog dem, som noget overdrevet benævnedes Hansestaden hele det romerske Riges aandelige Centrum. Paa Frederik Ahlefeldts Tid vrimlede det i Hamborg med litterære Personligheder, Videnskabsmænd, Skuespillere og Musikere, der satte Kulør paa Livet i den store Elbby. I Modsætning til andre Steder i Tyskland færdedes Theaterfolket i de fineste Kredse, hvor man ogsaa dyrkede Dilettantkomedie og private Koncerter. Mest imødekommende over for Kunstens Folk var man inden for det ellers ret exclusive højeste Selskab, hvor Anseelsen ikke skrev sig udelukkende fra Medlemmernes velfyldte Pengepunge men ogsaa fra de respektive Familiers Ælde. Der existerede ret indsnævrede selskabelige saavel som politiske Kredse i Hamborg, og heftige Stridigheder mellem Kredsene var ikke ualmindelige. Ogsaa Gejstligheden, blandt hvis Formaal ogsaa Stiftelse af Fred burde have befundet sig, var stridbart, naar det drejede sig om det selskabelige Milieu, for der fandtes baade fine og mindre fine Præster. Indenfor de velhavende Cirkler raadede ikke blot æstetiske, men ogsaa stærkt materielle Interesser, og megen Luksus var udbredt indenfor Byens førende Familier, hvor man satte megen Pris paa Bordets Glæder. Selskabeligheden florerede i høj Grad i Hamborg, men denne Selskabelighed var ingenlunde aandløs, og Nydelsen af de fine rhinske Vine vekslede med aandfulde Samtaler, Dilettantforestillinger, Musik og Sang. Den store Interesse for Malerkunst, der var udbredt blandt Hamborgs Rigmænd, Manien for at samle paa Malerier, krydrede ogsaa det selskabelige Liv. Afholdelsen af talrige offentlige Foredrag, baade videnskabelige og

æstetiske, udgik fra de hamburgske Rigmandskredse, som Foredragsholdere benyttedes ganske naturligt i en særlig Grad Lærerne fra Gymnasiet, der ogsaa holdt Foredrag i private, helt intime Kredse. Af stor Betydning var Concurrencer, som blev udskrevne af de hamburgske Mæcener; værdifulde Præmier blev udsat for litterære eller videnskabelige Aftandlinger, for et særligt godt nyt Skuespil. Ogsaa paa det rent praktiske Omraade udsatte Rigmændene Præmier, saaledes opmuntredes Folkeskolens Lærere med kontante Beløb eller Gaver. Ikke alene Skolerne støttedes af de velsituerede Klasser, men ogsaa Fattigvæsnet, der var særligt godt organiseret i Hamborg, altsammen ved privat Initiativ; det private Initiativ paa det godgørende og sociale Omraade var i det hele taget velset i Frederik Ahlefeldts Dage, medens det i vor Tid er saare ilde set, da Statsmagten helst vil gøre alt selv; private arbejdede særdeles godt sammen med det offentlige i Hamborg. Naturligvis stiftedes der ogsaa Foreninger, noget der andre Steder var ret sjældent i de Tider, Foreninger, som skulde tage sig af Skole-, Fattig- og Hospitalsvæsen, og Foreningerne blev ikke modarbejdet af de Styrende.

Ser man paa Hamborg, falder det naturligt at drage en Parallel mellem denne By og de betydende store Handelsstæder i Holland, hvor Kulturen og Godgørenheden i Forbindelse med sociale Fremskridt havde deres Hjemsted. De opsparede Rigdomme i Hamborg og de store hollandske Handelsstæder var naturligvis af største Betydning i denne fattige Tid, medens Borgerstanden ligesom Adelen havde vanskeligt ved at holde sig socialt oppe i det øvrige Tyskland. De hamburgske Storborgere kunde vedblive at leve som før Tredivaarskrigen, medens Levefoden sattes betydeligt ned i hele det øvrige Tyskland; Hamborgerne var stadig selvfølede, ihærdigt arbejdende, og ikke blot igennem Eksemplets Magt, men ved Hjælp af deres Penge og Indflydelse virkede Hamborgerne styrkende og ansporende paa det øvrige Tysklands Beboere, der med en forbavsende Hurtighed rejste sig efter det dybe Fald i 1648. Hamborgs Forbindelse med England udvidedes og voksede i de følgende Aar, talrige Englændere besøgte eller bosatte sig i Hansestaden, og en gensidig Paavirkning indtraadte, i den første Tid navnlig fra Hamborgs Side; Handelen var natur-

ligvis primus motor. Det skulde vedblive saaledes over hundrede Aar efter Frederik Ahlefeldts Død, indtil Napoleon gjorde Hamborg til en fransk Provinsby og derved lammede Hansestadens Forbindelse, ikke alene med England, men med Havet.

Ogsaa til de tyske Fyrstehoffer strakte Hamborgs Indflydelse sig; man søgte her at copiere Hansestadens aandelige og materielle Liv, hvilket Hamborgerne, der ansaa en Mand af fin hamborgsk Familie for mindst lige saa god, som en Prins af et regerende Hus, fandt ganske naturligt. Denne Préférencestilling blev villigt indrømmet Hamborg af Fyrsterne, der gik ind paa, at den Hansestadens Borgmester tilkommende Titel Magnificens betragtedes som lige saa fornem som en Prinses Durchlaughtighed eller Højhed; kun Christian 5. vilde ikke være med i Legen paa Trods af Frederik Ahlefeldts Tilskyndelser. Lidt efter lidt traadte den frie Rigs- og Hansestad dog i Skygge af Fyrstendømmerne; Fyrsternes Hoffer blev i højere Grad førende end Hamborgs Borgmester og Senat, Hansestaden bevarede sin ældgamle Kultur, men den straaledede ikke længere ud over det romerske Rige og Norden. Endog paa Malerkunstens Omraade, der hidtil havde været Hamborgs Speciale, ophørte Hamborg at være den førende, endskønt den stadig vedblev at fostre unge dygtige Malere. Snart skulde Hamborg faa sin Paavirkning udefra; endnu det Aar, da Frederik Ahlefeldt døde, sad Hamborg inde med Førerstillingen paa Aandslivets Omraade, og den hamborgske Borgerstand indtog en særlig fremragende Position, men lidt efter lidt ændredes Stillingen, og Borgerstanden i det øvrige Tyskland og i Danmark traadte mere og mere frem.

Frederik Ahlefeldts stærkt udtalte Sympati for Grænsestaten til Danmark skyldtes ikke alene den meget kultiverede Storkanslers Beundring for det kunstneriske Liv i Hamborg, men han sympatiserede ogsaa med Hansestadens varme Hengivenhed for Huset Habsburg og det romerske Rige, desuden saa Hamborg ligesom han med Ængstelse paa det stærkt opadstræbende Brandenburg, det senere Prøjsen, som allerede den Gang stræbte efter en Førerstilling indenfor det romerske Rige, hvis Ledelse det modarbejdede.

Bremen havde visse Ambitioner i Retning af at concurrere med

Hamborg, hvilket man ikke tog altfor højtideligt her. Der blev aldrig Tale om noget smaaligt Nid overfor Nabostaten, tværtimod hjalp Hamborg Bremen, der havde faaet slemme Saar under Tredivaarskrigen, til at komme paa Fode igen, og de hamborgske Handelsfyrster hjalp de ringere stillede Bremerkøbmænd til at udruste Skibe, der atter kunde befare Verdenshavene, saaledes at Bremen, takket være Hamborg, hurtig genvandt sin gamle Velstand, ja, mere til. I Forening sejlede Hamborgerne og Bremerne baade paa det nordligste Nordamerika og det sydligste Sydamerika; ogsaa i andre Verdensdele, baade i Nord og Syd, handlede de hamborgske og bremiske Købmænd, saa deres Flag viste sig i alle Havne, endog til Østasien og Afrika trængte hamborgske Fartøjer. Gennem sin i Tyskland enestaaende Verdenshandel kom Hamborg til at afsætte de første meget svage Spor til en tysk Kolonialmagt.

Verden saa med Undren paa Hamborgs mægtige Opsving, paa den stadig voksende hamborgske Havn, paa Værfterne og paa alt, hvad disse kunde præstere i Retning af Tonagens Vækst, Udbygningen af nye Handelsforbindelser, Oprettelsen af nye Skibsfartslinjer. Mest af alt forbavsedes man over de nye hamborgske Søfartsselskaber, Verdens største og mest verdensomspændende.

Den eneste af det romerske Riges Byer, der tilnærmelsesvis kunde concurrere med Hamborg, var »Den frie Rigsstad« Frankfurt am Main, der stræbte efter at blive Centrum for baade Handel og Aandskultur i Mellem- og Sydtykland. Det var lettere for Frankfurt end for Hamborg at blive et aandeligt Midtpunkt, omgivet, som det var, af berømte Universitetsbyer og med en Omegn, der var ganske anderledes vaagen end Hamborgs; denne By havde kun en eneste Nabo, der, omend i al Beskedenhed, kunde concurrere med Hamborg, og det var Bremen; de eneste Universiteter, der laa i Hamborgs Nærhed, var de i Kiel og Rostock.

Hamborgs Kulmination faldt sammen med Frederik Ahlefeldts Periode som Statsmand, og derfor kom Elbbyen da ogsaa til at betyde saa meget for Storkansleren. Hamborg havde ét forud for alle andre tyske Storbyer, og det var Havet, der fyldte Byen med Søluft og Pust ude fra den store Verden. Et andet Fortrin for Hamborg var det, at det ikke alene var en By, men en

Stat, hvad ikke saa faa andre Storbyer i Tyskland ogsaa var, men langt fra i saa store Dimensioner; Hamborg var den eneste af disse Stater, der vedblev at være Bystat lige til den allernyeste Tid. Det særegne ved Hamborg, det, der gjorde denne Stat til noget enestaaende i Verden, blev bevaret lige ned til Krigen 1939—45; det mindede i en overordentlig Grad om det engelske Nationalpræg; navnlig var der Fællesskab mellem det engelske og det hamborgske aristokratiske Livssyn, noget, som Frederik Ahlefeldt havde skarpt Øje for. Begge de to Landes Aristokratier var vante til at herske og skikkede til at herske, ivrige efter at gennemføre nye Fremskridt og Reformer, paa konservativt Grundlag. En stærk Hjemfølelse, et Ønske om til en vis Grad at holde Hjemmet afgrænset, parret med Lysten til at drage ud i den vide Verden for at aabne nye Veje for det økonomiske Liv, var ogsaa fælles for Englændere og Hamborgere. Rent privat var Rejselysten, Turistlivet, af en særlig Tiltrækning for hamborgske og engelske Velhavere allerede paa Storkanslerens Tid.

Hamborgerne og Englænderne var den Gang i høj Grad fordomsfrie, i Særdeleshed paa det litterære Omraade, og mangt litterært Værk, der ikke kunde passere Censuren i andre Lande, kom frem baade i England og Hamborg. Dette stod i Forbindelse med begge Staters videre Udsyn over Verden, man var her i Modsætning til de fleste andre Stater mindre tilbøjelig til at holde sig til det, man kaldte *das hausbackene*. Medens man paa Aandslivets Omraade i de fleste Kredse inden for det romerske Rige var noget verdensfjærn, ja, virkelighedsfjærn, værnede den stadige Forbindelse med Omverdenen England og Hamborg herimod. Det gav Englænderne og Hamborgerne et Verdensmandspræg i Optræden og Dannelse, ikke mindst den boglige, der andre Steder kunde udarte til Pedanteri.

DANMARK OG HAMBORG

Felttoget mod Hamborg blev en flov Historie for de styrende i Danmark, og Frederik Ahlefeldts Renommé slap ikke helt uskadt derfra. Storkansleren havde gjort, hvad han kunde, for at hindre dette taabelige Foretagende, men forgæves, Christian 5. vilde have sin Vilje ført igennem og »straffe« Hamborg, der ikke vilde anerkende ham som sin Lensherre. Endnu paa Dødslejet bad Frederik Ahlefeldt, under et Besøg, Kongen aflagde ham, Christian 5. om at afstaa fra Foretagendet, men det var forgæves, Ufornuften sejrede, og Storkansleren, der repræsenterede den sunde Fornuft i Forholdet til Dannerkongen, maatte resignere. Efter at Kongen havde forladt ham, dikterede Storkansleren den ham uundværlige Sekretær Jensen et langt Brev, hvori han søgte at forklare Christian 5., hvor skæbnesvanger en Beslutning der var truffet ved at gaa i Krig mod Hansestaden, under hvilken Danmark vilde have alle imod sig, samtlige tyske Regeringer, Sverige og Vestmagterne. Storkansleren søgte at overbevise Kongen om, at han ved dette Felttog spillede sin Dødsfjende, Hertugen af Gottorps, Spil. Christian Albrecht gned sig paa Forhaand i Hænderne ved Udsigten til denne Krig, som ikke kunde bringe ham nogen som helst Risiko, da han vilde være uden for Legen og taalmodigt kunde vente paa, at Sønderjylland skulde falde ned i hans Skød som en moden Pære, thi Hertugen betragtede det som en given Sag, at Hamborg med sine mægtige Forbundsfæller i Ryggen vilde blive den sejrende Part. Noget af Skammen for Nederlaget faldt tilbage paa Frederik Ahlefeldt, som man bagt efter bebrejdede Mangel paa Energi, fordi han ikke havde forstaaet at standse Kuglen, inden den begyndte at rulle ned ad Skraaplanet. Det var i det hele taget Coutume mod Slutningen af Storkanslerens Løbebane at bebrejde ham Mangel paa Energi,

og noget var der vel ogsaa om det, de stadige Sygelejer, fremkaldte af hans to Plageaander, Gigten og Stensmerterne, havde virket lammende paa Ahlefeldts Foretagsomhed, og hans Fjender indenfor »Banden« tudede Kongen i Ørerne, at Danmark maatte søge Oprejsning for den mislykkede skaanske Krig; de modvirkede ihærdigt Storkanslerens Fredsarbejde. Kritikken over Krigserklæringen kom særlig udefra, for indadtil eksisterede der ingen offentlig Mening, den var bundet og bastet. Kritikkerne var de fremmede Gesandter i København, navnlig den svenske og den engelske. Den skarpeste i sin Kritik var den engelske Gesandt, Vicecount Molesworth, der betragtede Foretagendet som vanvittigt. Selv om Molesworth naturligtvis ogsaa retter Bebrejdelser mod Frederik Ahlefeldt, som den, der efter Lordens Mening kunde og burde have forhindret Krigsudbrudet, samler han Kritikken paa den danske Konges Hoved; det var efter Molesworths Opfattelse Kongen, der havde Hovedansvaret for Krigserklæringen, ligesom det var ham, der havde Skylden for Justitsmordet paa Griffenfeld og Udbruddet af den skaanske Krig. Molesworth er her næppe paa den forkerte Side, men har sikkert Ret i sin Paastand om Kongens Skyld for Krigen. Christian 5. var saa ivrig efter at komme i Haarene paa den lille Nabostat, at han allerede straks efter den skaanske Krigs Ophør pønsede paa at erklære Hamborg Krig, krigsgal som han var. I en af de Rapporter, hvor Molesworth omtaler Krigen mod Hamborg, benytter Gesandten Lejligheden til at kritisere de offentlige danske Tilstande, som han ubarmhjertigt hudfletter, han karakteriserer «Statskuppet af 1660» som en Forbrydelse mod Danmark, han angriber de nye Mænd, der kom til Magten, efter at den danske Adel, for hvilken han synes at have haft den varmeste Sympati, var trængt tilbage og efterfulgt af »egennyttige og pengegriske Mænd«, der i Modsætning til Mændene af den gamle Adel kun tænkte paa at drage Fordel af deres indflydelsesrige Stillinger. Lord Molesworth gør gældende, at det er forkert, naar man har givet Frederik 3. Skylden for Regeringsforandringen af 1660, Gesandten mener tværtimod, at Hovedanstifterne var Sophie Amalie, Hannibal Sehested og Nansen, medens Kong Frederik i Virkeligheden har haft svare Be-

tænkkeligheder ved den fuldstændig despotiske Magt, der var lagt i Hænderne paa Enkeltmand, som ingen Garantier kunde afgive for, at hans Efterkommere inden for Kongerækken i de kommende Aarhundreder var skikkede til at udfylde en saa overvældende vanskelig Stilling. Englænderen i Molesworth træder frem, naar han retter den Anke mod den danske Souverænetet, at der ingen Kontrol var med Pengevæsenet, idet en enkelt Mand aldeles uhæmmet raadete over Finanserne, uden noget ordnet Budget. Den engelske Lord mener da ogsaa, at den syndige Forvirring, som herskede i det danske Pengevæsen, Uordenen, Ødselheden og Corruptionen, hidrørte fra, at et enkelt Menneske skaltede og valtede med Landets Penge, uden at nogen kunde gribe ind. I Rapporterne nævner Molesworth stadig Frederik Ahlefeldt som en hæderlig Undtagelse inden for det hele corumperede Selskab, desværre ikke altid i Stand til at dæmme op for Uforstanden. Den engelske Gesandt fremhæver, at Storkansleren i Modsætning til de andre »nye Mænd«, har den fuldkomne Hæderlighed, Uegennytte og Patriotisme tilfælles med Mændene af den gamle danske Adel, hvis fortræffelige Egenskaber han ikke bliver træt af at fremhæve paa Efterfølgernes Bekostning.

Ulige mindre streng i sin Dom over det, der gik forud for Krigen mod Hamborg og Gennemførelsen af Krigen, var den svenske Gesandt, Leioncloo, der her, som altid, lagde sig i Breschen for Frederik Ahlefeldt, hvem han fraskriver ethvert Ansvar for den operetteagtige Krig; han skriver saaledes i en af sine Rapporter: »Overfaldet paa Hamborg vilde aldrig være blevet iværksat, hvis den gamle, erfarne Kansler Ahlefeldt havde levet, og Kongen ikke var henvist til en saa uheldig Raadgiver som Rentlow.«

Hvad der gjorde Tanken om en Angrebskrig yderligere ufornuftig, var det, at Danmarks gamle Forbundsfølge Brandenburg, som Frederik Ahlefeldt altid havde haft en indgroet Mistillid til, paa dette Tidspunkt var mindre at stole paa end nogensinde, hvad Ahlefeldt var klar over og ikke blev træt af at fremhæve over for Christian 5., idet Rapporterne fra Berlin var foruroligende; men Kongen vilde intet høre, han stode paa Frederik Vilhelm. Storkansleren stode heller ikke paa de brunsvigske

Stater, der hidtil havde gaaet i Danmarks Kølvan. Sit Kendskab til Forholdene havde Frederik Ahlefeldt hovedsagelig fra sine lange Forhandlinger i Celle med Baron Grothe, der var saa temmelig eneraadende inden for samtlige brunsvigske Staters Udenrigspolitik. Hamborg var meget populær inden for Kredsen af de tyske Fyrster, desuden frygtede man, navnlig i Nordtyskland, for den Eventualitet, at Christian 5. skulde erobre Hamborg og paa den Maade blev Herre over Elbens Munding og den vigtigste af alle tyske Havne, en Havn, der var en af Verdens betydningsfuldeste, maaske den vigtigste næst efter Londons. Men ikke alene Tyskland, ogsaa England, frygtede for at se Danmark som Herre over Cuxhafen, det samme gjorde Holland. Iøvrigt havde Frederik Ahlefeldt i en lang Aarrække været travlt beskæftiget med Spørgsmaalet om det Stridens Æble, Elbtolden, der Gang paa Gang spøger i hans Breve og Optegnelser. Allerede inden Frederik Ahlefeldt blev den Ledende i dansk Politik, havde Spørgsmaalet om Danmarks Stilling til Elbtolden staaet paa Dagsordenen. Elben havde længe bidraget til at skaffe Hamborg Vanskeligheder med nærmere og fjernere Nabostater, først og fremmest vanskeliggjordes Hamborgs Stilling til de andre Hansestæder ved Kampen om Rettighederne over Elben; af samme Grund blev Forholdet til Danmark meget spændt, særlig ondt Blod satte det, at Danmark forbød al Skibsfart mellem Island og Elben, og senere da den danske Regering ophævede Hamborgs Toldfrihed i Øresund.

Ogsaa Ulrik Frederik Gyldenløve havde længe været optaget af det samme Spørgsmaal og forhandlet derom med Hamborg, hvor man efter hans Paastand drillede ham, hver Gang Emnet Elben drøftedes. Kongesønnen havde iøvrigt ikke Held med Forhandlingerne, men det var ogsaa meget vidtgaaende Krav, Christian 5. stillede, han befalede Gyldenløve at presse vældige Summer ud af den rige By, desuden skulde Hamborg forpligte sig til at skaffe Kongen Krigsfornødenheder til meget billig Pris under en eventuel Krig, og Hamborg maatte forpligte sig til under en saadan Krig ikke at hjælpe den anden krigsførende Part. Ifald Hamborg gik ind paa disse Krav, vilde Christian 5. frafalde Begæringen om Hamborgs Hylding af den danske Konge, skønt

dette hidtil havde været det for Christian 5. tilsyneladende væsentligste, at Hansestaden anerkendte ham som sin Lensherre. De vise Fædre i Hamborg var efter Freden i Wien gaaet ind paa at hylde den danske Konge som Stadens Lensherre, men umiddelbart bagefter blæste man Kongen et langt Stykke og lod, som om ingen Hylding havde fundet Sted; saaledes stod Sagerne 1686.

Det hamburgske Raad svarede Christian 5., at det umuligt kunde rette sig efter de danske Ønsker, eftersom Opfyldelsen af disse Ønsker vilde fremkalde en Krig mellem Hamborg og adskillige nordtyske Stater, navnlig de brunsvigske. Det viste sig da ogsaa, at midt under Forhandlingerne i Hamborg indløb ad varende Breve til den danske Regering, ikke alene fra Baron Grothe paa Brunsvigernes Vegne, men ogsaa fra selveste Frederik Vilhelm. Kongen maatte give efter, og den med saa stort Postyr iscenesatte Aktion mundede ud i, at Gyldenløve fik Hamborg til at erklære, at Staden altid vilde være Danmarks Ven, en ganske tom Frase, der ikke engang blev affattet skriftligt. Et meget daarligt Indtryk gjorde det i Hamborg, at Gyldenløve midt under Forhandlingerne truede med, at Danmark, ifald Hamborg ikke makkede ret, vilde opbringe og beslaglægge hamburgske Storkøbmænds Skibe ved Glückstadt; Gyldenløve haabede ad den Vej at fremkalde Uroligheder, som han kunde benytte sig af. Truselen blev virkelig til en vis Grad effectueret, idet man uden Gyldenløves Vidende og Vilje opbragte et hamburgsk Handelsskib ved Glückstadt. Gyldenløve slog nu om og raadede Kongen til at frigive Skibet; Motiveringens var den, at Frigivelsen vilde gøre et gunstigt Indtryk i Hamborg, især indenfor den fornemme Del.

En fremmed Magt gav Stødet til Krigen, nemlig Brunsvig-Celle, hvis Hertug, Georg Vilhelm, uden Foranledning med en Hær overfaldt Hamborg; Christian 5. vilde nu benytte Lejligheden, hvor Hamborg var i Knibe, til at gaa løs paa Byen, og han lagde ikke længere Skjul paa sine Planer om, at det gjaldt en Erobring af Hansestaden. Da Frederik Ahlefeldt vedblev at fraraade Ekspeditionen, henvendte Kongen sig til sin Halvbroder for at faa Raad og Støtte, da han ikke vilde bære Ansvar for Foretagen-

det alene. Som den fornuftige Mand han var, fraraadede Gyldenløve indtrængende dette mere end tvivlsomme Førehavende og pegede paa Sandsynligheden af, at Stormagterne og de tyske suveræne Stater vilde gribe ind til Fordel for Hamborg. Han mindede om, at Karl 11., der allerede var fortørnet over, at Danmark havde frataget Gottorp Sønderjylland, med Haand og Mund vilde modsætte sig en Udvidelse af Danmark umiddelbart Syd for de gottorpske Lande; Gyldenløve mente desuden, at England og Holland vilde sende Flaader mod Danmark for at hindre et dansk Angreb paa Hamborg. Dette sidste skete dog først nogle Aar senere, da Vestmagterne vilde tvinge Danmark til at give Sønderjylland tilbage til Hertugen af Holsten-Gottorp, men Faren var utvivlsomt for Haanden allerede nu. Christian 5. vendte imidlertid det døde Øre til, skønt han ellers plejede at lytte til denne sin Hjertensvens Raad; Kongen gik endog saa vidt, at han stillede Halvbroderen i Spidsen foꝛ den Hær, som blev sendt mod Hamborg, skønt Gyldenløve indtrængende bad sig fritaget for dette Hverv, som han paa Forhaand ansaa for haabløst. Men Gyldenløve maatte parere Ordre, der var ingen Vej udenom; dog lykkedes det ham at opnaa det noget besynderlige Løfte af Kongen, at der ingen Bebrejdelser maatte rettes mod Overgeneralen, ifald Krigen ikke faldt ud til Fordel for Danmark. At Gyldenløve vilde have denne Sikkerhedsventil, kan ikke undre, han kendte Broderens Lunefuldhed og Ilterhed, og han vidste saa godt som alle, at Kongen vilde have ladet Niels Juel hænge som Følge af en Manøvre, Søhelten foretog i Begyndelsen af Slaget i Køgebugt, ligesom Justitsmordet paa Griffenfeld var i frisk Erindring.

I Spidsen for en Hær paa 14.000 Mand marcherede Gyldenløve til Egnen vestfor Hamborg og stod i Begreb med at angribe Hansestaden, som Christian 5., i Tillid til det dansksindede demokratiske Partis Løfter, mente straks vilde overgive sig, men han gjorde Regning uden Vært. Kongens Forventninger om, at Raadsherrerne vilde give Møde uden for Byens Porte for ydmygst at bede om godt Vejr, gik ikke i Opfyldelse; Demokratiet havde nemlig faaet Nys om Kongens letsindigt udtalte Ord, at han agtede at gøre Hamborg til en Del af det danske Monarki,

og nu vilde det ikke lege med længere. Der kom ingen Sendemænd fra Byen til Gyldenløve, men Beboerne forskandsede sig bag de meget stærke Fæstningsværker, som Angriberne næppe vilde have kunnet tage i en Haandevending, om det virkelig var kommet til en regulær Kamp. Hamborg var nemlig en meget stærkt befæstet By; det var den hollandske Artillerikaptejn Valkenborch, der gjorde Hamborg til en af de stærkeste Fæstninger i hele Europa, Byen blev omgivet med Volde, der laa i en saa lang Afstand fra Staden, at denne ikke derved kunde hindres i at udvide sig, saaledes som Tilfældet var med København, der var klemmt inde mellem sine Volde uden Mulighed for Udvidelse. De hamborgske Fæstningsværker var i Stand til at modstaa alle Datidens Belejringsmidler, saaledes at Hamborg kunde kaldes en af de allermest moderne Fæstninger. Takket være Voldenes Fjernhed, kunde Hamborg vokse og vokse i de kommende Aarhundreder, medens alle andre tyske Fæstningsbyer maatte vegetere inden for smalle, af Voldene foreskrevne Grænser. En Undtagelse dannede Köln, hvor Ærkebiskoppen havde sørget for at anlægge Voldene adskillige Kvadratkilometer fra sin Hovedstads Centrum. Hamborgs Volde var monterede med Kanoner af nyeste Kaliber, og til Byens Forsvar havde man en stærk Hær af hvervede Tropper, desuden var der et Landeværn, bestaaende af 10.000 Hamborgere, som Borgmesteren kunde indkalde til Forsvar af Byen, hvilket han gjorde ved Christian 5.'s Angreb.

Et Par Dage efter at den danske Hær havde slaaet Lejr uden for Hamborg, meldte der sig dog Udsendinge fra Byen, de kom imidlertid ingenlunde som bønfoldende, men som jævnbrydige Parlamentærer, der var ledsagede af Diplomater, udsendte af den romerske Kejser, af Ludvig 14., Frederik Vilhelm og Karl 11., der alle i en truende Tone forlangte, at den danske Hær øjeblikkelig skulde trække sig tilbage, hvad den ogsaa skyndsomst gjorde. Gyldenløve gjorde dog gode Miner til slet Spil, og under de senere Forhandlinger med de Allieredes Diplomater, ved hvilke Christian 5. ogsaa var tilstede, dristede Gyldenløve sig til at udtale nogle spottende Bemærkninger om Danmarks Overfald paa Hamborg, hvad Kongen, der aldrig kunde blive vred paa sin Yndling, godmodig lod, som om han overhørte.

Der falder et halvt komisk Skær over Forhandlingerne, naar man betænker, at baade Ludvig 14. og den store Kurfyrste paa det Tidspunkt var Danmarks Allierede, men sligt tog man ikke saa nøje den Gang, saa lidt som i vore Dage.

Det spændte Forhold mellem Danmark og Hamborg havde eksisteret, længe før Frederik Ahlefeldt blev Storkansler, og naar Staden var saa ivrig efter at anlægge et godt Forsvar, var det for at være væbnet mod et muligt Angreb fra dansk Side. Men ikke alene Danmark, ogsaa Holsten-Gottorp blev betragtet som en farlig Fjende, saa længe Hertugdømmet stod paa en god Fod med Danmark, og det gjorde det lige til Christian den 3.'s Død.

Hertug Adolf af Gottorp, Kong Frederik 1.'s Søn, havde faaet sin Opdragelse i København, og Fortyskningen af hans Slægt begyndte først under Sønnen. Iøvrigt var Adolf først og fremmest Krieger og gik fra den ene Krigsherre til den anden, saaledes som Skik og Brug var. En Slags Hengivenhed synes han dog at have haft for Philip 2. af Spanien og for dennes Haandlanger, den blodtørstige Hertug af Alba, under hvis Kommando han deltog i Spaniens Undertrykkelse af Nederlandene; Hertug Adolf gjorde det ikke gratis, for han oppebar siden en Pension fra Spanien paa 6000 Gylden. Det var Adolf, der fik sin Nevø, Kong Frederik 2., til at gaa løs paa Ditmarsken. Hertugen lukkede rigeligt ved Felttoget, idet den nordlige Del af Ditmarsken blev lagt ind under Gottorp. Hertug Adolf var stærkt engelsk indstillet, han havde været en af Elisabeths Friere, han var en haardnakket Fjende af Hamborg og søgte at paavirke Onklen i samme Retning. Adolf var i mange Henseender forud for sin Tid, han tog saaledes, til Ærgrelse baade for Danmark og Hamborg, fat paa Anlæggelsen af en Kanal mellem Vesterhavet og Østersøen, men det blev for indviklet, og først i vor Tid skulde Planen blive realiseret og skabe megen Strid, ikke mindst i 1947.

Hertug Adolf havde Planer om at tvinge Hamborg ind under Fællesregeringen for Sønderjylland og Holsten, saaledes at Hansestaden skulde være undergivet baade Danmark og Gottorp, en Ordning, der forekom Hamburgerne endnu uheldigere, end om Byen var kommet under en enkelt af de to regerende Herrer. Planerne var offentlig kendte og satte meget ondt Blod nede ved

Elben, hvor det danske Parti som Følge heraf svandt stærkt ind, og paa den Tid, da det trak op til den dansk-hamburgske Krig, var det ganske traadt i Skygge for det mod Danmark fjendtligsindede Parti, der ikke lagde Skjul paa sine uvenlige Følelser overfor Danmark. Danskhedens Modstandere hørte for Størstedelen til de fornemme Kredse, Senatorernes, og i Senatet udtalte nogle Medlemmer kort efter Krigen, at de hadede Danmark »dødeligt«. Tilhængerne af en nøjere Forbindelse med Danmark hørte til den jævne Del af Befolkningen, den saakaldte demokratiske.

Hertugen af Gottorps Planer overfor Hamborg blev grundig glemt under den nordiske Syvaarskrig, hvor man havde andet at tænke paa. Men Uviljen mod Danmark holdt sig i Hamborg, hvor den tog til med Aarene og kulminerede i 1848, da Byen tog aabent Parti for Augustenborgerne og viste det paa mange Maader, som da man, med Senatets Billigelse, anbragte et stort Dannebrogflag paa Gulvet i Forhallen paa Hamburgs fineste Hotel, Streits Hotel, hvor den meget slesvigholstensksindede Hertuginde, Louise Sophie, født Danneskjold, opholdt sig under Flugten sydpaa; Hertuginde skulde have den Glæde at træde paa det danske Flag.

Frederik Ahlefeldt havde en Forkærlighed for Hamborg og gæstede jævnlig Byen, hvis antidanske Sindelag ikke traadte frem over for ham, da Hamburgerne i hans Egenskab af Holstener ansaa ham for en Landsmand i snævrere Forstand. Ahlefeldt var vidende om de mange Drillerier fra hamburgsk Side; Drillerierne gjaldt navnlig det saa godt organiserede danske Postvæsen, der iøvrigt havde et behageligt Samarbejde med det ligeledes velfungerende hamburgske Postvæsen. Nogle Episoder vakte særlig Vrede i danske Regeringskredse, som da man i Hamborg arresterede Postkusken fra Altona, der paa sin Postvogn medførte Breve til hamburgske Embedsmænd; ogsaa Postkusken fra Glückstadt blev ved en senere Lejlighed arresteret, ligesom han var kommet igennem Byporten. Gyldenløve, der i sine sidste Leveaar boede i Hamborg, fik Ordre til at ordne denne pinlige Sag. Han greb ind med fast Haand, tvang Autoriteterne til at

frigive de tvende Postbude og til at udlevere Brevene, hvoraf et enkelt indeholdt en større Sum Penge.

Stridighederne mellem Danmark og Hamborg fandt ellers hovedsagelig Sted paa Vandet, enten paa Elben eller i Sundet og Bælterne. Den ene Part var ikke mindre hensynsløs end den anden, og Danmark benyttede sig af Opbringelsen af hamborgske Handelsskibe i Øresund til at gennemtvinge Forholdsregler imod Hamborg. Denne Trafik blev drevet med Frederik Ahlefeldts Billigelse og i enkelte Tilfælde paa hans Anstiftelse, naar han ønskede at gennemtvinge en endelig Ordning af Elbtolden, for Storkansleren tumlede stadig med Spørgsmaalet om, hvem der havde Overhøjheden over Elben. Opbringelsen af hamborgske Skibe blev i en særlig Grad anvendt, for at Danmark kunde blive fritaget for hamborgsk Tvang med Hensyn til Stabelplads.

Christian 4. var endnu uvilligere stemt over for Hamborg end Faderen, han plejede at kalde Hamburgerne »hovmodigt Kræmmerpak, Pebersække, beskidte, fedtede Sildehandlere og Dagdrivere«. Hamburgernes Følelser over for Christian 4. var i høj Grad gensidige, herom vidner Smædeviser, der er bevarede ned til vore Dage; i en af disse staar det skrevet, at Fjerde Christian ønskede Død over alle Hamborgere. Mand og Mand imellem blev der talt meget ondt om den danske Monark, der ogsaa i Breve fra Samtiden skildres i de mørkeste, mest overdrevne Farver; Kongen beskyldes for at have betalte Agenter, som havde det Hverv at sætte Partierne op mod hinanden, saaledes at der vilde opstaa Ufred, og han kunde fiske i rørt Vande, ligesom Kongen beskyldtes for at lade Agenterne ophidse Befolkningen mod Raadet. Hvad der i en særlig Grad irriterede Hamburgerne, var, at Kongen favoriserede de andre Hansestæder paa Hamborgs Bekostning, naturligvis først og fremmest Lybæk; som i de fleste Overdrivelser var der her et Gran af Sandhed.

At Christian 4. havde et godt Øje til Hamborg, derom vidner det, at han oprettede nye Handelspladser langs Elben og anlagde militære Støttepunkter ved dens Bredder; derved tilsigtede han at drage Handelen bort fra Hamborg og over paa danske Hænder, saaledes at Hansestaden efterhaanden kunde blive berøvet Herredømmet over den Flod, som den Gang og ned til 1864

var det danske Monarkis Sydgrænse. En af Grundene, hvorfor Christian 4. satte sig i Besiddelse af Ærkebispedømmet Bremen, var den, at han paa den Maade kunde blive Herre, ikke alene over Weseren, men ogsaa over Elben. Kronen paa Værket satte Kongen, da han i 1620 anlagde Glückstadt, som baade blev en yderst vigtig Handelsplads og en stærk Fæstning. Glückstadt skulde blive Hamborgs farligste Concurrent fra dansk Side, idet Byen blev gjort til en vigtig Toldstation, hvor alle forbisejlende Skibe skulde betale en klækkelig Afgift. For at sikre sig dette betydelige Tilskud til den kongelige Kasse, lod Christian 4. danske Krigsskibe stationere udfor Glückstadt, paa den Maade vilde han sikre sig mod at blive narret for Toldafgifterne, thi Skibenes Kommandører havde Ordre til at visitere alle de forbisejlende Skibe.

Christian 4. var interesseret i at gøre Glückstadt til et dansk Enclave, hvor Dansk skulde være det brugelige Sprog, men Bestræbelserne lykkedes kun delvis, thi alt eftersom Byen voksede, voksede ogsaa Germaniseringen, og i 1848 var Glückstadt en af de værste slesvigholstenske Reder, og vedblev at være det mellem begge de to slesvigske Krige.

Det samme Formaal som ved Anlæggelsen af Glückstadt havde Christian 4., da han ved et Kup satte sig i Besiddelse af den betydelige By Stade, som tilhørte Ærkebiskoppen af Bremen; derved sikrede han sig en yderligere Elbtold.

Frederik Ahlefeldt fortsatte, omend paa en mindre barsk Maade, Christian 4.s Politik med Hensyn til et udvidet dansk Herredømme over Elben; men slet saa omfattende Planer nærede Storkansleren dog ikke som Christian 4., der ønskede at være Herre over hele den tyske Kyst. Naar man betragter Christian 4.s Planer, maa man indrømme, at Hamborg over for ham kæmpede for sin Eksistens. Det var for at unddrage sig Christian 4.s Efterstræbelser, at Hamborg søgte om at blive en Rigsstad inden for det romerske Rige, og man markerede dette Ønske inden for Bymurene: Foran det store berømte Raadhuses Facade anbragte man Statuer af de romerske Kejsere, og man forandrede den hamborgske Mønt, Stadens Vaaben og Segl og dens Flag, idet den holstenske Brændenælde forsvandt; paa Fla-

get blev anbragt Armen af en Kriger med Sværd i Haand, paa rød Grund. Trods alt lykkedes det den danske Konge at opnaa de hamborgske Myndigheders Hyldingsed. Denne Begivenhed blev dog ikke af synderlig stor Betydning, idet Regeringen i Wien greb ind og tvang igennem, at Hamborg vedblivende skulde betragtes som en integrerende Del af det romerske Rige, ganske som Holsten. »Hamborg skal vedblivende være undergivet det hellige Riges Høje Øvrighed og umiddelbare Subjektion, saa og være underkastet, tilhøre og være beslægtet med det Hellige Rige, til hvilket Staden har at erlægge Skat og Tynge«.

Det havde ogsaa en Brod mod Hamborg, da Christian 4. i 1621 angreb Greven af Schauenborg, der uden Kongens Tilladelse havde antaget Titel af Fyrste af Holsten; Christian 4. besatte med en Tropestyrke Pinneberg og omlyggende Lande, som tilhørte Greven; Kongen vilde derved opnaa at faa et nyt Støttepunkt mod Hamborg gennem Besiddelsen af Altona, der hidtil havde hørt ind under den holstenske Greve. Fra Pinneberg marcherede de danske Tropper i Retning af Hamborg og slog Lejr i umiddelbar Nærhed af Hansestaden ved Hamm og Fuhlsbüttel. Hamborgs Fæstningsværker var paa det Tidspunkt endnu ikke fuldførte, saa Staden maatte give Køb og bede om Fred, saa meget mere som Hamborg, i Modsætning til paa Frederik Ahlefeldts Tid, ingen Forbundsfæller havde, og var henvist til sig selv. Ved Freden i Steinburg 8. Juli 1621 maatte Hamborg gaa ind paa, at dets Stilling overfor Danmark for Fremtiden skulde være den samme som den, Hansestaden havde indtaget over for Greverne af Holsten, inden det oldenborgske Hus erhvervede den danske Trone og forenede Holsten med det danske Monarki. Det hamborgske Raad og Senat aflagde Hyldingsed til Kongen af Danmark, som man lovede »underdanigst Devotion«; til Gengæld lovede Christian 4. »i fuldt Maal atter at vise min Stad mild og god Naade og Faveur«. Hamborgerne havde endvidere ved Kongens Død at hyld hans Arving. Hverken fra dansk eller hamborgsk Side blev der ved Freden i Steinburg taget det ringeste Hensyn til den ovenomtalte Erklæring fra den

kejslerlige Regering i Wien, saa lidt som til Rigs-kammerrettens Dom.

Efter Freden i Steinburg var Forholdet mellem Danmark og Hamborg nogenlunde slideligt. Saa kom Christian 4.s Deltagelse i Trediveaarskrigen, som Kongen haabede skulde øge hans Indflydelse over Hamborg og maaske skaffe ham Enehæredømme over Elbens og Weserens nordvestlige Løb; dermed vilde Hamborgs Skæbne være beseglet. Hamborg, saavel som de øvrige Hansesæder, bevarede Neutraliteten under Trediveaarskrigen og saa med slet dulgt Skadefryd paa Christian 4.s Nederlag i Krigen. Hamborg kom til at drage megen Fordel af Christian 4.s Nederlag ved Lutter am Barenberg, den romerske Kejser, der var Hamborg dybt taknemmelig, fordi det strengt bevarede sin Neutralitet under Religionskrigen, skønt den ivrigt lutheranske By saa med Sympati paa Rejsningen mod Wien, belønnede Hamborg med det saakaldte Elbprivilegium af 3. Juni 1628. I Henhold til dette over hele Europa opsigtsvækkende Dekret tilkendte Kejser Ferdinand 2. Hamborg Eneretten til at anlægge Fæstninger og Forskansninger paa og ved Elben fra Hamborg og lige til Vesterhavet, samt paa en Strækning af fem Mil sydost for Hansesæden; ingen anden Magt end Hamborg maatte for Fremtiden have Krigsskibe liggende paa Elben. Til Gengæld forpligtede Hamborg sig til at holde Sørovere og Fjender af det tyske Rige borte fra Elben, samt afgav Løfte om aldrig nogensinde mere at forhøje Elbtolden. Denne sidste Bestemmelse kom til at berede Frederik Ahlefeldt meget Besvær, idet han Gang paa Gang personligt maatte gribe ind, naar de hamborgske Autoriteter overtraadte den kejslerlige Bestemmelse med Hensyn til Tolden; thi var det end ikke Storkansleren en Behagelighed at fortrædige den ham sympatiske Elbby, vilde han paa den anden Side gerne vise sig tjenstvillig over for det tyske Riges Ledelse. Christian 4. maatte holde gode Miner til slet Spil; hans uheldige Deltagelse i Trediveaarskrigen havde givet ham og hele Monarkiet et Kølleslag, som var vanskeligt at forvinde, og medens Hamborg slap aldeles uskadt ud af Religionskrigen, uden at saa meget som et Hus i den store By blev brændt, oversvømmedes store Dele af det danske Monarki af Tillys og Wal-

lensteins vilde Horder; de fjendtlige Tropper gjorde dog knap saa megen Fortræd som den flygtende danske, af fremmede Hvervetropper bestaaende Hær, hvor al Disciplin var forsvundet under Flugten. Værst gik det ud over Egnene ved Haderslev og Kolding, og det endda paa et Tidspunkt, hvor Fjenden endnu ikke var gaaet over Ejderen. Intet blev skaanet, Kirker, Bøndergaarde, hele Landsbyer blev uden Skaansel afbrændte, Kvinderne voldtagne, »under Ægtemændenes Paasyn«, Oldinge og Børn myrdede. Hvor Tillys og Wallensteins Hære rykkede op mod den norrøjske Grænse, var der ikke stort at ødelægge mere, endog Koldinghus var plyndret og delvis ødelagt. Nørrejyland blev omtrent lige saa mishandlet som Slesvig; her rasede Landets egentlige Fjender, der for Størstedelen var Katholikker, og som saadan troede at gøre en Gud velbehagelig Gerning ved at dræbe saa mange Lutheranere som muligt og ødelægge deres Ejendele.

Adelen havde af al Magt modsat sig den fordærvelige Krig, som Christian 4. havde indladt sig paa trods Rigsraadets Modstand, og den af hele Befolkningen delte Vrede over Feltogets ulykkelige Udfald gik saa vidt, at Rigsraadet endog havde Planer om at afsætte Kongen. Der fremkom et Fredstilbud fra Wien, gaaende ud paa, at Dele af Holsten skulde afstaas til Kejseren, dette gjaldt saaledes de to betydningsfulde Elbbyer Glückstadt og Itzeho, desuden skulde Sønderjylland bringes ind under det tyske Rige som et Len, i Lighed med Holsten. Den ivrigt tysk-sindede Hertug af Gottorp gjorde intet for at hindre disse Planers Realisation, billigede dem tværtimod. Arvefjenden Sverige greb derimod ind til Fordel for Danmark og Norden og truede det tyske Rige med Krig; for sin Hjælp vilde Gustav Adolf dog betinge sig en Afstaaelse af Skaane; »det første Tilløb til en fælles nordisk Politik«, som skandinavisk sindede Forfattere senere udtrykte sig. Det blev til en fælles Krig mod det tyske Rige, og danske og svenske Tropper kæmpede en Tid sammen i Nordtyskland.

Christian 4. tog imidlertid Sagen med Ro; som den kloge og fremskuende Mand han var, indsaa Kongen, at de kejserlige Planer vilde blive vanskelige, for ikke at sige umulige, at gen-

nemføre, Wien laa langt borte, og hvorledes skulde den kejserlige Regering kunne gennemtvinge Udførelsen af sine Løfter? Paa den anden Side var de Styrende i Hamborg klare over, at man ikke fuldt og helt kunde kaste sig i Armene paa den førende katholske Magt, som Habsburgerne repræsenterede, det vilde næppe vinde Anklang hos de meget orthodoxe Hamborgere, og man kunde ikke gøre sig til Uvenner med de protestantiske nordtyske Magter, saa lidt som med Norden, specielt Nabolandet Danmark. Hamborg nærrede heller ikke nogen overvættets Sympati for Wienerregeringens Hensigt at gøre det romerske Rige til en Sømagt, noget, som i høj Grad mindede om Bismarcks 200 Aar senere opdukkende Planer; den Indflydelse, som Wienerkabinettet ved denne Lejlighed søgte at opnaa over Elbens nedre Løb, var et Led i disse Bestræbelser. Christian 4. indsaa ogsaa, at Hamborg aldrig vilde kunne opnaa nogen effektiv Hjælp fra Wien, og at Raad og Senat helst vilde leve i et taaleligt Forhold til det danske Monarki.

Det skulde snart vise sig, at Christian 4. havde regnet med Realiteter; den Mand, der paa det Tidspunkt regerede enevældigt over det romerske Rige, var højst fortørnet over Hansestadens Neutralitetspolitik. Denne Mand var Tilly. Han blev betænkelig, da Danmark begyndte paa Anlægget af en vældig Skanserække fra Lybæk og helt hen til Hamborgs Grænse. Pengene til dette Anlæg var bevilgede af den fælles Landdag for den danske og gottorpske Del af Sønderjylland og Holsten, ligesom Landdagen stillede Tropper til Raadighed for Kongen. Med det danske Rigsraads Billigelse blev der udskrevet indfødte Tropper i Kongeriget, hovedsagelig fra Jylland og de skaanske Provinser, medens de Tropper, som Christian 4. i Begyndelsen af Feltoget havde kommanderet sydpaa, udelukkende bestod af hvervede fremmede Soldater. Adelen i Kongeriget, Sønderjylland og Holsten forsynede desuden Kongen af sine egne Lommer med Penge til at fortsætte den Danmark saa temmelig uvedkommende Krig, ligesom Rigsraadet udskrev betydelig udvidede Skatter, det dobbelte af de hidtidige. Samtidig blev en Del af Krongodset solgt for at skaffe Penge til den videre Krigsførelse. Som sædvanlig svigtede Gottorp ved denne Lejlighed.

Nederlaget kunde ikke afværges, saa meget mere som de ellers ivrigt lutheranske brunsvigske Stater, med Hertug Georg af Lyneborg i Spidsen, opsigde deres Krigsherre, den danske Konge, Huldskab og Troskab og med flyvende Faner og klingende Spil gik over til den romerske Kejser; det samme gjorde Hertugen af Lauenborg, trods det nære Slægtskab, hvori han stod til Christian 4.; Lauenborg skulde som bekendt senere blive dansk. Det var dette Forræderi fra brunsvigsk Side, som Frederik Ahlefeldt aldrig kunde glemme, og som i høj Grad bidrog til at holde hans aldrig ophørte Mistro til Brunsvigerne oppe. Georg af Brunsvig-Lyneborgs Frafald vakte stor Harm i Danmark og hele Norden, det noksom bekendte Monument i Kongens Have ud for Gothersgade minder endnu den Dag i Dag om Begivenheden. Monumentet fremstiller Løven i det danske Vaabenskjold i Færd med at opæde Hesten i Brunsvigs Vaabenskjold. En hæderlig Undtagelse dannede de tre Hertuger af Mecklenborg, der blev Danmark tro. Hertugen af Gottorp, der følte sig højlig truet, da de fjendtlige Tropper gik over Elben, søgte at optræde som Fredsmægler, medens den saakaldte Regent over det danske Monarki, Christian 4.'s Søn, »den udvalgte Prins«, intet udrettede, men hengav sig til sin Hovedfornøjelse Jagten og til sit forargelige Kvindejægeri.

Ved Freden i Lybæk gav Wallenstein Christian 4. gode Fredskaar; de tyske Hære rømmede Jylland, Slesvig og Holsten, som ubeskaarede skulde blive ved Danmark, til Gengæld forpligtede Christian 4. sig til fremtidig ikke at blande sig i det romerske Riges store Kamp. Wallenstein vedblev at yde Christian 4. Støtte, navnlig i dennes Forhold til Hamborg, som den store Feltherre ikke kunde tilgive dets Holdning under Trediveaarskrigen; dertil kom, at det katholske Parti ikke mere behøvede at frygte for Christian 4., men desto mere for hans tidligere kortvarige Forbundsfælle Sverige, der var saa langt farligere. Under disse Forhold kunde den danske Konge uhindret sende en Krigsflaade ned ad Elben, og fra nu af blev der vaaget strengt over Opkrævningen af Elbtolden, hvert Fartøj, der kom i Nærheden af Glückstadt, blev tvunget til at kaste Anker, og en grundig Visitering fandt Sted. Som Retorsion over for Hamborgs Forhøjelse af

Elbtolden fastsatte den danske Regering en ny ekstra Told, der kun skulde gælde Hamborgs Handelsskibe. I sine Breve og Optegnelser omtaler Frederik Ahlefeldt jævnlig disse Forholdsregler og udtrykker sin Beundring for den Energi, som Christian 4. udfoldede ved den Lejlighed. I Hamborg vakttes en voldsom Harme, og man søgte Støtte i Wien, men Wallenstein holdt sin beskyttende Haand over den danske Konge, og den svage kejserlige Regering turde ikke modsætte sig den mægtige Hertug af Friedlands Vilje. Gustav Adolf, der hurtig var blevet ked af sit Samarbejde med den danske Konge, greb ind og lovede Hamborg Støtte; Raadet tog nu Mod til sig, og paa den energiske Borgmester Vogelers Initiativ blev der udrustet en Flaade, som med ganske kort Varsel sejlede i Retning af Glückstadt, hvor den optog nogle danske Krigsskibe, og efter et forgæves Forsøg paa at bemane nogle af de udfor Byen liggende Skanser, blokerede Hamborgerne Glückstadts Havn. Paa denne Maade blev den nyindførte Ekstratold ved Glückstadt ophævet, og videre dansk Toldopkrævning paa Elben umuliggjort. Borgmesteren, der var i Besiddelse af den udøvende Magt, havde været saa forsigtig at indhente Raadets og Senatets Samtykke til Ekspeditionen, som ogsaa af den Grund blev meget velset af Hamborgerne. Fra dansk Side maatte man se til uden at kunne ændre status quo, man nøjedes med at protestere og klagede hos de tyske Nabomagter. Længe varede det dog ikke, før Christian 4. med sin vanlige og beundringsværdige Energi tog fat paa egen Haand; han sendte en Flaade fra København til Elbens Munding, hvor der fandt et Søslag Sted mellem den danske og den hamborgske Flaade; sidstnævnte bukkede under for Overmagten og trak sig tilbage, hvorefter Glückstadt atter blev besat af de danske. Af-færen vakte megen Vrede i Hamborg mod Danmark, men den havde den Fordel, at Danmark blev bragt det romerske Rige nærmere, idet Kejseren formelt anerkendte Danmarks Ret til den forhøjede Elbtold ved Glückstadt; denne Sanktion skulde foreløbig gælde for 4 Aar. Den ved denne Lejlighed af Christian 4. førte Politik, skulde senere fortsættes af Frederik Ahlefeldt. En af Grundene til dette Omslag i dansk Udenrigspolitik var den, at Christian 4. var blevet grundig ked af sine lutheranske For-

bundsfæller under Trediveaarskrigen; de havde først været meget sparsomme med deres Hjælp til det højst uegennyttige danske Foretagende, og mod Slutningen svigtede de helt. Det kan af Frederik Ahlefeldts Correspondance ses, at en af Grundene til hans fortvarende Mistillid til Brandenburg og Brunsvig, var disse Staters Holdning over for Christian 4.

Følgen af de her skildrede Begivenheder var den, at Hamborg nu vendte sine Øjne længere mod Nord og anmodede Gustav Adolf om Støtte mod Danmark, en Støtte, som Svenskekongen, der gärne vilde slippe ud af det ham paatvungne Forbund med Danmark, gerne ydede. Samtidig lykkedes det Hamborg, der den Gang, ligesom før og senere, havde dygtige Diplomater, at holde det gaaende med Wien, hvortil Forholdet efterhaanden blev saa venligt, at Kejseren ganske saa bort fra sine tidligere indgaaede Aftaler med Danmark, og da de 4 Aar var gaaede, ophævedes Tilsagnet med Hensyn til Glückstadtertolden, og Hamborg fik sine Privilegier paa Elben tilbage. Det var en besynderlig Kæde af Frem- og Tilbageskridt, som virkede forstemmende i København, hvor man besluttede sig til fremtidig intet Hensyn at tage til de kejserlige Bestemmelser, alt blev ved det gamle, trods Protest fra Wien og de søfarende Nationer, naturligvis frem for alle fra Hamborg. Men Christian 4. holdt sejt fast ved sit og trodsede en hel Verden.

En ny Kurre paa Traaden mellem Danmark og Hamborg fremkom, da den sidste Greve af Holsten-Schauenborg døde; Christian 4. besatte den Afdødes holstenske Lande, Altona indbefattet, trods Indsigelse fra Greven af Lippe-Detmold, der mente sig nærmere berettiget til Arven, end det danske Kongehus; ogsaa i Wien protesterede man, idet Kejseren hverken vilde anerkende det danske Kongehus eller Lipperne som arveberettigede, men fastholdt, at Schauenburg-Pinneberg med Altona var et kejserligt Rigslen, som skulde hjemfalde til det romerske Rige. Nu fik Hamborg det mægtige Danmark til nærmeste Nabo gennem dettes nyerhvervede Besiddelse af Altona, og Danmark var unægtelig en noget farligere Nabo end den ret ubetydelige holstenske Greve, der hidtil havde været Herre over Altona. Denne Begivenhed skabte en ny Forbindelse mellem Regeringen i Wien og

Hamborg: Kejseren gav sit Samtykke til, at Hamborg blev erklæret for en suveræn tysk-romersk Stat, der skulde have Ret til at sende Repræsentanter til Rigsdagen i Regensburg og dermed delagtiggøres i Ledelsen af det romerske Rige. Christian 4. og hans Mænd blev meget opbragte over denne Bestemmelse, der gjorde Hamborg til en jævnbyrdig Stat med det store Holsten, som ogsaa sendte Repræsentanter til den tyske Rigsdag. Der indløb Protest i Wien fra dansk Side, men Protesten blev ikke taget tilfølgende, Christian 4. blev mere og mere opbragt og fattede Planer om at erklære en ny Krig mod Hamborg, men det blev dog ikke til noget, og man begyndte atter at forhandle. Det var en farlig Masse Blæk, der blev ødslet baade fra dansk og hamborgsk Side for at komme til Klarhed over de foreliggende Stridsspørgsmaal. Et Stridsskrift, forfattet af en af Hamborgs Præster, den højlærde Doctor Theologiæ Pauli, gravede Materialer fra de foregaaende seks Aarhundreder op for Dagens Lys, for at klargøre, at Danmark havde Uretten paa sin Side i alle de Spørgsmaal, der vedrørte Forholdet til Hamborg. Dette Værk var saa langt som et ondt Aar og ikke ubetinget overbevisende, men det blev benyttet og eiteret af Historikerne i de kommende Sekler, endnu saa sent som i 1848, da det dansk-hamborgske Fjendskab kulminerede; Værket var indlemmet i Frederik Ahlefeldts store Bibliotek paa Graasten. Regeringen i Wien holdt sig ikke udenfor Sagen, tværtimod, og dens overordentlige Gesandt og befuldmægtigede Minister i Hamborg spandt Rænker af Hjertens Lyst. Gesandten lagde i Forbindelse med Senatet i Hamborg Planer om, at Kejseren med Vaabenmagt skulde sætte sig i Besiddelse af Altona, for derved at fjerne denne farlige Trusel mod Hamborg. Man skulde lade de mange spredte kejserlige Tropper, der strejfede rundt i det sydlige Holsten, gaa løs paa Altona, erobre Byen, som saa for gode Ord og Betaling skulde overlades til Hamborg, der havde Penge nok, medens Kejsers Pengepung var mere end slunken. Christian 4., der gennem sine Agenter var vel underrettet om disse Planer, greb hurtig til og lod sin Hær marchere syd paa mod Hamborg; Hæren slog Lejr ved Fuhlsbüttel, hvorfra Kongen lod Elben spærre. Denne Gang lykkedes Foretagendet for den danske Konge; skønt Hamborg var

i udmærket Forsvarsstand, gav Raad og Senat Køb og sendte Parlamentærer til Pinneberg, hvor Christian 4. befandt sig for at være i Nærheden af Krigsskuepladsen. Paa Underhandlernes Bøn gav Christian 4. Ordre til at hæve Belejringen, og fremkom saa med sine Fredsbetingelser, der gik ud paa, at Hamborg betalte en meget stor Bøde i rede Penge, og anerkendte Kongen som sin Lensherre; Hamborgs Beboere skulde være »Arveundersaatte«, give Afkald paa Overhøjheden over Elben og anerkende Tolden ved Glückstadt; de kejserlige Privilegier var dermed ude af Verden. Til Gengæld forsikrede Christian 4. Hamborg om »sin allerhøjeste Naade«; Hamborgerne skulde have Lov til at færdes uhindrede paa Elben, og Kongen stillede i Udsigt senere at afløse Glückstadtertolden.

Følgen af disse Begivenheder var, at Hamborg knyttede sig nærmere til Sverige, med hvilket det sluttede et Slags Forbund. Det blev navnlig til Fordel for det nordiske Kongerige, der var i Pengeforlegenhed og modtog meget store Subsidier fra Hansestaden; samtidig fik Sverige Hjælp fra Hamborg til at beskytte de fra Danmark nyerhvervede Bispedømmer Bremen og Verden, der stødte op til Hansestaden. Gustav Adolf havde særlig god Nytte af det hamburgske Venskab under Krigen 1643—45, og den for Danmark saa ødelæggende Fred i Brømsebro blev til stor Fordel for Hamborg, som erhvervede sig betydelige Fordele ved den Lejlighed; blandt andet blev Hamborg og de andre Hansestæder fritaget for Glückstadtertolden, der nu ganske blev ophævet, ogsaa for de andre søfarende Nationers Vedkommende. Øresundstolden blev, om end ikke ophævet, saa dog nedsat for Hamborgs Vedkommende, et meget stort Gode for Byen. Danmark maatte, og det var den største Gevinst af de mange, Hamborg opnaaede ved Brømsebrofreden, afgive den officielle Overhøjhed over Elben til Hamborg, og den Ret bevarede Hansestaden lige til 1921, da Elbherredømmet overgik til det tyske Rige. Dette, at Hamborg fik Ret over Elben, blev af omfattende international Rækkevidde, idet Hansestaden nu kunde beskatte Skibsfarten, en Ret, som baade blev brugt og misbrugt. Den danske Konge, der nu gik paa Gravens Rand, opfattede denne Begivenhed som den største af de mange Skuffelser, der var strøm-

met ind over ham paa hans Livsaften og havde bidraget til at forbitre hans sidste Aar. I denne opbragte Sindsstemning nedskrev Christian 4. følgende Ord: »Endskønt Vi snarere havde forment, at Himmelen vilde styrte ned paa Jorden, end at de frække Kræmmere skulde opnaa saadan Triumf, have disse Kræmmere vundet denne Sejr ved djævelsk List, uanstændige Machinationer og forstokket Hjertens Ondskab.«

Skønt Hamborg ikke havde deltaget i Trediveaarskrigen og var sluppet aldeles uskadt ud af denne Heksesabbat, lukrerede Hansestaden dog grundig ved den vestfalske Fred, takket være dens nære Forbund med Sverige, og som Tak for den mangeartede Hjælp, Hamborg havde ydet det mægtige Sverige, som var den afgørende Faktor under Forhandlingerne i Münster og Osnabrück. Hamborgs Raad og Senat var repræsenteret ved Fredspræliminærerne som jævnbyrdige Forhandlere med Stormagterne, mellem hvilke Hamborg navnlig havde sikret sig Frankrig som Protektor. Den franske Gesandt i Hamborg, Grev d'Avaux, havde i adskillige Aar før Freden været ansat i Staden, og i den Tid udviklede der sig en levende Sympati mellem den charmerende Franskmand og Hamborgs formaaende Mænd. Det væsentligste, der opnaaedes af Hamborg ved den vestfalske Fred, var nye Handelsrettigheder over hele det romerske Rige og Norden; af megen Betydning var det ogsaa, at der blev afsluttet en for Hamborg gunstig Handelstraktat mellem Hansestaden paa den ene Side og Spanien og de spanske Nederlande paa den anden. Intet Under, at den vestfalske Fred vakte Glæde og Jubel i Hamborg, og Kanontorden fra Voldene og Klokkeringning fra Byens mange Kirker forkyndte, at »Byen var gaaet sejrrig ud af det store Opgør«. Lokalpatriotismen gav sig de kraftigste Udslag, hamborgske Digttere skrev Sange til Stadens Pris, og Præsterne forkyndte ved Festgudstjenesterne, at Gud var Hamborgs særlige Beskytter. En af de ivrigste til at stemme Harpens Streng i al denne Festjubel var den i nærværende Værk ofte omtalte danske Præst, Rist, i Wedell, nær den dansk-hamborgske Grænse.

Trediveaarskrigens Afslutning var kun en ganske kort Respit, men i Hamborg, som alle andre Steder i Syd og Nord, lød Raa-

bet, at nu var den evige Freds Time slaaet, der vilde aldrig blive Krig mere i Verden, et Raab, som gerne istemmes, hver Gang en omfattende og mange Lande omspændende Krig er ført til Ende. Hamborg fik imidlertid godt Udbytte af de uafbrudte Krige, der førtes fra Trediveaarskrigens Slutning og lige til 1815; Byen leverede Vaaben og Proviant til alle de krigsførende Nationer, uden Hensyn til, om det var Ven eller Fjende; de hamburgske Handlende leverede ikke alene til Hærene, men trængte med deres Varer langt ind i fremmede Lande, saa langt som de ingsinde før var naaet. Naturligvis gik Krigene i nogen Maade ogsaa ud over Hamborg, selv om Staden ikke direkte deltog i Felttogene; Hansestaden var saaledes Genstand for Kapreri, Blokade, Opbringelse af Handelsskibe. Men Hamborg blev trods alt rigere og rigere. Hansestaden kom til at spille en lignende Rolle som Konstantinopel før 1458, og dens Diplomater viste de samme fremragende Egenskaber som de byzantinske. I det neutrale Hamborg drev man et indviklet Intrigespil, Stormagterne sendte deres dygtigste Diplomater til Elbbyen, for at de kunde lære noget, allerede inden den vestfalske Fred havde baade engelske og franske Diplomater erhvervet deres gyldne Sporer i Hamborg; ogsaa mange danske Statsmænd, ikke mindst Frederik Ahlefeldt, søgte at drage Nytte af lange Ophold i Hamborg, thi overalt i Europa bejlede man til den mægtige Hansestads Venskab; i et af sine Breve bemærker Frederik Ahlefeldt, at for Hamborg var de fremmede Gesandters Palæer næsten vigtigere end baade Raadhuset og Børsen. Denne Vædekamp om det nye Hamburgs Venskab og dets Penge blev den sikreste Garanti for »den frie Rigsstads« selvstændige Eksistens. Fra hamburgsk Side var der en hidsig Stræben efter at faa saa megen Nytte som muligt af de talrige Magter, der bejlede til dens Gunst, og Raad og Senat bevilgede enorme Summer til at sikre sig de europæiske Potentaters Velvilje. Ogsaa den enkelte hamburgske Storkøbmand ofrede hele Formuer paa at sikre sig gode Handelsforbindelser, og ikke alene han, men ogsaa det offentlige satte et helt Bestikkelsessystem i Gang; man bestak ikke alene Statsmænd, men ogsaa Hærførere, for at de paa Krigstogene skulde gaa i en lang Bue uden om Hamborg. Hamborg bestak endog regerende

Fyrster, der imidlertid ikke altid fik Pengene direkte, de gik i mange Tilfælde i de fyrstelige Yndlinges og Elskerinders Lommer. Paa denne Maade kom Hamborg ind i den europæiske Storpolitik, og det, der laa bag ved, var i de fleste Tilfælde Bestræbelserne efter at bevare Hamborgs Neutralitet, Bestræbelser, som fuldt ud lykkedes. Danmark blev jævnlig revet med ind i denne Hvirvel som Følge af den danske By Altonas Nærhed ved Hamborg; adskillige Hamborgere havde »Lystgaarde« og Haver i Altona, hvor de efterhaanden amalgameredes med de dansk-holstenske Familier. Fra dansk Side søgte man at vinde disse halvt hamborgske, halvt danske Familier; særlig ivrig i saa Henseende var Frederik 6., der bandt flere hamborgske Matadorer, blandt andre Medlemmerne af Slægten Donner, til sig ved at gøre dem til danske Baroner; man mente den Gang, at en Købmand egnede sig bedre til at være Baron end Greve. Et vist republikansk Anstrøg havde Hamborgerne dog trods alt, ogsaa Baronerne, og inden for det højfornemme Senat ønskede man at knytte Hamborg nærmere til den republikanske Del af Europa, England, Holland, Schweiz og de andre Hansestæder. Denne Tendens var i fuld Gang, medens Frederik Ahlefeldt var Storkansler, og han syntes ikke om den, Royalist som han var, trods sine liberale Anfægtelser; hvad der særlig mishagede ham, var, at den republikanske Bevægelse forekom ham rettet mod det romerske Rige. Ahlefeldts aristokratiske Fornemmelser kunde ikke stødes af den republikanske Institution, Hamborg havde en udpræget oligarkisk Forfatning, og de øvrige Republikker var ubetinget aristokratiske, mest Schweiz, mindst Nederlandene. Hamborgs nærmeste Venner og Forbundsfæller var de to Republikker England og Holland, der tiltrods for deres Aarhundreder gamle Fjendskab som Sømagter, var enige om en Ting, at bevare Venskabet med Hamborg, og ikke tillade, at en af Stadens Nabomagter fik for megen Indflydelse over den, man kunde have mere Nytte af Hamborgs verdensomspændende Handel, naar Byen vedblev at være en fri og uafhængig Stat. Man holdt derfor et vaagent Øje med Danmark, der mest truede Hansestadens Selvstændighed. Under sit lange Ophold i England hav-

de Frederik Ahlefeldt faaet Øjnene op for dette Forhold, og han var klar over, at Christian 5.'s expansive Bestræbelser vilde møde Modstand ved Themsen; han søgte forgæves at gøre dette klart for Kongen. Storkansleren var ogsaa paa det rene med, at man fra engelsk Side vilde bremse de Styrende i Hamborg, saafremt de blev for store paa det og vilde tilvende sig for megen Indflydelse. Det var derfor Frederik Ahlefeldts Tanke, at man skulde holde det gaaende med begge de to store Sømagter, Hamborg og England, saaledes at Danmark blev Tungen paa Vægtskaalen, en Tanke, adskillige hamborgske Senatorer sympatiserede med.

En Sikkerhedspagt mellem Hamborg paa den ene Side og Holland og England paa den anden blev til megen Gavn for Hamborg, der trods de store Søkrige dog vedblev at kunne sejle i Fred baade paa Vesterhavet og paa de ved Kanaler med hinanden forbundne Floder Elben og Weseren. Mest Betydning havde det naturligvis, at der var Fred og ingen Fare paa Elben; men nogen absolut Garanti i saa Henseende var der ikke, navnlig ikke under de evindelige Krige; saaledes fandt der i Slutningen af Frederik 3.'s Regeringstid, da Frederik Ahlefeldt var Generalkrigskommissær, et stort Søslag Sted paa Elben, ved hvilken Lejlighed Hollænderne ganske tilintetgjorde en stor engelsk Flaade. Ikke alene hamborgske, men ogsaa en Del danske Skibe, der laa for Anker i Altona og Glückstadt, blev skudt i Sænk ved denne Lejlighed. Hamborg maatte betale Gildet, idet Byen blev tvunget til at bekoste hele Genopbygningen af den engelske Flaade. Danmark fik ingen Erstatning for sine Tab.

Hamborg holdt fast ved Venskabet med Sverige, der var blevet grundlagt under Gustav Adolf og fortsattes i bredere Baner under Karl Gustav. Frederik Ahlefeldt fik Lejlighed til at føle Virkningerne af dette for Danmark meget ubelejlige Venskab, idet han var Generalkrigskommissær nede i Holsten under den første Svenskekrig, da det svensk-hamborgske Venskab var i fuldt Flor, og han søgte at modarbejde Virkningerne ved Hjælp af sin nære Bekendt, Borgmesteren i Hamborg, Barthold Møller. Storkanslerens Bestræbelser var paa Forhaand dømt til at mislykkes, idet Borgmesterens Broder gennem en lang Række Aar

havde været svensk Gesandt i Hamborg, skønt han ikke havde en svensk Blodsdraabe i sine Aarer, men Familien var kendt viden om for sine svenske Sympatier. Karl Gustav var ingenlunde ufølsom over for Hamborgs ikke ganske uegennyttige Ven-skab, og for at vinde yderligere Indpas i »Republiquen« lovede han at overlade Hamborg Glückstadt, som han mente vilde tilfalde Sverige ved den kommende Fred; til Gengæld skulde Hanses-taden yde Sverige væbnet Hjælp. Men det var at røre ved den frie Rigsstads ømmeste Punkt, man vilde frem for alt be-vare sin Neutralitet og ikke indlade sig paa et saa usikkert kri-gerisk Æventyr som en væbnet Deltagelse i Svenskekrigen af 1657, hvis Resultat var meget tvivlsomt. Den svenske Konge har aabenbart ikke ventet andet, og han tog ingenlunde Hamborg dets »velvillige Neutralitet« ilde op men stillede sig vedblivende venligt over for Elbbyen, en Politik, der fortsattes af hans Ef-terfølgere. Hamborgs Svenskvenlighed blev en stadig Kilde til Mistænksomhed og Uvilje fra dansk Side, og Frederik Ahlefeldt maatte under hele den Tid, i hvilken han var Storkansler, ar-bejde paa, at Uviljen ikke omsattes i krigeriske Foretagender, som Christian 5. havde saa megen Lyst til. Endnu mere irri-terede det Storkansleren, at Danmarks to gamle Allierede, Bruns-vig og Brandenburg, tog Hamborg under deres beskyttende Vin-ger. Ligesom der oprindeligt havde været en svensksindet Ma-joritet i Hamborgs Raad og Senat, dannedes der i Frederik Ahle-feldts Tid en brandenburg-brunsvigskindet Majoritet mod en stedse svindende dansksindet Minoritet. Dette forklarer i nogen Maade den stadige udprægede Mistillid fra Storkanslerens Side overfor Welferne og Hohenzollerne, Frederik Ahlefeldt havde kiget Welferne i Kortene og indset, at Brunsvig-Celle vilde have fat i Bispedømmerne Bremen og Verden, som Sverige stadig holdt fast ved; hertil ønskede den ledende brunsvigske Stats-mand, Grothe, som Frederik Ahlefeldt kendte ud og ind fra sine Forhandlinger med Baronen i Celle, at benytte Hamborgs Hjælp. Storkansleren havde haft mangan Holmgang med Grothe, over for hvem han fastholdt, at Bremen og Verden tilkom hverken Sverige eller Celle, men de danske Konger, som et Secundogeni-tur til de yngre Sønner. Som Erstatning for en eventuel brunsv-

vigsk Overtagelse af Bispedømmerne krævede Frederik Ahlefeldt Stade ved Elben, et for Danmark meget vigtigt Punkt, saavel i militærisk som i handelspolitisk Henseende, for Stade havde en god Havn. Hamborg benyttede et Tidspunkt, da Storkansleren og den øvrige danske Regering var optaget af den skaanske Krig, til at indgaa en Aftale med Hertugen af Brunsvig-Celle, gaaende ud paa, at de brunsvigske Stater, Hannover iberegnet, diplomatisk og med Vaaben i Haand skulde støtte Hamborg mod hvilkensomhelst Fjende, baade extern og intern. Uden at Danmarks Navn overhovedet blev nævnt i Traktaten, stod det klart for alle, at Aftalerne var møntede paa Danmark, om hvis aggressive Hensigter over for Hamborg der ikke herskede Tvivl hos de brunsvigske Statsmænd. Den hamburgsk-celleske Traktat blev en ypperlig Garanti for Hansestaden, og en Pind til Frederik Ahlefeldts Ligkiste.

Af endnu større Betydning for Hamborg blev Venskabet med Frederik Vilhelm den Store. Kurfyrsten havde faaet en ny Interessesfære efter Erhvervelsen af Byen Magdeburg med omliggende Land, og det var Elbomraadet. Kurfyrsten anlagde en Kanal mellem Spree og Oder, hvorved der aabnede sig et helt nyt Opland for Hamborg, der nu fik direkte Handelsforbindelse med Frankfurt an der Oder, Breslau og hele Schlesien. Ogsaa Hamborgs Postvæsen, der var blevet et europæisk Centrum, hvis første svage Begyndelse stammede fra Hansestaden, fik herved en videre Udvikling. Det var Hamburgeren, Paul Klingenberg, der havde Fortjenesten af at organisere det danske Monarkis Postvæsen. Frederik 3. lagde Postvæsnet helt i Hænderne paa Klingenberg, der gjorde det til Europas bedst organiserede. Danmark-Norges saakaldte »Post- og Befordringsvæsen« strakte sig fra Elbens Bred op til det nordlige Ishav med ridende og kørende Post, Dagvogne og Diligencer samt Færger, de saakaldte Smakker, der skulde besørge Posten og de Rejsende. Størstedelen af Europa gik i Danmarks Fodspor, navnlig efterlignede Frederik Vilhelm den Store det danske Post- og Befordringsvæsen indtil de mindste Detailler, og snart fulgte de øvrige Dele af det romerske Rige i hans Fodspor, eller rettere Klingebergs. Klingenberg erhvervede Godset Højris paa Mors, som i adskil-

lige Generationer bevaredes i Familien. Klingenbergene er nu uddøde paa Mandssiden, paa Spindesiden stammer Medlemmerne af Familien Wedell-Wedellsborg fra dem.

Meget andet knyttede Brandenburg til Hamborg; Kurfyrsten udtalte ved en bestemt Lejlighed, at det var ham »partie égale«, om en fremmed Magt angreb Berlin eller Hamborg, han vilde forsvare begge Byer med den samme Iver, hvilket han viste i Gerningen under den dansk-hamborgske Krig i 1686.

Frederik 3. synes at have set med venligere Øjne paa Hamborg, end hans Fader og senere hans Søn gjorde. Om det var ligefrem Sympati, er dog vist et Spørgsmaal, det har vel snarere været de økonomiske Vanskeligheder, som Kongen tog i Arv efter Christian 4., der var Skyld i, at Frederik 3. søgte at skabe en venskabelig Forbindelse med Hamborg. I alle Tilfælde lod Frederik 3. sig betale rundeligt for de Tjenester, han gjorde Hamborg, han fik saaledes en rund Sum udbetalt for sin Anerkendelse af Hamborg som en fri og uafhængig, det romerske Rige tilhørende Stat, der ikke var Danmarks Lenshøjhed underkastet. For røde Penge solgte han nogle sydholstenske Landsbyer til Hamborg, og tilbød for gode Ord og Betaling at overlade Hamborg Altona med de udfor Byen i Elben beliggende Øer. Endog det store Grevskab Pinneberg tilbød Kongen at afhænde til Hamborg for en Sum af 300.000 Rigsdaler, en efter de Tider uhyre Sum. Forhandlingerne strakte sig over en lang Aarrække, og Frederik Ahlefeldt havde meget Arbejde med denne Sag, som han saa vidt muligt søgte at drøfte mundtligt under sine mange og lange Ophold i Hamborg; Storkansleren var en god Bekendt af Borgmester Henrik Meurer, med hvem han ikke alene drøftede de omtalte Salg, men ogsaa behandlede det endeløse Spørgsmaal om Elbtolden, Ahlefeldts Kæphest. Baade Raad og Senat var meget stemte for Gennemførelse af disse Køb, der vilde bringe Hamborg meget store Fordele; den største Fordel var vel nok Enhvervelsen af Altona, der vilde gøre Hamborg til Herre over begge Elbens Bredder. Fra dansk Side var man enstemmigt besluttet paa at virkeliggøre Handelen, af Hensyn til den betrængte Statskasse, eller som dens rette Navn lød, den

kongelige Kasse. Men medens slige Sager i Danmark ene og alene afgjordes fra oven, havde man under den frie Forfatning i Hamborg Hensyn at tage til den offentlige Mening, og den var ikke Handelen ubetinget gunstig i alle Kredse. Det demokratiske Parti i Hamborg var Modstander af Projektet, der forekom det for dyrt, desuden frygtede mange for, at dette Foretagende skulde give Raadet forøget Magt.

Det, at Sagen strandede, vakte megen Uvilje hos den danske Regering, der endog satte sig i Forbindelse med Hertugen af Gottorp for at komme Hamborg tillivs, saaledes blev Frederik 3. og hans Svigersøn enige om at nedlægge Protest, da Hamborg sendte en Gesandt til Rigsdagen i Regensburg; Protesten blev dog ikke taget til Følge; senere, da der udbrød Pest i Hamborg, foretog baade Danmark og Gottorp en meget streng Afspærring af Hamborg, for at forebygge en videre Udbredelse af Soten. Begge Fyrsterne var i deres soleklare Rét, men den hamburgske Handelsstand blev meget opbragt over denne Karantæne, der i høj Grad forstyrrede og skadede Handelen, da det, saalænge Pesten grasserede, blev umuligt for nogen Hamborger at komme uden for Voldene. Mindre rent Brød i Posen havde man i Danmark, da Frederik Ahlefeldt begunstigede de hollandske Kaprere under deres Sejlads paa Elben. Den mest generende Forholdsregel var dog den danske Regerings ihærdige Bestræbelser efter at gøre Altona til en Concurrent af Hamborg ved Hjælp af Privilegier paa Handelens Omraade og Anlæggelsen af Fabrikker; Concurrencen øgedes ogsaa ved Frederik Ahlefeldts Iver for at beskytte de flygtede Calvinister, idet Storkansleren skaffede Byen Religionsfrihed, ivrigt støttet af Dronning Charlotte Amalie.

Fjendskabet mellem Danmark og Hamborg brød dog først rigtig løs, da Christian 5. havde bestøget sine Fædres Trone. Hamborg søgte straks ved Regeringstiltrædelsen at gøre sine Hoser grønne over for den nye Konge, hvem Raadet sendte et Gesandskab med rige Gaver til Glückstadt, hvor Christian 5. for Tiden opholdt sig. Deputationen blev modtaget unaadigt, og Christian 5. lod den forstaa, at han ingen Gaver ønskede, men Lydighed og »Submission«. Samtidig krævede den danske Konge, at en af

Byens ledende Mænd, den meget dygtige Syndikus, Vincens Garmer, skulde afskediges, idet man beskyldte ham for at være Op-havsmanden til det venskabelige Forhold mellem Hamborg og det gottorpske Hus; Beskyldningen var absolut overensstemmen-de med Sandheden. Raad og Senat maatte give efter, men det efterlod megen Bitterhed og følte af Befolkningen som en Yd-mygelse. Spændingen voksede, og det blev fra begge Sider klart, at det snart enten maatte briste eller bære. Umiddelbart efter den skaanske Krigs Ophør forlangte Christian 5. af Hamborg, at Byen skulde anerkende og hylde ham som sin »Arveenevoldskonge«. Da Kravet blev afslaaet, sendte Kongen en Hær paa 17.000 Mand mod Hamborg. Frederik Ahlefeldt, der vidste, at Foretagendet vilde blive modarbejdet, eventuelt standset, af Europas førende Magt, Frankrig, bad og besvor Kongen om at afstaa fra sit skæbnsvangre Foretagende, men da Kongen stadig blev ved sit, gjorde Storkansleren som Pontius Pilatus, han vaskede sine Hænder. Ahlefeldt fik Ret. Thi næppe var den danske Hær begyndt at marchere sydpaa, før Frankrig kommanderede holdt, og det var ikke alene Frankrig, der greb ind, men baade Brandenborg og Brunsvig fulgte med paa Slæbetov. Danmark maatte give efter og tiltræde en Fredskongres i Pinneberg, hvor det blev bestemt, at den danske Hær skulde trække sig et godt Stykke tilbage mod Nord, og at Christian 5. maatte opgive Kravet om Arvehyldingen. Et Plaster paa Saaret blev dog givet Christian 5., takket være selve Ludvig 14.'s Indgriben: Hamborg fik Befaling til at yde den kongelige Kasse en meget stor Sum, der var højlig tiltrængt efter Freden i Lund; desuden fik Raad og Senat Ordre til, »at være den danske Konge hengiven med allerunderdanigst sømmelig Devotion, befordre allerhøjstsammes Bedste og afvende fra Hans Majestæt Tort og Skade«. Det var her, som ved Freden i Lund, Ludvig 14., der af egen Magtfuldkommenhed ordnede alt, og det gik atter som efter den skaanske Krigs Ophør, ingen af Parterne var fornøjede; for Danmark var de hamborgske Guldbarrer en Draabe i Havet, langt fra tilstrækkelige til at bringe Orden i »Danmarks permanente og altid uafvendelige Pengekrise«, som den engelske Gesandt indberettede efter Afslutningen af dette nærmest komiske Felttog. Hamborgerne var om muligt

endnu mindre opbyggede af Freden end Danmark. Den engelske Gesandt tilføjer i sin Indberetning, at Grunden til det negative Resultat ikke alene laa i Frankrigs Magtbegær, men ogsaa deri, at ingen af de stridende Parter var tilstrækkelig forberedte; Danmark var udmattet efter den skaanske Krig, »Freden« maatte derfor betragtes som »partie remise«.

Man var i Hamborg inde paa, at en ny Krig mod Danmark maatte komme, derfor vilde man indrette sig paa alle Eventualiteter og opbygge Forsvaret yderligere. Mod Øst blev Forsvarslinjen skudt længere ud langs med Alsteren, mod Nordvest anlagdes i en betydelig Højde, og et godt Stykke fra Ydervoldene, den meget stærke Sternschanze. Ogsaa fra dansk Side forberedte man sig paa en Krig mod Hamborg; der blev bygget Skanser i Sydholsten, hvis stærkeste Punkt var den senere som Villaby bekendte Blankenese ved Elben, hvor forholdsvis langtrækkende Kanoner blev monterede, truende vendt ind imod Hamborg; i Rensborg blev en Hær paa henved 20.000 Mand trukket sammen. Samtidig med at Hamborg forberedte sig paa den kommende Krig, rasede der som sædvanlig Partikampe i Byen, der flere Gange gik over til Haandgribeligheder; det demokratiske Parti stod som altid ellers paa dansk Side.

Som ovenfor nævnt, rykkede den danske Hær den 19. August 1686 frem mod Hamborg, der straks modtog Hjælp fra Brunsvig, og en brunsvigsk Hær blev indladt i Byen for sammen med Borgerne at kæmpe mod de Danske. Kampene blev meget blodige, navnlig de, der fandt Sted ved Sternschanze. Inden Kampen begyndte, blev det fra dansk Side forkyndt, at for at faa Fred, maatte Hamborg give sig ind under dansk Lenshøjhed, en dansk militær Besætning optages i Staden, og som Straf for Tort og Sveie skulde Hamborg betale en meget stor Sum til Danmark; saafremt disse Betingelser ikke blev opfyldte, vilde der ikke blive Sten paa Sten tilbage af Byen. I flere Dages Kamp mistede den danske Hær 1000 Døde og Saarede, uden at det lykkedes at trænge indenfor Voldene. I Længden havde Hamborg næppe kunnet holde Stand, med mindre den ovenfor omtalte Hjælp fra Nabomagterne var kommet og havde tvunget den danske Regering til at slaa ind paa Forhandlingernes Vej.

Fra Aaret 1686 at regne var der nu udadtil Fred mellem Danmark og Hamborg, og det blev den sidste Krig mellem de to Stater. For at skabe et godt Forhold til Nabomagten udbetalte Hamborg af egen Drift en rund Sum Penge. Pengene betød ikke saa meget for Hamborg, der som altid svømmede i Contanter, medens Danmark laborerede under sin traditionelle Pengemangel, som den engelske Gesandt Molesworth tilskrev »det slette Regeringssystem, der blev indført, efter at det var lykkedes at knække den danske Adels gavnlige Styre.« Gentagne frivillige Udbetalinger fra Hamborg til Danmark i de kommende Aar bidrog til at vedligeholde og befæste det efterhaanden ret gode Forhold mellem de tvende Stater.

Frederik Ahlefeldt skulde ikke blive Vidne til den væsentlige Bedring i Forholdet til det ham saa sympatiske Hamborg, hvis Venkab han ufortrødent havde arbejdet paa at vinde, men han skulde opleve en Del af den rivende Udvikling, Hamborg var Genstand for henimod Aarhundredskiftet. I udenrigspolitisk Henseende kulminerede Hamborg paa Storkanslerens Tid: Endnu i 1679 optraadte Hamborg i Forbindelse med Lybæk og Bremen som sideordnede med de europæiske Stormagter under Forhandlingerne i Nimwegen, men efter den Tid svækkedes den politiske Stilling, Hamborg og Hansestæderne som Helhed havde været i Besiddelse af. Paa et meget væsentligt Punkt udviklede Hamborg sig dog til en Magtfaktor, idet Byen skaffede sig en Flaade, den eneste indenfor det romerske Riges Omraade. Denne Flaade, der fra først af kun var beregnet paa at tjene Handelen, blev lidt efter lidt, allerede inden Krigen mod Danmark i 1686 var begyndt, til en regulær Krigsflaade. Begyndelsen til denne Udvikling fremkom derved, at man ved Hjælp af Convoyer søgte at redde saa mange som muligt af de Handelsskibe, der i de urolige Tider sejlede paa fremmede Have. Usikkerheden paa Havene var nemlig stor i hine Tider. Handelen paa Amerika var meget farefuld, det samme gjaldt den commercielle Forbindelse med Middelhavet, hvor det myldrede med muhamedanske Sørovere fra Afrikas Kyst; allerfarligst var det maaske for de Handelsskibe, der sejlede paa den pyrenæiske Halvø. Under disse Forhold blev det ikke alene i Krigstid, og Krig var lige som i vore

Dage den normale Tilstand, men ogsaa i noget roligere Perioder, nødvendigt at lade Skibe med kostbare Ladninger ledsage af Convoyer; der dannedes paa den Maade stærkt armerede Handelsflaader. Uafhængigt deraf udrustede Hamborg de saakaldte »Slaveskibe«, hvis Opgave det var, omend ikke at føre Krig mod, saa dog med Magt at tvinge de barbariske Middelhavsstater paa Afrikas Kyst til at udlevere de hamborgske Sømænd, der var kommet i afrikansk Fangenskab og solgte som Slaver. Der var ikke alene »Slaveskibe«, men ogsaa »Slavekasser« i Hamborg, en Institution, der drev Bankvæsen og havde til Opgave at købe fangne Hamborgere fri for Slaveri. Paa Frederik Ahlefeldts Tid bestod den hamborgske Handelsflaade af 200 meget store Fartøjer, foruden utalte Masser af smaa; men kun de store var conveyerede. Da Convoyering var en dyr Historie for de private Rederier, besluttede man inden for Senatet at udruste armerede Skibe, som paa den hamborgske Stats Vægne skulde ledsage de private Handelsskibe; Sikkerheden var paa den Maade betydelig større, end naar det var private Convoyer, der afgav Beskyttelse.

Som en Opmærksomhed mod det romerske Rige blev det bestemt, at Rigsvaabnet skulde afmales paa de hamborgske Skibes Bagbordsside, sammen med Hamborgs eget Vaaben; det største af disse nybyggede Skibe fik Navnet Leopold 1., atter en Reverens til Habsburgerne. Denne militariserede hamborgske Handelsflaade voksede og voksede, den indlod sig endog paa regulære Søslag, og umiddelbart efter Freden i Fontainebleau udkæmpede den en blodig Holmgang med i Tal langt overlegne Kaperskibe. Stor Opsigt over hele den civiliserede Verden vakte det, da Hamborgerne udfor Cadix i 1683 reddede den spanske Sølvflaade fra Undergang; Tyrkerne mente sig allerede sikre paa det enestaaende Bytte, men maatte retirere med stort Tab. Allerede paa Storkanslerens Tid begyndte den hamborgske Handel paa England, Spanien og Portugal at vige for Handelen paa Frankrig, der nu var blevet den altoverskyggende Stormagt i Europa. Saaledes hjembragtes det meste Sukker til de tyske Raffinaderier fra Frankrig, og en Masseimport af franske Vine tog sin Begyndelse. Hidtil havde man over hele det romerske Rige foretrukket de hjemlige Vine fra Mosel og Rhin, nu fik man, til-

dels gennem de talrige franske Flygtninge, som Ludvig 14.s Religionsforfølgelser havde drevet til Tyskland, Smag for Vine fra Bordeaux og Bourgogne; Smagen forplantede sig videre til Danmark og det øvrige Norden, hvor Hofferne indførte franske Vine til Taflerne. Ludvig 14. var personlig gunstig stemt for et øget Samkvem med det tyske Rige paa Handelens Gebet, og paa hans Initiativ sluttedes der tysk-franske Handelstraktater.

Hamborgs Hovedforbindelse vedblev dog at være Holland; Halvdelen af den hamborgske Handelsflaade sejlede paa nederlandske Havne, og der dannedes hamborgsk-hollandske Handelskompagnier i Lighed med de hamborgsk-franske. I Forening sejlede Hamborgere og Hollændere paa Grønland, hvorfra man drev Hvalfangst til helt op under Spitzbergen; ogsaa Sælfangst fandt Sted, samtidig kaldtes Trankogeriet til Live. Ogsaa paa Rusland sejlede Hamborgerne og bragte Korn med hjem fra Arkangelsk.

Medens Hamborgerne paa Storkanslerens Tid vandt længere og længere frem paa de store Have, indskrænkedes deres Virksomhed paa selve Elben, hvorfra Frederik Ahlefeldt vilde tvinge dem tilbage baade i politisk Henseende og paa Handelens Omraade. Storkanslerens Udgangspunkt var Altona, der baade i Indbyggerantal og i Henseende til de derværende Købmænds Vindskibeligbed var i stadig Vækst, og Concurrencen blev meget følelig for Hansestaden. Da Christian 4. anlagde Glückstadt, havde han sat sig som Maal derfra at ramme Hamborg, men det gik med denne paa et Magtbud grundede By, som det gik Frederik 3.s Yndlingsby Fredericia, der ligeledes var opstaaet ved et fyrsteligt Lune. Udviklingen gik sine egne Veje, og Altona, der var undergivet en naturlig, ikke kunstigt fremkaldt Udvikling, overfløj langt Glückstadt, hvor det gjaldt om at gaa Hamborg i Bedene. Ogsaa paa den modsatte Elbbred blev Hamborg distanceret, det skete med Harburg som Udgangspunkt; denne By havde Welferne i Celle erhvervet, samme Aar som Danmark blev Besidder af Altona. Samtidig med at Danmark og Brunsvig, ved Hjælp af Altona og Harburg, søgte at skade den store Elbby, havde denne ogsaa Gavn af de tvende Byer, der tilførte Hamborg nye Impulser. Hamborg kunde ikke længere komme de to Nabobyer til Livs ved Hjælp af Stabelrettigheder og Tvangsforanstaltninger, man maatte fare

med Lempe og kun bruge de Vaaben, som den truede Handel raadede over. Senatet tog den Beslutning, for at vinde Nabostaternes Sympati, at nedsætte Elbtolden, og Midlet viste sig probat, Frederik Ahlefeldt tilkendegav sin Taknemmelighed over for Raadet, og Hertugen af Celle viste sig heller ikke ufølsom over for Hamborgernes Imødekommenhed. Friheden baadede de tre Staters Handel bedst, bedre end Tvangen; det blev dog Hamborg, der skummede Fløden, og Handelen paa Elben kom mere og mere til at concentrere sig om den store Hansestad.

Takket være det af Frederik Vilhelm udviklede Kanalsystem, der efterhaanden kom til at omslutte store Dele af Tyskland, kunde Hamborg nu trænge længere og længere sydpaa med sin Handel og med Produkterne fra dens med Stormskridt voksende Fabrikker. Det var særlig den østlige Del af det romerske Rige og det fede, frugtbare Schlesien, der aabnede sig for den hamborgske Handel, saaledes blev Cuxhafen Havn for det fjerne Breslau, ja, for det endnu fjernere Leipzig. Navnlige Breslau udnyttede denne Handel, idet det schlesiske Lærred fra de talrige Hørfabrikker dernede, takket være de driftige Hamborgerkøbmænd, blev spredt over hele Verdensmarkedet. Den livlige Forbindelse med Omverdenen bevirkede, at de schlesiske Lærredsfabrikker tilegnede sig franske Mønstre og Façonner; den engelske Concurrence blev derved trængt noget i Baggrunden, hvilket i nogen Maade hidrørte fra, at man paa hin Tid beundrede, hvad der kom fra den anden Side Rhinen, den franske Smag var paa Moden, og man havde mere Tillid til de franske Varers Soliditet end til de engelskes. En Del Snobberi trivedes paa denne Conto, det er saaledes betegnende, at Frederik Ahlefeldt, ligesom sin Forgænger i Kanslerembedet, fik en Del af sin Garderobe indforskrevet fra Paris; deres Alongeparykker fik saaledes begge de to Statsmænd fra Seinestaden, hvis Parykmagene utvivlsomt var Verdens bedste.

Paa en Mængde Omraader var de hamborgske Købmænd og Industridrivende Foregangsmænd; Sukkerkogeriet naaede sit Højdepunkt i Hamborg i de saakaldte Sukkerhuse, det samme gjaldt Tranbrænderierne, Farverierne og Kattunvæverierne. Hele samlede Fabrikksvarterer opstod, saaledes Gade op og

Gade ned med Mølleværker. Over hele Europa havde Hamborgs Bankierer Forbindelser, og fra Bankerne udgik der Speditions- og Commissionsforretninger jævnsides med de store Handelsforetagender. Under disse Forhold maatte Hamborg stadig vokse i Indbyggerantal, og det Aar, Frederik Ahlefeldt døde, havde Byen omtrent lige saa mange Indvaanere som Paris, der næst London var Verdens folkerigeste Stad. Velstanden bredte sig ud i alle Lag af Befolkningen, ogsaa blandt Arbejderne, og i de højere Kredse herskede der en Luksus, som kappedes med den i Paris; Hamborg stod saaledes ikke tilbage for Paris i Henseende til Élegancen i Klædedragt, baade for Herrerne og Damernes Vedkommende. De rige Folks Privatlejligheder var lige saa flot indrettede som hos det Hoffet omgivende Selskab i Frankrigs Hovedstad; Selskabeligheden florerede, men stod noget tilbage for Parises, hvad det kulinariske angaar; de franske Kokke var og blev uovertrufne, sande Videnskabsmænd, der udgav tykke Bøger om Kunsten at lave Mad. Forlystelseslivet rivaliserede ogsaa med Parises, selv om de franske Selskaber havde et finere Præg.

Paa det aandelige Omraade var Hamborg paa Frederik Ahlefeldts Tid længst begyndt at gaa i Spidsen og var blevet et Mønster til Efterfølgelse, baade inden for det romerske Rige og Skandinavien. Man satte i Hamborg indenfor de Dannedes Kreds en Ære i at tale et rent tysk Sprog, saa vidt muligt uden Indblanding af Fremmedord, noget Tyskerne i Almindelighed var meget tilbøjelige til den Gang; inden for de Lærdes Kredse farvedes Sproget af latinske Ord og Vendinger, den mondæne Conversation pyntede sig med gallske Ord. For at støtte den Bestræbelse, dannedes der i Hamborg en Forening, som efterhaanden strakte sine Fangarme ud til det romerske Riges fjerneste Grænser, ja helt ned til Schweiz og Østersøstaterne og Holland, i hvilket sidste Land der den Gang blev talt meget tysk. Hamborg har siden da helt ned til vore Dage haft Fortjenesten af at være Arnestedet for korrekt og smuk tysk Tale og Udtale. Dette anerkendtes af Frederik Ahlefeldt, der ansatte en hamborgsk »Informator« til at undervise sine Sønner; en »Mammeselle« fra Hamborg opdrog Storkanslerens Døtre i den samme Aand som den, hvori Søn-

nerne blev opdragne. Den her i Bogen ofte omtalte Johan Rist, der hørte til Omgangen paa Graasten, indlagde sig megen Fortjeneste som tysk Sprogrenser, han udgav paa et hamborgsk Forlag et Tidsskrift, der blandt sine forskellige Emner ogsaa gav en Slags Undervisning i det tyske Sprogs rette Brug; blandt de dertil anvendte Metoder var ogsaa en Parodiering af det Sprog, der, selv i dannede Kredse, taltes rundt om i Tyskland. I Henhold til Tidsskriftet har Schwaben været den Landsdel, hvor det germanske mishandlede mest. Datidens Schwabere svarede til vore Molboere, og en »Schwabenstreich« var ensbetydende med en »Molbohistorie«, Rist skrev saaledes i sin Journal en Fortælling, betitlet: »Naar bliver Schwaberne voksne?«, og Svaret lød: »naar de bliver 70 Aar«.

Det rige Aandsliv i Hamborg drog talrige Lærde og Skønaander til Elbbyen, hvor de blev modtaget med aabne Arme af de ledende, der gerne vilde optræde som Mæcener og gøre Hamborg til et Musernes Sæde. Ogsaa fra Prækestolene blev der drevet Propaganda for ren tysk Tale og for hamborgsk Aandsliv, og medens mange Præster i Tyskland talte Bondedialekt, lød der kun rent Højtysk i de hamborgske Kirker; en Præst, der ikke talte Sproget smukt, blev ikke taalt. Tidsskriftet »Den nordiske Merkur«, der var udbredt over hele Danmark, og hvis enkelte Numre altid ventedes med Spænding paa Graasten, udkom i Hamborg, redigeret af Georg Grefflinger, en meget alsidig Mand, hvis Navn var bekendt over det meste af Tyskland. Grefflingers Berømmelse skyldtes de af ham udgivne, meget dristige Kærlighedsdigte; desuden oversatte og »bearbejdede« han Samtidens franske og spanske klassiske Dramaer til det hamborgske Theater, der hurtig skulde blive det førende indenfor det romerske Rige. Grefflinger havde søgt Tilflugt i Hamborg, hvor der var Fred og gode økonomiske Kaar under og efter Trediveaarskrigen, til hvis Pris, han, den ivrige Lutheraner, skrev et Kvad i Alexandrinere; han havde nemlig den samme Opfattelse som adskillige andre, at Trediveaarskrigen repræsenterede en Sejr for Reformationen. Netop de gode materielle Kaar lokkede mange ansete Folk til Hamborg, hvor der trods Trediveaarskrigen her-

skede Velstand, medens det meste af det øvrige Tyskland var nedsunket i Fattigdom. Navnlig oversvømmedes Hamborg af Litteraturens Mænd, og fra dem udgik en Strøm af de den Gang saa yndede historiske Romaner, Rejsebeskrivelser fra fjerne Lande, »kuriøse« Historier, desuden en Masse Oversættelser fra den samtidige franske førende Litteratur, af hvilken den mere letfærdige Del var meget yndet af de tyske Læsere. Ikke alene fra Frankrigs, men ogsaa fra mange andre Landes Litteratur, leverede de hamborgske Litterater Oversættelser. Hamborgs Førsteborgmester paa Frederik Ahlefeldts Tid, Lucas von Bortel, besørgede Operalibrettoer med Teksterne hentede fra Verdenshistorien, Bibelen og ældgamle allegoriske Fortællinger. Endog en af Hamborgs Præster besteg Pegasus og skrev Operatexter for det nyoprettede Hamborger Theater. Hamborgeren Christian Postel var den første, der oversatte græske og romerske Klassikere til Tysk, nemlig Euripidesses Tragedier og Iliaden, ligesom han før nogen anden skrev et nationalt tysk Heltedigt; Digtet hed »Wittekind«.

Hamborgs Theater blev snart kendt over hele det romerske Rige; ogsaa fra Nord valfartede man til Hansestaden for at nyde godt af Thalia, og Familierne paa Graasten og Breitenburg var ikke de mindst interesserede. »De hamborgske Komedianter« foretog Rundrejser og gav Forestillinger trindt om, under Ledelse af Carl Paulsen, der gjorde sig fortjent ved at opføre nogle af Shakespeares Værker. I Hamborg, hvor der herskede Aandsfrihed, kunde man tillade sig adskilligt, som vilde være Tabu paa andre europæiske Theatre, man spillede saaledes Lystspil, der indeholdt international politisk Satire. Enkelte Lystspil vakte sædelig Forargelse, ikke saa meget blandt selve Hamborgerne, som mellem de talrige Fremmede, der kom til Hansestaden for at more sig, ikke mindst nordfra, fra Holsten. Disse Lystspil betegnedes efter Tidens Skik med det franske Udtryk »galant«. Ganske særligt yndede man de saakaldte »Haupt- und Staatsaktionen«, en Slags Rabalderstykker, hvor det væsentlige var Handling og Spænding og taarepersende Sentimentalitet. Da disse Stykker var saa lidt franske som muligt, vakte de Mishag i Smagens Centrum, Paris, blandt andet ogsaa fordi man saa

bort fra det af Molière stillede Krav om, »at alt skal gaa efter Reglerne«, der toges saaledes intet Hensyn til »Tidens og Stedets Enhed«, noget man blindt rettede sig efter, ikke alene i Paris, men ogsaa i København, hvor Holberg lystrede Parolen om, at et Stykke ikke maa springe i Tiden, men kun række over det samme Tidsrum, som Fremførelsen af Stykket varer. Det er Brudet paa disse forskellige Krav, saavel som Svulsten, den højtravende Deklamation og Sødladenhed, Holberg drager til Felts imod i sin »Ulysses von Ithacia«. Genren blev taalt længe i Theaterbyen par excellence og overlevede Holbergs Spot i mange Aar. Paa Graasten og Breitenburg i den rantzauahlefeldtske Kreds, gjorde man sig, paa Trods af den herskende Smag, lystig over die Haupt- og Staatsaktion, og den her i Værket ofte omtalte Christian Wernicke, der var Husven begge Steder, gjorde sig lystig over Genren, parodierede den og skrev spottende Epigrammer om den. Ikke et eneste af disse Stykker overlevede sin Forfatter, men man kommer ikke uden om den Kendsgerning, at Traadene fører herfra til selveste Lessing og Klopstock.

Man var hypermusikalsk i Hamborg paa Frederik Ahlefeldts Tid, og Glæden ved Musik oversteg endog Theaterlidenskab; det var da ogsaa som Operahus, at det hamborgske Theater erhvervede sit Ry. Af stor Betydning for det hamborgske Theater- og Musikliv blev det, at Hertug Christian Albrecht efter sin Fordrivelse fra Gottorp fæstede Bo i Hamborg, og som den kunstbegeistrede Mand han var, tilbragte en stor Del af sin Tid under Landflygtigheden i Theatret og Koncertsalen. Det bidrog til at gøre det kunstneriske Liv »fint«, for naar Hertugen tilbragte de fleste af sine Aftner i Theatret, maatte det da endelig være fint at gaa der, saa førende Hamborgerfamilier maatte følge Eksemplet. Ogsaa det talrige Corps diplomatic bidrog til at bringe Theatret paa Mode. For Hertugdømmernes Vedkommende virkede Christian Albrechts Nærværelse i Hamborg modsat, idet den loyale Del af Befolkningen i den danske Del gik en lang Bue udenom Danmarks argeste Uven. Officielt afbrød ogsaa Frederik Ahlefeldt Forbindelsen med sin tidligere Omgangsven, selvom alle Broer dog ikke blev kastede af.

Hamborg var det første Sted inden for det romerske Rige og Norden, hvor det musikalske Drama, som man den Gang benævnedes det, vi nu kalder Opera, fik fast Fod; Richard Wagner bragte atter Betegnelsen frem, idet han vilde have sine Værker kaldt Musikdramaer. Udenfor Hamborg opførtes kun Operaer i Paris og ved de smaa italienske Hoffer, Datidens Kulturcentre; Arten var direkte importeret fra Italien. Foretagendet blev organiseret af en af Hamborgs kendteste Mænd, Gerhard Schott, der var Medlem af Senatet og en anset Jurist; hans Kompagnon var Organisten ved Sankt Katharina Kirke, Reinken. Hertugen af Gottorp viste sin Interesse for Operaen ved at stille sin Hofkapelmester, Johann Theile, til Disposition; under Theiles Taktstok præsenteredes den første Forestilling i Theatret paa Gänsemarkt, hvor Skuepladsen laa, indtil den anden Verdenskrig jævnedes den med Jorden.

Theatrets Indvielse blev en stor Begivenhed, der ogsaa vakte megen Opmærksomhed nord for Elben; den fandt Sted ved Nytaarstid 1678. Indholdet i den ved Indvielsen opførte Opera var hentet fra Bibelhistorien, hvilket faldt godt i Traad med Hamborgernes vaagne Sans for Kirkemusikken. Forestillingen blev modtaget med Begejstring og vakte Opsigt viden om, og fra nu af strømmede det ind med Komponister, Musikere og Operaangere, der haabede at finde et Levebrød i Hamborg; mellem disse var der Verdensberømtheder. Ogsaa Digtere valfartede til Hamborg og stillede sig til Raadighed som Tilskærere af Operatekster. Operaopførelserne i Hamborg udmærkede sig ved en hidtil ukendt Pragt i Dekorationer og Costumer, og Komponisterne og Tekstforfatterne viste en uhørt Produktivitet, to Aar før Frederik Ahlefeldts Død blev ikke mindre end 100 nye Operaer opførte i Løbet af en Saison; at Kvaliteten var af saare forskellig Art, siger sig selv. Opera, Koncert og Musik i det hele taget spillede en saa stor Rolle i Hamborg, at Operapremièrerne blev en stor offentlig Begivenhed; om Aftenen efter Afslutningen af de kommunale Valg blev der altid givet en »Eks-tra-Galla-Festforestilling« i Theatret; naar fine Folk havde Bryllup, var der gerne Koncert før eller efter Middagen, ja endog celebre Begravelser fejredes med Musik efter Jordpaakastelsen.

Drejede det sig om kirkelige Højtider, Paaske eller Pintse, lød »Klokkespillene« fra samtlige hamborgske Kirker det meste af Dagen. I Hjemmene blev der spillet paa Luth eller paa Streng. Om muligt endnu mere yndet end Operaen var Kirkemusikken. Man holdt sig ved de hyppige Kirkekoncerter ikke alene til Oratorier, Kantater og Koraler, nej, man diverterede ogsaa Tilhørerne med lettere Klange, ja, selv med Dansemusik, som dog var noget seriøsere end den, vi hører i vore Dage, idet den da brugelige Dans var Menuetten. Hamborgs Musikforeninger afholdt deres Prøver og Koncerter i Kirkerne, og ved disse spillede næsten udelukkende verdslig Musik; disse Koncerter var kendte over det meste af den dannede Verden uden for Hamborg, og selv berømte Sangere og Kapelmestre fra det fjerne Italien satte en Ære i at lade sig høre her, trods alle Rejsebesværlighederne. Senere skulde selveste Bach fortrylle det musikalske Hamborg med sine Toner.

Trediveaarskrigen gik i materiel Henseende temmelig spørløst hen over Hamborg; men som efter alle store omfattende Krige, saaledes ogsaa efter de to Verdenskrige i det tyvende Aarhundrede, indtraadte der en om sig gribende Demoralisation overalt, ogsaa i Hamborg, hvor Drik og Usædelighed bredte sig, og selv højt ansete Medlemmer af det hamborgske Raad gav sig af med Corruption; mest udbredt var Nepotisme, Bestikkelighed og ligefrem Salg af fede Embeder. Da Corruptionen i flere Henseender gik udover Menigmand, rejste der sig en Folkestemning her imod, og den gav sig Udslag ved Borgerrepræsentationens Møder, hvor man kritiserede det mægtige Raad og Senat og krævede Udrensning til Tops og til Bunds. Som et Middel mod Corruptionen stillede man fra Borgerrepræsentationens Side Krav om, at Juristerne skulde være talrigere repræsenterede foroven; man ansaa den Gang Juristerne for gennemgaaende hæderligere og dygtigere end andre Folk. Da Finanserne sorterede under Borgerrepræsentationen, erklærede man fra denne Side, at Honorarerne til Raadsherrerne og Senatorerne vilde blive inddragne der, hvor der forelaa bevisligt Tilfælde af Corruption. Dette hjalp noget; i Danmark herskede ogsaa Corruption, men her var ikke Antydning af offentlig Me-

ning, kun den enevældige Konge kunde gribe ind, saaledes som han gjorde, da Griffenfeld blev fældet, delvis paa Grund af Corruption. De menige Borgere i Hamborg fik paa den Maade noget mere Haand i Hanke med det højfornemme Raad og greb en enkelt Gang kraftigt ind, da der ved Valg til Raadet blev taget for meget Hensyn til, hvem der var Slægt og Venner af de siddende Raadherrer. Borgerrepræsentationen vægrede sig ved at anerkende de nyvalgte Raadherrer og nedsatte et Udvalg paa 50 Medlemmer, hvoraf de 48 var Jurister, der nærmere skulde undersøge Fremgangsmaaden ved Valget. Da det viste sig, at der havde fundet flere Misligheder Sted, benyttede Borgerrepræsentationen sig af Lejligheden til at etablere et Kup, og under Trusel af at ville fremkalde en væbnet Folkerejsning, tvang det Senat og Raad til at indskrænke Selvfornyelsesretten. Den hidtil af de valgte krævede Ed blev noget ændret, og der blev truffet Forholdsregler til at modarbejde Udnævnelser af Mænd, der kun blev valgt som Følge af Venskab eller Slægtskab med de Mægtige; det blev ogsaa bestemt, at en delvis Lodtrækning skulde finde Sted ved Valgene.

I Danmark blev Begivenhederne i Hamborg fulgt med Interesse, og Storkansleren, der ikke viste Forsigtighed, naar han skrev Privatbreve, udtrykte sin Sympati med den nye Valgmaade; nogle Bemærkninger om det gamle danske Rigsraad og Maaden, hvorpaa det plejede at virke, løb ogsaa Frederik Ahlefeldt i Pennen ved denne Lejlighed. Storkanslerens Uforsigtighed, naar han skrev Breve, skulde senere efter hans Død komme Svogerén Buchwald dyrt til at staa. Med megen Forargelse taler Storkansleren i et Brev, om det skændige i, at man tidligere ligefrem havde solgt høje Embeder i Hamborg; han fortier klogeligt, at nøjagtig det samme havde fundet Sted i Danmark og delvis endnu fandt Sted under hans eget Styre, men Frederik Ahlefeldt var af gode Grunde ganske ude af Stand til helt at afskaffe disse Misbrug, af hvilke han var en afgjort Modstander, medens hans Forgænger i Kanslerembedet ligefrem befordrede dem. Storkansleren kritiserede skarpt de ved Lodtrækning fremkaldte Valg og gjorde gældende, at Lodtrækningen ikke bød nogen Garanti for at faa bedre Mænd indvalgt i

Raad og Senat, men han mener dog, at det er bedre end hidtil, da Venskab og Slægtskab var det ene afgørende.

Det er interessant at se, med hvilken Interesse, for ikke at sige Spænding, ikke alene Storkansleren, men ogsaa alle de indflydelsesrige Mænd i Hertugdømmerne fulgte alt, hvad der foregik i Hamborg. Interessen var naturligvis størst i Holsten, hvor man i højere Grad betragtede Hamborg som sin Hovedstad end det fjernt liggende København, og med Forbløffelse noterede man Virkningerne af de nye Lovbestemmelser, da det Valg, som fandt Sted i 1685, gav som Resultat, at $\frac{2}{3}$ af de nye Senatorer og Raadsherrer hørte til Familier, der aldrig før havde haft Medlemmer i disse Stillinger; der var endelig gjort Kaal paa det saakaldte »Svoger-Raad«. Samtidig nedsatte Borgerrepræsentationen et staaende Udvalg paa 50 Medlemmer, der skulde vaage over, at alt gik til, som det skulde, inden for den øverste Styrelses Kreds. Udvalget greb straks ind og suspendede Førsteborgmesteren, den saakaldte regerende Borgmester, Lütkens, og Prætoeren Spreckelsen fra deres Embeder, som Følge af en mod dem rejst Anklage for Bestikkelighed. De to afsatte Embedsmænd indgav omgaaende Klage til Rigshofretten i Wien. Rigshofretten var kendt over det ganske Europa for sin Langsomhed, saa det blev en omstændelig Affære; først skulde der skikkes Bud den lange Vej til Rigets fjerne Hovedstad, hvor Sagen efter mange, efter vore Dages Begreber overflødige Ceremonier, blev forelagt Rigshofretten, der imidlertid ikke var samlet paa dette Tidspunkt; da Retten endelig efter lang Tids Forløb blev sat, skulde andre mere vigtige Sager drøftes. Da den hamburgske Klage langt om længe bragtes frem for det Forum, hvor under den hørte, kunde Rettens Mænd ikke blive enige, og Sagen blev forelagt den kejserlige Regering, der havde Ord for at være endnu langsommere end Rigshofretten. Endelig greb Kejseren ind og sendte en Kommissær til Hamborg, der paa selve Stedet nærmere skulde undersøge det berettigede i Klagen. Den kejserlige Kommissær gav sig god Tid, da han endelig bestemte sig til at bryde op fra Donaustaden og drage nordpaa; han dvælede længe undervejs, og da han endelig naaede Hamborg, maatte han hvile og se Tiden og Forholdene an. Hr. von Selb var ganske

blottet for Evnen til at klarlægge en Sag, saa den blev forstaaelig for andre end ham selv, og da han endelig kunde forelægge sit Memorandum for rette Vedkommende, var det saa uklart, at man opgav at trænge tilbunds i det, man gav den østrigske Udsending en Sludder for en Sladder og bad ham vende Næsen hjemad, hans Dokumenter blev lagt ad acta og aldrig genoptagne; i Wien blev Sagen, der ikke interesserede nogen levende Sjæl, hurtig glemt. Sagen stod paa i henved 2 Aar.

I det danske Monarki kendte man Rummelen, Holsten hørte til det tyske Rige og var undergivet dets Jurisdiktion; Tilfælde, som det her nævnte, var da heller ikke ukendt, og fra dansk-holstensk Side tog man lige saa lidt som i Hamborg den ringeste Notits af slige Kendelser fra Rigshofretten; til sin Omtale af denne Sag knytter Storkansleren da heller ingen Commentarer. Officielt holdt Hamborgs øverste Styrelse, lige som Frederik Ahlefeldt gjorde det i sin Egenskab af Statholder i Holsten, paa, »at Gud og Kejseren er Oprindelsen og Kilden til al herskende verdslig Ret i det romerske Rige, og denne Ret er ved Guds og Kejsereis Vilje tilkendt Stadens Borgmester og Raad.« Heroverfor fastholdt Borgerrepræsentationen, at »den hamborgske Stats Højhed, Herligheder og Ret beror hos de Borgere, der sidder paa deres egen Arv, og al den Stund, de ere forhaanden i saa stor Mængde, at de ikke kunne regere selv, have de overantvordet deres samlede Rettigheder til Stadens velvise Fædre, hvem en i Henhold til Loven begrænset Magt er anbetroet, dog saaledes at forstaa, at denne Magt kun opretholdes, saalænge Regeringen styrer paa en Maade, som det sig hør og bør.« Som man vil se, stod et oligarkisk præget Aristokrati skarpt over for et yderliggaaende Demokrati. Ogsaa Frederik Ahlefeldt var officielt ansat af Gud og Kejseren som Statholder i det tyske Holsten med den danske Konge som Mellemand, der var blot den Forskel fra Hamborg, at hverken Ahlefeldt eller nogen anden tog Spørgsmaalet alvorligt, man smilede ligesom det gamle Roms Augurer.

Allerede i Frederik Ahlefeldts Levetid tog Hamborgs Demokratisering til, den jævne Borger fik mere og mere Indflydelse, og Kredsen af Vælgere til Borgerrepræsentationen voksede, idet

tilflyttede Beboere, endog rejsende Haandværkssvende, der havde været et tilstrækkeligt Antal Aar i Hamborg, fik Valgret; tidligere kunde blot de Mænd, der hørte til en i Hamborg fast bosat Familie, deltage i Valget. De konservative Elementer søgte Støtte mod Demokratiseringen hos Kejseren, og det lykkedes virkelig i dette Tilfælde Regeringen i Wien at faa sin Vilje sat igennem. Man ønskede i det romerske Riges Hovedstad at stive det konservative Raad af, og Regeringen var saa heldig blandt sine mange dygtige Diplomater at finde en Mand, der var i Besiddelse af den nødvendige Bestemthed forenet med Smidighed; det var den regerende Greve af Windischgrätz, der, forsynet med kejserlig Fuldmagt, rejste til Hamborg for at bringe Orden i de urolige Forhold, som var lige ved at fremkalde en Revolution. Windischgrätz slog sig ned i Raadssalen, hvor han fra nu af førte det store Ord og udstedte Forordninger, uden at spørge hverken Senat, Raad eller Borgerrepræsentation om Forlov. Ved Hjælp af en kejserlig Forordning decreterede han, at ingen havde Stemmeret til Borgerrepræsentationen, med mindre han hørte til en gennem flere Generationer i Hamborg bosat Familie, og, hvad der slog Hovedet paa Sømmet, der blev bestemt en meget høj Census, idet kun Skatteborgere, der ejede en fast, uprioriteret Ejendom til mindst 500 Dalers Værdi, fik Stemmeret; den Del af vedkommende Ejendom, der var mere værd end de 500 Rigsdaler, maatte nok være behæftet med Prioriteter. Denne drakoniske Lov udelukkede faktisk alle Hamborgs Smaa-borgere og Haandværkere fra Deltagelse i det politiske Liv. Den egenraadige Greve fastsatte Fængselsstraf eller Bøde for hvem der dristede sig til at opponere mod de nye Bestemmelser.

At Nyordningen var den besiddende Del af Hamborgerne mere end velkommen, siger sig selv, navnlig var Raadsherrerne yderlig tilfredse, det samme gjaldt Senatorerne. En væsentlig Støtte fandt Grev Windischgrätz i den ledende Raadsherre, Garmers, som paa flere Steder i denne Bog er blevet omtalt som en nærtstaaende Bekendt af Frederik Ahlefeldt. Da der tilkendegaves nogen Misfornøjelse indenfor Borgerrepræsentationen, truede Windischgrätz i Forbindelse med den østrigske Gesandt, Grev

Rondeck, med »kejserslig Unaade«, hvorefter Lovene blev vedtagne i alle tre Corporationer.

Indenfor det danske Monarki, i Særdeleshed i Holsten, vakte Wienerregeringens Fremfærd en Del Misstemning, man tænkte, »i Dag Dig, i Morgen mig«; selv den ellers saa kejsertro Frederik Ahlefeldt nærede Betænkeligheder, hvad han aabent udtalte. Opfattelsen var den samme hos Svogeren paa Breitenburg; Graasten og Breitenburg var i Reglen en Sjæl og en Tanke. Men man havde andet at tænke paa i Danmark, hvor man befandt sig midt i den skaanske Krig. De danske Sympatier var nærmest med Demokratiet i Hamborg, da man ønskede en svag Styrelse og ikke en kraftig aristokratisk Regering i Nabostaten; det var lettere at dominere et Demokrati end et Oligarki. Den danske Regerings Holdning faldt godt i Traad med hvad der var Skik den Gang, ligesom nu efter den anden Verdenskrig: Regeringerne i de mægtige Stater holdt mest af, at der bibeholdtes et svagt Styre hos de smaa Nabostater, man fulgte den gamle Grundsætning, divide et impera; hos sig selv vilde man nok have Enevælde, medens den var mindre velset, naar den herskede i Nabolandene. Katrine 2., der ansaa Enevælden for nødvendig i Rusland, fandt det i sin Orden, naar Polen levede i Anarki med sit Valgkongedømme og sit »liberum veto«; naar Polakkerne søgte at skabe ordnede Tilstande hjemme, skældte hun dem ud for Jakobinere; den mægtige Kejsersinde tog det ogsaa meget unaadigt op, da Gustav 3. udvidede Kongemagten i Nabolandet Sverige. Hvad Danmark angaar, syntes man i de ledende Kredse lige saa lidt om en kraftig Regering i Sverige som i Hamborg.

Raadsherrerne, særlig den af den kejserslige Kommissær oprettede »de Ældres Forsamling«, der skulde føre Kontrol med Raadet, var særdeles tilfreds, og da der indenfor de brede Lag i Hamborg, efter Windischgrätzes Afrejse, kom Opposition til Orde, skyndte man sig at sende en Repræsentant til Wien for at opnaa kejserslig Bekræftelse af de vedtagne nye Love; desuden bad man, om der maatte blive fastsat en Bøde paa 100 Mark for dem, der kritiserede eller modarbejdede den under kejsersligt Tryk indførte Valglov. Denne Henvendelse til Wien satte meget ondt Blod i Hamborg, navnlig naturligvis indenfor de bre-

dere Lag; »de Gamles Raad« fandt det derfor betimeligt ikke at stille Sagen paa Spidsen, det holdt sig forsigtigt tilbage, ophørte med at supplere sig selv ved Afgang, og overlod til Senat og Borgerrepræsentation at vælge nye Medlemmer; derved mistede Institutionen sin Betydning, og alt gled lidt efter lidt tilbage i de gamle Folder. Wien laa for langt borte, til at man kunde holde vaagent Øje med, at »Recessen« virkelig blev overholdt, Regeringen lukkede klogeligt det ene Øje til, og den kejserlige Gesandt, Grev Rondecks, skriftlige Henvendelser forblev ubesvarede. Efter dette blev de politiske Modsætninger i Hamborg skærpede, det demokratiske Parti tog mere og mere Afstand fra Wien, hvorfra man frygtede yderligere Indblanding og Overgreb, og Blikket blev nu vendt mod den danske Regering, der støttede de liberale Rørelser i Hansestaden, medens man i Wien søgte at holde Haanden over de konservative Elementer. Frederik Ahlefeldt kom derved i en vanskelig Situation, hans Sympati var hos det romerske Riges Regering og hos dets Tilhængere, Raad og Senat i Hamborg, men af opportunistiske Hensyn støttede han Demokratiet. Det demokratiske Parti fandt Støtte fra adskillige unge hamburgske Rigmandssønner, i Spidsen for hvilke stod Jeronimus Snitquer, der paa forskellig Maade skaffede sig Tilhængere, blandt andet ved rige Gaver, ved udstrakt og flot Gæstfrihed og ved ophidsende Taler, i hvilke han smigrede for Hoben og paa det kraftigste angreb Regeringen i Wien; selv to af de fra Senatet og Hamborgs fornemste Familier udgaaede Borgmestre, Schlüter og Schulte, stod paa de Liberales Side. Frederik Ahlefeldt synes at have været betænkelig ved Bevægelsen, især da den støttedes af Herskerne i Brandenburg og Brunsvig-Celle, til hvilke han nærede en stadig Mistillid. Et indviklet Rænkespil florerede under disse Forhold i Hamborg, og Stridighederne blussede op paany. Fra Kurfyrsten af Brandenburgs Side blev der forsøgt en Mægling, i hvilke Forsøg Baron Grothe i Celle og Frøderik Ahlefeldt deltog. Saa skarpt stod Partierne over for hinanden, at der afgik to hamburgske Gesandter til Regeringen i Wien, repræsenterende hver sit Parti og stillende ganske modsatte Krav. Fra dansk Side bestemte man sig til officielt at holde med det romerske Rige i dets Mellemværende med

Hamborg, og Rondeck modtog flere Skrivelser fra Frederik Ahlefeldt, der lovede Gesandten moralsk Støtte, men der blev holdt en Bagdør aaben, ad hvilken man kunde slippe ud. Den ene af de to Afsendinge krævede, at Grev Rondeck skulde kaldes tilbage fra Hamborg, som Straf fordi han blandede sig i interne hamborgske Forhold, desuden havde Afsendingen Ordre til at rejse Beskyldninger mod Rigshofretten, der anklagedes for at spille under Dække med det hamborgske Raad og lade sig paavirke af samme, naar den fældede Domme, altsaa en meget haard Beskyldning for Corruption. Til at overbringe denne for Wienerregeringen meget ubehagelige Besked, var udset den højtansete hamborgske Advokat Johann Maurer. Wienerhoffet decreterede, at Gesandten skulde »ignoreres«, og man ignorerede saa eftertrykkeligt, at Stadsadvokaten fik Lov til at blive et helt Aar i Wien, uden at man stedede ham til Audiens. Maurer indsaa sluttelig det haabløse i sin Sendelse, rejste hjemad og døde undervejs. Frederik Ahlefeldt havde givet den danske Gesandt i Wien Ordre til at befordre Maurers Ærinde, da Storkansleren ønskede en Afslutning paa Sagen, men det var forgæves. Storkansleren drev et Dobbeltspil, idet man i den Afdødes Bagage fandt Breve fra Frederik Ahlefeldt. Storkansleren havde under sine seneste Forhandlinger i Celle faaet adskilligt at vide angaaende Diskussionerne mellem Hamborg og Wien, idet Baron Grothe var blevet udset til i Forening med Førsteborgmesteren i Bremen at søge fremskaffet Ro i Hamborg, noget Frederik Ahlefeldt i høj Grad¹ var interesseret i; Initiativet var udgaaet fra Regeringen i Wien, der udnævnte de to omtalte Mænd til midlertidige kejserlige Kommissærer.

Efter Anmodning af Baron Grothe begav Frederik Ahlefeldt sig til Hamborg paa Hjemvejen fra Celle, for der at paavirke de ledende Kredse i fredelig Retning. Dette var lettere sagt end gjort, idet Bølgerne gik højt i Hansestaden, og Partierne stod skarpt over for hinanden. Borgerskabet erklærede temmeligt enstemmigt, at man bestemt vilde afvise Wienerregeringens Indblandinger og erklære, at Hamborg ønskede at ordne sine Sager selv; en Deputation fra Borgerne begav sig til Raadet, af hvilket man fordrede, at de tvende Kommissærer skulde afvises. Fre-

derik Ahlefeldt raadede til Maadehold og Hensyntagen over for det romerske Riges øverste Myndighed, som Hamborg, naar alt kom til alt, sorterede under. Storkanslerens Hjerte var i denne Sag delt i to; som varm Tilhænger af det tyske Rige og som en Statsmand, der holdt paa Orden og Respekt, maatte han gaa mod den offentlige Mening i Hamborg; paa den anden Side var det et Led i hans Politik, at Danmark skulde støtte de liberale Elementer i Hansestaden. Det hele var iøvrigt blevet noget mere udviklet i Frederik Ahlefeldts sidste Leveaar, idet Borgerrepræsentationen og Raadet var kommet hinanden nærmere, og Borgmestre og Raad havde udviklet sig mere i demokratisk Retning. Raadet ønskede at følge Storkanslerens Tilskyndelse til Eftergivenhed, men her stod man over for en fælles Vilje i alle hamborgske Kredse, der vilde holde paa Statens Værdighed og en Gang for alle vise Wien Vintervejen. Kommissærerne, der godt vidste Besked med den mod dem ophidsede Stemning i Hamborg, brød over tvært og rejste trods alt til Hansestaden, hvor de blev venligt modtaget af Raadet, der høfligt og opmærksomt lyttede til de to Herrers Forslag, som de ønskede videreført til Borgerrepræsentationen; men her stod man overfor en Mur, Forsamlingen vilde ikke engang tillade de kejserlige Udsendinge at komme indenfor i Mødesalen end sige høre paa deres Forslag. Paa Vejen tilbage fra det mislykkede Besøg hos Borgerrepræsentationen blev Baron Grothe og Bremerborgmesteren endog forulempede af Pøbelen, der modtog dem med Hujen, Piben i Fingrene, Skældsord og Stenkast; Raadet stod magtesløst og maatte indskrænke sig til at gøre Kommissærerne en uforbeholden Undskyldning. Baade Grothe og Bremeren synes at være optraadt hensynsfuldt, men deres Opgave blev hæmmet af den østrigske Gesandt, der med megen Anmasselse baade her og der erklærede, at Kejseren nok skulde faa sin Vilje sat igennem; Fristadens Regeringsform skulde forandres, Raadet have sin gamle Magt tilbage, og Borgernes Rettigheder indskrænkes. Det gjorde kun ondt værre, at disse Udtalelser kom fra Baron Rondeck, som Hamborgerne ikke kunde lide, medens Lederen af Celles Politik var populær mellem Borgerne; Populariteten skulde dog senere gaa over, da man, vistnok med Urette, fik den Opfattelse,

at det var Grothe, der tilskyndede Regeringen i Wien til at gribe ind. Havde den østrigske Gesandt ikke blandet sig i Sagen, men ladet de mere hensynsfulde Kommissærer ene om det, havde Sagen maaske taget en hel anden Vending; det var i hvert Fald Frederik Ahlefeldts Mening, og saaledes fremstillede han Begivenhederne for Christian 5., der afgjort ikke syntes om Sagens Gang, den bidrog efter hans Mening til at gøre Forholdet mellem Danmark og Hamborg yderligere spændt. Storkansleren var klar over, at Slaget var tabt, og han forlod Hamborg samtidig med Baron Grothe, som han ledsagede tilbage til Celle, for med ham at drøfte Danmarks og Brunsvigs Stilling til Hamborg under de spændte Forhold. Baade Ahlefeldt og Grothe ønskede, at Danmark og Brunsvig skulde optræde i Fællesskab, men Forholdene udviklede sig anderledes, og Storkanslerens Mistillid til Grothes Paalidelighed bekræftedes.

Storkansleren modtog kort efter sin Hjemkomst til København Underretning om, at Regeringen i Wien vilde erklære Hamborg i Rigets Agt; som den erfarne Statsmand han var, tog Frederik Ahlefeldt ikke denne Beslutning synderlig højtideligt, han vidste, hvad de europæiske Magter, navnlig de mægtige, som Hamborg, regnede Rigets Agt for, nemlig som ringere end det Papir, hvorpaa Erklæringen var skrevet. De tyske Staters Mangel paa Mønt viste sig i fuldt Dagslys ved denne Lejlighed: Grothes etaarige Ophold i Hamborg blev dyrt, da Baronen efter Tidens Skik førte et stort Følge med sig og maatte bo paa en af Hamborgs Gæstgivergaarde, idet Raadets Medlemmer ikke havde tilbudt ham Logis. Hertugen af Brunsvig-Celle rynkede Panden, da han modtog sin Udsendings Faktura for Kost og Logis, Livet i den rige Hansestad var flot og dyrt; Sophie Amalies Broder henvendte sig derfor til Hamborgs Borgerrepræsentation med Krav om at faa Udgifterne refunderede. Borgerrepræsentationen lod Regningen gaa videre til Raadet, der ret cavalièrement svarede Hertugen, at det var ikke Hamborg, der havde foranlediget Kommissionens Rejse til Hansestaden, den var »uønsket«, Regningen burde derfor efter Raadherrernes Mening tilstilles den tyske Rigsregering, der var primus motor i denne Sag. Der udviklede

sig i den Anledning en omstændelig Correspondance mellem Regeringerne i Wien og Celle, af hvilken det synes at fremgaa, at enkelte af Hamborgs Raadsherrer og, hvad der var adskilligt mere graverende, selveste Førsteborgmesteren, havde spillet under Dække med Kejserens Gesandt i Hamborg for ved det romerske Riges Hjælp at faa Regeringen i Hamborg ændret i konservativ Retning. Noget maa der have været om det, for kort efter Baron Grothes Afrejse maatte Førsteborgmesteren og flere af Raadsherrerne trække sig tilbage fra deres høje Embeder; i Henhold til Frederik Ahlefeldts Optegnelser var der gaaet alvorlige Uroligheder for sig i Hamborg, inden disse Afskedigelser blev foretagne.

Den nyudnævnte Borgmester hørte til det liberale Parti, det samme gjorde de nye Raadsherrer, der udgik fra Borgerrepræsentationen. Fra nu af voksede Borgerskabets Magt og Indflydelse, medens Raadsherrerne holdt sig beskedent tilbage og afgav flere af deres hidtidige Prærogativer, saaledes blev det Skik, at de forelagde Borgerrepræsentationen Udnævnelsen af nye Mænd til Stadens højere Embeder, medens Raadsherrerne tidligere havde forbeholdt sig Eneretten til Embedsbesættelserne. Samtidig udvidede Hamborg sig ved Inddragelsen af flere store Nabokommuner, hvorved Folketallet steg betydeligt; der blev genindført et »De Ældres Raad«, som udgik fra Borgerrepræsentationen, der ogsaa jævnsides med Stadens Vækst voksede i Medlemstal. Men det gik her, som det altid gaar under en hvilken som helst Forfatning, det være sig Diktatur eller Demokrati, der dannede sig et Oligarki, og det havde Magten i det Aar, da Krigen med Danmark brød ud. Den ene af Oligarkerne var den ovenomtalte Jastram, der øvede et haardt Valgtryk under Valgene, og da det var lykkedes ham at faa Senatet, der hidtil havde været Raadet hørig, over paa sin Side, kom han til at sidde inde med en betydelig Magt. Jastram fik Senat og Borgerrepræsentation til at vedtage en ny Lov, ved hvilken der oprettedes en ny Institution, »De Tredives Forsamling«, der udelukkende kom til at bestaa af Jastrams Tilhængere. Raadet maatte igen give efter, og for Fremtiden holdt det sig tilbage fra det politiske Liv i Hamborg og nøjedes med at administrere,

hvilket iøvrigt gav det Arbejde nok. Det blev overdraget »De Tredives Forsamling« at varetage det udenrigspolitiske gennem en af dens Midte udgaaet Mand, med hvem Frederik Ahlefeldt naaede at forhandle inden sin Død, men da var Storkansleren saa svag, at bemeldte Udenrigsminister, som han almindeligt kaldtes, maatte tage til Graasten, medens Jastram selv tog til Celle for at tale med Grothe. Disse Forhandlinger tog svært paa Storkanslerens sidste Kræfter, og det pinte ham, at han ikke selv kunde tage til Celle for at bringe Regeringen fra at komme Hamborg til Hjælp mod Danmark. Det var en tvivlsom Tilfredsstillelse for Frederik Ahlefeldt atter ved denne Lejlighed at kunne constatere, at han havde haft Ret, naar han nærede Tvivl om de brunsvigske Fyrstendømmers Loyalitet over for det danske Monarki, men han naaede dog at advare Christian 5., der var mere godtroende end hans Kansler.

»De Tredives Forsamling« skrabede allehaande andre Hverv til sig, saaledes blev Institutionen en Slags Handelsministerium, som de hamburgske Købmænd blev ret afhængige af. Ogsaa i Justitsvæsenet greb De Trediver ind, og dette var saa almindeligt kendt, ogsaa uden for Hamborg, at Hertugen af Brunsvig-Celle henvendte sig direkte til dem, da han havde faaet et juridisk Mellemværende med den hamburgske Stat, idet Hertugen klagede over, at man i Hamborg havde forgrebet sig paa nogle af hans der bosatte Undersaatter, som han forlangte frigivet, og Ophavsmændene straffede. Da De Trediver ikke straks gav Domstolene Tilhold om at fælde Dom i Sagen, øvede Hertugen Retorsion og lod nogle hamburgske Undersaatter i Harburg, Hamburgs Naboby paa den anden Bred af Elben, arrestere, og hamburgske Varer beslaglægge. De Trediver svarede igen med samme Mønt ved at afspærre Grænserne mellem Hamborg og de brunsvigske Hertugdømmer, en Fremgangsmaade, der var meget følelig for de sidstnævnte. Der blev fra Celle rettet Anmodning til Frederik Ahlefeldt om at være Forligsmand, men da samtidig Kurfyrsten af Brandenburg tilbød sin Mægling, slap Storkansleren for et ubehageligt Hverv, der næppe vilde have ført til noget, thi Frederik Vilhelm klarede ikke de Ærter, og det havde Storkansleren heller næppe kunnet. Bag den hele Sag laa der noget,

som man undgik at bringe offentlig frem, nemlig Hertugen af Brunsvigs Vrede over, at hans gode Ven og Hjælper, den hamburgske Borgmester, Meurer, som Hertugen havde givet en meget høj Rang ved at udnævne ham til Hofraad, paa De Tredives Foranstaltning var blevet fængslet, beskyldt for forræderisk Forbindelse med »Udlandet«, in casu Brunsvig-Celle. Pludselig traadte Østrig ind paa Arenaen i den kejserlige Gesandts, Grev Rondecks Person. Det romerske Rige stillede sig ved Siden af Brunsvig og forlangte Meurer genindsat, idet Gesandten udtalte, at man i Wien hellere saa en enevældig Borgmester som Hersker i Hamborg end tredive Tyranner (De Tredives Forsamling). Det lykkedes den østrigske Greve at faa en Del af Hamburgs Garnison over paa sin Side ved at forklare Officerskorpset, at De Tredives dannede en Oprørsregering, der havde sat sig op mod Kejseren. Det hele skulde afgøres ved et rask Kup, et Par af Garnisonens Officerer trængte ind i Fængselsbygningen og befriede Borgmesteren, som man vilde føre hen paa Raadhuset; men Rytteriet, der var forblevet den hamburgske Regering tro, satte efter Befrierne, og Borgmesteren maatte flygte til Lauenborg, da han var bange for at blive lynchet af den ophidsede hamburgske Befolkning. Det kom i høj Grad til at gaa ud over dem, der havde staaet Gesandten bi i denne besynderlige Affære; de Officerer, der havde søgt at befri Borgmesteren, blev dømt til Døden og offentlig halshuggede paa »Gänsemarkt«, nogle civile Embedsmænd ramte den samme Skæbne. Men dermed var det hele ikke ude af Verden, Danmark blandede sig i Sagen, skønt det drejede sig om Hamburgs indre Forhold. Som sædvanlig støttede den danske Regering Demokraterne, eller »De Populære«, som man nu ogsaa kaldte dem, og der blev givet en Deputation, som disse sendte til Rendsborg, hvor Christian 5. opholdt sig, en venlig Modtagelse med Løfte om Støtte mod Celle. Deputationen havde en varm Fortaler hos Kongen i Kancelliraad Jacob Rosenschild, der var ansat i Hamborg af den danske Regering. Rosenschild skulde støtte Demokraterne og modarbejde Aristokraterne, alias Raadsherrerne og delvis Senatet, hvad Kancelliraaden hjertensgerne gjorde, da det i høj Grad stemmede med hans Overbevisning; samtidig skulde han natur-

ligvis støtte de danske Interesser i Hamborg. Hele Rosenschields Virksomhed skulde foregaa i Hemmelighed, og han optraadte som Privatmand uden nogen som helst officiel Beføjelse. Hemmeligheden kunde selvsagt ikke bevares, og man vidste i alle Kredse af Hamborg Besked med alt, hvad Rosenschild foretog sig. Diplomaten var allerede en kendt Størrelse i Hamborg, inden han blev sendt dertil, han havde været ansat som Assessor ved Domstolen i Pinneberg, hvorhen han var kommet fra Glückstadt; her arbejdede han i det danske Regeringskancelli. I Hamborg var den diplomatiske Agent meget populær indenfor de folkelige Kredse, medens man nærede Mistillid til ham i Raads-herrernes Kreds. Rosenschild stod paa en daarlig Fod med Frederik Ahlefeldt, der havde modvirket hans Ansættelse i Hamborg, idet han troede, at Kancelliraaden tilskyndede Christian 5. til at erklære Hamborg Krig, hvilket han ogsaa havde gjort, og det vidste man i Hamborg. Forudseende Uroligheder i Hamborg frygtede den »hemmelige Agent« for sit Liv og vendte skyndsomst Hamborg Ryggen, og deri handlede han klogt, thi næppe var den kortvarige Krig forbi, før der blev foretaget en Razzia for at fange Agenten, som man troede holdt sig skjult i Hamborg. Men Fuglen var fløjet, og i Stedet for satte man sig i Besiddelse af hans Haandlangere, der blev underkastede en frygtelig Tortur, for at man kunde faa ud af dem, om de havde været i Forbindelse med den danske Agent. Mellem de Ulykkelige var en af Byens Borgmestre samt Jastram, der begge holdt Stand under Pinslerne. Da det ikke lykkedes at fremskaffe Tilstaaelser, blev de Anklagede halshuggede som Straf for »for-ræderisk Forbindelse med Fjenden«. Andre, som var beskyldt for ogsaa at have været i Forbindelse med Danmark, slap med at blive idømt store Pengebøder eller Landsforvisning. Med denne Rettergang var Demokraternes Saga ude, og Hamborg kom efter den Tid atter i Hænderne paa Raadet og Borgmestrene. Meurer blev kaldt tilbage, fuldt ud rehabiliteret, og der gaves ham indtil videre diktatorisk Myndighed. Meurer tog straks fat med den yderste Strenghed, fældede arbitrære Dødsdomme over »Landsforræderne«, hvorved han skaffede sig adskillige politiske og personlige Uvenner fra Halsen; den danske hemme-

lige Agent lod han dømme til Døden, hvorefter Delinkventen blev henrettet »in effigie«.

Den danske Regering traf den fornuftige Beslutning ikke at røre ved denne Sag; det har sikkert været vanskeligt for den at nedsvælge denne Pille, for der var blevet vist Danmark en udsøgt Haan. Rosenschild var kommet ret uheldig fra sin Mission til Hamborg, men det kom ikke til at gaa ud over hans Carrière, der fortsattes glansfuldt, han vendte tilbage til Diplomati og blev Ministerresident i London, efter først i et Par Aar at have fungeret som chargé d'affaires. Det lykkedes ikke den danske Diplomat at gøre sig yndet i London, idet han flere Gange stødte den engelske Regering ved Mangel paa Takt. Fra London indledede Rosenschild en Polemik med det hamburgske Raad, der gav ham raat for usødet.

Rosenschild var født Paulli, men samtidig med at han udnævntes til Justitsraad, blev han adlet og fik nyt Navn. Han var oprindelig Videnskabsmand og dyrkede som saadan adskillige Discipliner, først og fremmest Medicinen, og blev i denne Egenskab Professor i Anatomi ved Københavns Universitet; senere slog han sig ogsaa paa den historiske Videnskab og drev det til at blive kongelig Ordenshistoriograf. Som ivrig Tilhænger af Enevælden udgav han umiddelbart efter Statskuppet 1660 et latinsk Digt, hvori han hyldede den nye Tingenes Orden, hvilket ikke blev glemt paa højere Steder, saa lidt som det senere skrevne danske Smædedigt mod Ulfeld »Corfidtz Wlfelds listige Prack-ticker«. Anlægene for Medicin havde Rosenschild ikke arvet fra Fremmede, idet hans Fader var den højt ansete Læge og Botaniker, Simon Paulli, og Farfaderen blev fra Mecklenborg indkaldt som Livlæge for Christian 4.s Moder, og senere var han i samme Egenskab ansat hos de tre følgende Konger, af hvilke Christian 5. satte særlig Pris paa ham. Intet Under, at Familien var »bien en cour«.

Kongen havde, kort inden Krigen med Hamborg udbrød, talt med den syge Storkansler, der indtrængende fraraadede Christian 5. at indlade sig med den hamburgske Deputation. Ogsaa indenfor de hamburgske Regeringskredse var der Mænd, som delte Frederik Ahlefeldts Anskuelse, at man skulde lade hele

Sagen falde, i rigtig Erkendelse af, at denne Aktion kunde føre til Krig mellem Hamborg og Danmark; men de besindige i Hamborg blev overhørte, lige som den besindige indenfor den danske Regering, Frederik Ahlefeldt, blev overhørt. Forholdet var det, at Storkansleren og den fornuftigste Del af de hamborgske Raadherrer og Senatorer saa dybere gennem Tingene end Christian 5. Det afgørende Skridt blev imidlertid gjort af Regeringen i Celle, som pludselig og uden Krigserklæring sendte en Hær mod Hamborg og besatte Vierlandene, Hamborgs Amager, der forsynede Byen med Havesager, og den store By Bergedorf. Der blev gjort væbnet Modstand fra hamborgsk Side, men Tropperne, der var den brunsvigske Hær langt underlegne, led et Nederlag, for hvilket Anføreren for den hamborgske Hær, Oberst Manecke, maatte bøde, idet han blev dømt fra Livet og hængt i Hamborgs Galge; denne Henrettelse blev gennemtvunget af den hamborgske Pøbel, som de dømmende Myndigheder ikke vovede at modsætte sig. Vi har ovenfor omtalt, at det romerske Rige blandede sig i det dansk-hamborgske Forhold jævnsides med de brunsvigske Stater. Den danske Gesandt i Wien, Liliencron, der var meget velset, ikke alene af Wienerhoffet, men ogsaa paa Rigsdagen i Regensburg, ved hvilken han ogsaa var ansat, søgte begge Steder at intervenere til Fordel for Danmark, stærkt holdt til Ilden af Frederik Ahlefeldt. Men det lykkedes ikke Gesandten at skabe en Alliance mellem Danmark og Regeringen i Wien, som med mindre venlige Øjne saa paa Danmarks Bestræbelser efter at slutte Forbund med Frankrig. Da det trak op til Krigen med Hamborg, blev Liliencron sendt ned til Hansestaden for at mægle; han havde i flere Aar kunnet følge Begivenhederne der, idet han tidligere var Amtmand i Segeberg. Liliencrons Sendelse til Hamborg bragte lige saa lidt noget Resultat som Rosenschilds.

Liliencron fik under sit Ophold i Hamborg ikke noget godt Indtryk af Forholdene i Staden, han blev Vidne til den uhyggelige Corruption indenfor Embedsstanden, til Utilfredsheden hos Borgerrepræsentationen, der vilde have sin gamle Magt og Indflydelse igen, til Striden indenfor Haandværkernes Kreds, til Borgmestrenes og Raadherrernes Mangel paa Evne til at skaffe Ro og Orden; Strid og Uro var der over hele Linjen, selv Præ-

sterne skændtes, endog fra Prækestolene, til Forargelse for Menighederne. Præsterne angreb hinanden i Flyveskrifter, kirkeligt sindede Hamborgere blandede sig i Skænderiet, hvilket gjorde ondt værre; til sidst antog Striden saa grov en Karakter, at Kirkeministeren maatte gribe ind og afskedige et Par Præster, hvoraf en enkelt blev forvist fra Hamborg. Byens Præster og Medlemmerne af deres respektive Menigheder laa ogsaa i Haarene paa hinanden, Præsten ved Katarina Kirke procederede saaledes med en kendt Skibsbygger i Anledning af Opførelsen af et Hus, som Præsten var økonomisk interesseret i. Præsten erklærede, at han ikke vilde tage Synderen til Alters, før han havde givet efter for sin Sjælesørgers Krav og gjort ham en Undskyldning, men det vilde Contraparten ikke, og det gav Anledning til et heftigt Skænderi i selve Sakristiet, hvor Præsten over for Altergæsten i en hidsig Tone erklærede, at han var hjemfaldet til Helvedes evige Pinsler. Den saaledes tiltalte ytrede senere, at han havde haft den største Lyst at give Sjælesørgeren en paa Øret, men han nøjedes dog med at sige til Præsten, at han selv kunde gaa ad Helvede til, »men jeg vil til Alters i alle Tilfælde,« føjede han til. Hamborgs andre Præster etablerede Sympati-strejke og nægtede alle som en at meddele Hr. Stoeff det hellige Sakrament. Da der næste Gang var Altergang i Katarina Kirke, lagde Stoeff sig paa Knæ ved Altret og ventede taalmodigt, til Turen kom til ham, men da Præsten opdagede, hvem han havde for sig, sagde han, at hvo som drikker uværdelig af Kalken, drikker sig selv til Doms, hvorpaa han gik videre. Stoeff klagede til Raadet, som undersøgte Sagen og kom til det Resultat, at Præsten skulde meddele Altergæsten Nadveren, og at Præsten grovelig havde forsyndet sig ved at sammenblende den hellige Handling med privat Hævntørst; Pastor Wieser blev suspenderet fra sit Embede og fik Husarrest. Sagen blev derefter overgivet til det theologiske Fakultet i Rostock, der erklærede sig for at være af samme Mening som Raadsherrerne i Hamborg og bestemte, at Præsten skulde gøre Afbigt over for sin højlig forargede Menighed; gjorde han det, skulde han af særdeles Naade blive genindsat i sit Embede, men først maatte han offentligt love Bod og Bedring. Skønt Præsten var blevet alvorlig syg

af Ærgrelse, vilde han dog ikke give efter. Raadet gav ham et Aars Betænkningstid, og da Aar og Dag var gaaet, krøb Synderen til Korset og bad fra Prækestolen sine Sognebørn om Tilgivelse for den Forargelse, han havde givet Anledning til, og opfordrede dem til at bede Gud give deres Sognepræst et fredeligt Sind. Vi har paa et andet Sted i Bogen talt om de holstenske Præsters mindre anbefalingsværdige Liv; den hamburgske Gejstlighed synes ikke at have givet dem noget efter. I denne Forbindelse kan peges paa, at de hamburgske Præster endnu paa Storkanslerens Tid holdt paa, at Heksene skulde dræbes, hvad man i Danmark var kommet bort fra allerede i Christian 4.s Tid. Hekseforfølgelserne havde taget Overhaand efter Reformationens Indførelse, medens den katholske Kirke var en Modstander af dem. Til at begynde med, blev Heksene brændt levende, efter at have ligget paa Pinebænken og der som Regel afgivet Tilstaaelse om, at de virkelig var Hekse. Paa Frederik Ahlefeldts Tid var man kommet saa vidt i Hamborg, at man i Stedet for at brænde Heksene, idømte dem en forholdsvis mildere Straf og lod Hovedet hugge af dem. Udenfor Hamborg herskede den Opfattelse, at det mest var gamle Kvinder, der gav sig af med Hekseri, medens Hamborgerne havde sat sig i Hovedet, at man i særlig Grad maatte have Øje med de unge, da det maatte anses for sandsynligt, at Fanden foretrak Omgængelse med unge Piger. Ogsaa de unge Hekses Forældre kunde risikere Straf, idet det maatte bebrejdes dem, at de ikke i Tide havde garvet deres Døtres Rygstykker. De for Hekseri anklagede havde som Regel forset sig paa et eller andet Punkt, den sidste hamburgske Heks blev saaledes ved egen Tilstaaelse under Tortur overbevist om, at hun havde fremkaldt farlige Epidemier baade blandt Mennesker og Husdyr.

Det blev den sidste Krig mellem Danmark og Hamborg, og et bedre Forhold indlededes, navnlig takket være det fælles Aandsliv. Hamborgeren Klopstock blev Københavner; den førende hamburgske Theaterdirektør, Schroeder, kom til at betyde meget for Danmark, ikke mindst for Storkanslerens Descendent, den for Theater passionerede General Frederik Ahlefeldt. Men da

Slesvigholstenismen rejste Hovedet, var ingen By mere slesvigholstensk end Hamborg. En Masse unge Hamborgere meldte sig som Frivillige til Oprørshæren, og ved Bov deltog to senere hamborgske Borgmestre i Kampen, den ene af dem var Fører for en Deling Skarpskytter. Ligesom under den dansk-hamborgske Krig holdt Raad og Senat sig til at begynde med forsigtig tilbage. For at imødekomme den offentlige Mening, gav Raad og Senat dog Tilladelse til, at de hamborgske Frivillige, der kæmpede mod Danmark, bær den slesvigholstenske »Schwarz-roth-goldene« Kokarde, hvorved de fik en Slags officielt Præg. Tilbageholdenheden skyldtes rent handelsmæssige Grunde; ved ikke at fremkalde et aabent Brud med Danmark, haabede man at kunne undgaa en dansk Blokade af Elben. Denne Holdning gjorde Hamborg meget upopulær inden for det tyske Rige, og bedre blev det ikke, da de Styrende i Hamborg nægtede at støtte Oprettelsen af en tysk Flaade. Den beskedne tyske Rigsflaade, der blev dannet under den anden slesvigiske Krig, kom ved en Skæbnens Ironi til at bestaa af tidligere hamborgske Handelskibe.

Den dansk-hamborgske Krig skadede Danmarks Renommée trindt om i Europa, hvor man overalt holdt med Hamborg. De fremmede Diplomater i København rettede en skarp Kritik mod den danske Regering, en Kritik, der imidlertid ikke kunde ramme Frederik Ahlefeldt, der døde kort Tid efter Begyndelsen af Krigen, hvis Udbrud han af al sin Evne havde modarbejdet. Diplomaterne i København, fremfor alle den svenske og den engelske, udtalte i Ord, som ikke var til at misforstaa, at havde Storkansleren været ved Magten, vilde denne Side i Danmarks Historie have været uskrevet. Vi har alt omtalt Leioncloos og Molesworths Udtalelser i saa Henseende; sidstnævnte giver i denne Forbindelse en Karakteristik af de Mænd, som ledede Danmarks Skæbne før og under den dansk-hamborgske Krig, og han begynder med Kongen. Den engelske Gesandt saa ikke med absolut Sympati paa de Styrende i Danmark, bortset fra Frederik Ahlefeldt; det ligger for en meget væsentlig Del i den Omstændighed, at Vicecount Molesworth som fuldblods Englænder og som Aristokrat var en erklæret Modstander af den Enevælde, der

blev indført i 1660, medens han med Velvilje og Forstaaelse saa paa det aristokratiske Regimente, der herskede før den Tid. Kongefamilien er ham langt fra tiltalende, medens han sympatiserer med de Mænd, der havde Ledelsen af det danske Skibs Ror inden 1660. Gesandts mindre venlige Syn paa den oldenborgske Hovedlinje stod ogsaa noget i Forbindelse med, at han i langt højere Grad samstemmede med Huset Holsten-Gottorp. Der er her en vis Overensstemmelse mellem Englands Gesandt i København og Frederik Ahlefeldt, som personligt følte sig mere draget mod Gottorperne end mod det danske Kongehus, med hvilket han havde færre Berøringspunkter end med Gottorperne, hvis intellektuelle Retning var beslægtet med hans, og rent personligt følte han sig mere hjemme paa Gottorp end paa Københavns Slot. Men den politiske Udvikling medførte et bestemt Tagen Parti, og Gottorpernes hele Holdning over for Danmark gjorde en fortsat venskabelig Forbindelse umulig. Som det saa ofte gaar i Livet, fremkaldte Omslaget en stærkere Modvilje hos Frederik Ahlefeldt, end han vilde have følt, om der ikke tidligere havde været venskabelige Baand mellem ham og Slottet paa Grænseskillet mellem Dansk og Tysk ved Sliens grønne Bredder. Man kan, mutatis mutandis, sammenligne dette Forhold med Renegattens.

Molesworth stod langt fra ene i sit Syn paa de dansk-gottorpske Stridigheder, det deltes saa temmelig af det samlede europæiske Diplomati og af Fyrsterne og Kabinetterne; det var den almindelige Uvilje mod Danmarks Holdning over for Gottorp, eller »Holsten«, som det lille Hertugdømme almindeligt kaldtes uden for Danmark, der bevirkede, at Storkansleren ikke kunde blive træt af at mane Christian 5. til Forsigtighed, da man skred til Genforeningen. Frederik Ahlefeldt ligesom accentuerede sin Stilling til Genforeningen derved, at han efter dens Fuldbyrkelse ikke vilde tage imod nogen af de rige Gaver og Embeder, hvormed Christian 5. i sin Glæde over den fuldbyrdede Incorporation af Sønderjylland, ligefrem overvældede sine Medarbejdere og Raadgivere.

Det var med blødende Hjerte, at Storkansleren modarbejdede det af Kongen foretagne Skridt; ingen var mere Helstatsmand

end han, maaske netop som Følge af sin holstenske Afstamning, og helst havde han samlet ogsaa hele Holsten, men han var mere klartskuende end de Raadgivere, der snakkede Kongen efter Munden, og navnlig kendte han, som Ekspert i de udenrigspolitiske Spørgsmaal, den Stemning, der herskede over for Danmark, og som fyldte ham med bange Anelser for Fremtiden, den Fremtid, som han til sit Held ikke kom til at opleve.

Ogsaa med Hensyn til Hamborg havde Lord Molesworth den samme Opfattelse som Frederik Ahlefeldt, og ansaa det for klogere at lade Hamborg skøtte sig selv. Som Storkansleren var Molesworth ogsaa paa det rene med, at de brunsvigske Stater ikke var Danmarks oprigtige Venner, hvilket det ellers hørte til god Tone at tro ved det danske Hof; Ahlefeldts stadige Forhandlinger med de brunsvigske Stater, i Særdeleshed med Brunsvig-Celle, er præget af denne Mistro. Den engelske Gesandt mener som Storkansleren, at Brandenburg ikke er nogen paalidelig Forbundsfælle af Danmark, og han forstaar Frederik Ahlefeldts stadige Væren paa Vagt over for Frederik Vilhelm. Molesworths Udtalelser maa delvis betragtes under den Synsvinkel, at han stadig er fuld af Kritik over for alt, hvad der foretages fra oven i Danmark, vel at mærke, efter at Frederik Ahlefeldt var død. Der opstaar her et underligt Forhold, idet det til alle Tider har været Skik, at Gesandter skulde se med nogenlunde venlige Blikke paa de Lande, ved hvilke de er accrediterede; men det gjorde den engelske Vicecount ikke. I Modsætning til Antipatien mod de Styrende i Danmark spores en levende Sympati for Gottorperne i Molesworths Optegnelser; i alle de mange Stridspunkter, der eksisterede mellem de tvende Fyrster, holder Englænderen med en egen Stædighed med Gottorperne. Selvsagt giver han ogsaa Karl 11. Medhold i hans Stillingtagen til det dansk-gottorpske Mellemværende. Meget tendenciøs er Gesandtsens Syn paa Danmarks Genforening med Sønderjylland, Hertugen af Gottorp fremstilles under hele Skildringen som en ulykkelig Martyr, og Kongen af Danmark som en brutal Ransmand. Molesworth insinuerer, at hans Syn paa Striden mellem Danmark og Gottorp deles af samtlige Europas Statsmænd, og at den til Hamborg flygtede Christian Albrecht er Genstand for almindelig Medlidenhed.

Ligesom senere, i 1848, er man i Hamborg meget opsat paa at faa udspreedt ufordelagtige Rygter om Danmark, medens paa den anden Side den tyskprægede Del af Hertugdømmerne omtales med dyb Medlidenhed. Denne Opfattelse bed sig fast trindt om i Europa, i Særdeleshed inden for det romerske Rige.

Molesworth ser naturligvis ikke med venlige Øjne paa den af Griffenfeld og Ahlefeldt førte franskvenlige Politik, der er en Torn i Øjet paa den engelske Regering, og Gesandten betragter begge de tvende Kanslere og den danske Befolkning som i høj Grad uvenlig stemt over for England. Molesworth hævder, at man i Danmark er misundelig over Englands maritime Position, som man efter Evne søger at komme til Livs. Paa det svenske Kongehus ser Englands Gesandt i København omtrent med de samme Øjne som paa Gottorperne, det er efter hans Mening langt mere værd end det danske, navnlig mere begavet; ikke engang Christian 5.'s Søster Ulrikka Eleonora finder Naade for hans Øjne, skønt en uhildet Iagttagelse har vanskeligt ved at finde andet end lutter gode Sider hos den senere Dronning af Sverige. Ogsaa Søsteren, Frederikke Amalie, males i mørke Farver og beskyldes for at intrigere mod sin Mand i politisk Henseende, den samme Beskyldning, som Molesworth rejtter mod den danskfødte svenske Dronning. At Sophie Amalie ogsaa faar *sin* Bekomst siger næsten sig selv.

Vi vil nu se paa, hvorledes den engelske Gesandt opfatter Danmarks udenrigspolitiske Forhold:

»De Kongeriger og Stater, der grænser op til Kongen af Danmark, er: mod Nord og Nordost de til Sverige hørende Territorier; mod Syd Hertugen af Holstens Del af Slesvig og Holsten, Hamborg By og Hertugdømmet Bremen; mod Vest og Sydvest England og Skotland, der er adskilt fra Danmark ved Havet; mod Sydost Hertugdømmerne Sachsen-Lauenburg, Mecklenburg og Brunsvig. Brandenburg ligger ogsaa i denne Retning, ikke langt fra de nævnte Hertugdømmer.

Man kan i al Almindelighed sige, at der mellem Kongen af Danmark og de fleste af de nævnte Naboer altid hersker en Følelse af gensidig Jalousie og Mistro, der ofte bryder ud i aabne

Fjendtligheder, med de nærboende oftere, og med de fjerntboende sjældnere, alt eftersom der er mere eller mindre Grund til Strid eller Hævn-gerrighed.

England. Det mægtige Hav, der skiller Danmark fra dette Land, har hidtil bevirket, at Danskerne har staaet paa en temmelig god Fod med England og Skotland, og den Handel, de driver med disse Kongeriger, er af meget stor Betydning for dem. Deres Flaade er ingenlunde stor nok til at tage Kampen op med os og andre ligestillede; var den det, vilde de sikkert gerne gøre Krav paa Eneretten til Hvalfiskeri paa Grønland, da de paastaar, at de har opdaget dette Land, og at det derfor tilhører dem.

Efter at vi er begyndt at føre Krig med Frankrig og har sluttet en ubrydelig Pagt med Holland, har Danskerne været meget jaloux paa os i Anledning af vort voksende Herredømme til Søs, idet de frygter for, at vi skal underlægge os og beherske hele Verdenshandelen; og det er Grunden til, at de ved enhver Lejlighed favoriserer Frankrig, saa meget som de tør, og har forsynet dette Land med Krigsfornødenheder og andre Handelsvarer, som det har Brug for. Og af den Grund vil man næppe kunne overtale Danmark til at udleje eller sælge Soldater til Forbundsstaterne (til Trods for at de faktisk staar og mangler Penge). Det kan heller ikke være Tvivl underkastet, at Danmark, dels for at oprettholde Balancen med Hensyn til Magten til Søs, og dels for at sikre sin frie Handel, som indbringer Landet mange Penge, vil gøre alt, hvad det formaar, for at skade os og ydmyge os i den Grad, at de Danske ikke mere behøver at frygte for, at vi skal blive Havets Beherskere. Med dette Formaal for Øje har Danmark nu for nylig indgaaet et Forbund med *Sverige* til Hævdelse af fri Handel, trods det Fjendskab, der hersker mellem de nordiske Kongehuse; da baade Danmark og Sverige anser det for nødvendigt at holde Englands voksende Magt til Søs indenfor bestemte Grænser, har de to Lande for en Tid begravet det gamle Had, de nærer mod hinanden, men som kan bryde ud igen, saa snart de ikke mere behøver at frygte os.

Sverige. *Sverige* er den stærkeste, mest frygtede og nærmeste af *Danmarks* Naboer; den svenske Konges Landomraader ligger saa at sige lige udenfor Hovedstaden Københavns Porte,

og kan, lige siden Danskerne mistede deres bedste Provinser paa den anden Side af Østersøen, ses endog fra den danske Konges Soveværelse: Det er derfor kun rimeligt, at man i Danmark føler Harmen over de tidligere tilføjede Krænkelser og frygter for nye Krænkelser, som det mægtige *Sverige* kan give Anledning til; paa den anden Side er Svenskerne vidende om, at de Danske hader og misunder dem som Følge af Skaanes Tab, det er uoverstigelige Hindringer for noget varigt Venskab mellem disse to Kongehuse. Den gamle Strid er som et Saar, der kun er overfladisk helet, medens Edder og Forgift gnaver under Huden, selv om den Kendsgerning, at vi overfor begge de nævnte Magter gør vort bedste for at skade deres Handel, har bidraget mere til deres Forsoning, end man vilde have troet muligt. Men saa snart det maatte passe os at vise Venlighed overfor den ene paa den andens Bekostning, vil dette tilsyneladende saa fast knyttede Baand aabenbare sine Brist og rimeligvis løses op af sig selv.

Ej heller er Slægtskabet ved Giftermaalet mellem Kongen af Sverige og den danske Konges Søster af Betydning til Fremme af et godt Forhold, men virker snarere i modsat Retning. Kongen af Sverige, der ellers er en meget pligtopfyldende Fyrste, viser Kulde og Ligeegyldighed nok (af nævnte Grund, siger man) overfor sin Dronning, der er en højtdannet Fyrstinde; derfor vil han for at undgaa at blive knyttet endnu stærkere til Danskeren ved et nyt Ægteskab mellem Medlemmer af de tvende Kongehuse hellere se sin eneste Datter gift med den unge Fyrste af Holsten, hvis Godser¹ nærmest maa siges at være forfaldne og ødelagte, end med Kronprinsen af Danmark. Thi da han kun har een Søn, vil Datteren i Tilfælde af denne Søns Død blive Arving til Kronen, og han synes ikke, det vilde være klogt at aabne Vej for en saa nærliggende Tilfældighed og Mulighed, at en dansk Konge en skønne Dag kunde blive Hersker over baade Sverige og Danmark.

Paa dette Grundlag af gensidig Jalousie er de Venskaber og Fjendskaber, som de begge to (men især Danmark) nærer overfor de øvrige Naboer og Resten af de tyske Fyrster, bygget. Og det er navnlig af den Grund, at Fjendskabet er saa stærkt mellem det danske Kongehus og Fyrsterne af Brunsvig, med hvem

Sverige derimod altid har staaet paa en god Fod, saaledes at det i Tilfælde af et Angreb paa svenske Territorier i Nedersachsen eller i Pommern, (de øvrige tyske Fyrster ser med onde Øjne paa, at Sverige har Besiddelser i Tyskland) kan sikre sig Hjælp hos denne mægtige Familie mod Danskerne og Brandenburgerne; og derfor vil Danskerne altid føle Bitterhed og Mistænksomhed overfor Brunsvigfyrsternes nærmeste Omgivelser og vil med alle til Raadighed staaende Midler søge at hindre denne Familie i at erhverve nye Territorier eller Æresbevisninger. Man kan derfor ikke tænke sig, at Danskerne roligt vil finde sig i, at Hertugen af Brunsvig-Celle sætter sig i Besiddelse af Hertugdømmet Sachsen-Lauenburg, der grænser umiddelbart op til Holsten, eller i Rigsdagens Tilslutning til Oprettelsen af den niende Kurfyrsteværdighed, der tildeltes Hertugen af Hannover. Paa den anden Side mener man, at *Sverige*, i den Hensigt yderligere at tøjle Danmark, vil støtte Brunsvigfamilien i dens Erhvervelser, — med Hensyn til Kurfyrsteværdigheden aabent og ærligt, og med Hensyn til Sachsen-Lauenborg hemmeligt, da Brunsvigfamiliens Adkomst til det nævnte Hertugdømme er aldeles ugyltig, og kun vil kunne bevares ved Magt, eller ved at de andre Magter lukker Øjnene for det faktiske Forhold.

Hamborg. Fyrsterne af *Brunsvig* er ogsaa hidtil gaaet *Svenskernes* Ærinde ved at optræde som Beskyttere af Hamborg, som Kongen af Danmark tilkaster længselsfulde Blikke og ofte har gjort Fremstød imod. Hans Ret til denne By, som Del af Hertugdømmet Holsten, er slet ikke saa ringe, men han har ikke haft Held til ved Vaabenmagt eller Forhandlinger at underlægge sig den. Han opmuntrer sin nye By, *Altona* (som er anlagt lige op ad Hamborgs Mure), til at rivalisere med Hamborg, og en skønne Dag vil den maaske kunne overtrumfe sin Nabo. Og sandt at sige, har denne rige By Hamborg al mulig Grund til at føle Skin-sygø mod en saadan Nabo som Danmark, hvis største Ærgerrighed er at underkue den og selv gøre sig til dens Herre. Men Hertugen af *Celle* (hvis Landomraader støder op til Hamborg) har altid nogle Styrker posterede tilstrækkelig nær til at hindre Kongen af Danmarks Planer imod den; derfor nærer denne By, Hamborg, stor Respekt for Fyrsterne af Brunsvig, som den betragter

som sine bedste Beskyttere. Med de øvrige *tyske* Fyrster staa Hamborg ogsaa paa en saa god Fod som muligt, og de lægger paa deres Side Vægt paa denne Bys Frihed, da det vilde være særdeles ubehageligt for Fyrsterne, hvis Hamborg kom under *dansk* Herredømmæ, ligesom det ogsaa vilde skade Handelen i en stor Del af Tyskland, hvor Hamborg paa Grund af sin bekvemme Beliggenhed ved Floden Elben er Hovedsædet for Handelen og det vigtigste Marked i Tyskland, desuden vilde en saa stor Erobring give Danskerne altfor stor Magt, især da Danskerne som Regel er ubehagelige Naboer; de er det, nu hvor de er svage, og de vilde blive ganske utaalelige, hvis deres Styrke kom til at staa i Forhold til deres Ærgerrighed.

Brandenburg. Brandenborgerne vilde heller ikke ønske, at Storbyen Hamborg eller Byen Lübeck fik en Herre, de vilde gøre deres yderste for at tilintetgøre ethvert Angreb paa Hamborg, men til Trods herfor anses Kurfyrsten af Brandenburg for at være Kongen af Danmarks mest svorne Forbundsfælle paa Grund af deres fælles Interesse i at hindre Svenskerne i at udvide deres Magt i Tyskland (som de i lige høj Grad er skinsyge paa og frygter), og denne fælles Interesse knytter de to Fyrster stærkere sammen, end noget Blodets Baand kunde gøre. Hertugdømmet *Preussen* og den Del af *Pommern*, der hører ind under Brandenburg, ligger aabne for *Svenskerne*, og den mindste Transport af Tropper fra Sverige til den tyske Side af Østersøen, jager en frygtelig Skræk i alle Naboerne. De kan ikke glemme Gustav Adolfs mærkelige Sejre eller Svenskernes Overgreb i de sidste Krige, og de tror fuldt og fast, at der er Fare for Angreb fra Sverige, som har Soldater i Overflod og regeres af en nøjsom, flitig og virksom, ung Konge. Den fælles Fare bevirker derfor, som jeg før sagde, at de tyske Fyrster er enige i at søge at holde Svenskerne indenfor passende Grænser, selv om der kan opstaa Uenighed mellem dem i andre Ting, som, for at nævne et særligt Eksempel, i Affæren om Øen St. Thomas samt Brandenborgernes Forsøg paa at tvinge Danskerne til at genindsætte Hertugen af Holsten Gottorp i hans Land, hvilket blev saa lykkeligt gennemført af Hans Majestæt Kongen af Storbritannien ved hans Tronbestigelses første Aar.

Holsten. Hertugen af Holsten-Gottorp (som jeg med Vilje nævnte sidst blandt de Fyrster, der har Grænser fælles med Danmark, for at jeg kan faa Lejlighed til at udtale mig mere indgaaende om hans Sag) er nær beslægtet med Kongen af Danmark baade ved Blodsslægtskab og Svogerskab. De tilhører begge Familien *Oldenburg*, den nuværende Hertugs Stamfader gav Afkald paa Kongeriget Danmark til Fordel for Kongens Stamfader, som han anbefalede Folket at vælge. Den nuværende Hertug er gift med Kongen af Danmarks Søster, med hvem han har en Livsarving, en meget haabefuld Prins. Hertugens Landomraader er baade i Slesvig og i Holsten blandet sammen med Kongens, hvilket volder ham stor Uro og stort Besvær, for Kongens Ærgerrighed kender ingen Grænser, især naar den er forenet med tilstrækkelig stor Magt til at underkue en svag Modstander. Kongen mente, det laa i hans Interesse (og det regner de fleste Fyrster for tilstrækkelig Grund) at gøre sig til Hætte over hele Landet, og da Hertugen fælte dette og var overbevist om, at Kongen af Danmark vilde gribe den første passende Lejlighed til at fordrive ham, søgte han at hindre dette ved at knytte et saa stærkt Venkskab, som han kunde, med Kongen af Sverige, hans Svoger, som af mange Grunde maatte hindre Danskerne i at blive alt for mægtige. Men dette Forbund strakte sig ikke videre, og det var heller ikke Hertugens Mening at gøre Brug af det paa anden Maade end som en Forsvarsforanstaltning, der muligvis, naar den blev kendt, kunde skærme ham mod Undertrykkelse. For Hertugen alene var altfor svag til at sætte sig op mod Kongen, og Svenskernes Undsætningstropper altfor langt borte til at kunne tilintetgøre et pludseligt dansk Angreb, som Hertugen stadig var udsat for. Men da Hertugen af Holsten var af den Mening, at dette Forbund vilde være ham til størst Nytte i det lange Løb, (saaledes som han ogsaa har erfaret), blev der altid omhyggelig værnet om det og vedligeholdtes af Hertugen og ikke mindre af den svenske Konge, som mente og altid vil mene, at det er af stor Fordel for ham at støtte Hertugen af Holsten i hans retmæssige Rettigheder. Kongen af Sverige mente ogsaa, at Forbundet er til lige saa stor Skade for hans Fjende Danmark, da denne Hertug er den værste Torn i Øjet paa Kongen af Danmark og

Udtryk for den største Ydmygelse, man kan tænke sig. Nu har Kongen af Danmark ved sin slette Behandling forvandlet en nær Slægting og Svoger til sin værste Fjende, som han (til Trods for den Bilæggelse af Stridighederne, der nu har fundet Sted) aldrig kan føle Tillid til eller vinde Tillid til. For bedre at kunne forstaa dette, vil det ikke være afvejen i et nyt Kapitel at give en kort Oversigt over hele den foreliggende Sag.

MAADEN HVORPAA HERTUGEN AF HOLSTEN GOTTORP BLEV BERØVET SINE LANDOMRAADER OG ATTER INDSAT I BESIDDELSEN AF DEM

Da Forholdet mellem Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp var saaledes, som ovenfor beskrevet, det vil sige, at den ene Part lod sig lede af Ærgerrighed og Statshensyn, og den anden Part var opfyldt af Frygt og var for svag til at foretage sig noget, medens de begge nærede Had og Mistillid til hinanden, saa syntes der kun at mangle en passende Lejlighed til, at Danskerne kunde bringe de Planer til Udførelse, som de forlængst havde lagt, og det skete endelig i Aaret 1675.

Blandt de Stridsspørgsmaal, der endnu var uafgjorte mellem Kongen og Hertugen, var Arveretten til Grevskaberne *Oldenburg* og *Delmenhorst* det største. Til sidst blev Afgørelsen overladt den kejserlige Ret; men medens Spørgsmaalet var under Debat der, fandt der flere Møder Sted mellem de danske og de gottorpske Ministre, for at man kunde naa til en fredelig Løsning af dette og alle andre Stridsemner, og det var navnlig Kongen, der var ivrig efter disse Møder og viste alle tænkelige Tegn paa Ven-skab, for saa meget des lettere at kunne faa Hertugen til at føle sig tryk og overbevise ham om Kongens oprigtige Hensigter. Undertiden fremsatte man et Forslag om en rimelig Modydelse for Eneretten til Besiddelsen af de nævnte Grevskaber, som blev velvilligt modtaget, og der syntes ikke at mangle andet end at skrive en Kontrakt og ratificere den, for at Sagen kunde gaa i Orden. Til andre Tider opstod der nye Disputer vedrørende de Skatter,

der skulde betales af Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, hvoraf Kongen krævede Størsteparten til sig selv i Forhold til det Troppekontingent, han opretholdt til det samlede Monarkis Forsvar. Hertugen hævdede paa sin Side, at Skatterne burde deles lige mellem dem, og hvis Kongen opretholdt flere Tropper end nødvendigt, kunde det paa ingen Maade gøre noget Afbræk i Hertugens Ret til en lige saa stor Andel i Skatteindtægterne, navnlig da Kongen aldrig forud satte sig i Forbindelse med Hertugen eller indhentede dennes Billigelse, naar han lod udskrive nye Skatter i Slesvig og Holsten; heller ikke Hertugdømmets Landdag blev forespurgt. Ifølge ældgamle Traktater skulde Hertugen af Gottorp og den slesvigholstenske Landdag være medbestemmende ved nye Skatteudskrivninger. Saaledes holdt man enten Sagen gaaende, eller man lod den for en Tid falde under Hensyn til, hvorledes Sagerne udviklede sig i Udlandet; for samtidig med at Danskerne førte Forhandlinger med Hertugen, holdt de aarvaagent Øje med Stillingen i Udlandet.

Svenskerne, der havde taget Parti for Frankrig mod Kejserriget, var paa denne Tid i Kamp med Kurfyrsten af *Brandenburg*. Og Danskerne, der forlængst havde besluttet at bryde med Sverige, mente, at de ikke kunde finde noget bedre Tidspunkt til at tage Hævn for den gamle Strid og genvinde de Provinser, Svenskerne havde frataget dem. Da Danskerne ansaa Hertugen af *Holsten* for at være Sveriges Ven og en væsentlig Hindring for deres Hensigter, turde de ikke lade deres Hær marchere ud af Landet, før de havde faaet ordnet Sagerne saaledes, at de ikke behøvede at frygte noget fra Hertugen af Gottorp.

Forstillelse var nødvendig for at gennemføre denne Plan overfor Svenskerne og Huset Gottorp, og Danskerne var saa behændige med deres Forstillelse, at den svenske Gesandt, der paa det Tidspunkt opholdt sig i København og førte Underhandling for sin Herre, Kongen, om Giftermaal med en Datter af Kongen af Danmark, syntes, han blev overordentlig venligt modtaget og behandlet med de største Tegn paa Venskab. Samtidig skrev Danmarks Premierminister særdeles forekommende til Hertugens Ministerpræsident, der paa det Tidspunkt opholdt sig i *Hamborg*, at han var rede til at møde ham paa Halvvejen, og at han sam-

men med ham vilde gøre sit yderste for at bilægge alle Stridigheder og oprette et godt Forhold mellem deres respektive Herer, hvilket han udtalte, var hans højeste Ønske. Ministeren tilføjede ydermere, at der, hvis de mødtes med god Vilje til at bilægge Stridighederne, kun behøvedes nogle faa Timer til at komme overens om alt det, de nu havde forhandlet om i mange Aar, og han bad ham derfor indtrængende om at møde ham. Kongen af Danmark udtalte sig ogsaa ofte i samme Retning overfor Hertugens Ministre og hævdede, at han vilde betragte det som en stor Forbindtlighed overfor ham, hvis man fremmede et Forlig mellem ham og Hertugen.

Kongen af Danmark plejer en Gang om Aaret at foretage en Rejse i Holsten, hvor han samler sine Tropper og holder Revy over dem. Dette sker ikke blot som en Diversion og for at paase, at Tropperne er i god Kondition, men ogsaa for at vænne Nabo-fyrsterne og *Hamborg* til denne Skik, saa at de, naar de ser, at det gentager sig flere Aar uden nogen ubehagelige Følger, og uden at der sker dem noget ondt, vil være mindre mistroiske og mindre paa Vagt, naar han engang virkelig maatte have ondt i Sinde. Omkring ved denne Tid var Kongen begyndt en saadan Rejse for at bringe sine Planer til Udførelse; og for at gøre Hertugen mere tryk skriver han meget venlige Breve til ham, for at Hertugen af Gottorp ikke skal gøre sig urolige Tanker, da Kongen ikke har andet Formaal med denne Rejse end med alle de tidligere, med Undtagelse af at han ønsker at faa alle Strids-spørgsmaal mellem ham og Gottorp endelig bilagt til gensidig Tilfredshed. Hertugen var saa tilfreds med Kongens skriftlige Forsikringer, at han personlig rejste Kongen i Møde, ledsaget af sin Broder, Biskoppen af Lybæk, og mange andre Adelsmænd, og bagefter gav han ham en meget pragtfuld Modtagelse paa et af sine Slotte i Nærheden af sin Residens i Gottorp; Kongen var meget venlig overfor ham og bad ham indtrængende om at komme og træffe ham i *Rendsborg* (en befæstet By ca. fjorten engelske Mil derfra), i Nærheden af hvilken Tropperevyen skulde finde Sted. Henimod Festens Afslutning blev der udbragt flere festlige Skaaler for den gode Overenskomst, der nu skulde afsluttes, og det skete med en saa aabenbar Oprigtighed, at den ejegode

Hertug mente, at han ikke havde nogen Grund til at tvivle om, at Overenskomsten vilde blive til Virkelighed; han befalede derfor sin Premierminister at indfinde sig hos Kongen og dennes Ministre i Rendsborg, hvor de kom saa vidt overens om alle Spørgsmaal, at man nu mente, at hele Sagen var nær ved at være ved Vejs Ende.

Derefter sender Hertugen tre af sine nærmeste Raadgivere til Rendsborg med særlig Fuldmagt til at underhandle og slutte Overenskomst, og med disse tre mødtes tre af Kongens Raader og konfererede. Forhandlingerne drejede sig i det væsentlige om at mageskifte andre Landomraader med Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst, men under disse Forhandlinger greb Kongens Befuldmægtigede Lejligheden til at genoptage Debatten om Delingen af Skatteindtægterne, hvoraf, som jeg tidligere har omtalt, Kongen krævede Størsteparten. Hertugens Befuldmægtigede følte sig overraskede og ubehagelig, berørte over dette, som de ikke mente vedkom den foreliggende Sag, og de vilde derfor ikke diskutere noget Forslag om dette Emne.

Netop paa dette Tidspunkt, og midt under Forhandlingerne, skrev Kongens Premierminister til Hertugens, at han ansaa det for nødvendigt for begge Fyrsterne, at Hertugen af Gottorp var saa venlig at komme til Rendsborg, for at møde Kongen, der var rede til at underskrive en Traktat, og desuden mente man ogsaa, at Tilstedeværelsen af en saa nær Slægtning vilde bidrage mere end noget andet til en venskabelig Ordning af alle disse Sager. Og Hertugen beslutter sig til at aflægge Besøget, dels paa Grund af den tidligere Invitation, og dels paa Grund af denne nye Indbydelse, men fremfor alt for at vise sin Iver efter en fredelig Overenskomst, og han sender derfor først en Tjener for at gøre Kongen bekendt med sin Hensigt og modtage hans Tilladelse til at komme og gøre ham sin Opvartning. Kongen lod svare, at Svogeren var hjertelig velkommen, og hans Premierminister, som Kongen ønskede, Hertugen skulde tage med sig, var ogsaa velkommen. Da Hertugen saaledes var fuldkommen overbevist om, at alt var ærligt ment, begav han sig af Sted den 25. Juni, ledsaget af sin Minister og andre Adelsmænd og ankom til Rendsborg, hvor han blev hilst velkommen

af Kanonsalut fra alle den derværende Fæstnings Kanoner og af andre Tegn paa Glæde.

Næste Dag, den 26. Juni 1675, der var en skæbnesvanger Dag for denne ulykkelige Fyrste og hans Familie, ankommer en Ekspreskurér med Breve om det store Nederlag, Brandenborgerne havde tilføjet Svenskerne ved *Fehrbellin*. Det var det, Danskerne haabede og ventede paa, men de havde næppe tænkt sig, at det skulde krones med et saadant Held, eller indtræffe saa nøjagtigt i det rette Øjeblik. De Danske mente, at Himlen bifaldt deres Hensigter, og for ikke selv at staa tilbage gav de straks Ordre til at lukke Byportene, sammenkalde et Krigsraad og sende Soldaterne ud over hele Landet og bemægtige sig alle Hertugens Byer og Fæstninger. Disse Ordre blev straks udført. Hertugens Garde blev afvæbnet, selv blev han indespærret som Fange paa sit Værelse, Middagen, som han havde tænkt sig at skulle nyde sammen med Kongen, blev bragt ind til ham af Officerer og Soldater, som vaagede saa nøje over ham, at han ikke kunde røre sig. Den stakkels Hertug raabte op og klagede over, at man behandlede ham slet, og hævdede, at han var en af Kejserrigets regerende Fyrster, uafhængig af nogen anden Magt, at han var blodsbeslægtet med Kongen, hans Svoger, ja ovenikøbet Kongens indbudne Gæst, at alle Retfærdighedens, Blodets, Venskabet og Gæstfrihedens Love var blevet krænket ved denne Handling, hvor Kongen havde brudt sit Ord og forbrudt sig mod Asylretten i sit eget Hus. Men alt var forgæves. Hertugen havde ikke anden Udvej end at finde sig i det Uundgaaelige med Taalmodighed. Det Slag, der havde ramt ham, skulde ikke blive det sidste, flere Ulykker skulde følge efter det, der allerede var sket.

Saasart Hertugen var blevet fanget, sendte man Bud efter Ministrene og meddelte dem, at nu var det forbi med alle Forhandlinger, at Kongen var Herre og vilde handle som saadan. Kongen vilde derfor nu tage hele Hertugens Land i Besiddelse og lægge Garnisoner i alle de stærke Fæstninger, som han ansaa det for nødvendigt at sikre sig, da han havde til Hensigt at føre sin Hær andetsteds hen for at kæmpe mod Svenskerne; Huset Gottorp havde altid næret fjendtlige Følelser imod Kongen, hvilket Kongen ikke var i Tvivl om. Hvis Hertugen imidlertid aabent

og ærligt vilde give Afkald paa Slesvig, kunde Kongen maaske paa Hertugens Anmodning derom lade sig overtale til at udbetale ham et Hundrede og Halvtredsindstyve Tusind Rigsdaler i København til Gengæld herfor.

Til Trods for den pinlige Situation, hvori Hertugen befandt sig, kunde man dog ikke faa ham til at indgaa paa saa strenge Betingelser, men da Sagerne stod saa daarligt for ham, tilbød han at gaa ind paa, at Kongen, uden at dette dog skulde være til Skade for Hertugens egen Ret, fik de saa stærkt omstridte Skatter udbetalt saaledes, som han ønskede det, endvidere at Hans Majestæt fik Lov til at lægge Halvdelen af Garnisonen i den befæstede By Tønder, forudsat at alle de derboende Folk aflagde Troskabsed til begge Fyrster, indtil Forholdene muliggjorde, at Byen kunde tilbagegives helt til dens tidligere Herre. Hvis Kongen ønskede at disponere over hele Slesvig, vilde Hertugen være nødsaget til at bøje sig for Overmagten, men til Gengæld haabede han, at hans Ret i sin Helhed maatte blive reserveret ham, og han ønskede, at hans Residens og Bolig i Gottorp, der hverken af Naturen eller ved Kunst var stærk nok til at kunne betragtes som en Trusel, maatte blive overladt ham til hans frie Disposition, og endelig at Kongen vilde skænke ham og hans Familie Frihed til at indrette sig saaledes, som de maatte anse det for passende.

Danskerne svarede, at disse Tilbud og Krav kun var ligegyldige Bagateller, at Kongen straks vilde sætte sin Vilje og sit Ønske igennem ved Vaabenmagt, og at hverken Hertugen eller nogen af hans vilde blive løsladt, før Hertugen havde underskrevet et Dokument, som allerede var udfærdiget, og hvori han befalede Kommandanten i Tønder at overgive Byen til Kongen. Dette blev Hertugen tilsidst nødt til at indvilge i af Frygt for sit Liv, og som Følge heraf blev Fæstningen med alle dens Kanoner og alle dens Forraad overgivet til den af Kongen udsendte, til Byens Modtagelse befuldmægtigede Officer.

Da man var kommet saa vidt, blev Hertugen bragt til sit Hus i Gottorp. Hertugens Gemalinde, der i hele den Tid, medens dette foregik, havde opholdt sig i København og, som man mente, ikke havde haft noget at indvende mod den uretfærdige Behand-

ling, der blev givet hendes Ægtefælle og Familie, blev sendt hjem til ham. Hertugen var imidlertid faktisk stadig Fange, for der var opstillet Vagtposter ved alle Hovedlandeveje, og hver Dag fremsatte man nye, strænge Betingelser overfor ham og forelagde ham Krav, som han blev tvunget til at underskrive. Et af disse Krav gik ud paa, at Hertugen skulde give Afkald paa sin Ret som øverste, uafhængige Herre over Hertugdømmet Slesvig. Tilsidst blev Hertugen træt af alle disse mange Krænkelser, da han ikke vidste, hvor de vilde ende, og saa begyndte han at pønse paa at flygte. En Dag, da Enkedronningen af Danmark atter sendte Bud efter sin Datter, Hertugens Gemalinde, greb Hertugen Lejligheden og foregav, at han vilde ledsage Hertuginde et Stykke paa Vej, og ved nogle trofaste Tjeneres Hjælp lykkedes det ham at faa friske Heste til at skifte med paa passende Steder undervejs. Da Hertugen havde rejst sammen med sin Gemalinde nogle Timer, tog han Afsked med hende og foregav, at han vilde gaa paa Jagt, satte Sporerne i Hesten og red af Sted, saa hurtigt han kunde, til *Hamborg*.

Det varede ikke længe, før man var blevet klar over, at Hertugen var flygtet, der blev slaaet Allarm, og der blev sendt en Mængde beredne Folk ud for at lede efter ham. Dette havde Hertugen imidlertid været forberedt paa, han var derfor ikke redet direkte til Hamborg, men var taget en Omvej over *Kiel*, saa det endelig, med Nød og næppe, lykkedes ham at naa sine Ønskers Maal. Kongen ærgrede sig frygteligt over det skete og forsøgte med alle mulige Midler at faa Svogeren ud af Hamborg, hvorfra Rygtet om den skændige Behandling, Hertugen havde været Genstand for, fløj ud over hele Europa gennem denne Storbys mange Forbindelser. Hertugen havde lært af dyrekøbt Erfaring ikke at nære Tillid til sin Fjende, og saa snart han naaede Hamborg, kundgjorde han en højtidelig Protest mod Gyldigheden af det, han paa Grund af utilbørlig Tvang var blevet nødt til at indvilge i; han erklærede dog trods alt, at han stadig var rede til at forsøge paa at naa til en fredelig Løsning af de Stridsspørgsmaal, der var ham og Kongen imellem, for at hindre, at hans Undersaatter led Overlast saa vel som al anden Ulykke, men dog kun paa Betingelse af, at Kongen vilde give ham Oprejsning for nogle

af de største Forurettelser, han havde lidt. Dette Forslag tog Kongen saa lidet Hensyn til, at han i Stedet for at tage det under Overvejelse, befalede, at Byen Tønder skulde jævnes med Jorden; Hertugdømmet Slesvig beslaglægges; Øvrigheden og Folket løses fra deres Troskabsed til Hertugen; alle Hertugens Skatteindtægter indbetales til Kongens Kasse; Garnisonerne blive liggende i Hertugens Fæstninger og paa hans Slot, og han udtalte, at med mindre Hertugen gik ind paa Kongens Betingelser med Hensyn til dette Len, vilde det for bestandig blive annekteret og lagt ind under den danske Krone.

For at gøre disse nye Befalinger bekendt saa hurtigt som muligt, blev der derom udstedt Proklamationer, som blev oplæbet overalt i Hertugdømmets Byer. Hertugen udstedte ligeledes Proklamationer, hvori han gjorde Indsigelse mod dette Rov og protesterede højtidelig mod alt, hvad der var sket, og endte med at befale Hertugdømmets Stænder og de øvrige Undersaatte stadig at vise Loyalitet og Lydighed mod deres lovlige Fyrste.

Men Kongen var besluttet paa ikke længere at tage noget Hensyn til Hertugen eller at bevare hans Land i nogen taalelig god Stand, da han ikke vidste, hvor længe han vilde kunne skalte og valte med det efter Forgødtbefindende, og derfor paalagde han de stakkels Undersaatte en mægtig Krigsskat, som ruinede Slesvig, der hidtil havde været lige saa blomstrende som noget af de nedersaksiske Lande. Ved denne Plyndring satte Kongen ogsaa Hertugens Undersaatte ud af Stand til at bidrage noget til deres retmæssige Herres Underhold. Hertugen opholdt sig hele denne Tid i Hamborg under Forhold, der kun lidet passede sig for hans Stand, medens han sendte sin Søn til Udlandet for at vække de tyske Nabofyrsters Medfølelse og bede dem om Hjælp, og det var, da den unge Prins i dette Ærinde opholdt sig ved Hofferne i Hannover og Wolfenbüttel, at jeg havde den Lykke at træffe ham. Hertugen appellerede ogsaa stærkt til den engelske Konge, der var Garant for *Freden i Norden*, og han lod en fuldstændig Beretning om sin fortvivlede Stilling trykke paa Engelsk; i denne Beretning blev de fleste af de ovenfor nævnte Punkter omtalt. Men det var altsammen forgæves, Hertugen maatte stadig taale Uretten til Trods for alle hans Hen-

vendelser til dem, der burde have interesseret sig for ham, indtil Kongen af *Sverige* for Alvor begyndte at tage Sagen i sin Haand. Da denne Konge endelig var naaet saa vidt, at han havde bragt sit eget Rige i Orden og kunde tænke paa at gøre Indsigelse mod de Krænkelser, der var tilføjet hans nære Slægtning, truede han den *danske* Konge med Krig, hvis denne tøvede længere med at genindsætte Hertugen i Besiddelsen af hans Land. I denne Anledning udsendte han i Aaret 1689 en Flaade for at støtte sine Ord med Vaabenmagt, og det kunde han saa meget desto lettere gøre paa dette Tidspunkt, da den, der havde støttet Danskerne mest virksomt, den *franske* Konge, nu blev angrebet af Forbundstropperne, og da *England* ved sin nu regerende Konges Tronbestigelse var blevet den vigtigste Part i en saa retfærdig Krig. Frankrig vilde derfor sikkert have nok at gøre hjemme. Desuden følte Hans Majestæt, Kongen af Storbritannien, sig i sin Egenskab af Garant for *Freden i Norden* forpligtet til at sørge for, at der ogsaa virkelig blev Fred. Derfor gav han sin Envoyé Extraordinaire, der netop stod i Begreb med at rejse til Danmark, Instruksener om at gøre Forestillinger hos den danske Konge og søge at formaa ham til at øve Retfærdighed og forhindre den Blodsudgydelse, der truede med at blive Resultatet af Krænkelserne mod Hertugen af Gottorp. Disse Forestillinger øvede den tilsigtede Virkning paa den danske Konge, der endelig bøjede sig for Nødvendigheden og for de Anmodninger, der blev fremsat af Kurfyrsten af *Brandenburg*, der ligesom alle de andre var ivrig for Hertugens Genindsættelse i hans Rettigheder og Besiddelser og havde sendt sine Ministre til den Kongres, der var sammenkaldt for at faa et Forlig i Stand, for at de skulde fremsætte et Forslag til Tilvejebringelse af Forlig. Dette skete dog ikke saa meget af Venlighed overfor Familien paa Gottorp som af Frygt for, at de svenske Tropper af en eller anden retfærdig Grund skulde blive sendt over Østersøen, hvilket kunde faa skæbnesvangre Følger for Nordtyskland i Almindelighed og for Brandenborgerne i Særdeleshed. Saa gik Danskerne da endelig modstræbende ind paa at udlevere det Land, de med Urette havde besiddet i over tretten Aar, efter at de havde presset Landet for mægtige Penge-

summer. Hertugens Del af Slesvig alene havde ca. 22,000 Plove, og hver Plov var blevet beskattet med fire Daler maanedlig. Dertil kom utallige andre Maader, hvorpaa Landet var blevet udsuget for at fylde de danske Ministres Lommer, idet Ministrene delte Indtægterne imellem sig. De svenske og danske Flaader havde været omtrent fjorten Dage til Søs, men det var ikke kommet til Kamp imellem dem. Da Forliget var blevet kundgjort, og Hertugen genindsat i Besiddelsen af sit Land (men uden at have modtaget nogen Skadeserstatning), vendte de to Flaader tilbage til deres respektive Havne, og Hertugen til sin Bolig paa Gottorp, som han fandt i en trist Forfatning i Sammenligning med den Tilstand, den havde været i, da han forlod den. Hollænderne havde en væsentlig Andel i Afslutningen af denne Overenskomst gennem deres Minister Myn-Heer Heemskirk; og Hans Majestæt Kongen af Storbritannien havde en stor og hæderfuld Andel i den Oprejsning, der blev givet Hertugen af Gottorp for den Uret, Europa havde taalt i saa mange Aar, at der næsten var vundet Hævd paa den; Hans Majestæt Kongen forsvarede paa denne Maade den engelske Krones Ære og sikrede Freden i Norden, som England havde garanteret, og han sikrede sig samtidig den ene eller begge disse Fyrsters Hjælp til at ydmyge den fælles Fjende. Dette gjorde han paa en virkningsfuld Maade; Kongen af Danmark udlejede straks efter ifølge Overenskomst syv Tusind Soldater, som endnu er i Hans Majestæts Tjeneste; og Svenskerne faar stadig Lov til at lade det Antal Tropper, der tidligere var aftalt, og som de (hvis Krigen var brudt ud) maa-ske vilde være blevet nødt til at hjemkalde, blive i hollandsk Tjeneste.

DANMARKS INTERESSER I FORHOLDET TIL ANDRE FYRSTER

Ved Behandlingen af Kongen af Danmarks Interesser i Forholdet til andre Fyrster eller Stater, der ikke grænser op til hans Riger, og hans Følelser overfor disse Fyrster eller Stater, er det ikke nødvendigt strængt at omtale Fyrsterne i den Rækkefølge, de vilde kunne gøre Fordring paa i Følge den Rang,

de indtager i Verden; jeg vil derfor uden Hensyn hertil omtale dem, som de kommer.

Med Kejseren er Kongen af *Danmark* altid nødt til uadtil at staa paa en god Fod, da han i sin Egenskab af Hertug af *Holsten* selv er en af det romerske Riges Fyrster, og da Kejseren ofte har det i sin Magt at gøre ham forskellige Tjenester eller forvolde ham Ubehageligheder. Kongen nærede et brændende Ønske om at oprette et Toldsted i Glückstadt ved Floden *Elben*, og selv om Kejsereis Samtykke hertil ikke er tilstrækkeligt til at sikre ham dette Foretagende, da mange andre Fyrster og alle de, der er interesseret i Handelen paa Hamborg, vil forsøge at hindre det, saa vil det dog være en god Hjælp og er altid nødvendigt som en Begyndelse. Danmark holder derfor altid gode Miner med Hans Kejserslige Majestæt, og naar Ministrene insisterer paa det, sender den danske Konge (mod klækkeligt Vederlag) nogle Tropper til at gøre Tjeneste i Ungarn mod Tyrkerne. Inderst inde føler Kongen af Danmark sig ikke desto mindre bekymret over Østrigs Magt og stadig øgede Landomraader, da han, som de fleste andre tyske Fyrster, er bange for, at Østrigs Storhed en skønne Dag vil blive til Skade for Tysklands Frihed, og derfor er han ikke ked af, at Frankrig og Tyrkiet har Heldet med sig. Man har hørt Kong Christian klage over den Lige-gyldighed, det kejserslige Hof viser ham, og over den Forkærlighed, det nærer for Svenskerne. Dette fik Kejseren til fornylig at sende en residerende Minister til København ligesom til Stockholm, og efter den Tid ser det ud til, at Kongen er mere tilfreds. Men man maa formode, at den danske Konge inderst inde ikke er nogen sand Ven af Kejseren, da han synes, at Hans Kejserslige Majestæt fremmer visse Interesser, der er i Strid med hans, naar Kejseren ser igennem Fingre med, at Brunsvigerne med Magt har sat sig i Besiddelse af Hertugdømmet Sachsen-Lauenburg, og naar han ønsker at forlene dette Hus med Kurfyrsteværdigheden, hvilket Kongen af Danmark modsætter sig paa det kraftigste.

Polen. For Øjeblikket har Kongen af *Danmark* kun ringe Anledning til Venskab eller Fjendskab med Polen, da de to Lande ikke har mange fælles Berøringspunkter; men han vil alligevel

hellere have dette Land til Ven end til Fjende, fordi det en skønne Dag kan blive ham til Gavn i Forholdet til *Svenskerne*. Det er ogsaa af den Grund, at Kurfyrsten af *Brandenburg*, hvis Interesser i den Henseende er omtrent de samme som Danmarks, opretholder et godt Forhold til Polen og stadig har en residerende Minister i Warschau. Desuden ligger *Danzigs* Havn meget bekvemt for al Handel paa *Østersølandene*, og Danskerne henter Korn saa vel som andre Handelsvarer derfra; de holder sig ligeledes gode Venner med de øvrige *Hansestæder*.

Kurland. Kongen staar paa en god Fod med Hertugen af Kurland, hvem han har tilladt at hverve Soldater i Danmark; de danske Soldater staar under Kommando af en vis Puttkamer, en Broder til Hertugens Førsteminister; og de danske Soldater er de mest haardføre og de bedste i Verden til at taale Strabadser.

Holland. Fremfor alt ligger det i *Danmarks* Interesse at staa sig godt med Hollænderne, og det er vigtigere end med noget andet Folk i Europa, paa Grund af de store Indkomster, Danmark har af Handelen med dem, og den Told, Hollænderne betaler i *Øresund*. I Tilfælde af Stridigheder med Sverige eller anden Nød er Kongen af Danmark sikker paa Hollændernes Hjælp, som altid er tilstrækkelig stor og rede til at beskytte ham, saaledes som man har set det under de tidligere Krige mellem de nordiske Lande. Hollænderne vil nemlig aldrig tillade, at Balancen i *Norden* forrykkes, da deres Interesse i Handelen paa *Østersølandene* er meget stor. De vil derfor sørge for at hjælpe den svagere Part med passende Styrker, hvilket Landets bekvemme Beliggenhed og dets Søstridskræfter med større Lethed end noget andet Land kan gøre det. Trods alt dette er der dog ofte Anledning til Stridigheder mellem Hollænderne og Danskerne, og det Venskab, Danskerne nærer for Hollænderne er (særlig efter den sidste Krig med *Frankrig* og den Overenskomst, der er sluttet med England, om Afbrydelse af al Handel med dette Kongerige) ikke særlig grundfæstet eller stabilt. Dels kan et enevældigt Monarki som Danmark aldrig helt sympatisere med en Republik, og dels er Danskerne misundelige paa Grund af Hollændernes store Handel og synes, det er nedværdigende for dem, at Kræmmere, som de kalder dem, har Magt

til at foreskrive et kronet Hoved Love. Danskerne vilde imidlertid ikke være glade, hvis Holland skulde blive mindre mægtigt end dets Fjender, og de vilde sikkert gøre deres yderste for at forhindre en såadan Kalamitet, men maaske ikke før Sagen stod saa slet; at det vilde være Danskerne umuligt at komme tidsnok til at bringe Hjælp.

Frankrig. Kongen af Danmark elsker den franske Alliance og staar i nærmere Kontakt med Frankrig end med noget andet Land, skønt det er ganske sikkert, at de Grundsætninger, Kong Christian har lært i Frankrig, og de Skikke, han har optaget som Følge af disse Grundsætninger, har bidraget mere end noget andet til, at Danmark nu er i en saa slet Forfatning. Men Kongen af Frankrig har det rette Greb paa at afspise det danske Hof med smukke Ord, store Løfter og en lille Smule Penge, skænket paa rette Tidspunkt, og har saaledes faaet Danmark til at danse efter sin Fløjte til Trods for de mange Forhaanelser og Ubehageligheder og den store Elendighed, Venskabet med Frankrig har paaført Danmark. Der findes en Mængde franske Udsendinge her i Danmark, intet duer, hvis det ikke er efter fransk Mønster, hvad enten det saa drejer sig om Klæder, Militærdisciplin eller Politik. Og det er rigtigt, at der ikke kunde tænkes noget mere hensigtsmæssigt Mønster at følge for en enevældig Fyrste, naar han blot ikke glemmer at tage behørigt Hensyn til den Magt og Styrke, han er i Besiddelse af. Men det har været skæbnesvangert for Danmark, at man ikke har tænkt paa det. Frankrig har fortalt den danske Konge, at Soldater er en Fyrstes eneste sande Rigdom, og derfor har den danske Konge hvervet saa mange Soldater, at han ikke ved, hvad andet han skal bruge dem til end til at forstyrre sine Naboer, hvad han da i Reglen ogsaa gør, til Fordel for Frankrig, skønt Enden paa det bliver, at han selv taber ved det. Danmark er derfor kommet til at ligne et Monstrum, der kun har Hoved, men ingen Krop, lutter Soldater, men ingen Undersaatter; og naar der engang bliver sluttet endelig Fred i Europa, saa Udenrigshandelen atter bliver fri, og Danmark ikke mere faar de Fordele, det har for Øjeblikket, kan jeg ikke indse, hvordan det skal gaa Staten her, for naar Soldaterne bliver afmønstrede, vil de, da de er Ud-

lændinge, rejse tilbage til deres respektive Hjemlande, og Skatteindtægterne vil gaa stærkt ned af Mangel paa Folk og paa Grund af disses Fattigdom. Man maa derfor synes, at det er det rene Vanvid, naar Danmark, det mindste og faftigste Kongerige i Europa, tror, at det med Held kan kappes med det rigeste, største og mest tætbefolkede Land, og at det efterligner det, som om der ikke var Forskel paa dem. Jeg har saaledes hørt, at den lille Republik *San Marino* i Italien, som kun bestaar af een lille By og de Bjerger, den er bygget paa, og som de Rejsende knapt nok lægger Mærke til, undertiden finder Anledning til at skrive til Republikken *Venedig* og stile Skrivelsen til *Vor Søster* med saa stor Alvor og Stolthed, som var den lige saa mægtig som *Venedig*. Men disse stakkels Italieneres Forfængelighed er kun Ordsqualder, som ikke skader nogen.

De virkelige Grunde til, at det er i Danmarks Interesse at staa sig godt med Frankrig, (og de er ikke ringe), er for det første, at Danskerne mener, at denne Krone er den eneste, der i Storhed kan maale sig med *Kejseren* og *det østrigske Hus*, hvis Magt, som jeg før sagde, betragtes med meget skinsyge Øjne af alle tyske Fyrster. Grunden til Frygten for Østrig er den, at dette Hus fornylig indlemmede det ungarske Rige tillige med andre Erobringer ad den Kant fra Tyrkerne, og at der er Mulighed for, at de spanske Riger kan tilfalde en eller anden Gren af det habsburgske Hus, samt endelig Erindringen om, hvilken Ødelæggelse *Kejser Karl 5.* og hans Efterfølgere anstiftede blandt de tyske Fyrster under lignende gunstige Omstændigheder. Disse Grunde faar Danskerne, saavel som de andre, til at spekulere alvorligt paa, hvad der vilde hænde, hvis Frankrig skulde blive for svagt. For det andet kender de Danske ingen anden Flaadestyrke, der er i Stand til at gøre Englænderne og Hollænderne Herredømmet paa Havet stridigt end Frankrigs, og de ser gerne, at Striden om dette Herredømme forbliver uafgjort mellem Franskmændene og os, saa der ikke gennemføres nogen Bestemmelser, der kan lægge Baand paa den danske Handel og forhindre den i at faa sin Andel i Verdenshandelen, som de tror, vil blive ubetydelig, hvis dette Spørgsmaal engang endelig bliver afgjort til vor Fordel. For det tredje, den vægtigste Grund rummer det Til-

skud, Kongen af Danmark fra Tid til anden modtager fra Frankrig, — lidt rede Penge blandt et trængende Folk — en uimodstaaelig Tilløkkelse. Og dette var netop Hensigten med den franske Politik, naar man raadede den danske Konge til at paa-tage sig en større Byrde, end han var i Stand til at bære, under Foregivende af, at Frankrig havde Kongen af Danmarks Ære og Storhed for Øje, medens man i Virkeligheden kun tænkte paa egen Fordel, da man var sikker paa, at man, naar man først havde gjort den danske Konge og hans Land fattigt, kunde købe ham, naar man ønskede det. Dette Kneb vil dog ikke være til nogen Gavn for Franskmændene, men vil tværtimod skade dem, hvis de franske Rigdomskilder skulde blive saa udtømte, at en Højerebydende viser sig i Danmarks Horizont.

Spanien og Portugal. Overfor Kongerne af Spanien og Portugal føler den danske Konge nærmest Ligegyldighed. Disse to Riger er saa splittede, og de Forretninger, de har med Danmark, er saa ubetydelige, at der sjældent eller aldrig er Anledning hverken til Stridigheder eller til Venskab mellem dem. Dog driver Danskerne en ubetydelig Handel med Salt og Vin med disse to Fyrsters Undersaatter, og de har under denne Krig draget en vis Fordel af deres Neutralitet ved i deres Skibe at transportere franske, engelske og hollandske Varer fra den ene Havn til den anden. Danskerne har ganske vist nogle Fordringer paa Spanierne for Pengehjælp, som Spanierne har skyldt, lige siden Danskerne tog de Forbundnes Parti mod Frankrig i den forrige Krig; men de har ikke stort Haab om at faa disse Penge, med mindre en uforudset Hændelse skulde sætte Danmark i Stand til at inddrive denne Gæld, over hvilken der næppe nogen Sinde er blevet opgjort noget Regnskab.

Sachsen. Kongen af Danmark stod paa en særdeles god Fod med den afdøde Kurfyrste af Sachsen. Dennes Giftermaal med en af Kongens Søstre og det derved knyttede Slægtskabsbaand mellem de to Fyrstehuse bidrog i høj Grad til at styrke Venskabet imellem dem, ja, i saa høj Grad, at man besluttede at knytte en nærmere Forbindelse mellem de to Familier ved et Giftermaal mellem den nuværende Kurfyrste (dengang Prins) og Kongens eneste Datter. Det kom saa vidt som til en lovforme-

lig Trolovelse, og de sædvanlige Bryllupsgaver blev højtideligt udvekslede i Forventning om Ægteskabets Fuldbyrkelse, da den gamle Kurfyrste pludselig døde forrige Aar, medens han førte en Hær til Rhinen mod Franskændene i Kamp for hele Europas Sag. Denne Fyrstes Død medførte blandt andet, at hans Efterfølger, den nulevende Kurfyrste, fik Myndighed til selv at træffe sine Dispositioner, og da han tidligere havde været meget forelsket i en anden Dame, som nu er hans Gemalinde, nægtede han at fuldbyrde Ægteskabet med den danske Konges Datter og sendte de Gaver, der blev givet ved Trolovelsen, tilbage. Denne Handling mishagede imidlertid i høj Grad Kongen, Dronningen og hele det danske Hof, men der var ikke andet at gøre end at øve sig i Taalmodighed. Kurfyrsten var for langt borte til at frygte Virkningen af den danske Konges Mishag, og da han var besluttet paa at følge sit Hjertes Tilbøjelighed i Valget af sin Hustru, lod han Verden sige og gøre, hvad den vilde, giftede sig med hende og overlod til Danskerne at finde sig, saa godt de kunde, i denne Forhaanelse, som de næppe vil glemme i Hast. Man maa derfor formode, at det gamle Venskab mellem Kongen og Kurfyrsten af Sachsens Familie herved har faaet et Grundstød, men det er dog ikke kommet til et aabent Brud, da Kurfyrstens Undskyldninger for hans Handlemaade er blevet modtaget som til en vis Grad tilfredsstillende.

Münster. Kongen af Danmark lever i god Forstaaelse med Biskoppen af Münster paa Grund af hans Naboskab til Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, og der findes som Regel en dansk residerende Minister ved Hoffet i Münster. Et lignende Venskab bestaar mellem Kongen af Danmark og de andre tyske Fyrster, særlig med Greven af Hessen-Cassel, der er en Broder til Dronningen af Danmark og højt elsket af hende.

Kongen af Danmark har en Broder, nemlig Prins *Georg*, født 1653 og gift med Hendes Kongelige Højhed Prinsesse *Anne*, en Søster til Hans Majestæt Kongen af *England*,

samt fire Søstre, nemlig:

Anna Sophia, Enke efter den afdøde Kurfyrste af *Sachsen*,
Frederica Amalia, gift med Hertugen af *Holsten*,

Vilhelmine Ernestine, Enke efter Pfalzgreven af *Rhin*, og *Ulrica Eleonora*, Dronning af *Sverige*.

Den nulevende Konge af Danmark, *Christian 5.*, er kun midelhøj, nærmest mager, men dog velproportioneret og kraftig bygget; hans Ansigtifarve er rød, og han gaar med sort Paryk. Hans Underansigt har ikke saa lidt Lighed med Kong *Karl 2.'s*. Han har altid haft et meget robust Helbred og været i Besiddelse af stor Udholdenhed og har elsket at udsætte sig for alle mulige Strabadser, indtil han for nogle Aar siden fik nogle Anfald af Podagra og mente, det var bedre at undgaa Anstrengelser, der kunde virke forstyrrende paa hans Velbefindende, navnlig i Betragtning af at der nu i Fredstid er mindre Grund til det, selvom han godt kunde og ogsaa vilde gøre det, hvis der var Grund til det. Han fylder seks og fyrretyve Aar den 15. April 1692. Hans Vaner er i al Almindelighed beskedne, men er dog i Overensstemmelse med, hvad der sømmer sig for en Mand af hans Stand. Det er sjældent, at han ses ved en Hofkur med Hat eller Handsker paa, men han har altid (efter tysk Skik) et godt Sværd ved Siden.

Hvad angaar de personlige Egenskaber, er Kongen af Danmark en usædvanlig elskværdig og godmodig Fyrste, maadeholdende, naar man tager Landets Skikke i Betragtning, idet han hverken nyder overdrevent megen Mad eller Drikke, i de senere Aar er det yderst sjældent, at han hengiver sig til nogen som helst Udskejelser. Han har ikke haft mange Elskovsventyr, og de Kærlighedsforbindelser, han har haft, har altid varet meget længe. Han er religiøs, som en Fyrste bør være, uden at rende efter Præsterne, men alligevel ser det ud til, at Præsterne tilbeder ham. Selv er han en Ven af Retfærdighed og Maadehold, men han giver ofte efter for sine Omgivelsers Henstillinger og overlader helt Sagernes Behandling til dem, da han hverken er interesseret i eller har noget Talent for Forretninger. Han taler ikke meget til andre end sine Ministre og de Folk, der opvarter ham, derimod sørger han for at give andre al mulig Lejlighed til at tale og opmuntrer dem til at underholde ham, idet han ligesom søger at gøre dem mere dristige og viser sig imøde-

kommende overfor dem. Han behersker tre Sprog foruden sit eget, nemlig Højtysk, Plattysk og Fransk, og han taler disse Sprog meget flydende, naar der er Lejlighed dertil. Han har ikke faaet nogen særlig videnskabelig Uddannelse, men er særlig interesseret i Geografi, og der er ikke noget, der glæder ham mere, end naar man viser ham et nøjagtigt Kort over et Land eller en Plan over en Fæstning, da hans Lyst til at føre Krig bevirker, at han interesserer sig for Befæstningslære. Han er i Besiddelse af udpræget og ubetinget personligt Mod, som han ofte har vist i de senere Krige med Sverige; men han overlader Størstedelen af selve Krigsførelsen til sine Generaler, da han ikke stoler paa sin egen Dømmekraft, hverken hvor der er Tale om Kamp eller Underhandling; og dog er det meget muligt, at hans store Mod i Kampen og hans oprigtige Hensigt ved Underhandlingerne vilde være af større Virkning, hvis han havde mere Tillid til sig selv og mindre til andre. Han er kort sagt en meget mild og naadig Fyrste, som Folket nærer større Kærlighed til end Ærefrygt for, fordi de føler, at den nuværende Regeringsform vilde være ganske utaalelig, hvis de blev regeret af en streng Konge. Det Valgsprog, han fører under sit Vaaben og sit Navnetræk, er: *Pietate et Justitia*, og hans Undersaatte føler sig inderlig overbevist om, at det er hans oprigtige Hensigt at handle i Overensstemmelse hermed, og at alle de Genvordigheder, de er udsat for, skyldes hans Ministre. Derfor klager de Danske mere over de Ting, Kongen tillader, end over hans egne Handlinger og giver hans Sorgløshed og den nugældende Forfatning Skylden for alle de Ubehageligheder, Undersaatterne maa døje, navnlig da Kongen ikke har faaet nogen Uddannelse, der sætter ham i Stand til at bøde paa de uheldige Tilstande i hans Land.

Dronningen, Charlotta Amalia, er en Fyrstinde, der, selvom hun ikke var af saa høj Stand, alligevel vilde fortjene at blive omtalt med al mulig Ære. Hun er lys og velskabt. Hendes Temperament er en Blanding af Koldsindighed og Fyrighed, og, skønt hun gaar i sit en og fyrretyvende Aar, er hun stadig køn. Hun er meget indtagende af Væsen, venlig og ligefrem; hendes høje Dannelse sikrer hende hendes Undersaatters Hengivenhed, til Trods for at hun ikke bekender sig til samme Religion

som de, og hun stopper Munden paa de skinhellige Lutheranere, som sikkert vilde angribe hende, hvis hun ikke førte et saa udadleligt Liv, at de ikke kan ramme hende med deres Ondskab. De har gjort adskillige Forsøg paa at komme den kalvinistiske Religion til Livs gennem hende, men hidtil har hun bragt alle saadanne Forsøg til at strande og har forsvaret ikke blot sig selv, men ogsaa den lille, franske, protestantiske Kirke, (der for længe siden blev grundlagt i København ved Hjælp af hendes Gavmildhed), mod alle de Angreb, der er foretaget mod den af indflydelsesrige Folk. Og hun gør det saa meget des mere virkningsfuldt, fordi hun viser en klog Føjelighed overfor Kongen i ligegyldige Ting; saaledes gaar hun ofte sammen med ham til lutheransk Gudstjeneste og hører Prædikener, hvorved hun ikke blot viser sin Velvilje og den gode Mening, hun har om den officielt vedtagne Religion, men ogsaa opnaar større Frihed til hver Eftermiddag at gaa hen og høre de franske Præster i sin egen Kirke. Alle Folk, der er i Nød, søger hende, og de gaar aldrig forgæves. Det er heller ikke vanskeligt at faa Adgang til hende, og hun kommer ofte dem, der er i Nød, i Forkøbet og gør godt mod dem, før de har søgt hendes Hjælp. Hun er Søster til den nulevende *Landgreve af Hessen Cassel* og er en saadan Broder og den berømmelige Familie, hvorfra hun stammer, værdig.

Kongen af *Danmark* har fem Børn, fire Prinser og een Prinsesse. *Prins Frederik*, der er den ældste, og som ogsaa kaldes *Kronprinsen*, er ca. tyve Aar gammel. Man kunde ønske, at hans Opdragelse havde været mere i Overensstemmelse med hans Stand. Hans tidligere Lærer, der var noget pedantisk, har opdraget sin Elev til at optræde noget stift og formelt, hvilket Folk, der dømmer efter det Ydre, er tilbøjelige til at misforstaa; men det er sandsynligt, at han paa sine senere Rejser har faaet denne daarlige Skik rettet. *Prins Christian*, den næstældste Søn, er ca. atten Aar gammel og har et mere livligt og behageligt Væsen end sin ældre Broder. Han er ogsaa højere og har en mere robust Konstitution. Han holder meget af at gaa paa Jagt, er dygtig til at ride og længes kun efter at se Verden og vise sig for den. *Prins Karl*, den tredjeældste Søn, er ca. ni Aar gam-

mel, og *Prins Vilhelm*, den fjerdeældste, ca. seks Aar. Den førstnævnte er en meget fremmelig og haabefuld Dreng, den sidstnævnte kommer endnu ikke udenfor Barneværelset, saa det er umuligt at dømme om ham endnu.

Prinsesse Sophia Hedvig, der er ca. seksten Aar, er en meget smuk, blid og veluddannet, ung Dame. Hun var forlovet med den nulevende Kurfyrste af Sachsen, der er Fætter til hende, men Forlovelsen blev senere hævet.

Foruden disse Sønner har Kongen to uægte Sønner med Fru *Moth*, Datter af en Borger i København, som han har gjort til Grevinde af Samsøe (en Ø, han har skænket hende). Desuden sender han hende hver Lørdag Aften, efter hvad jeg har bragt i Erfaring fra fortrolig Kilde, 1000 Rigsdaler. De unge Herrer, hendes Sønner, er meget smukke og haabefulde. Den ældste er i fransk Tjeneste, hvor han har et Rytterregiment og kaldes unge *Gyldenløve* til Forskel fra den ældre *Gyldenløve*, der er Vicekonge i Norge. Kongen har skænket ham Indkomsterne fra Postvæsenet. Dette Navn, *Gyldenløve*, benyttes til Kongernes uægte Sønner. Jeg ved ikke, om det begyndte med den nulevende Vicekonge af Norge eller ej, men Skikken fortsættes rimeligvis i Fremtiden, og en ung *Gyldenløve* vil blive en ligesaa nødvendig Pryd ved Hoffet som en Tronarving.

Kongens næstældste Søn med Grevinden af Samsøe er bestemt for Marinen og er derfor blevet sendt ud paa flere Rejser paa et Krigsskib under Ledsagelse af en paalidelig Person for at uddannes til en Dag at blive Generaladmiral.

Da hans Excellence, Grev *Gyldenløve*, Vicekonge af Norge, hører til den kongelige Familie, er det rigtigere at omtale ham her end senere under Omtalen af Ministrene, for selv om han hører med blandt dem, holder han ikke af at arbejde videre med offentlige Sager, da han ved tidligere Lejligheder har brændt Fingrene; han anser det for klogere at nyde Livet og Kongens Gunst, som han nu er sikker paa. Hans Fader, *Kong Frederik*, elskede ham saa højt, at han engang tænkte paa at gøre ham til Konge af Norge, og det kan man ikke glemme; det er derfor nødvendigt for *Gyldenløve* at optræde med stor Forsigtighed under en Regering, der er saa vilkaarlig som den nuværende. Grev *Gyldenløve* er

ca. 56 Aar gammel, har været en af de smukkeste og er stadig en af de fineste Mænd, Danmark har fostret. Foruden de medfødte Talenter, han er begavet med, har han samlet sig Kundskaber paa Rejser rundt om i Verden. Han er en Levemand og forstaar at nyde Livet i alle dets raffinerede Afskygninger; hans Palads, hans Have, hans Selskaber, hans Maade at tale til Folk paa o. s. v. overgaar langt, hvad man ellers ser andre Steder i dette Kongerige. Han var tidligere Ekstraordinær Gesandt i London for sin Fader, Kong *Frederik*, hos Kong *Karl 2.*, der skattede ham saa overordentlig højt, at han lod ham deltage i sine Fornøjelser. Og den danske Kongesøn er saa dybt taknemmelig for vor Konges Venlighed, at han næppe nogen Sinde nævner Kongens Navn uden med den største Bevægelse. Grev Gyldenløve taler lidt Engelsk og er meget forekommende overfor enhver, der tilhører vort Land, af Taknemmelighed for den store Elskværdighed, hvormed han blev modtaget i England.

Kongen af Danmarks Hof kan, hvad Pomp og Pragt angaar, næppe kaldes kongeligt, da den Luksus og Ekstravagance, der findes i Europas sydligere Lande, endnu ikke er naaet saa langt nord paa, lige saa lidt som disse Landes Rigdomme, selv om det er rigtig nok, at den danske Kongefamilies Levemaade, efter at den er kommet til at staa paa en saa god Fod med Frankrig, er blevet noget mere forfinet end tidligere. De Kongelige klæder sig efter fransk Mode, holder franske Tjenestefolk og har franske Officerer i Hæren. Der er dog to Officerer, en Generalløjtnant og en Generalmajor, der har forladt Frankrig paa Grund af, at de har duelleret der. Naar danske Officerer gaar i fremmed Tjeneste, er det for at gaa Frankrigs Ærinde; for de tjener altid flittigt Frankrigs Interesser, selv om de synes at være i aldrig saa stor Unaade hos deres Fyrste.

Ved det danske Hof ser man aldrig noget Tegn paa Kongeværdigheden, ligegyldigt hvor højtidelig Lejligheden end er, undtagen rent militære. Alt det Militær, en staaende Hær kan stille paa Benene, som f. Eks. Hestgarde, Livgarde til Fods, Drabantter, som svarer til vore »beefeaters«, Pavkeslagere og Trompetblæsere o. s. v., anvendes hver Dag lige saa meget ved Hoffet som i Lejren. Derimod kender man ikke noget til Fredsinsigni-

erne som f. Eks.: Rigssværd, Herolder, Sceptere, Kanslerpung o. s. v.

Kongen sætter sig til Middagstaffelet sammen med sin Dronning, sine Børn, Slægtninge, fornemste Ministre samt Hærens Generaler, og Taffelet er altid fuldt besat. Hofmarskallen indbyder dem, han anser for passende dertil, til at spise sammen med Kongen, snart den ene, og snart den anden, til alle har haft Æren efter Tur. En livréklædt Page læser Bordbøn før og efter Maaltidet, da der ikke hverken ved det danske eller ved andre protestantiske Hoffer i Udlandet ses Præster andre Steder end paa Prædikestolen. Bordet er fuldt af forskellige Retter, men Kødet er tilberedt efter dansk Skik. Kongens Livret er en Kalvenyresteg, hvortil han drikker Rhinskvin. Der staar et Glas Rhinskvin ved hver Tallerken, og det maa som Regel strække til for hele Maaltidet. En eller to Herrer varter op ved Bordet, Resten er livréklædte Tjenere. Der finder intet Knæfald Sted for Kongen. Pavkeslagerne og Trompetblæserne, der er opstillede paa en stor Plads foran Slottet, kundgør med høj Røst, at Kongen gaar til Bords, i samme Øjeblik han sætter sig ned. *Søndag* er Fastedag, og mange Hofmænd følger hans Eksempel.

Audiensen, hvortil alle, der har noget at fremføre, særdeles let kan faa Adgang, finder altid Sted en Time før Middag og undertiden før Aftensbordet. Kongens Børn, Tjenerskab og fremmede Gesandter, Hærens Officerer og Hoffets Embedsmænd er til Stede i Forværelset og Sovekammeret. De udgør Hoffet, og der er sjældent mere end tyve til tredive Personer til Stede. Af tidligere omtalte Grunde ser man kun faa eller ingen Rangspersoner, der ikke har et Hverv, ved Hoffet eller i København.

Hoffets Embedsmænd bestaar af: Hofmarskallen, der tager sig af Familiens Sager og meddeler Kongen, naar Middagen eller Aftensmaden er rettet an; Køgemesteren (the Comptroller of the Kitchen), der sætter Maden paa Bordet og tillige er Ceremonimester (Master of the Ordnance); Staldmesteren, der har Opsynet med Kongens Stalde og Hoppestutterier, hvoraf Kongen har særdeles mange og meget gode, særlig af hans egen, specielle Avl, der er staa graa med sort Hoved, Hale og Manke. Men disse Embedsmænd ligner, hvad angaar Stilling og Indkomster,

mere de *engelske* Lords Funktionærer end vor Konges Hofmænd i Whitehall.

Ceremonimesterens Embede nødvendiggør, at han altid maa være til Stede ved Hoffet.

Kongens særlige Yndling er Grev Knuth, en Meklenburger, der er eneste Kammerherre. Han er opdraget sammen med Kongen som hans Fortrolige og Deltager i hans Forlystelser. Det er en høflig, godmodig Herre, der ikke taler andre Sprog end sit eget, holder mindre af Franskmændene end af nogen andre, og som sjældent blander sig i offentlige Sager, men som næsten altid har Held med sig, naar han foretager noget sammen med Kongen. Der er flere Kammertjenere, som staar under ham. Dronningen har mange Hoffolk, Sønner af højtstaaende Personer til at opvarte sig, samt otte Hofdamer.

Kongens Ministre er: for det første Grev *Gyldenløve*, som er den øverste i Gehejmeraadet og i alle andre Kommissioner, hvori han deltager sammen med de øvrige; men da han, som jeg før antydede, ikke har Sans for Forretninger, eller i hvert Fald ikke ønsker at have noget dermed at gøre, er det snarere af Respekt for hans høje Rang, at han regnes med iblandt Gehejmeraaderne.

For det andet er der Grev *Reventlow*, Overjægermester (Great Master of the Game), hvilket er det mest indbringende Hverv, Kongen kan tildele nogen næstefter Hvervet som Vicekonge af Norge. Han er født i Holsten og betragtes som Førsteminister, hvorfor alle fremmede Gesandter henvender sig til ham. Han tager det ikke ilde op, naar man titulerer ham saaledes, selv om han ved visse Lejligheder beskedent synes at tilbagevise denne Titel. Han er meget elskværdig, høflig og let at faa i Tale, Leve- mand og Beundrer af det smukke Køn ligesom Grev Gyldenløve. Grev Reventlows Begavelse og Kundskaber er kun middelmådige, selv om han i de senere Aar ved Flid og et mere ihærdigt Arbejde med Statssagerne er blevet noget dygtigere, saa at det nu ser ud til, at han er tilstrækkelig værdig til at beklæde den Post, hans Herre har betroet ham. Han er ca. 43 Aar gammel, lys og i Besiddelse af en robust Konstitution. Hans Følelser overfor Franskmændene var indtil for et Par Aar siden ikke

videre venlige, da han var overbevist om, at man kunde takke Franskmændenes Raad og Handlinger for, at det stod saa slet til med Danmarks Velstand og hans Konges Ære, men nu har hans private Interesser forsonet ham med det franske Hof. Fordelene ved Handelen med Frankrig under Krigen, som han er stærkt interesseret i, dels med flere af sine egne Skibe, og dels med andre, der driver denne Handel, har faaet ham til at mene, at det er til hans eget saavel som Kongens Bedste at holde fast ved Venskabet med Frankrig. Man mener ikke desto mindre, at dersom Reventlow kunde opnaa samme eller lignende Fordele for sig selv og sin Konge i England, vilde han føle sig tilskyndet til hellere at søge saadanne Fordele i dette Land end i Frankrig. De ulykkelige Tilstande, der nu raader, vil dog næppe muliggøre en saadan Forandring.

For det tredje Baron *Juel*, yngre Broder til Generaladmiralen, og Dansker af Fødsel, ca. 60 Aar gammel. Han er meget korpulent og en flegmatisk Natur; hans Formuesomstændigheder er bedre end nogen andens ved Hoffet, hvilke for en Del skyldes hans enestaaende Paaholdenhed. Danskerne betragter ham som en af deres mest drevne Mænd, der under en Maske af tilsyneladende Enfoldighed skjuler en ikke ringe Snuhed. Han taler kun lidt, har en glat Tunge og et høfligt Væsen. Man mener, at han med Beklagelse ser den Elendighed, Danmark er nedsunket i, da han tilhører en gammel Adelsslægt, der har lidt ved Forfatningsændringen, men man kan ikke undvære hans Raad i et Land, hvor der er en saadan Knaphed paa gode Hoveder, og derfor benytter man ham i alle vanskelige Sager, som han behandler med megen Behændighed og stort Held.

For det fjerde Monsieur *Ehrenschild*, der er Tysker af Fødsel og tidligere Sekretær hos den franske Ambassadør ved det danske Hof, Monsieur Terlon, hvilket er Grunden til, at hans Sympatier endnu stadig er paa Frankrigs Side. Kongen har adlet ham og givet ham Navnet Ehrenschild i Stedet for Bierman, som han tidligere hed. Han er ca. 65 Aar gammel, har et svagt Helbred og opholder sig derfor mest i *Hamborg*, under Forgivende af at Luften der er sundere for hans Helbred, men i Virkeligheden er det for at lede Kongens Forretning med denne

By, hvor der stadig opretholdes et politisk Parti, som maa holdes i Live gennem en dygtig Gesandt, der er bosat paa Stedet. Da Hamborg desuden er bekvemt beliggende for Forbindelsen med hele Tyskland, og da man dærfra har nærmere Adgang til at holde sig underrettet om, hvad de omkringboende Fyrster foretager sig, har man ment, det var nødvendigt at have en dygtig Mand der. Det er ogsaa lettere at holde Øje med den franske Handel fra Hamborg end fra København. Denne Monsieur Ehrenschild er en boglærd Mand efter tysk Skik og er godt øvet i at føre Forhandlinger, da han har beskæftiget sig dermed, lige siden han gik ind i Carrièren. Man anser ham for at være snu, men han har ikke stort Ry for Integritet. Han ynder at finde Vanskeligheder, og han er meget dygtig til at trække en Sag i Langdrag. De udenlandske Gesandter kalder ham *Pater Difficultatum* og siger, at han har en mærkelig Evne til at finde *nodum in scirpo*¹⁾, og holder derfor ikke af at forhandle med ham, for han sætter Pris paa at disputere og søger mere efter Sophismer end efter Sandheden eller efter at faa en Sag afsluttet. Man kan aldrig faa ham til at sige: Saaledes forholder det sig, selv om Sagen er klar som Dagen, men derimod: cela peut être, for at han altid kan have et Smuthul at komme ud af. Han gemmer alle sine Penge eller indsætter dem i Banken i Hamborg eller Amsterdam, da han kun har ringe Udsigt til nogen Sinde at faa et lykkeligt Hjem for sin Familie i Danmark. Og dette er en fælles Regel for alle de mest intelligente Hoveder i Danmark, hvilket fremgaar af, at de foretager faa eller ingen Køb.

For det femte Monsieur Plessen, en Herre fra Mecklenburg, tidligere Bestyrer af Prins Georgs Indkomster i Danmark; han er nu Præsident for Rentekammeret (Comptroller of the Finances) (Oberrentmeister) i Stedet for Monsieur Brandt, der fornylig er blevet fjernet fra denne Post. Financerne og Budgettet var i en meget uordentlig Forfatning, og Kongen havde en Gæld paa nogle Millioner Kroner, da Monsieur Plessen paatog sig det vanskelige Hverv at bringe Orden i Sagerne, hvilket de fleste Folk mener, vil lykkes for ham, saa vidt det er muligt. Det var ogsaa paa høje Tid at gøre noget alvorligt for at ophjælpe Fi-

¹⁾ Knuder paa Traaden.

nanserne, for Kongen havde saa at sige ikke mere nogen som helst Kredit hverken i Hamborg eller andre Steder, paa Grund af at alle Anvisninger blev saa slet honorerede. Han er ca. 46 Aar gammel, en melankolsk Natur, og har et svagt Helbred, anses for at være i Besiddelse af god Dømmekraft og Verdensklogskab, selv om hans Sygelighed medfører, at han undertiden er noget vanskelig. Han taler fire eller fem Sprog, deriblandt *Engelsk*. Han lader til at have mere Sympati for *England* end for *Frankrig*, hvilket dels skyldes hans Afhængighedsforhold til Prins *Georg* og dels hans Overbevisning om, at det i højere Grad er i hans Konges Interesse at staa sig godt med *England* og *Holland* end med *Frankrig*. Man har det Indtryk, at han er uegenlyst; han er meget velhavende, og hans Formue bestaar hovedsagelig i rede Penge. Han er kort sagt Forretningsmand og forekommer en at være mere aaben og ligefrem end mange af de andre.

Disse fem udgør hele Kongens Gehejmekonseil. Fire af dem opholder sig altid ved Hoffet, medens den femte opholder sig i Hamborg, og efter den sidstnævntes ugentlige Direktiver retter de øvrige sig i alle deres Forhandlinger.

I Geheimeraadet afgør Kongen alle Sager vedrørende Krig og Fred, Forbundstraktater og andre Traktater, Skatter, Befæstningsanlæg, Handel o. s. v. uden Indblanding af nogen andre med Undtagelse af Kancellisekretærerne (Secretaries of State), der her endnu snarere betragtes som ministerielle Embedsmænd og Befuldmægtigede end som egentlige Raadgivere. Der findes fire saadanne Kancellisekretærer, som ikke er Ministre (Secretaries of State) i samme Forstand som vore i *England*, det vil sige Førsteministre, men fører Pennen og tager sig af den daglige Ledelse af deres Afdelinger og de Sager, som forekommer der. Den første Sekretær i det danske Kancelli (Secretary for the Affairs of Denmark), er for Øjeblikket Monsieur¹⁾. Den anden er Sekretær i det norske Kancelli (Secretary for the Affairs of Norway), Monsieur *Moth*, en Broder til Kongens Mættresse, Grevinden af Samsø. Den tredje er Oversekretær i det tyske Kancelli (Secretary for foreign Affairs), Monsieur *Jessen*,

¹⁾ Navnet er ulæseligt.

og den fjerde er Sekretær i Krigskancelliet (Secretary at War), Monsieur *Harboe*. Hvis man i Konseillet debatterer noget, der angaar Forhold indenfor de nævnte Kancellier, skal Sekretærerne for vedkommende Kancellier være til Stede; men Monsieur *Jessen* er altid til Stede, da der altid debatteres udenrigspolitiske Spørgsmaal. I Almindelighed holder Konseilet Møde, saasnart Posten er kommet ind, og det er da Monsieur *Jessens* Hverv at læse alle Brevene og gøre Bemærkninger til dem. Dette gør hans Embede mere betydningsfuldt end nogen af de andre Kancellisekretærers, og derved bliver han gjort bekendt med Kabinettets Hemmeligheder, da de i Hovedsagen behandles af ham alene. Han kan ogsaa frit ytre sine Meninger, hvilket i Forbindelse med hans Hverv i al Almindelighed giver ham Lejlighed til at tage Betaling for alle Traktater med udenlandske Gesandter. Han sidder derfor permanent som een af de Kommitterede, der er udpeget til at forhandle med disse Gesandter, og det er lige saa nødvendigt for dem at kunne henvende sig til ham som til Førsteministeren, der i høj Grad lader sig lede af denne Kancellisekretær. Han er ca. 40 Aar gl., optræder høfligt og beskedent uden Overdrivelse, taler 4—5 Sprog særdeles godt og er særdeles veltalende, hvilket undertiden er en Fordel for dem, der fører Forhandlinger med ham. Hr. *Jessen* har kun maadeligt Ry for Oprigtighed eller Begavelse, men han bliver alligevel benyttet saa meget i offentlige Anliggender, at han ikke kan undværes, fordi man ikke har nogen mere passende Mand at sætte i hans Sted. Han er Monsieur *Ehrenschildts* Svigersøn og lader sig i høj Grad lede af ham og nærer samme Følelser for *Frankrig* som han. Dette Slægtskab er til stor pekuniær Støtte for Monsieur *Jessen*, saalænge denne gamle Herre lever, og den Flid, han udviser i sine Hverv, vil, om ikke andet, sikre ham hans Stilling og Kongens Gunst, hvis han blot sørger for at staa sig godt med Førsteministeren (hvilket han gør for Øjeblikket), og handle i Forstaaelse med ham.

Hoffets mest almindelige Forlystelse bestaar i Rejser, der foretages mindst een Gang om Aaret, til *Slesvig* eller *Holsten*, enten for at holde Tropperevyer eller for at inspicere Fæstningsvær-

kerne i *Rendsborg*; desuden mindre Rejser til *Lolland* og andre Steder rundt om i Landet. Disse Rejser koster ikke den kongelige Kasse noget, da Rejsevogne og Heste rekvireres hos Bønderne, der ogsaa personlig maa stille sig til Tjeneste og være rede til al nødvendig Opvartning. I 5—6 Uger hver Sommer flytter Hoffet til *Jægersborg*, et lille Jagtslot, der er bygget ved en lille Sø omtrent 4 engelske Mil fra København, ikke langt fra Havet; og i 5—6 Uger flyttes Residensen til *Frederiksborg*, Kongen af Danmarks største Slot udenfor København, ca. 20 engelske Mil fra København, paabegyndt af *Christian 4.* og fuldendt af den nulevende Konges Fader, *Frederik 3.* Det er det Slot, Danskerne praler saa meget af, og om hvilket de fortæller vidunderlige Historier om, hvor mange Penge det har kostet at bygge det. Det ligger midt i en Sø, og Grundmurene er lagt i selve Søen, hvilket muligvis for Størstedelen er Aarsagen til de store Udgifter. Man maa passere flere Vindebroer for at komme ind i Slottet. Denne fugtige Beliggenhed midt i Vandet i et saa vaadt og koldt Land, kan ikke anerkendes som god af dem, der forstaar sig paa den Slags Sager; særlig da det opadskraanende Terrain omkring denne Sø (der er bekranset af smukke Skove), vilde have afgivet en langt bedre Beliggenhed baade i sundhedsmæssig Henseende og med Hensyn til Udsigten; men overalt i dette Kongerige ynder man at bygge midt i Søer, hvilket formodentlig til at begynde med skete af Sikkerhedshensyn. *Frederiksborg* Slot er, trods al deres Snak om hvor dyrt det har været, langt fra pragtfuldt eller vel planlagt; der er lavt til Loftet, og Værelserne er forkert beliggende; den smukke Kirke er altfor lang i Forhold til dens Bredde og har et Galleri foroven med en Indgang, der er noget af det mest uheldige, man kan forestille sig. Kort sagt, det staar langt under mange af vore engelske Adelsmænds Landslotte, men alligevel anser Danskerne det for at være enestaaende. Der er ganske vist en smuk Park rundt om Slottet, hvor der er uhyre mange Kronhøjerte, og da der er store Damme, høje Træer i Massevis, en god Badstue og andre landlige Skønhedsmomenter, er det langt at foretrække for alle Kongens øvrige Slotte, der med Undtagelse af de to sidstnævnte for Størstedelen er meget slet ved-

ligeholdte. Slottet paa Fæstningen *Kronborg* ved Helsingør og *Koldinghus* i Jylland er næppe engang beboelige i fjorten Dage om Sommeren.

Paa *Frederiksborg* tilbringer Hoffet den meste Tid med Kronhjørtejagt, for der er kun faa Daadyr i Danmark; og under Udøvelsen af denne Idræt indrømmer Kongen sine Tjenere og Ministre, der i Almindelighed ledsager ham, hvor som helst han tager hen, stor Frihed, ja, saa stor, at det er, som om han satte al kongelig Værdighed og de dermed følgende Formaliteter til Side i Sommermaanederne. Kongen spiser og drikker med dem alle, Ministrene undertiden overdrevent meget efter en anstrenge Dags Jagt, naar de straks efter Middagen trækker sig tilbage til Vinkælderen. Omkring Klokken fem eller seks om Eftermiddagen bliver Jagtretten højtidelig sat i den store Gaard foran Slottet. Jægerne, der alle er klædt i rødt og har deres store Messingjagthorn om Halsen, slæber Kronhjorten midt ind i Gaarden, og her bliver Hjorten parteret under Udfoldelsen af et stort Ceremoniel, medens Hundene ser til med stor Utaalmodighed og under ivrig Gøen. En Person, der antages at ville give gode Drikkepenge til Jægerne, bliver opfordret »to take essay« og faar tildelt Hjortens Fod. Derefter udstedes en Proklamation: »Hvis nogen kan oplyse Kongen (der baade er højeste Dommer og Bøddel), om der i Løbet af Dagen er sket nogen Overtrædelse af de vedtagne Jagtlove, lad ham da træde frem og forebringe sin Anklage.« Den Anklagede bliver i Reglen kendt skyldig og bliver derpaa af to Herrer ført hen til Hjorten. Her maa han knæle ned mellem Hjortens Geværer, bøje Hovedet ned, med Bagdelen vendt opad og tage Frakkeskøderne til Side, for at de ikke skal afbøde Slagene. Derefter gaar Hans Majestæt Kongen hen til Forbryderen og giver ham med et tyndt, langt Ris nogle Dask paa Enden, medens samtidig Jægerne med deres Messinghorn og Hundene med deres høje Gøen kundgør Kongens Retfærdighed og Forbryderens Straf. Hele denne Scene er til stor Morskab for Dronningen, Hofdamerne og andre Tilskuere, der altid er til Stede og er opstillet i en Kreds rundt om Retterstedet. Scenen gentages lige saa ofte, som der er Delinkventer, og disse rejser sig efter endt Afstraffelse op og bukker dybt.

Naar alle disse Ceremonier er fuldførte, faar Hundene Lov til at kaste sig over Hjorten og æde den.

Paa en anden Tid af Aaret fordriver Kongen Tiden med at gaa paa Svanejagt. De vilde Svaner holder til paa en bestemt lille Ø ikke langt fra København og ruger der. Naar Svaneungerne er omtrent lige saa store som de gamle Svaner, men før deres Fjer er blevet lange nok, til at de kan flyve, tager Kongen sammen med Dronningen, Hofdamerne og andre Hoffolk ud til Øen og dræber dem. De fremmede Gesandter bliver i Reglen inviteret til at deltage i denne Idræt. Alle de, der er stærke nok til at deltage, faar tildelt en Pinasse¹⁾, og naar de kommer hen i Nærheden af Tilholdsstedet, omringer de det og indespærret en stor Mængde unge Svaner, som de skyder med deres Bøsser, indtil de har dræbt nogle Tusind. Alt, hvad Jagtselskabet har dræbt, bliver bragt hjem til Hoffet, der gør Krav paa disse Fugles Fjer og Dun, medens Svanernes Kød, ikke kan spises.

Fastelavns Mandag klæder Kongen, Dronningen, den kongelige Familie, Ministrene og Gesandterne og alle de andre ovenfor omtalte Personer sig i nordhollandske Bondedragter med store Pludderbukser, korte Trøjer og store blaa Huer (af groft Garn med en Dusk), Damerne i blaa Skørter og mærkelig Hovedpynt o. s. v. Saaledes udstyret stiger de til Vogns, en Mand foran og en Kvinde bag ved; de kører selv Vognen og tager ud til en Landsby, der hedder *Amager*, ca. tre engelske Mil fra Byen. Der danser de til Sækkepiber og hvinende Violiner og faar serveret landlig Middagsmad, som de spiser af Ler- og Træ-tallerkener med Træske o. s. v. Naar de har tilbragt Dagen med denne Forlystelse, hvor alle er lige, og hvor der kun tages lidet Hensyn til den kongelige Værdighed eller anden høj Stand, kører de om Aftenen atter hjem paa samme Maade og bliver underholdt med et Skuespil og en pragtfuld Soupér af Vicekongen, *Gyldenløve*, og saa tilbringer de Resten af Natten med at danse i de samme Dragter, som de ikke har skiftet hele Dagen.

Hver Vinter, saasnart Sneen er haard nok til at bære, holder Danskerne meget af at køre i Kane. Kongen og Hoffet begynder først og kører forskellige Ture rundt i Byen under Udfol-

¹⁾ Kragejolle.

delse af stor Pomp og Pragt, ledsaget af Pavkeslagere og Trompetblæsere. Hestene, der trækker Kanerne, er rigt prydet med Stads og Pynt, og Seletøjet besat med smaa Bjælder eller Klokker, som skal advare dem, der staar i Vejen. Naar Hoffet har været en Tur ude, kører Borgerne og andre rundt i Gaderne hele Natten, indhyllet i deres Pelse, hver Herre med sin Dame i Kanen, og det, synes de, er en storartet og fornøjelig Maade at fordrive Tiden paa.

Der findes to Slags Landeveje fra København til *Frederiksborg*, *Jægersborg* og mange andre Steder hen, den ene, for almindelig Kørsel, er som Regel i en elendig Forfatning; den anden, Kongevejen, er meget god og jævn og er særlig beregnet for Hoffet og dem, Hoffet ønsker at begunstige ved at give dem en Nøgle, hvormed de kan aabne de forskellige Bomme, der findes paa Vejen.

I dette Kapitel om Hoffet vil det være paa sin Plads at bemærke, at der i Danmark findes to Ridderordener, nemlig af *Elefanten* og af *Dannebrog*. Den førstnævnte er meget ærefuld, og Indehaverne af denne Orden er af den højeste Stand eller har udmærket sig særligt. Tegnet paa deres Værdighed er en Elefant med et Slot paa Ryggen, besat med Diamanter og op-hængt i et himmelblaat Moirébaand, baaret ligesom Georgsordenen i England. Dannebrogordenen gives derimod som Belønning til jævne Folk og den lavere Adel. Ordenerne bæres over Skulderen i et hvidt Baand med røde Kanter, i Baandet hænger der et lille Diamantkors, og paa Brystet er der et Broderi, der ligner en Stjerne, hvori der staar Valgsproget *Pietate et Justitia*. Man fortæller, at Elefantordenen blev indstiftet for ca. to Hundrede og ti Aar siden af *Christian 1.* ved hans Søns Bryllup.

Man paastaar, at Dannebrogordenen er den ældste, og der fortælles mange Fabler om, hvorledes den er blevet indstiftet, f. Eks. at Kong Dan saa et hvidt Kors med røde Kanter falde ned fra Himlen, hvorefter han indstiftede denne Orden og gav den dette sammensatte Navn efter Dan og Brog, der betyder Maling. Ridderne af denne Orden er næsten lige saa almindelige her som Baronetter hos os, og derfor undlader jeg at nævne deres Navne.

ELEONORA CHRISTINE OG FREDERIK AHLEFELDT

En af de smukkeste Sider i Storkanslerens Historie omhandler hans ihærdige og uegennyttige Arbejde paa at befri den ulykkelige Kongedatter fra hendes Fængsel.

Familien fra Graasten nærrede Sympati for Eleonora Christine, og et andet Medlem foruden Frederik Ahlefeldt fik Anledning til at omsætte Sympatien i Gerning, det var Storkanslerens Halvbroder Bendix, der stod Frederik Ahlefeldt særlig nær fra den Gang han var Broderens Sekretær under Storkanslerens diplomatiske Mission til London. Paa den Rejse fungerede Bendix Ahlefeldt som Stedfortræder for Storkanslerens sædvanlige Hjælper og Faktotum, Sekretær Jensen. Bendix Ahlefeldt havde sin Broders Flid og Grundighed, samt hans Lyst til at skrive, saa han gjorde saa meget som muligt ud af Hvervet. Han kom til at opleve en interessant Tid i England; Republikken var styrtet, og det gamle legitime stuartske Kongehus genindsat et Par Maaneder før det danske Gesandtskabs Ankomst til London. Den danske Regering havde staaet i et daarligt Forhold til Cromwells Republik og imødesaa med Glæde Kongedømmets Genoprettelse under Stuarterne, som Frederik 3. var sympatisk indstillet over for. Det var derfor ikke vanskeligt for Frederik Ahlefeldt at genoprette det gode Forhold mellem Danmark og England og faa vedtaget et Forbund mellem Landene. Af Frederik Ahlefeldts Skrivelser, der ogsaa indeholdt Betragtninger fra Broderens Side, fremgaar Afsky for Cromwells Republik og en høj Grad af Sympati for de hjemvendte Stuarter. De to Brødre saa ogsaa med Sympati paa Genindsættelsen af Overhuset, som blev afskaffet under Republikken, men som staaer endnu den Dag i Dag. Oliver Crom-

wells Diktatur havde været blodigt og grusomt, saa Diktatoren var efterhaanden blevet den mest forhadte Mand i hele England. Den mest udprægede Enevælde var nu afløst af Carl 2.'s milde Styre, og naar man senere har bebrejdet Kongen overdreven Strenghed imod »Kongemorderne«, laa Skylden ikke hos ham, men hos Parlamentet, der for enhver Pris vilde have Cromwells Haandlangere straffede. Carl 2., der var ny i Tøjet og endnu ikke havde erhvervet den fornødne Myndighed, maatte give efter for Parlamentets Krav om en noget summarisk Rettergang overfor dem, der havde været ansvarlige for Revolutionen af 1649 og Carl 1.'s Henrettelse. Carl 2. handlede i dette Tilfælde konsekvent, han havde straks efter sin Hjemvenden fra Eksilet højtideligt erklæret, at han gav Amnesti til alle, med Undtagelse af dem, som Parlamentet forlangte afstraffede. Det gik ikke alene ud over de levende, men saa vidt gik Underhusets Hævnfølelse over for Cromwell og hans Satellitter, der havde sat Parlamentet uden for Spillet, at det lod Ligene af de republikanske Førere grave op af deres Grave og henrette; Cromwells afhuggede Hoved blev anbragt i Toppen af et af Londons Taarne, hvor det fik Lov til at staa, indtil det opløste sig. Allerivrigst efter at øve Hævn var den højere engelske Gejstlighed, der havde et særligt Regnskab at opgøre med den afdøde Protektor. Dette kan ikke forklares af Velvilje mod den tilbagevendte Konge, der var Katolik, først maskeret, senere aabenlyst, men alene af Hævnfølelse. Dette var saa meget mærkeligere, som Cromwell havde været endog fanatisk Protestant, men han havde holdt Gejstligheden nede, hvad denne ikke kunde tilgive ham i hans Grav. At det engelske Aristokrati var stemt for Stuarternes Tilbagevenden til Magten, er klart, Cromwell havde trængt det stærkt tilbage og næsten udelukkende benyttet borgerlige Elementer under Udøvelsen af sin Magt. I Modsætning til Gejstligheden vilde Adelen ikke være med til overdreven streng Forfølgelse af Modstanderne, og gennem Overhuset holdt det igen over for Udskejelserne. Frederik Ahlefeldt, der ikke alene var Aristokrat, men ogsaa Tilhænger af et Correctiv over for Enevælden, betragtede med synligt Velbehag de engelske Godsejeres Holdning i denne Sag. Det engelske Aristokrati, der var alt andet end militærisk anlagt, havde

heller ikke syntes om S sammensætningen af Cromwells Statsraad, i hvilket Militæret repræsenterede Halvdelen af Medlemmerne, medens de øvrige bestod af Borgerlige, en Fordeling, der heller ikke var efter Frederik Ahlefeldts Kogebog. Det skulde imidlertid blive Hæren, der genindsatte Stuarterne, og Hærens Repræsentant, General Monk, der i egen Person genindsatte Carl 2., blev en Fællesbetegnelse for alle dem, der senere genindsatte den lovlige Øvrighed. Endnu den Dag i Dag anvendes Betegnelsen »en General Monk«.

Parlamentet og Monk fandt i høj Grad hinanden, Parlamentet underordnede sig uden Vanskeligheder ganske Generalen, der i høj Grad var det, Carlyle i sit Værk om Cromwell kalder *arting in faith*; i Modsætning til Cromwell, hvis betroede Mand han havde været, var han mild af Karakter. Monk var, skønt en fremragende Hærfører, som fuldblods Englænder en Modstander af, at Hæren skulde have Hovedindflydelse i Landets Styrelse, hvilket havde været Tilfældet under Republikken. Monk var af Cromwell blevet ansat som Statholder i Skotland, hvor han regerede med meget Maadehold og, paa Trods af Cromwell udelukkende benyttede civile Personer som Raadgivere og Omgivelser. Monk foretrak en civil Regering, da han vidste, i hvilken Grad hele Storbritannien var led og ked af det militære Styre, der var engelsk Aand saa modsat. Monk, der var praktisk anlagt, begyndte ikke sin Holmgang med at erklære, at han ene kæmpede for Monarkiets Genoprettelse, han udtalte i sine Proklamationer, at det for ham i første Række drejede sig om Folkets og Parlamentets Frihed. Monks Proklamationer, der mindede noget om Napoleons, gjorde et godt Indtryk over hele Riget, hvor man i alle Samfundsklasser ønskede sig bort fra det republikanske Diktatur og længtes efter den gamle Kongeslæggt.

Med en ubetydelig Hær paa 6000 Mand rykkede den royalistiske General fra Skotland mod Syd, overalt modtaget med aabne Arme af Befolkningen, og i Vinteren 1660 rykkede han ind i London, hvor man i Mellemtiden havde oprettet en provisorisk Regering, gældende for London alene. Endnu spillede Monk Republikaner og lod sig af Kommunen i London udraabe til »Republikkens Generalissimus«. Som saadan udskrev Monk Parlaments-

valg, ved hvilket en betydelig talrigere Vælgermasse end tidligere fik Valgret. Den øverste Magt blev nu lagt i Hænderne paa et Statsraad, som Monk traadte i Spidsen for, og hans første Handling som Statens øverste Leder var over for det udprægede konservativt prægede Parlament at erklære, at den engelske Befolkning med ham som Tolk forlangte det legitime Kongehuses Tilbagekaldelse fra Landflygtigheden. Det viste sig, at der i det nyvalgte Parlament ikke fandtes en eneste Republikaner, saa lidt som noget Steds i Riget. Carl 2., der boede i Bryssel, hvor han levede meget beskedent af, hvad loyale Medlemmer af det engelske Aristokrati forsynede ham med, rejste med sin Broder, den senere Jacob 2., til Haag, for der, saa nær England som muligt, at afvente Begivenhedernes Gang.

Da den af Parlamentet udsendte Deputation, der bestod af tolv Lorder og lige saa mange Medlemmer af Underhuset, indfandt sig i Haag for at tilbyde Stuarteren den engelske Krone, var den nyudnævnte Konge saa reduceret, at Deputationens Medlemmer maatte købe ordentlige Klæder til ham, saa han kunde optræde nogenlunde standsmæssigt, naar han foretog sit højtidelige Indtog i London. Modtagelsen af den eksilerede Fyrste var præget af en saa enstemmig Festjubel, at den forbavsede Konge spurgte en af sine Ledsagere: »Men hvor er dog alle mine Fjender?«

De to Brødre Ahlefeldt saa med Sympati paa Omvæltningen i England og paa Stuarterne, skønt disse var saa forskellige som vel muligt fra dem begge, navnlig fra Storkansleren. Baade Kongen og hans Broder var meget letlevende, satte i høj Grad Pris paa Bordets Glæder og udfoldede et ganske utæmmet Driftsliv paa Erotikkens Omraade; desuden var de begge meget ødsle og gjorde stadig Gæld. Carl 2. levede aabenlyst med sin Elskerinde, Lady Castlemaine, der med rette blev anset for at være Englands største Skønhed; hun drev det til at paradere ved Monarkens Side i Kongelogen i Operaen og til at køre rundt med ham i aaben Karet paa Londons Gader. Den engelske Kongefamilie færdedes i det hele taget frit og jævnt mellem Publikum, baade de kongelige Herre og Damer spadserede saaledes paa Gaderne og i de offentlige Parker. Kongens skandaløse Levned harmonerede ikke med

hans Guds frygt, der gav sig Udslag paa mange Maader, blandt andet gik Carl 2. og Broderen to Gange i Kirke om Søndagen. Den officielle Fromhed i England havde altid været stor, men den tog til under Stuarterne og parredes, baade ved Hoffet og ned- efter, med en stedse tiltagende Forlystelsessyge. Forlystelserne var af meget forskellig Art, fra Dans paa aaben Gade til den noget makabre Adspredelse at overvære de offentlige Henrettelser, der varierede mellem Hængning og Halshugning, og der var hyppig Lejlighed til at bivaane dette Skuespil, idet de ubetydeligste Forseelser blev straffede med Døden, en paagrebet Lommetyv, og dem var der mange af i de store Forsamlinger baade i de politiske og i Kirkerne, slap som Regel ikke fra Galgen. Mere tiltalende end Forholdet til den af Folket ilde lidte Maitresse var Carl 2.'s store Kærlighed til sin uægte Søn, som Kongen havde faaet under Landflygtigheden, den meget elskværdige og indtagende Hertug af Monmouth. Det er et Bevis paa Englændernes Fordomsfrihed, at baade Parlament og Regering drøftede Muligheden af at erklære den unge Hertug for Tronarving, saaledes at man kunde blive fri for Kongens Broder, Hertugen af York, der var meget ilde lidt, navnlig fordi han trodsede den offentlige Mening ved aabent at optræde som Katolik. Sagen kunde formentlig været blevet ordnet, men strandede mærkeligt nok paa Kongen, der hellere end gerne vilde se Sønnen som sin Efterfølger, men vægrede sig ved at opfylde den Betingelse, der stilledes til ham af Regering og Parlament, at han skulde afgive en Erklæring om, at Sønnen var fremgaaet af et regelret Ægteskab. Damerne ved Hoffet og de mange politisk interesserede Kvinder var ivrige med at agitere for Hertugen af Monmouth, der var smuk som Apollo, men Bestræbelserne førte ikke til noget Resultat. Monmouth indtog en høj social Position i England, idet hans Fader havde givet ham Rang umiddelbart efter Kongehusets Medlemmer, og det højnede den unge Hertug i den almindelige Bevidsthed, idet Datidens Englændere lagde lige saa megen Vægt paa Rang og Fornemhed som Nutidens. En ganske lignende Stilling blev i Danmark indtaget af Kongernes uægte Descendens, Gyldenløverne. Hertugen af York, den senere Jacob 2., blev gift med Lord-Kansleren, Jarlen af Clarendons Datter, Lady

Anna Hyde, da det kom for en Dag, at den unge Dame skulde have et Barn med Tronfølgeren. Anna Hyde blev ved Svogerens Død Englands Dronning. Frederik Ahlefeldt var under sit Ophold i England kommet til at staa Jarlen af Clarendon meget nær, saa nær, at han inden sin Bortrejse forærede den fremtidige Dronnings Fader alle de kostbare sorte Heste, han havde medtaget paa Rejsen. Det var en meget flot Gave, idet Hestene var takserede til en Værdi af 1000 Rigsdaler.

Storkansleren følte sig særdeles veltilpas i London, hvor han og hans Broder blev højlig populære i Hofkredsen; han optraadte meget standsmæssigt, imponerede baade Hoffet og Aristokratiet, der ellers var vant til megen Luxus og medførte ikke mindre end to Kammertjenere, tre »Lakajer«, en fransk Kok, en Staldmester, to Kuske og fem Staldkarle. Følget bestod af en Legationssekretær med Afskriver, en »Kavaller«, en Præst og fire Pager, alle af fornem Familie, den ene var en Rantzau, og en Trompeter, der skulde forkynde Ahlefeldts Ankomst, naar han optraadte officielt; da Gesandten var en altfor fornem Mand til at have Penge mellem Hænder, ledsagedes han endvidere af en Indkøber og en Udbetaler, samt en »Sølv tjener«. Den engelske Regering havde attacheret Storkansleren en »Hofkavaller« Mr. Ogier.

Efter Brevene at dømme har Frederik Ahlefeldt næppe ønsket et varigere Ophold i den engelske Hovedstad, de Paraller, han drager mellem Livet i England paa den ene Side og Tilværelsen i andre Lande, taler ikke til Fordel for England; navnlig fremhæver han Behagelighederne ved et Ophold i Paris. Storkansleren roser de franske Theatre paa de engelskes Bekostning, skønt han dog under Opholdet i England havde Lejlighed til at overvære flere Opførelser af Dramaer af Shakespeare, han nævner saaledes en Opførelse af »Hamlet« og »Hellig Trekongers Aften« i »Operaen«, som det kongelige Theater blev kaldt. Ogsaa den af ham saa yndede Naboby Hamborg fremhæver Frederik Ahlefeldt i dens Egenskab af Theaterby paa Londons Bekostning. Ved den Hamletopførelse, som Frederik Ahlefeldt overværede, spillede Titelrollen af Englands berømteste Skuespiller, Taylor, selve Shakespeares Elev, der blev omfattet med megen Venera-

tion af Londonerne, baade som Kunstner og som Menneske; i det hele taget var Skuespillerstanden Genstand for en større Agtelse i England end i andre Lande, men det var dog først under Victorias Regering, at Skuespillere blev ophøjet i Adelsstanden. Interessen for Theateret, som Cromwell havde holdt nede af religiøse Grunde, blomstrede straks op paany under de franskprægede Stuarter, der gerne vilde bibringe deres Undersaatter noget af den franske Smag, men det lykkedes ikke Carl 2, det engelske Publikum havde mere Sans for plumpe og mindre høviske Replikker fra aaben Scene og meget grove Fremhævelser af det seksuelle. At der midt i Skuespillene blev indlagt lange, kombinerede Sangnumre og Balletter, endog i Tragedier af Shakespeare, bidrog heller ikke til at give Foreställingerne noget alvorligt Præg; i Shakespeares »Stormen« og »En Skærsommernats Drøm«, som opførtes paa Londonnerteatrene under Frederik Ahlefeldts Ophold, fejrede disse Variéténumre sande Orgier. Dette falder daarligt i Traad med, at det engelske Teater havde sin Oprindelse paa Kirkens Grund, hvor de første »plays of miracles«, nogle grovkornede sceniske Fremstillinger fra Bibelshistorien, opførtes; disse kirkelige Skuespil, der var skrevne af Præster og spillede af Præster, blev opførte i Kirkerne; det første egentlige Skuespil i mere moderne Forstand, der blev opført paa et rigtigt Teater, »Gammer Gurtovs Needle«, var endog forfattet af en Biskop. Foreløbig holdt man sig til de komiske Stykker, men under Dronning Elisabeth fik man Smag for Sørgespil. Den jomfruelige Dronning gik i Spidsen for Teaterinteressen; i hendes Kålvand fulgte Godsejerne, som paa deres Slotte lod omrejsende Teaterselskaber optræde; særlig Elisabeths Yndling, Jarlen af Leicester, var en enrageret Teaterven, han paavirkede Dronningen i denne Retning, og fik hende uden Besvær overtalt til at oprette et privat Teater ved Hoffet; Truppen blev kaldt »The Queens players«. Aktørerne fik Titel af Kongelige Skuespillere ligesom senere ved Teatret i København, hvilket gav Kunstnerne et vist selskabeligt Relief, hvad der kom selve Shakespeare tilgode, idet han spillede paa det kongelige Teater. Saaledes som Tilfældet har været og tildels endnu er andre Steder, var Folkerepræsentationen, i England Parlamentet, uvillig stemt overfor

Teatrene i al Almindelighed, navnlig mod Hoffets Teater, som det mente slugte for mange Penge.

Da Shakespare traadte frem, stod engelsk Teater, takket været Kongefamilien og Adelen, fuldt udrustet til at modtage hans Værker, og Stuarterne fortsatte med Liv og Lyst Traditionen fra deres store Forgængerindes Periode. Carl 2. var en endnu større Teaterentusiast end Faderen og Bedstefaderen, og han oprettede for egen Regning det endnu eksisterende Drurylane-Teater.

Iscenesættelsen var, medens Frederik Ahlefeldt opholdt sig i London, saa enkel som muligt; Draperier, i Lighed med dem, Max Reinhard senere optog, forsynede med en Indskrift om, hvor Handlingen foregik (»dette skal være Troja«), var det eneste sceniske Udstyr; ved Hoffet brugte man i Stedet for Inskriptioner, at lade en Person meddele Tilskuerne, hvor man befandt sig. Foregik en Akt om Dagen, anbragtes et lyseblaat Bagtæppe i Scenens Baggrund, et sort Tæppe betegnede, at det var Nat.

Naar Frederik Ahlefeldt stillede sig kritisk overfor engelsk Teater, har det vist i nogen Maade ligget i, at han følte sig frastødt af den uanstændige Handling og de obscøne Replikker i mange af Datidens Tragedier og Lystspil. Flere af disse dramatiske Værker holdt sig længe paa Repertoiret, ogsaa paa Fastlandet, hvor Uanstændighederne dog gjorde betydelig mindre Lykke end i Øriget; Storkanslerens Descendent, General Ahlefeldt, opførte endnu Farquhars ikke for høviske Øren egnede Farcer paa de tre af ham ledede Teatre. Med Milieuet toges det ikke saa nøje, hele Gays berømte Vaudeville »Tiggeroperaen«, foregaaar saaledes i en Beværtning af den værste Art med Tyve, Røvere og Skøger som Hovedpersoner.

Tiltrods for et vist Velvære og Følelsen af Smigrethed over at være Genstand for saa megen Opmærksomhed, klagede Ahlefeldt dog over forskellige materielle Mangler, der efter hans Mening klæbde ved Tilværelsen i England, han er misfornøjet med den tunge engelske Mad, og priser den franske Kogekunst, der var blevet til en Videnskab i Paris. Han anstiller en Sammenligning mellem de lange, brede, franske Senge med deres lette bløde Tæpper, og de smalle engelske, med Dyner, i Stedet for med

Tæpper og Madrasser, forsynede Senge, der, hvad enten det drejede sig om Ægtesenge eller almindelige Senge, altid, trods deres ringe Omfang, var beregnede paa to; Brødre, intime Venner, Rejsefæller laa gerne i den samme Seng, splitternøgne, Storkansleren beklager sig saaledes over, at han paa en kortere Rejse fra London under et Natophold faar anvist en Seng som Leje for ham selv og et Medlem af Følget; da de andre Senge i Gæstgivergaarden alle var optagne, maatte han tage tiltakke. Det skortede efter Ahlefeldts Mening i det hele taget paa Comfort i de engelske Huse, han klager saaledes over Træk og Fugtighed, atter en Modsætning til Frankrig og Norden. Om Kongehuset udtaler Storkansleren sig gennemgaaende i almindelige Vendinger, nærmest med Sympathi; han fremhæver saaledes den personlige Indsats, Kongen og hans Broder, der var Flaadechef, havde ydet ved Skabelsen af den engelske Krigsflaade.

Hverken Frederik Ahlefeldt eller hans Broder kan formodes at have delt den i Danmark senere udbredte Opfattelse, at Eleonora Christines Udlevering til Danmark skyldtes Carl 2.; dertil kendte de begge Kongens Karakter for godt. Eleonora Christine og hendes Ægtefælle var velkendte af Carl 2., der stod i Taknemmelighedsgæld til dem begge, fra den Gang den senere Konge som Landflygtig levede i Holland, fattig som en Kirkerotte, paa det Tidspunkt, da Ulfeldt kom der til med sin Hustru for at afslutte en Traktat med den nederlandske Regering. Traktaten drejede sig om et Forsvarsforbund mellem Danmark og Holland og Aftalen om en Ophævelse af Øresundstolden for Republikkens vedkommende. Ægteparret Ulfeldt optraadte med Bram og Brask, som om det svømmede i Guld, strøede om sig med Penge, og var ledsaget af et imponerende Følge; det synes at have været en smal Sag for Righofmesteren at forstrække Carl Stuart med et Laan af 18,700 danske Daler, en efter de Tider enorm Sum. Om dette Laan skriver Eleonora Christine senere: »Min Herre, som haffde alt for goed opinion om Kongen af Engeland, mente at nu, hand var til Tronen kommen, at han icke alleeneste sine stoere mundlige og skriftlige Løfter ihuekomme, men sig oc errindre, at jeg

udi hans Nøds og Landflyctigheds Tiid tog Ringene aff Fingrene oc for hands oc hands Tienneris Maaltider udsatte«.

Aarene gik, og Tiderne skiftede, Carl Stuart var blevet den store Mand, medens det var gaaet ned ad Bakke for Ægteparret Ulfeldt, der vandrede rundt i Landflygtighed. Under disse Forhold vilde Eleonora Christine se at faa de laante Beløb tilbage fra Kongen af England, medens hendes Mand fulgte sin bugtede Bane og flakkede rundt i Europa, smedende landsforræderiske Planer. Eleonora Christine begav sig over til England for at rykke Carl 2., men havde ikke Held med sig. I Forfatterens Ungdom var det endnu god Latin paa Bjerget at paastaa, at Grunden til det uheldige Udfald af Kongedatterens Rejse til London var den, at Carl 2. var for gerrig til at udbetale det skyldige Beløb og derfor udleverede Eleonora Christine til de danske Myndigheder. Det Carl 2. tillagte Motiv er saa langt fra at være sandsynligt, som Stuarteren tværtimod havde en ophøjet Foragt for Penge, med hvilke han smed om sig til alle Sider; han var af samtlige Europas Fyrster den, der raadede over de fleste kontante Penge, saa det Laan, han havde modtaget af Corfitz Ulfeldt og hans Hustru, for ham var som en Draabe i Havet. Der forelaa da ogsaa mange andre Grunde end den supponerede Nederdrægtighed. Hovedgrunden til, at den engelske Regering udleverede Eleonora Christine, var den, at der fra dansk Side blev stillet Krav i saa Henseende; Ulfeldt og hans Hustru skulde uskadiggøres, og til den Ende maatte man sikre sig Eleonora Christine, der var lettest at faa Fingre i. Den danske Gesandt i London, Hollænderen Simon Petkum, henvendte sig paa Frederik 3.'s Vegne til den engelske Regering og forlangte Eleonora Christine udleveret. To Aar før havde Petkum haft et nøje Samarbejde med Frederik Ahlefeldt under Storkanslerens lange Ophold i London som Chef for den Ambassade, der skulde slutte den meget betydningsfulde Handelstraktat med England. Petkum forelagde den engelske Regering alle de Klagepunkter, man fra dansk Side havde mod Ulfeldt og hans Gemalinde, hvilken sidste man betragtede som indviet i og Deltager i alle Mandens landsforræderiske Foretagender.

Ulfeldt var blevet taget til Naade igen, trods sit Forræderi un-

der de to Svenskekrige, hvor han havde gjort Danmark saa megen Skade, som det vel var ham muligt. Men de danske Financer var i den syndigste Uorden, og man trængte til Penge, som Ægteparret Ulfeldt havde nok af. Man tyede derfor til det Middel, der var saa yndet og hyppig anvendt under de første Enevoldskonnger, at presse Penge ud af anklagede Personer, som saa til Gengæld skulde slippe for videre Titale. Ulfeldt maatte af med mange Penge og meget Jordegods og lægge sig paa Knæ for den af ham forhadte Frederik 3. og sværge ham Troskab; han tog derefter sammen med Eleonora Christine Ophold paa det nuværende »Holckenhavn« ved Nyborg. Men i Stedet for at holde sig i Ro, tumlede han med halvt sindssyge Planer om at komme til Magten igen som i Svigerfaderens Tid; disse Planer skulde realiseres ved fremmed Hjælp og ved Landsforræderi af langt værre Art end det foregaaende. Den tidligere Rigshofmester satte sig i Forbindelse med Kurfyrsten af Brandenburg, hvem han tilbød at gøre til Konge af Danmark, hvilket i Henhold til Ulfeldts Forklaring skulde være saare let, idet der herskede almindelig Misfornøjelse med Indførelsen af Suveræniteten. Hele denne Historie var levende Fantasi fra Ulfeldts Side, ganske som da han under Ambassaden i Holland fortalte til højre og venstre, at det danske Rigsraad i 1648 havde villet gøre ham til Konge, og at han havde undslaaet sig for Æren. Frederik Vilhelm den store var, i det mindste af Navn, Danmarks Forbundsfælle, og han tøvede ikke med at underrette sin Broder paa Danmarks Trone om, hvad han havde faaet at vide. Meddelelsen vakte den største Bevægelse i København, hvor man troede, eller vel snarere lod, som om man troede, at der var alvorlig Fare paa Færde, hvad der utvivlsomt ikke var. Ulfeldt blev dømt fra Ære, Liv og Gods, men Dommen kunde af gode Grunde ikke exequeres; kort efter døde Ulfeldt, og nu gjaldt det om at gøre hans Enke uskadelig. Den engelske Regering synes at have følt sig overbevist om, at Ulfeldts Brøde kunde være farlig for det monarkiske Princip og faa Eftervirkninger ogsaa i England, hvor man lykkeligt havde faaet Bugt med Republikken. Carl 2. kunde vanskeligt nægte at opfylde den danske Konges Ønske om Udlevering af Eleonora Christine, saa meget mere som hans Regering forlangte Udle-

veringen; dertil kom den meget vigtige Omstændighed, at Carl 2. stod i dyb Taknemmelighedsgæld til den danske Konge; Frederik 3. havde foræret Marki Montrose, som den senere Carl 2. kaldte sig i sit Exil, den store Sum af 24.000 Daler, der kom paa et tørt Sted, idet den landflygtige Prins var i haardt Beknøb for Penge.

Det blev overladt til Statssekretæren Bennett at drøfte Sagen med Petkum. Bennett havde allerede sat sig i Forbindelse med den tidligere Grevinde Ulfeldt, som var blevet frarøvet alle sine tidligere Titler, for at ordne hendes pekuniære Mellemværende med Kongen af England. Resultatet blev, at Eleonora Christine, der havde forsøgt at undfly til Holland, blev arresteret, under Paaskud af, at hun ikke var forsynet med Pas; Fremgangsmaaden var meget utiltalende fra engelsk Side, Ulfeldts Enke lokkedes i en Fælde, idet man gav det Udseende af, at hun skulde hjælpes til Flugt, og samtidig sørgede for, at det danske Gesandtskab kunde paagribe hende, inden Bortreisen var tiltraadt. De engelske Myndigheder ønskede ikke, at det for Verden skulde tage sig ud, som om man frivilligt havde udleveret den danske Kongedatter. Ingen lod sig dog narre af dette Spilfægteri.

Det faldt i Bendix Ahlefeldts Lod at føre Eleonora Christine til Blaataarn fra det Skib, der havde bragt hende til København; han var paa det Tidspunkt Kaptejn ved Kongens Livregiment. Eleonora Christine udtaler i sit Jammersminde, at da Bendix Ahlefeldt førte hende »ind udi ett Missdæders Fængsel, som er giffuen ded Naffn af den Mørcke Kircke, Der quitterede Alfeldt mig med en Suck og liden Reuerentz. Jeg kand hannem ded med Skiel efftersige, att hans Ansict en Medliidenhed udwiiste, oc att hand nødig den Befaling efterkom.« Bendix Ahlefeldt har aabenbart set paa den skændige Behandling af Eleonora Christine med de samme Øjne som hans Broder, Storkansleren, og haft dennes Mod til ikke at lægge Skjul paa sine Følelser.

Eleonora Christine fortæller, hvorledes Bendix Ahlefeldt kom ombord paa det engelske Skib, som havde ført hende fra England til København: »Vngefer wed 1 Slet kom Capitain Bendix Alfelt med flere Musquetterer om Borde. Lided der effter kom

Capitain Alfelt ind til mig oc sagde att haffue Ordre miine Breffue, Guld, Søloff, Penge oc min Kniff aff mig att fordre. Ieg suarte: »Gierne,« tog mine Armbaand oc Ringe aff, samlet i Haabe alt, huis ieg løst hoess mig haffde aff Guld, Søloff oc Penge, oc flyde hannem. Skreffuet haffde ieg intet uden Copier aff, huis Breffue ieg Kongen aff Engeland haffde tilskreffuen, Annotationer om ett oc anded, min Reisse angaaende, oc nogle engelske Vocabler; ded offuerleuerede ieg hannem oc. Dette forneffnte lagde Alfeldt udi en Søloff Senge Potte ieg med mig haffde, oc den udi min Nerwærelse forseglede; foer der med fra Borde der Baaden lagde an ved Renteriet¹⁾ stæeg Capitain Alfeldt i Land oc racte mig Haanden, lædde mig op ad Slotz-Broen. Paa Slotz-Platzen holte Regimenter til Hest oc Foedz, oc Musquetterer stoed paa begge Sider, huor ieg frem gick. Paa Slotz-Broen stoed lockum Walburger, Slotzfogt, som gick frem for wed mig, oc efftersom Folcket haffde slaget sig i Rad paa begge Sijder indtil Kongens-Trappe, loed Slotzfogden saa, som hand wille gaa den Wey, men wente sig knap oc sagde til Alfelt: »Hir her«, oc gick der med til ded Blaa-Taarns Dør, stoed en rom Tiid vdden for oc famlede med Nøglen, loed som hand icke kunde lucke op, for att lade mig lenge were Folckis Spetackel Oc saa som mit Hierte war rettet til Gud, oc min Tilliid war til den Allerhøyeste opløfftede ieg vdi midler Tiid mine Øyen op til Himmelen, søgende der Styrcke, Krafft oc Redning, huilcken mig oc naadeligen bleff giffuen. (En Hendelse wil ieg ey lade v-melded forbigaa, som er, att da ieg mine Øyne til Himmelen opslog, fløy en skrigendis Raffn offuer Taarnet, oc hannem fulte en Flock Duer, som oc fløye samme Wey). Endeligen effter lang Tøntelen²⁾ lucte Slotzfogden Taarndøren op, oc bleff ieg aff for^{te} Cap. Alfeldt i Taarnet indleed. Min Piige, som sig tilbød att følge, bleff aff Gen. Maj. von Anfeldt til raabt att hun skulle bliffue tilbage. Slotzfogden gick op aff Trappen oc wiiste Alfeldt Weyen ind vdi ett Miszdæders Fengsel, som er giffuen ded Naffn aff den Mørcke Kircke. Der quitterede Alfelt mig med en Suck oc liden Reuerentz. Ieg kand hannem ded med Skiel efftersige, att hands Ansict en Med-

¹⁾ Rentekammeret, der befandt sig paa Slotsholmen mellem Højbro og Holmens Bro.

²⁾ Tøven.

liidenhed vdwüiste, oc att han nødig den Befaling effterkom. Klocken slog halffgaaen fem, der lockum mit Fengsels Dør lucte. Ieg fant for mig ett lided law Bord, huor paa stoed en Meszings-Liusze-Stage, med ett brendende Liusz, en høy Stoel, toe smaa Stoele, en Fyrre-Seng foruden Stolper, opreed med gamle haarde Sengeklæder, en Natt-Stoel oc Senge-Potte. Paa alle Siider, huor ieg mig wente, møtte mig Stanck; war ey Vnder, thi trende Bønder, som haffde werret fengselet, ware samme Dag vdtagne oc andenstetz hensatte, huilcke derris Behoff langs ad oc wed Wegene haffde giort.«

Bendix Ahlefeldt gjorde en god Carrière og faldt som Oberst under Stormen paa Christiansstad i den skaanske Krig, under hvilken han havde udvist stor Tapperhed. Bendix Ahlefeldt var i høj Gunst hos Sophie Amalie, der i det hele taget yndede hans Slægt; hun protegerede saaledes ogsaa Claus Ahlefeldt, den senere Feltmarskal, der var gift med en af Christian 4.'s Døtre.

Naar Frederik Ahlefeldt gentagne Gange gik i Forbøn for Eleonora Christine, baade hos Frederik 3. og Efterfølgeren, viste han Mod og Mands Hjærte, thi det var en farlig Sag at vise Sympati for den ulykkelige Kongedatter; navnlig medførte det en Risiko under Frederik 3., der paa det, som paa saa mange andre Punkter, lod sig beherske af sin Hustru. Noget mindre farligt var det at vise sin Medlidenhed over for Fangen i Blaataarn under Christian 5., der, selv om han var meget bange for sin energiske og dominerende Moder, dog ikke gav Sophie Amalie det Raaderum, hun havde haft under den afdøde Konge; men i Spørgsmaalet om Eleonora Christine var der intet at stille op, Enkedronningen var ubønhørlig og paaberaabte sig vedblivende tidligere Løfter om, at den Fangne ikke skulde blive løsladt.

Frederik Ahlefeldt havde mange Hensyn at tage til Sophie Amalie, der var hans Velynderinde og Protektrice, det var for en stor Del hendes Indflydelse, der havde banet Vej for ham til den store Stilling, den største i Landet; hun havde været med til at skaffe ham det meget rige Parti med Margarethe Dorothea Rantzau, og senere havde hun pousseret ham frem. Storkansleren havde paa sin Side vist Enkedronningen mange Tjenester, ikke mindst ved Etableringen af hendes Børn; i første Række

havde han med Held virket for at faa Yndlingsdatteren anbragt paa den svenske Trone. Ogsaa for Enkedronningens Yndlings-søn Jørgen lagde Storkansleren sig i Selen, han arbejdede saaledes paa at faa Prinsen gjort til Konge af Polen, dog uden Held; mere Held havde Frederik Ahlefeldt med sine Bestræbelser for at faa Christian 5.'s Broder gjort til Prinsgemal i England. Ogsaa ved Prinsesse Anna Sophies Forbindelse med Tronfølgeren i Kurfyrstendømmet Sachsen havde Storkansleren en Finger med i Spillet, og det var ham, der sammen med Fætteren Ditlev Ahlefeldt og Gabel fuldbyrdede Ægtepagten i København 1666. Frederik Ahlefeldt fik iøvrigt ikke Glæde af at have været med til at stifte Partiet, for Ægteskabet blev langt fra lykkeligt, og af sine Børn fik Kurfyrstinden ingen Glæde, navnlig ikke af den berygtede senere Kurfyrste August den Stærke, der behandlede sin Moder med megen Hensynsløshed. En anden Søn beredte Kurfyrstinde Anna Sophie en stor Sorg, idet han hævdede Forlovelsen med Moderens Broderdatter, Sophie Hedvig af Danmark, et Parti, Anna Sophie havde stiftet, skønt hendes Mands Familie gjorde megen Modstand.

Paa mange Omraader ydede Frederik Ahlefeldt Sophie Amalies Tjenester. Dronningen anmodede saaledes Storkansleren om at mægle mellem hendes Brødre, der laa i Haarene paa hinanden i Anledning af Tronfølgen i de brunsvigske Hertugdømmer; det viser Sophie Amalies grundfæstede Tillid til Frederik Ahlefeldt. Hvervet var af meget delikat Natur og skulde udføres i al Hæmmelighed; der maatte findes paa et Paaskud til den meget opsigtsvækkende Udenlandsfærd, og som Paaskud benyttede Storkansleren en Baderejse til Hannover. Turen gik til Celle, hvor Frederik Ahlefeldt stævnede Fyrsterne af Brunsvig sammen; her opsatte Storkansleren det, man den Gang kaldte et »Reces«, og tilkendte Hertug Georg Vilhelm Brunsvig-Celle, medens den største Part, Hannover, tilfaldt Sophie Amalies Yndlingsbroder, Johan Frederik; navnlig den sidste Afgørelse vakte Dronningens Tilfredshed, og hun glemte ikke Ahlefeldt denne Vennetjeneste. Ogsaa samtlige Brødre var fornøjede med den salomoniske Dom i Retssagen, der foraarsagede Frederik Ahlefeldt et meget stort og indviklet Arbejde, idet et Utal af Grevskaber, Baronier og

Smaagodser skulde fordeles mellem alle Dronningen af Danmarks Brødre. Ikke alene hos de brunsvigske Fyrster, men hos selve den romerske Kejser, vandt Ahlefeldt Paaskønnelse for sin Afgørelse; Belønningen kom i Form af Ophøjelsen til tysk Rigsgreve. Efter alt dette kan det ikke undre, at Sophie Amalie trods alt bevarede sit Venskab for Frederik Ahlefeldt og saa igennem Fingre med, at han optraadte som Eleonora Christines Ridder; hun vedblev da ogsaa at underskrive sine Breve paa den sædvanlige Maade:

»Jeg forbliver, min Herr. Storkansler, Hans forbundne og naadige

Dronning
Amalie.«

Det har selvfølgelig været haardt for Enkedronningen at være Vidne til, at Storkansleren ikke i mindste Maade søgte at lægge Skjul paa sine venlige Følelser overfor den ulykkelige Fange i Blaataarn, han gav det aldeles aabenlyst tilkende; Frederik Ahlefeldt havde nemlig i høj Grad det, Fransk mændene benævner le courage de son opinion. Hvad der gjorde det end mere ubehageligt for Enkedronningen, var det, at Frederik Ahlefeldt stod saa temmelig ene med sin Opfattelse, og hans Holdning virkede derved yderligere udfordrende. Ulfeldts Hustru var nemlig alt andet end populær; og de fleste undte hende den haarde Straf, thi alle var fuldt overtydede om, at Eleonora Christine i et og alt havde deltaget i sin Mands Færd, og man lod fra oven klogeligen Folk blive i den Tro, skønt Forhørene over Eleonora Christine ikke bragte noget Bevis frem paa hendes Skyld. For Historikeren er der meget faa Holdepunkter i Sagen, og Eleonora Christine fastholder i sine Skrifter, at hun ikke har foretaget sig noget til Skade for Danmark. Forholdet blev af Mængden betragtet udelukkende gennem politiske Brillen, Adelsvælden var bastet og bundet, og en af dens mest prominente Medlemmer var uskadelliggjort, altsaa vae victis. De faa, der havde Medlidenhed med Kongedatteren, afholdt sig klogeligt fra at udtale den højt, de hørte hjemme ved Hoffet og i Aristokratiet, Borgerstanden svøm-

mede foreløbig over af Glæde over Begivenhederne i 1660, Bønderne havde overhovedet ingen Mening. Den gamle danske Adel har antagelig følt sig solidarisk med Eleonora Christine personlig, medens dens Medlemmer afgørende havde taget Afstand fra hendes Mand, da Frederik 3.'s første Svenskekrig begyndte; senere da Regeringen lod Ulfeldt leve uantastet og under relativt gode Forhold paa Holckenhavn, stillede Adelen sig meget køligt over for ham. Da Ulfeldt indledte sit nye, endnu mere graverende Forræderi, ved at søge Danmark udleveret til det senere Prøjsen, havde det været umuligt for nogen i Landet at holde med ham, hvad ingen af hans Standsfæller da heller gjorde, skønt Ulfeldt paastod det modsatte over for alle dem, han talte med i Berlin. At tilkendegive Medfølelse for Kongedatteren, vilde have været meget farligt for Ulfeldts Standsfæller, idet Regeringens Øjne hvilede mistænksomt paa dem. Frederik Ahlefeldt var i sit Syn paa Eleonora Christine ikke bundet af nogen politisk Overbevisning, han hørte ikke til den gamle danske Adel, og som Enevældens Tjener mente han sig ikke forpligtet til at følge Trup i Spørgsmaalet om Behandlingen af Eleonora Christine; han kunde se rent menneskeligt og uhildet paa Sagen.

I Aarene efter Storkanslerens Død ændredes Synet paa Eleonora Christine og den Behandling, man havde givet hende. Efterhaanden som det gamle Adelsherredømme kom paa Afstand, drog man Sammenligninger mellem før og nu, og de gode Sider ved Adelsvælden traadte tydeligere frem; man fik Øjnene op for, at de gamle Rigsraader var mildere Herrer end Enevoldsherskeren; man anstillede Sammenligninger mellem det gamle, helt igennem danske Aristokrati og den tyskprægede Enevælde, mellem de gode Kaar, Bønderne havde før 1660, og deres trælbundne Tilstand i de følgende Aar. Eleonora Christine blev en Slags Sindsbillede paa Fortiden, medens Enevælden personificeredes i Sophie Amalie, hvis mindre gode Sider traadte frem i noget overdreven Skikkelse. Denne Opfattelse kulminerede mod Slutningen af det attende Aarhundrede, da Tordenen fra det optrækkende Uvejr i Frankrig dæmpet begyndte at lyde. Allerede Holberg, der gerne var forud for sin Tid, begyndte at hylde Ele-

onora Christine, ogsaa ud fra sit Livssyn, for Holberg var, af nærliggende Grunde, Aristokrat, og Christian 4.'s Datter repræsenterede for ham Aristokratiet. Ingen har vel hadet Enevælden som Historikeren Riegels, han hadede i Flæng baade Kongerne, Adelen og Gejstligheden, men da hans Had til Kongerne i al Almindelighed var endnu mere kogende end til Greverne, blev han gennem sine ubændige Angreb paa Enevælden en af Banebryderne for det nye Syn paa Eleonora Christine.

En Forbundsfælle i sine Bestræbelser til Gunst for Eleonora Christine fandt Ahlefeldt i Christian 5. s Hustru, til hvem han hurtigt var kommet paa den bedste Fod, takket være hans aktive Indsats for Dronningens religiøse Trosfæller. Den unge hessiske Prinsesse var næppe ankommet til Danmark, før hun satte sig i Bevægelse til Fordel for den fangne Slægtning. Charlotte Amalie ønskede ikke alene at skabe bedre Kaar for den Fangne, saaledes som allerede Griffenfeld havde ønsket det, men i Lighed med den Fangnes to andre Fortalere, Gyldenløve og Ahlefeldt, vilde hun have Fangen frigivet, medens Griffenfeld havde ment, at det vilde være farligt at give Eleonora Christine fri. Charlotte Amalies Bestræbelser strandede, saaledes som alle andres, paa et bestemt Veto; Dronningen lod sig dog ikke skræmme, men viste sin Medfølelse paa mange Maader, blandt andet ved et Besøg, hun aflagde i Blaataarn.

Sammen med Storkansleren virkede Ulrik Frederik Gyldenløve for Eleonora Christines Befrielse fra Fangenskab; adskillige af de fremmede Diplomater havde allerede paa et tidligere Tidspunkt rettet Henvendelse til de to Statsmænd, for at de skulde virke til Fordel for den Fangne. Den første Henvendelse skete fra engelsk Side, idet Premierminister Lord Arlington gennem den engelske Gesandt i København bad Ahlefeldt og Gyldenløve gaa i Forbøn hos Kongen. Ludvig 14. interesserede sig ogsaa for Kongedatterens Befrielse, men ikke engang han, Europas mægtigste Monark, lykkedes det at udrette noget, skønt den franske Gesandt i København, Marki de Villars, gjorde, hvad han kunde, navnlig gennem Henvendelser til Frederik Ahlefeldt. Storkansleren gjorde indtrængende Forestillinger hos Kongen; men saa stor var Sophie Amalies Indflydelse paa Sønnen, at Forsøget af-

gjort strandede. Griffenfeld var lige saa ivrig som sin Efterfølger i Kanslerembedet og som Gyldenløve efter at hjælpe Eleonora Christine, men heller ikke ham lykkedes det at udrette noget.

To af Eleonora Christines Børn, Sønnen Corfitz og Datteren Ellen Kirstine, var i jævnlig Forbindelse med Frederik Ahlefeldt til Fordel for Moderen; den første havde saa mægtige Forbunds-fæller som den franske og den engelske Konge, hvilken sidste aabenbart fortrød, at han nødtvunget gik med til Udleveringen af Eleonora Christine, der var hans nære Slægtning, for hvem han tidligere gentagne Gange havde udtalt sit Venskab. Ellen Kirstine rejste til København for personlig at arbejde for Moderens Sag, og vovede sig lige ind i Løvens Gab med en Ansøgning om Audiens hos Enkedronningen, der bestemt afviste hende. Frederik Ahlefeldt lagde derefter et godt Ord ind for Eleonora Christines Datter hos Christian 5., der lod sig bevæge af sin Kanslers Overtalelser og talte om Sagen til sin Moder. Enkedronningen kom i den heftigste Affect og nægtede bestemt sit Samtykke til Frigivelsen, som hun mente ahang af hende, idet Kongen havde lovet hende vedblivende at holde Eleonora Christine fængslet; hun paaberaabte sig desuden, at det vilde krænke Pieteten mod den afdøde Konge, idet det var paa hans Bud, at Forræderens Hustru blev fængslet. Kongen gav efter, og Ellen Kirstine fik Ordre til ufortøvet at forlade Landet. Begge Eleonora Christines Børn var Storkansleren meget taknemlige for hans stadige Bestræbelser til Fordel for deres ulykkelige Moder; herom vidner et Brev fra Sønnen til Eleonora Christine efter hendes Frigivelse; han skriver deri, at han agter at skrive »et Takkebrev til Hans Excellence Grev Ahlefeldt og til Hans Høje Excellence.«¹⁾

Det var i allerførste Række Sophie Amalies Had, der holdt Svigerinden fangen i 22 lange Aar. Hadet var gammelt og indgroet og skrev sig fra det første Øjeblik, de to Kvinder mødtes. Den gule, grønne Misundelse laa bag Sophie Amalies Had og skyldtes Eleonora Christines Skønhed, hendes rige Aandsevner og først og sidst den Stilling, som Christian 4. havde indrømmet

¹⁾ Ulrik Frederik Gyldenløve.

sin Yndlingsdatter og som stillede Svigerdatteren i Skygge. Dertil kom, at Sophie Amalie i Eleonora Christine saa Repræsentanten, den mest udprægede, for Danmarks Adel, som hun for enhver Pris vilde tillivs. Der var meget, som skilte; Sophie Amalie var og blev til sin Død ravtysk; skønt hun levede 42 Aar i Danmark, lærte hun aldrig ordentlig Dansk, hun kunde forstaa og læse Sproget, men ikke tale det; Eleonora Christine var dansk lige ind til Hjerteroden, af alle Tidens danske Forfatterinder er hun den betydeligste. Men Eleonora Christine var dansk paa sin egen Maade; hun delte Mandens, den højt beundredes, Opfattelse, at naar Adelen regerede Danmark, var det mindre betydningsfuldt, hvem der var Konge, det kunde i saa Fald lige saa godt være Kongen af Sverige som Kurfyrsten af Brandenburg. Konsekvensen heraf var, at medens Sophie Amalie under Svenskekrigen var der, hvor hun burde være, og i fuldeste Maal udfyldte sin Plads, spillede hendes Svigerinde paa samme Tid en ganske anden Rolle. Eleonora Christines altoverskyggende Tanke var at støtte og hjælpe »min Herre«, som hun plejede at kalde sin Ægtefælle; ham elskede og beundrede hun, grænseløst. Følelsen var gensidig; da Ulfeldt fik at vide, at hans Hustru var indsat i Blaa-taarn, og han efter al Sandsynlighed aldrig skulde se hende mere, skrev han til en Ven: »Jeg tror, at dette vil bringe mit Hjerte til at briste inden føje Tid, thi uden hendes Selskab ønsker jeg ei at leve.« Ogsaa Sophie Amalie holdt af sin Mand, men paa en noget anden Maade; hun underordnede sig ikke Gemalen, men vilde lede og føre ham, hun vilde bort fra den Tilstand, som herskede i Riget; hun vidste, at Ulfeldt paa sine mange og lange Rejser i fremmede Lande over for Statsmænd, som han traf, kaldte Danmark en Republik med en aristokratisk Forfatning. Hun vilde for Tid og Evighed udrydde denne republikanske Forfatning, og derfor skulde Adelen knuses. Ægteparret Ulfeldt levede og aandede for Adelens Bevarelse, alt andet forekom det underordnet, og paa det Punkt var de begge ganske uden Skrupler. Sophie Amalie blev Sejrherrin, Eleonora Christine tabte.

Lighedspunkterne mellem de to meget lidenskabelige Kvinder kunde ikke opveje Modsætningerne; de havde begge en god For-

stand, sad inde med hele Samtidens Dannelse, de var begge Verdensdamer lige til Fingerspidserne, beherskede adskillige Sprog til Fuldkommenhed, begge var i Besiddelse af stort personligt Mod og en ukuelig Energi. Men Modsætningerne var større. Sophie Amalie nød en kortvarig Popularitet som Følge af den Tapthed, hun udviste under Københavns Belejring, da hun sammen med Kongen red paa Københavns Volde midt i Kuglereggen; men Populariteten forsvandt hurtigt, og i Eftertidens tendenciøse Annaler blev hun nævnt som en af Danmarks mest usympatiske Dronninger, medens en noget overdreven Helgen-glorie blev lagt hen over Eleonora Christines Pande. Et er dog sikkert, den oprørende haande Behandling af Eleonora Christine kan sidestilles med de andre Justitsmord, som fandt Sted under de to første Enevoldskonger, Dommene over Kai Lykke, Griffenfeld og Oluf Rosenkrantz.

Frederik Ahlefeldts stadige og ihærdige Bestræbelser efter at faa Blaataarns Port aabnet for den Fangne, der med en saa enestaaende Sjælsstyrke og Taalmodighed bar sine Lidelser, bundede baade i Medlidenhed og i Retfærdighedssans. Det bedste Bevis paa sin Hengivenhed for den Fangne gav Frederik Ahlefeldt, da Fængslets Døre endelig aabnedes; han tilbød straks Eleonora Christine Bolig paa den ham tilhørende »Lystgaard«, Husumgaard i Husum, tæt ved København. Storkansleren havde selv bygget Husumgaard, efter at han var begyndt at skrante, og de hyppige Rejser til Hetrtugdømmerne trættede ham; paa Lystgaarden kunde han nyde den friske Landluft, og det var nemt derfra at tage ind til Forretningerne i København. Husumgaard var en ret betydelig Ejendom, for hvilken Storkansleren havde betalt 16.000 Rigsdalere; efter hans Død solgte Enken, »Grosskanslerinden«, Gaarden.

Eleonora Christines Befrielse fra Fangenskab kom ganske automatisk efter Sophie Amalies Død; baade i Regeringskredsene og ved Hoffet, ikke mindst inden for Kongefamilien, havde man faaet Medlidenhed med den Fangne, og Medlidenheden bredte sig ogsaa noget ud i videre Kredse. Enkedronningen var tilsidst den eneste Hindring for Befrielsen, Christian 5. synes virkelig at have næret et oprigtigt Ønske om at give sin Slægt-

ning fri, og havde det ikke været paa Grund af Frygten for Moderen, havde han sikkert længst ladet Blaataarn aabne for den berømte Fange. Den daarlige Samvittighed har antagelig ogsaa plaget Kongen, meget tyder derpaa, frem for alt Maaden, hvorpaa Frigivelsen blev foretaget. Christian 5. mente dog, at Eleonora Christine skulde henvende sig til ham med Bøn om Løsladelse, hvad den Fange da ogsaa gjorde igennem Ulrik Frederik Gyldenløve. Samtidig satte en saa mægtig Mand som Ludvig 14. sig i Bevægelse til Fordel for Eleonora Christine, og en saadan Anmodning kunde man under de nuværende Forhold vanskelig sidde overhørig. Et Kendetegn paa Sympati fra Kong Ludvigs Side har det sikkert ogsaa været, naar den franske Gesandt i København, Terlon, som en af de allerførste gjorde Eleonora Christine sin Opvartning umiddelbart efter Løsgivelsen.

Det har aabenbart været Christian 5. ubehageligt at beskæftige sig med hele denne Sag, der for Tid og Evighed har kastet en grim Skygge over hans Minde, og han vilde helst være saa langt borte som muligt, naar Frigivelsen fandt Sted; derfor udskød han denne til det sidste Øjeblik, inden han skulde tage fat paa det Hoveriarbejde, der var de danske Konger saa ubehageligt, den obligate Rejse til Norge. Samme Morgen som Christian 5. sammen med Gyldenløve rejste af Sted ad Norge til, modtog Frederik Ahlefeldt en kongelig Ordre til at give Eleonora Christine fri; Ordren var underskrevet af Kongen, Dagen før Afreisen fandt Sted. Storkansleren gav straks Slotsfogden Besked om at aabne Fængslets Port. Hvor ubehagelig Episoden var for Kongen, kan man forstaa, naar man betænker, at han lod sin Slægtning slippe ud netop i den Stund, han forlod København; paa den Maade slap han for at komme i Forbindelse med Eleonora Christine og modtage hendes Taksigelser. Til Overflod efterlod han den Besked til Dronningen, at hun ikke maatte modtage Eleonora Christine, ifald denne bad om en Takkeaudiens. Eleonora Christine bad da ogsaa, umiddelbart før hun forlod Fængslet, om Audiens hos Dronningen, der i Henhold til Gemalens Ordre afslog Anmodningen, sikkert ikke af Uvilje, hun havde i Aarenes Løb gjort hvad hun kunde, for at Fangen kunde blive løsgiven, og havde, i Modsætning til Christian 5., en ren Sam-

vittighed. Det kunde maaske ogsaa tyde paa Sympati, snarere end paa Nysgerrighed, naar Charlotte Amalie begav sig ud paa Københavns Slots Balkon for at se Eleonora Christine forlade det Fængsel, hvor hun havde vansmægtet i 22 lange Aar.

Eleonora Christine ønskede snarest muligt at forlade København, hvor paatrængende og nysgerrige Mennesker var hende til Besvær, og da Frederik Ahlefeldt havde indbudt hende til at være hans Gæst paa Husumgaard, tog hun med Tak mod Tilbudet og flyttede derud, efter at have opholdt sig et Par Dage i en Søsterdatters Lejlighed paa Holmens Kanal.

Paa Husumgaard oppebiede Eleonora Christine Kongens Hjemkomst fra Norge, før den Tid kunde der ingen Bestemmelser træffes med Hensyn til hendes faste Opholdssted i Fremtiden.

Paa Husumgaard hengav Eleonora Christine sig til en af sine Yndlingsbeskæftigelser, litterært Arbejde, og en Del af Jammersmindet er skrevet, medens hun var Frederik Ahlefeldts Gæst. Opholdet varede, til Kongen var vendt hjem fra Norge, da Maribo Kloster blev anvist Christian 4.s Datter til Opholdssted. Kongen synes fra nu af at være indstillet paa at gøre det saa godt som muligt for den befriede Fange, som han herefter i sine Skrivelser kalder »Os elskelig Fru Eleonora Christina«, og dermed afbødede han noget af den Uret, der var gjort hende. Kort efter Eleonora Christines Bortrejse fra Husumgaard døde Frederik Ahlefeldt.

FREDERIK AHLEFELDT OG GOTTORPERNE

Frederik Ahlefeldt stod fra først af paa en god Fod med Gottorperne, med hvem han havde meget tilfælles, navnlig de aandelige Interesser, men de politiske Forhold bragte ham bort fra Hertugfamilien, saaledes at han efterhaanden blev regnet for en af dens ivrigste Fjender. Rensborgforliget dannede Begyndelsen til Uvenskabet, idet det var Storkansleren, der alene havde Kielmannsegge under Behandling og dikterede ham de otte Punkter, der blev fremsatte for Christian Albrechts Kansler. Rent galt blev det selvfølgelig efter Genforeningen, da det hele odium for hvad der skete den Gang samlede sig over Frederik Ahlefeldts Hoved, og de fleste af hans Slægt og Venner i Hertugdømmerne fulgte i saa Henseende Trup med Hertugen og hans Slægt. Noget af det, man bebrejdede Ahlefeldt mest, var det, at han gik med til Udplyndringen af Gottorps prominente Statsmænd, i første Række Kielmannsegge og Joachim Ahlefeldt; værst gik det ud over den sidstnævnte, der maatte aflevere alle sine Godser. Denne Fremgangsmaade var ikke ny i Kongeriget, hvor Mænd som Oluf Rosenkrantz og Kai Lykke maatte af med det meste af hvad de ejede, som Straf for Forseelser, der, set med Nutidens Øjne, var ubetydelige. Rosenkrantz blev straffet med Tabet af hele sin Velfærd, fordi han var fremkommet med nogle uforsigtige, ret uskyldige Bemærkninger om den enevældige Regeringsforms efter hans Mening mindre gode Sider; Kai Lykke maatte bøde med alt hvad han ejede, efter at man havde faaet fat i et Privatbrev, i hvilket den unge letsindige Mand udtalte Tvivl med Hensyn til Sophie Amalies Dyd; man skulde ikke synes, at Dronningens gode Navn og Rygte kunde retableres ved Hjælp af klingende Mønt. Men det Danaïdernes Kar, som hed

den kongelige Kasse, maatte paa enhver Maade forsynes med Tilskud, og Processer mod formuende Mænd var en mere end velkommen Lejlighed til at fylde i Kassen; men lige haabløs var og blev den økonomiske Situation. Da det gik ud over Hertugdømmernes førende Mænd, Kielmannsegge og Joachim Ahlefeldt, vakte det megen Vrede sydpaa, idet de Anklagede var i høj Grad populære.

Kielmannsegge var allerede traadt frem under Christian Albrechts Forgænger, Frederik 3., der havde haft en lykkelig Evne til at finde dygtige Hjælpere, som han, i Modsætning til saa mange andre Fyrster, holdt fast ved. Kielmannsegge var lige som sin Samtidige, Griffenfeld, af borgerlig Herkomst, han begyndte som Sagfører, og blev en meget søgt Sagfører. Kielmannsegge og hans Slægt stammede fra Itzehoe, der hørte ind under den kongelige Del af Holsten. Faderen var Forvalter, eller, som det hed, Foged, ved det adelige Frøkenkloster i Itzehøe, hvorfor det blev gjort gældende under Processen, at Kielmannsegge var en Landsforræder og Overløber til Gottorperne. Kielmannsegge, der skulde blive en af Aarhundredets betydeligste Statsmænd, gjorde, takket være sine rige Evner og store Dygtighed, en enestaaende Carrière, der ogsaa i nogen Maade kunde tilskrives hans Ærgerrighed, som Samtiden kaldte umættelig. Overgangen fra at være en almindelig Sagfører til at blive Hertugdømmet Holsten-Gottorps Premierminister og uindskrænkede Leder var unægtelig stort. Kielmannsegge er blevet sammenlignet med Richelieu, og hans Indflydelse paa Christian Albrecht var utvivlsomt lige saa stor, som den, Kardinalen øvede over Ludvig 13., men det maa dog fastholdes, at Richelieus Grusomhed var den gottorpske Statsmand ganske fremmed; der var nu ogsaa mindre Lejlighed til Grusomhed i Hertugdømmet Gottorp end i Kongeriget Frankrig. Kielmannsegges mange gode Egenskaber blev i fuldt Maal anerkendte i danske Regeringskredse, og Frederik Ahlefeldt udtalte sig i Breve i høje Toner om den gottorpske Diktators Kvalifikationer; ogsaa Gabels, Griffenfelds og Ditlev Ahlefeldts Correspondance vidner om, i hvor høj Grad den gottorpske Statsmand blev værdsat fra kongerigsk Side, saaledes førte Griffenfeld en levende

Brevveksling med Kielmannsegge, der selv næppe har følt nogen Modvilje overfor Danmark.

Kielmannsegges Ry som Sagfører var saa stort, at han allerede et Par og tyve Aar gammel blev kaldt til Gottorp af den gamle Hertug, Frederik 3., der straks fattede en blind Tillid til den ny opgaaende Stjerne, som blev hans altformaaende Yndling. Frederik den 3.s Efterfølger Christian Albrecht nærede en blind Beundring for sin Fader og ønskede kun at vandre videre i hans Fodspor, derfor holdt han fast ved Kielmannsegge. Denne Pietet satte Frederik Ahlefeldt Pris paa, idet han var en Beundrer af den afdøde Hertugs kulturelle Indsats, især for hans Mæcenat over for Kunstnere og for hans Byggevirksomhed.

Kielmannsegges glimrende nye Carrière begyndte indenfor den diplomatiske Løbebane, der førte ham til Rigsdagen i Regensburg, hvor den Deputerede først vakte Opsigt ved sin Ungdom; senere skulde denne Forundring forvandles til Beundring, og Beundringen deltes af selve den romerske Kejser, der ophøjede Gesandten i den tyske Rigsadel og gjorde ham til Baron.

Kielmannsegge har sikkert helst villet bevare et fredeligt Forhold mellem Danmark og Gottorp, men det skulde ske paa Betingelser, der ikke var acceptable fra dansk Side. Kielmannsegge vilde ikke nøjes med det, der var opnaaet ved Freden i Roskilde, Friheden fra Lensforholdet til Danmark, Hertugdømmet skulde være en med Kongeriget fuldt ligeberettiget Stat, og indtage en fremstaaende Stilling, baade i Norden og inden for det romerske Rige. For at opnaa dette, indsaa Kielmannsegge, at et Forbund med Sverige vedblivende var nødvendigt, og han holdt derfor fast ved den svenskorienterede gottorpske Politik og afsluttede Forbundet af 1661 med Sverige, et Forbund, der var tydeligt rettet mod Danmark; i Traktaten fik Kielmannsegge indsat en Bestemmelse om, at Danmark, ifald det under en eventuel Krig med Sverige led Nederlag, skulde afstaa hele den kongerigske Del af Sønderjylland og Holsten til Gottorp.

Der var en vis Lighed mellem Griffenfeld og Kielmannsegge. Forfængeligheden, Hangen til Fornemhed og de fine Fornemmelser var maaske endnu mere udprægede hos Kielmannsegge end hos Griffenfeld. Det gav sig et nærmest komisk Udslag, da

Universitetet i Kiel blev indviet, og den gottorpske Kansler tiltvang sig den fornemste Plads ved Festen, foran selve Hertugen, idet han gjorde gældende, at han som Repræsentant for Kejseren maatte sidde øverst. Nogen Forfængelighed var der vel ogsaa med i Spillet i Forbindelse med Begærligheden efter store Indtægter, naar Kielmannsegge tog imod det ene Embede efter det andet, Embeder, der krævede saa meget Arbejde, at han maatte lade andre bestride det; dette gjaldt saaledes hans Amtmandsskab over hele 5 Amter, og ikke mindst hans Stilling som Domprovst i Hamborg. Det, at sidstnævnte Embede blev Kielmannsegge overdraget, er et Bevis blandt mange paa, hvor nøje Gottorp og Hamborg var knyttede til hinanden, til liden Baade for Danmark. Forgængeren i Domprovsteembedet var Frederik Ahlefeldts Svoger, Rantzau-Breitenburg. Overtagelsen af det meget fine Embede var en Slags Handel, idet Rantzau-Breitenburg overlod det til Kielmannsegge, mod at denne til Gengæld afgav Barinstedt Amt til ham; desuden maatte Rantzau betale en rund Sum til Kielmannsegge for det meget indbringende Amtmandsembede. Man sjakrede med Embederne i Holsten-Gottorp, ganske som man gjorde det i Kongeriget, og Kielmannsegge var i saa Henseende ikke et Haar bedre end Griffenfeld. I Hertugdømmerne foregik disse Transaktioner dog mere aabenlyst end i Kongeriget. Takket været deres Vindskibelighed, erhvervede de tvende Premierministre, saavel Rigskansleren som Kammerpræsidenten, hvilket var Kielmannsegges officielle Titel, uhyre Rigdomme, baade i Penge og Gods. Christian Albrecht vidste fuld Besked med sin Ministers Transaktioner, men det kunde ikke rokke Yndlingens Stilling; Hertugen plejede at udtale, at han betragtede Kammerpræsidenten som sin Fader, og han viste ham Ærbødighed som saadan.

Sin ganske overvældende Energi viste Kielmannsegge ved Afslutningen af den første Svenskekrig i 1658. For ikke at komme for sent til Forhandlingen, vandrede Kielmannsegge henover Isen paa Lille Belt og Store Belt og naaede Roskilde i god Tid.

I Roskilde optraadte den gottorpske Præsident med en Overlegenhed, der imponerede til alle Sider; da saaledes de danske

Forhandlere ikke straks vilde gaa ind paa at løse Hertugen af Gottorp fra hans Lensforhold til Danmark og bad om Betænkningstid, udtalte han paa staaende Fod over for den store Forsamling: »Jeg vil have et bestemt Svar inden Udløbet af 24 Timer, ellers giver jeg ufortøvet Ordre til den svenske Hær om at rumpere og paany skride til Angreb, jeg har en kongelig svensk Ordre i min Taske.« At man ved Hoffet i København blev højlig fortørnet, da disse Udtalelser blev forebragt det, kan ikke undre, saa meget mere som Frederik 3. betragtede Kielmannsegge som en forræderisk Undersaat, gansk i Lighed med Ulfeldt, thi, som ovenfor nævnt, hørte Kielmannsegges Fødested Itzehoe til den kongelige Del af Holsten.

Men Hævnens Time skulde komme, selv om den lod vente noget paa sig; Timen kom, da Frederik Ahlefeldt 18 Aar efter modtog det Hverv at holde Forhør over Kielmannsegge i Rensborg. Frederik Ahlefeldt havde allerede tidligere haft Lejlighed til at holde Kielmannsegge Stangen; det var, da der forhandlede mellem Danmark og Gottorp om den oldenborgske Arvesag, Forhandlingerne førtes fra dansk Side af Frederik Ahlefeldt, fra Gottorps Side af Kielmannsegge. Ved denne Lejlighed forsøgte Frederik Ahlefeldt at bestikke Kielmannsegge, for at han paa Gottorps Vegne skulde støtte de danske Planer med Hensyn til Oldenburg.

Tidligere havde baade Hannibal Sehested og Gabel søgt at skabe en Tilnærmelse mellem Danmark og Gottorp; Bestræbelserne blev delvis støttede af Frederik Ahlefeldt, der navnlig var interesseret i, at Frederik 3.s Datter Frederikke Amalie skulde ægte Hertugen af Gottorp, en Plan, som ogsaa blev realiseret. Frederik Ahlefeldt vilde dog ikke gaa med til Gabels og Kielmannsegges Planer om en Udelukkelse af Hertugen af Pløn fra den oldenborgske Arv; som Jurist mente Ahlefeldt, at Planen var urealisabel, idet Pløns Arvekrav efter hans, rigtige, Mening, var berettigede. Følgen blev, at Kielmannsegge bad den svenske Regering om Støtte i Arvesagen. Da Hertugen af Gottorp, mod Kielmannsegges Raad, tilbød Danmark sin Andel af Oldenburg til en Pris af en halv Million Rigsdaler, et Beløb, som Kielmannsegge

fandt for stort, mod at Gottorp opgav alle Krav paa Oldenburg, sagde Ahlefeldt nej, modsat Gyldenløve, der raadede til at tage mod Tilbudet.

Forud for Frederik Ahlefeldts Forhandlinger med Kielmannsegge efter Rensborgaffæren var gaaet en Fængsling af Kammerpræsidenten og hans tre Sønner, der alle fire blev førte til København og indsatte i Kastellet. Der blev ikke lagt noget Hemmelighedens Slør over den celebre Proces, idet der samtidig med denne blev udsendt et trykt anonymt Flyveskrift betitlet »Cirkulære udsendt af en dansk Mand af Adel til hans gode Ven i Tyskland, betræffende den fyrstelig-gottorpske Regeringspræsident og hans tre Sønners Fængsling«. Cirkulæret indeholdt alle de Anklagepunkter, som Frederik Ahlefeldt fremførte under sit Forhør over Kielmannsegge. Ahlefeldt beskyldte den gottorpske Minister for »at have fastholdt og befordret Uenigheden mellem det kongelige og det hertugelige Hus og tilraadet alle det gottorpske Hofs fjendtlige Forholdsregler; han har søgt at sætte Hertugdømmernes Stænder op mod Kongen; paa Landdagen har han befordret Oppositionen mod de kongelige Forslag; under Landdagens Møder i 1675, har han søgt at hindre Bevillingen af de Skatter, som Kongen krævede, og til den Ende saagar truet med de svenske Vaaben; han har egenmægtig opløst Landdagen; han har affattet og ladet bekendtgøre Satirer mod det danske Hof.«

Naar man læser Cirkulæret, kommer man til at tænke paa Forholdene i en parlamentarisk Stat i det tyvende Aarhundrede.

Man benyttede Lejligheden til at aftvinge Kielmannsegge nogle Udtalelser angaaende Griffenfeld, mod hvem der samtidig hermed førtes Proces. Tanken laa nær, idet man vidste, at Kielmannsegge under Forhandlingerne mellem Danmark og Gottorp angaaende den oldenborgske Arvesag, havde tilbudt Griffenfeld det gottorpske Grevskab Steinhorst, ifald Rigskansleren vilde støtte det gottorpske Forslag om en Byttehandel, gaaende ud paa, at Gottorp skulde have Oldenburg, saaledes at Danmark overtog Tønder Amt i Stedet for. Kielmannsegge lagde under Forhøret ikke Skjul paa, at han virkelig havde foretaget dette Bestikkesforsøg overfor Griffenfeld. Den danske og den gottorpske Statsmand har aabenbart forstaaet hinanden — og værdsat hin-

anden. Kielmannsegge var i adskillige Henseender Griffenfelds Forbillede, baade i godt og mindre godt; om hvem af de to, der var den betydeligste, kan man disputere herfra og til Kyndelmisse; at de begge var af stort Format, vil ingen kunne nægte.

For at slippe ud af Kniben gik den gottorpske Minister ind paa at betale en Tønde Guld i Løsepenge til den kongelige Kasse. Denne Udbetaling kunde ikke være trykkende for Kielmannsegge, der var mange Gange Millionær og Storgodsejer, desuden i Besiddelse af meget værdifulde Ejendomme i Hamborg og Slesvig By. Kielmannsegge, der var begyndt paa bar Bund, havde erhvervet disse uhørte Rigdomme paa forskelligartet Maade; hans Embede gav ham betydelige Indtægter, dertil kom Sportler og ligefremme Bestikkelser, desuden optraadte han som Laan-giver i stor Stil. Processen blev for meget for den 64-aarige Mand, der afgik ved Døden i Sommeren 1676, fire Maaneder efter at han var taget til Fange i Slesvig By og ført til København. Døden er sikkert indtraadt paa ganske naturlig Maade som Følge af et ved de rystende Begivenheder fremkaldt apoplektisk Tilfælde, og de i Hertugdømmerne udsprede Rygter om, at den danske Regering havde ladet Kansleren rydde af Vejen ved Gift, maa henvises til Fablernes Verden. Efter Kielmannsegges Død blev Sønnerne løsladte.

Allerede under Frederik 3. var der Forhandlinger imellem Ahlefeldt og Kielmannsegge; vi har alt talt om Kielmannsegges Deltagelse i Forhandlingerne i Roskilde 1658. Den gottorpske Minister ønskede den Gang at presse Danmark for langt mere, end der skete. Han vilde ikke nøjes med, at Gottorp blev uafhængigt af Danmark, og Lensforholdet ophævet; han vilde ogsaa afskaffe Fællesregeringen, eller Communionen, som man den Gang kaldte den, man yndede i det hele taget at anvende latinske eller franske Betegnelser i Stedet for danske, saaledes kaldte man i Almindelighed Genforeningen Reunionen, efter det Udtryk, Ludvig 14. anvendte i Foretagender, der var adskiltigt mindre harmløse end Sammenslutningen mellem de to Dele af Sønderjylland, nemlig hans voldelige Erobring af fremmede, mest tyske Stater, som han erklærede egentlig hørte hjemme under Frankrig. Den fælles Landdag vilde Kielmannsegge ogsaa

have afskaffet, og desuden mente han, at Rensborg skulde afstaa til Gottorp. Karl Gustav fandt dog, at den gottorpske Repræsentant gæbede for højt, og nægtede at gaa med til Kravene, idet han mente, at en saadan Afgørelse vilde volde ham for mange Bryderier. De danske Befuldmægtigede benyttede sig af Karl Gustavs Usikkerhed paa dette Punkt og skyndte sig at proponere, at Mellemværendet mellem Danmark og Gottorp skulde ordnes separat, uden svensk Indblanding, hvilket Svenskekongen gik med til, til stor Misfornøjelse for hans egne Fredsdelegerede, og ikke mindst for Corfitz Ulfeldt, der gerne saa, at der blev gjort hans Fædreland saa megen Fortræd som muligt. I Fredsartiklerne blev det dog stipuleret, at der skulde gives Hertugen af Gottorp »fyldestgørende Oprejsning«. Forhandlingen mellem Danmark og Gottorp blev indledt i København, umiddelbart efter Fredsslutningen i Roskilde. Paa dansk Side førtes Forhandlingerne af Frederik Ahlefeldt og Henrik Rantzau, og skønt de begge i Privatlivet stod paa en særdeles god Fod med Kielmannsegge, maatte de dog døje en Del under Gottorperens overlegne Holdning og den kommandoagtige Maade, hvorpaa han fremsatte sine Krav. Frederik Ahlefeldt, der ikke gav Kielmannsegge noget efter i Henseende til myndigt og haardnakket Væsen, maatte udkæmpe en bitter Kamp mod Antagonisten; Henrik Rantzau, der var af en noget anden Støbning end den senere Storkansler, søgte at fremkalde en mere fredsommelig Forhandling, men da han ikke kunde staa sig i Debatten mod Kielmannsegge, valgte han at drøfte de forskellige Punkter med den anden af de tvende gottorpske Gesandter, Gehejmerraad Moltke, med hvem han bedre kunde komme paa Talefod, og lod saa de to Kamphaner skændes, som de kunde bedst. Frederik Ahlefeldt fik paa en Maade Overtaget, idet Planen om et dansk-gottorpsk fyrsteligt Ægteskab udgik fra ham; en Forbindelse mellem Frederik 3.s Datter Frederikke Amalie og Hertug Frederik 3. af Gottorps Søn og Efterfølger, Christian Albrecht, skulde bringe en Afslutning paa det ørkesløse Tovtrækkeri. Frederik Ahlefeldt var klar over, at det foreløbigt var umuligt at komme bort fra Op-løsningen af Lensforholdet mellem Danmark og Gottorp; han mente, at man kunde give det Udseende af, at den danske Konge

frivilligt gav Afkald paa sin Rettighed som Lensherre over Gottorp, for ved denne Handling at hædre sin Datter, den fremtidige Hertuginde; paa denne Maade blev det mindre ydmygende for Danmark at opgive Lensherredømmet over Gottorp, end dersom det blev stillet som et Krav af den sejrende Part. Frederik 3. greb Tanken beredvilligt og skrev et Privatbrev til Kongen af Sverrig for at fremføre dette Forslag. Pufendorf hævder i sine Optegnelser, at naar Karl Gustav ikke straks vilde gaa med til denne modus vivendi, var det, fordi Kongen mente, at man fra dansk Side kun fremførte dette Forslag for at vinde Tid. Det er dog sandsynligere, at Karl 10. stillede sig afvisende, fordi han overhovedet ikke ønskede at være med til at etablere et godt Forhold mellem de to mod hinanden fjendtlige Regeringer, idet han vilde have Gottorp fastknyttet til Sverrig, saaledes som Kielmannsegge ogsaa ønskede det. Pufendorf beretter, at Karl Gustav, for ikke at krænke Hertugen af Gottorp med et Afslag, havde paalagt Kielmannsegge at tilbageholde de Breve, hans Herre eventuelt vilde sende den svenske Konge, saaledes at denne først modtog dem, naar Fredsforhandlingerne var undertegnede. Det var Vand paa Kielmannsegges Mølle; han svømmede i Intriger, som en Fisk i Vandet. Intrigen lykkedes til Fuldkommenhed, Danmarks Lenshøjhed over Gottorp blev ophævet, uden at der blev Tale om et dansk-gottorpsk Ægteskab, og Hertugens Land fik en betydelig Udvidelse, idet Danmark maatte afstaa Svavsted Amt. Den engelske Gesandt i København, der havde gjort det til en ligefrem Opgave at skrive en Apologi over den af ham beundrede Hertug af Gottorp, noterer, at denne var uden Skyld i, at Danmarks Suverænitet over Gottorp blev ophævet, han havde ingen Planer haft i saa Henseende, end ikke noget Ønske, om at komme bort fra Afhængigheden af Danmark, det skyldtes Sejrherren i Krigen, Karl Gustav, der udelukkende af egoistiske svenske Grunde skaffede sin Slægtning hele Eneherredømmet. Ogsaa den franske Gesandt paastaar, at Hertug Frederik 3. var mindre antidansk, end det senere er gjort gældende, saaledes fortæller han, at Hertugen under Gesandts Besøg paa Gottorp i Sommeren 1658 med Taarer i Øjnene talte om, hvorledes han vidste Besked om, at den svenske Konge agtede at

bryde den nylig sluttede Fred, han var meget bekymret derover og havde søgt at faa Svigersønnen til at opgive sit Forehavende. Slet saa uegennyttig, som Franskmanden mener, har Frederik 3.s Sorg og Bekymring dog næppe været; Hertugen fandt, at Gottorp havde opnaaet tilstrækkeligt ved den første Svenskekrig og frygtede for at miste Resultaterne efter en for Sverrig maaske uheldig Krig. Hertugens Hjerter var delt i to, for da han døde i 1659, midt under den anden Svenskekrig, stod der at læse i hans Testament, at Sønnen bunde skaffe et godt Forhold med Danmark tilveje og samtidig opretholde Forbindelsen med Sverrig. Det var en ganske uigennemførlig Tanke.

Karl Gustavs stadige Ønske om at bidrage til Vedligeholdelsen af det dansk-gottorpske Uvenskab gav sig Udslag, lige som den anden Krig mellem Danmark og Sverrig skulde begynde. Karl Gustav befandt sig i Besøg hos sin Svigerfader paa Gottorp. Den unge Arveprins, Christian Albrecht, var fuld af Lyst til krigeriske Æventyr og bad indtrængende sin Svoger lade ham følge med paa det Togt mod Polen, som Svenskekongen gav sig Udseende af at ville tiltræde. Den gamle Hertug gav nølende sit Samtykke til, at Sønnen fulgte med. Terlon beretter, at Hertugen ingen Anelse havde om, at Ekspeditionen ikke gik mod Polen, men mod Danmark, hvilket det var lykkedes Karl Gustav at holde hemmeligt. Christian Albrecht var saaledes med, da den svenske Hær gik i Land paa Sjælland, og den franske Gesandt tillægger Karl Gustav den Hensigt at øge den danske Kongefamilies Had til Gottorperne, naar det blev klart for Alverden, at Arvingen til den gottorpske Trone var med i det Angreb, der kunde komme til at koste Danmark dets Existens. Terlon fastholder, at den unge gottorpske Prins intet anede om Karl Gustavs Hensigter, før han med den svenske Hær stod paa Sjællands Grund.

Gottorperstriden skaffede Frederik Ahlefeldt et andet Uvenskab end det med Kielmannsegge; Storkansleren stod sin Fætter Joachim Ahlefeldt endnu nærmere end den gottorpske Kammerpræsident, men maatte opofre Venskabet paa Politikens Alter. Joachim Ahlefeldt var oprindelig dansksindet, havde endog haft en Stilling ved Hoffet i København, men det gik ham som saa mange andre Holstenere, de være sig hjemmehørende i den kon-

gelige eller den hertugelige Del af Holsten: Kielmannsegges Fængsling og Inddragelsen af den gottorpske Del af Sønderjylland bevirkede, at han slog om, blev Danmarks Fjende og sluttede sig nøje til det gottorpske Hus, han nedlagde sin Stilling som Hofchef hos Charlotte Amalie, gik i gottorpsk Tjeneste og blev gjort til Landraad. Han fik imidlertid ikke Lejlighed til at gøre ret meget ved sit Embede, som maatte bestyres af en anden, idet Joachim Ahlefeldt den meste Tid opholdt sig i Hamborg hos den landflygtige Hertug Christian Albrecht, der lidt efter lidt gjorde ham til sin nærmeste Hjælper. Frederik Ahlefeldt kom til at forhandle med sin Fætter, ganske som han havde forhandlet med Kielmannsegge. Det skete, efter at den skaanske Krig var sluttet, og Ludvig 14. ved Freden i Fontainebleau havde decreteret, at den gottorpske Del af Sønderjylland skulde gives tilbage til hans Protégés Hertugen og evakueres af de danske Tropper. Forhandlingerne i København varede et helt Aar og lededes fra dansk Side af Frederik Ahlefeldt, medens Fætteren repræsenterede Gottorp. Danmark trak det korteste Straa og maatte bøje sig for den franske Herskers Vilje. Frederik Ahlefeldt udkæmpede en haard Dyst med sin Fætter om Helgoland, som han erklærede, med Rette maatte forblive ved Danmark, idet man, den Gang Sønderjylland blev delt, havde glemt at træffe Bestemmelse med Hensyn til Øen, den gottorpske Linje havde uden videre Aar ud og Aar ind taget de Indtægter, som Helgoland indbragte, medens Halvdelen burde været havnet i den kongelige Kasse; som Erstatning burde Danmark have Øen til Arv og Eje. Joachim Ahlefeldt holdt Stand; men ved Genforeningen sikrede Danmark sig den omstridte Klippeø. Helgoland blev ligefrem erobret, noget, der havde været en vanskelig Sag, om Øens Kommandant, Buchwald, havde gjort Modstand. Den ublodige Erobring af Helgoland foretoges af ingen ringere end den senere som Viceadmiral bekendte Mathias Poulsen, der som ung havde været i hollandsk Tjeneste og kæmpet under selve Ruyter. Besættelsen af Helgoland blev foretaget, medens hele Øens mandlige Befolkning var ude at fiske; Fiskerne blev overfaldne ude paa Søen og tagne til Fange. Derpaa sendte Poulsen Bud i Land med Besked til Konerne om, at deres Mænd vilde blive hængte i Ma-

stetoppen, saafremt Øen ikke inden 6 Timer blev overgivet. De forskrækkede Koner ilede op til Kommandanten og forlangte af ham, at han skulde overgive Øen, hvad Buchwald ogsaa gjorde.

Som Tak for det dygtige Arbejde, Joachim Ahlefeldt udfoldede under Forhandlingerne med Storkansleren, overvældede Christian Albrecht ham med Belønninger; allerede inden Afrejsen til København udnævntes Joachim Ahlefeldt til Amtmand over Trittau og Reinbach Amter, og efter sin Tilbagevenden til Gottorp udnævnte Hertugen ham til Medlem af Gehejmerraaet.

Ved Genforeningen ramte Skæbnen den gottorpske Statsmand. Ahlefeldt nægtede at aflægge Hyldingseden til Kongen af Danmark, og til Straf blev hans Godser konfiskerede og forærede til Kammerjunker Adam Knuth, der stod i høj Gunst hos Christian 5. Som Grund til Beslaglæggelsen af Godserne anførtes, at Joachim Ahlefeldt, skønt den danske Konges fødte »Arveundersaat«, havde raadet Hertugen af Gottorp til fjendtlige Forholdsregler og bestyrket ham i hans Vægning ved at acceptere de Bestemmelser, som Kongen havde forelagt ham inden Unionen. Paa samme Maade som Joachim Ahlefeldt gik det Hertugen af Gottorps øvrige »Ministre og Raader«, der maatte aflevere Dele af deres Formuer og Godser, som derefter bortgaves til danske Stormænd. Alene Frederik Ahlefeldt vægrede sig ved at tage imod nogen af disse Gaver. Erklæringen om Beslaglæggelsen af Joachim Ahlefeldts Ejendele var underskrevet af Kongen, parferet af Jessen og stilet til »Prælater, Ridderskab og Landdagen i Hertugdømmet Slesvig«; Erklæringen lød saaledes:

»Højvelbaarne, velædle, ædle, Raader, kære Trofaste.

Eder er bekendt, af hvilke højst paatrængende Aarsager vi er blevne foranledigede til at inddrage den af Hans Durchlauchtighed, Hertug Christian Albrecht til Slesvig-Holsten tilforn ejede Andel i Hertugdømmet Slesvig og forene den med Vor Egen, saa og at Vi ved Patent have tilkendegivet, hvorlunde derefter Prælater, Ridderskab, Landdag, Stæder og samtlige Undersaatter have at erkende Os som deres allersomeneste souveraine Landsherre, og være Os tro, huld og hørig og yde alt det, som tro Undersaatter er skyldige at yde deres souveraine Herre, hvilket vi

alt tilsammen have gjort vitterligt og ladet publicere til mangfoldig Notice ved offentligt Tryk.

Men al den Stund Joachim von Ahlefeldt til de ham fra Fæderene nedarvede Godser Buckhagen og Olpenitz, uagtet saadan vor Befaling, ikke alene continuerer som tilforn sine hemmelige Bestillinger hos Hans Durchlaughtighed bemeldte Hertug har han dermed paa helt uansvarlig og strafbar Vis tilsidesat de Pligter, han er Os skyldig som lydige Undersaat, og forfarer i at fatte frække og fjendtlige consilia imod Os. Vi have bragt til Vor Kundskab, hvorledes han fremturer i at styrke og animere sliq Fremfærd imod Os tiltrods for de i dette Vort Patent fastsatte svære Straffe, hvorved han har gjort sig strafskyldig og delagtig i de Handlinger, mod hvilke der trues i bemeldte Patent; Vi have desaaarsags fundet Os beføjet til at forfare mod ham som mod opsætsige og ulydige Undersaatte.

Saa befaler Vi Eder hermed allernaadigst, at I saafort, og i Kraft af dette Vort Patent, inddrager alle hans i Fyrstendømmet Slesvig beliggende Godser, Capitalier, saa og alle andre dersteds beroende Immobilia, Mobilia et Moventia i Vort Navn; saa og have I at anvise og committere Vor Ober-Advokat for Hertugdømmerne, at han skal tiltale ham fiscaliter for Retten, og extrahere citationem mod ham ved den næst sammentrædende slesvigske Standret og lade ufortøvet paatale og procedere mod Ahlefeldt hos Vort Regerings-Kancelli¹⁾ til Straf i Henhold til ovennævnte og bemeldte Vort Patent. Hvorefter I have Eder at rette og forbliver Vi Eder herefter med Kongelig Naade bevaagen.

Givet i Vor Stad Itzehoe den 24. Juli Anno 1684.

Christian.

von Jessen.

Et Par Dage før havde de samme Myndigheder, som de, til hvem ovenstaaende Deklaration var rettet, underskrevet følgende Edsformular:

¹⁾ I Glückstadt.

Jeg gør herved kundbart, efter at Hans Kongelige Majestæt til Danmark, Norge etc. min allernaadigste Konge og Herre i Kraft af det sub dato Rendsborg den 30. Mai Anno 1684 udstedte Patent har befundet for godt at inddrage den Fyrstelig gottorpske Andel af Hertugdømmet Slesvig og forene den med sin egen:

Saa lover og afgiver jeg hermed og i Kraft af bemeldte Patent Løfte om, at erkende og holde Hans Kgl. Majestæt til Danmark, Norge etc. for min eneste og alene souveraine Lands-Herre, at vorde Allerhøjstamme tro, huld og lydige og gøre og præstere alt det, som en tro og lydige Undersaat er skyldig at yde og præstere sin souveraine Landsherre. Saa sandt hjælpe mig Gud og Hans hellige Ord.

Gottorp den 9. July 1684.

Efter Genforeningen knyttedes Joachim Ahlefeldt endnu fastere til Christian Albrecht, der gjorde ham til Kammerpræsident og derigennem til Hertugdømmets Førstemænd, saaledes som Kielmannsegge havde været det. Foreløbig blev dog Kammerpræsidenten benyttet i Diplomatiet, da denne Virksomhed i Øjeblikket var den væsentligste indenfor Administrationen, idet det for Hertugen gjaldt om at skaffe sig Venner, der vilde gøre noget for at hjælpe ham til Genindsættelsen i de gamle Rettigheder over Sønderjylland, eller »Restitutionen«, som man kaldte det.

Det var ikke vanskeligt for Joachim Ahlefeldt at virke paa det Omraade, thi Stemningen var afgjort for hans Herre, og Genforeningen var langtfra populær blandt Europas Potentater. Den, hvis Venskab det først af alle drejede sig om at vinde, var den romerske Kejser, hvorfor da ogsaa Ahlefeldt omgaaende blev ekspederet til Wien, hvor Gesandten blev modtaget venligt; men at omsætte Venlighed i Gerning kunde der foreløbig ikke være Tale om, Kejseren havde nok om Ørerne, takket være Krigen mod Tyrkerne. Kejseren havde iøvrigt ikke synderlig Lyst til at stikke Hænderne ind i den Hvepserede, som den dansk-gottorpske, aldrig standende, Strid udgjorde, derfor raadede han Joachim Ahlefeldt til at overtale Hertugen til at forliges med den danske Konge, og han henstillede, at der foretoges en Byttehandel, saaledes at Gottorp som Erstatning for Sønderjylland fik

Oldenburg. Tanken om denne Byttehandel blev senere genoptaget fra dansk Side, men først da Danmark havde faaet Kniven for Struben. Storkansleren var absolut Tilhænger af denne Tanke, men han kom ikke til at øve nogen Indflydelse derpaa, idet han afgik ved Døden umiddelbart efter, at Europa havde sammensvoret sig om at tvinge Danmark til at give Køb.

Hovedfortjenesten for Sønderjyllands Tilbagegivelse til Gottorp blev almindeligt tilskrevet Joachim Ahlefeldt, det gjorde i hvert Fald Hertugen af Gottorp, der tilskrev sin Premierminister følgende:

»I Vor Nød og Trængsel, da Vi ikke alene blev berøvet Vort Hertugdømme Slesvig, men ogsaa Vore fornemste holstenske Amter og var nødsaget til at begive Os i Sikkerhed til Hamborg, har han til enhver Tid staaet os bi med undersaatlig Troskab og heller villet give Afkald paa sine anseelige Godser, som Hans Majestæt Kongen fratog ham, fordi han tjente Os og satte sin og sin Families Velfærd paa Spil, fremfor at svingte Os og Vore Interesser i mindste Maade. Vi ville ogsaa vise Vor Erkendtlighed over for ham ved anden Naadesbevisning imod ham, hans Børn og Familie, samt paalægge Vore Arvinger og Efterfølgere at gøre ligesaa.«

»Naadesbevisningen« bestod i den store By Ellensberg ved Slien samt en rund Sum Penge.

Joachim Ahlefeldt forhandlede i Wien ikke alene med Kejserens Ministre, men ogsaa med den svenske Gesandt i Wien, Oxenstierna. Det har næppe manglet paa Iver fra den gottorpske Gesandts Side, fuld af Harmen som han var over Sønderjyllands Incorporering i Danmark, men han delte ganske Kejserens Mening, at et magert Forlig var at foretrække for en fed Proces, og det var hans Ønske, at Fred og Forstaaelse mellem det danske og det gottorpske Fyrstehus skulde retableres, et Ønske, han delte med sin Slægtning Storkansleren, og det kom da ogsaa senere til en forenet Stræben mellem de to Fættene efter at finde et Forstaaelsesgrundlag.

Hertugen maa have støttet mere paa sin Premierministers Overtalelsesevne end paa sin egen, for det faldt ham ikke ind selv at begive sig til Wien, men han slog sig ned i Frankfurt am Main, overladende Slagmarken til sin Førsteminister. I sine Rapporter til Frankfurt, hvor Christian Albrecht oppebiede Afslutningen paa Forhandlingerne i Wien, skriver Ahlefeldt temmelig optimistisk; Optimismen gælder dog i Særdeleshed en eventuel svensk Hjælp, som Oxenstierna synes at have stillet i Udsigt, medens Kejseren frygtede for at blive indviklet i en vidtstrakt Affære, naar han tog Parti for Gottorp. Kejseren synes dog at have følt det som en Art Forpligtelse at staa Gottorp bi, da Slesvigs Incorporation var et flagrant Brud paa de af Stormagterne truffne Aftaler ved Freden i Fontainebleau.

Joachim Ahlefeldt talte under Forhandlingerne stadig i sin Herres Navn og gjorde det med Fynd og Klem, blandt andet udtalte han, at Hertugen hellere vilde dø end renoncere paa sit Fædreland.

De Anstrengelser, som ikke alene Joachim Ahlefeldt, men ogsaa Storkansleren, havde gjort sig for at skabe et slideligt Forhold mellem det danske og det gottorpske Hus, lykkedes til en vis Grad. Joachim Ahlefeldt vedblev at staa med det ene Ben i Kongeriget, men da Christian Albrechts Søn og Efterfølger, Frederik 4., straks ved sin Regeringstiltrædelse kastede sig i Armene paa Sverige og tydeligt tilkendegav, at hans Had til Danmark var endnu mere fraadende end Faderens og Bedstefaderens, snørede Joachim Ahlefeldt sin Randsel og rejste til København, hvor han blev modtaget med aabne Arme og straks af Kong Frederik udnævntes til Hofchef hos hans Moder.

FREDERIK AHLEFELDT OG HERTUGDØMMERNES LANDDAG

Storkansleren havde andre Forhandlinger med sin Fætter end de i det foregaaende Kapitel nævnte, han fik saaledes det Hverv med ham at drøfte Landdagsforholdene i Sønderjylland, der maatte ordnes efter de skete Omvæltninger. Landdagens Møder fandt Sted i Slesvig By, hvorved man markerede, at det gamle Hedeby var Landsdelens Hovedstad. Tanken fastholdtes, da Frederik 6. indførte Provinsialstænderne, der ogsaa samledes i Slesvig By. Fra 1864 til 1920 gik man et Skridt videre, idet Slesvig By ikke alene blev Hovedstaden for Sønderjylland, men for hele den præjisiske Provins, Slesvig-Holsten.

Landdagen gav Hertugdømmerne en ejendommelig Stilling inden for det danske Monarki, idet Kongen, eller, som Sønderjyderne og Holstenerne kaldte ham, Hertugen, her paa en Maade var constitutionel Hersker, saaledes som vi kender det i vore Dage; det samme gjaldt Hertugen af Gottorp. Ved en ny dansk Konges eller gottorpsk Hertugs Regeringstiltrædelse, var det Skik indenfor Landdagen, efter at man havde hyldet den nye Regent, at stille visse Krav til ham, saaledes at »Landsfyrsten« ikke maatte udskrive Skatter uden Landdagens Samtykke, idet Stænderne, som Institution ogsaa kaldtes, havde forbeholdt sig Skattebevillingsret. Man paaberaabte sig i denne Forbindelse det af Christian 1. i Ribe udstedte Reskript, i hvilket Kongen »paa Egne og Efterfølgeres Vegne«, forpligtede sig til »at entholde Os fra Beskatningskrav om frivillige Gaver uden venlig Indvilligelse og Tilladelse fra alle Raaderne og Mandskabet i disse Lande.« »Landene« var Slesvig og Holsten. Desuden forlangte man, at de udskrevne Skatter skulde indbetales i den for Danmark og Gottorp fælles saakaldte Landekiste; endelig stillede det Krav, at Skat-

terne skulde opkræves af Ligningskommissairer, der var udnævnt af Landdagen. Naar man baade ved Frederik 3.s og Christian 5.s Overtagelse af Regeringen fornyede disse Krav, var det, fordi man inden for Hertugdømmernes Stænder vidste god Besked med, at de to Herskere ikke saa med venlige Øjne paa denne Folkerepræsentation, navnlig nu, hvor man lykkelig og vel var blevet af med det af Kongerne forhadte Rigsraad i selve Kongeriget.

Frederik Ahlefeldt var ikke ganske af samme Mening som sin Herre paa dette Punkt og havde mangen en Dyst med Christian 5., naar han tog Landdagens Parti, som Statholder i Hertugdømmerne, og senere som Storkansler, han var enig med Fætteren Joachim Ahlefeldt, der ligesom Storkansleren var sit Lands første Embedsmand og til en vis Grad liberal. Det var lettere for Joachim Ahlefeldt at faa sin Herre til at vise Landdagen Hensyn, thi Christian Albrecht var lige som sin Forgænger paa Tronen mere liberal end Medlemmerne af den ældre oldenborgske Linje; dertil kom, at Hertugen af Gottorp var mere tilbøjelig til at gaa i sin Førsteraadgivers Ledebaand, end Christian 5. var det.

Naar man fra Landdagens Side ved Regeringsskifterne særlig beskæftigede sig med Skattespørgsmaalet, var det, fordi de respektive Monarker havde en særlig Tilbøjelighed til at gribe ind paa dette Omraade; de var nemlig i en permanent Pengetrang, og de stadige Krige slugte enorme Summer. Landdagen mente sig forpligtet til at mane til Sparsommelighed med det, man i vore Dage vilde have kaldt Statens Finanser, men som man den Gang kaldte den kongelige eller hertugelige Kasse. Idelige Rivninger fremkaldte den Omstændighed, at Landdagen var fælles for den kongerigske og den hertugelige Del af Slesvig og Holsten, og det sled haardt paa Frederik Ahlefeldts Popularitet syd for Kongeaen, at han i første Række søgte at varetage Kongens Interesser, medens hans Fætter arbejdede for at skaffe Hertugen Penge. Hertugen trængte i omtrent lige saa høj Grad som Kongen til Penge, navnlig til Byggeri, hvad han som alle Fyrster var en stor Ynder af; navnlig ønskede han en mere standsmæssig Residens i Slesvig By end det ikke rigtig tidsvarende Gottorp

Slot. Gottorperne var i det hele taget mere ødsle end de danske Konger. Det havde Frederik Ahlefeldt Øje for, og da han fremkom med sit Forslag om en Byttehandel med Gottorp, propo- nede han, at man til Afstaaelsen af »Grevskaberne«, som man plejede at kalde Gottorp og Delmenhorst, knyttede en Sum, der var beregnet paa at tilfredsstille Hertugens Byggelyst.

Finanserne kunde jævnlgt bringe Ufred mellem de tvende Regeringer; det fremkaldte saaledes en lang Noteudveksling mellem Regeringskancelliet i Glückstadt og Regeringen paa Gottorp, da Frederik 3. i 1664 uden at spørge Hertugen meddelte Landdagen, at han agtede at lette Hertugdømmernes Beboere for en Del af de tyngende Skatter ved at afskaffe nogle sønderjyske Regiment- ter og indskrænke de tilbageværende. Det blev noget af en Dana- ernes Gave, idet Kongen bestemte, uden Hensyn til Landdagens Skattebevillingsret, at der i hele Sønderjylland, ogsaa i den got- torpske Del, skulde udskrives nye Skatter for ved Hjælp af dem at skaffe Forplejning til det sønderjyske Militær; Skatten blev senere udvidet til ogsaa at omfatte Holsten. Der blev indenfor Landdagen nedsat et Udvalg, ligelig fordelt mellem de kongerigske og gottorpske Medlemmer, og Udvalget søgte Foretræde hos Kon- gen, der opholdt sig i Rensborg. Udvalget fik en unaadig Modta- gelse, og det faldt navnlig ikke i god Jord, da Ordføreren pegede paa Christian 1.s Ribprivilegium; man holdt fra oven ikke af at høre Tale om Privilegier. Uviljen mod de nye Skattepaalæg og Maaden, de var fremkommet paa, var saa almindelig udbredt i Hertugdømmerne, at det selsvigholstenske Ridderskab i Sam- klang med de højere Prælater ogsaa rettede en »Allerunderda- nigst Supplik« til Kongen. Da man kendte den langsomme For- handling og Forretningsgang indenfor Landdagen, enedes Rid- derskab og Prælater om at foregribe Begivenhedernes Gang, og inden Debatterne i Landdagen tilnærmelsesvis var tilendebragt, sendte de nogle Deputerede den lange Vej lige til København. De- putationen havde mere paa Samvittigheden end den nye Skat; den klagede ogsaa over, at de meget trykkende Told- og Accise- afgifter ikke var blevne nedsatte siden 1630, skønt Regeringen havde lovet det højtideligt; endelig besværede man sig over Ind- førelsen af Stempelpapir, der medførte, som man mente, ufor- holdsmæssige store Udgifter.

Frederik Ahlefeldt havde, i sin Egenskab af Statholder, medgivet Ridderskabets Deputation sin Velsignelse, og det gjorde han ogsaa senere, da Landdagens Repræsentanter akslede deres Skind og begav sig til Kongen i Rensborg. Frederik 3. var imidlertid blevet enig med sin senere Svigersøn om, at Skatten var nødvendig, og de to Fyrster enedes om et Svar, der paa begges Vegne skulde afgives til de tvende Deputationer; Svaret gik ud paa, at den omhandlede Skat var en »ordinair Collect,« som den »uafvendelige Nødvendighed« havde foraarsaget. Collect var et den Gang meget almindeligt Udtryk, det anvendtes mest indenfor det kirkelige Domæne og betød en frivillig Pengeindsamling, enten til Kirken eller til det fælles bedste; det lød unægtelig bedre end Skatter. Hvad angik Told og Accise agtede »Landsherskaberne« til sin Tid at afgive en Resolution, af hvilken det vilde fremgaa, at ingen med Rette kunde besvære sig over »Ubeføjethed«. Hvad Stempelpapir angik, erklærede de to Fyrster uden at blinke, at det var en saare demokratisk Afgift, der ikke vilde ramme de Fattige, men udelukkende gaa ud over de Rige. Enevælden vilde til Tider gerne fastslaa, at den, i Modsætning til det gamle Rigsraadssystem, havde de Smaa i Samfundets Vel for Øje. I Svaret gik man endog saa vidt, at man fremhævede, at Stempelpapir var indført overalt, »saagar i Republikker«.

Baade Landdagen og Ridderskabet holdt Stand, og med en forbløffende Frejdighed forlangte de af den enevældige Konge, at han skulde tænke paa Christian 1.s heldbringende »Fundamentalforfatning«, fra den Gang han arvede Slesvig og Holsten; Skatten burde annulleres, og navnlig skulde Kongen se bort fra Bestemmelsen om at inddrive den ved Hjælp af militær Eksecution. Kongen blev mindet om, at Hertugen af Gottorp fra først af havde været en Modstander af Skatten og »intercederet« hos Majestæten, han var kun gaaet med til Skatteplyndringen, for at Kongeriget ikke skulde være ene om Profitten, og Hertugen ikke faa Del i Kagen. Landdagsmændene og Ridderskabets Godsejere erklærede, at det var en Misforstaaelse fra Regeringens Side, naar den mente, at kun de Velhavende vilde komme til at faa Udgifter af Stempelpapiret, de Fattige havde lige saa megen Brug for Rettens Hjælp som de Rige. Ogsaa til Hertugen blev

der rettet en Henvendelse, der gik ud paa det samme, som den til Kongen adresserede, og Christian Albrecht stillede en Nedsættelse af Skatten i Udsigt, naar han først havde forhandlet om Sagen med Kongen, hans tidligere Lensherre, nu hans Ligestillede. Det var dog kun smukke Talemaader fra Gottorperens Side, og Skatterne blev vedblivende opkrævede baade i Kongeriget og i Hertugdømmet Gottorp, idet man hos begge Parter var paa det rene med, at Pengene ikke kunde undværes. Ridderskabet, Prælaterne og navnlig Landdagen følte sig brøstholdne ved dette Forhold, og over at hverken Kongen eller Hertugen havde værdiget dem et Svar paa deres Forespørgsel angaaende de tvende Regeringers Fohandlinger. Man søgte at gøre begge Regeringer klart, i hvilken sørgelig Forfatning Hertugdømmerne var efter Svenskekrigene. Landdagen henstillede, at den i Stedet for den stipulerede Skat af tre Rigsdaler pr. Plov skulde yde et frivilligt Tilskud til Landekisten; Tilskudene skulde ikke alene hvile paa det betrængte Landbrug, men ogsaa Byerne skulde betale; alle burde overhovedet være med, og man maatte vise Undersaatterne den Tillid, at hver fik Lov til at betale efter sin Evne, Beboernes Patriotismeborgede for, at der vilde indkomme lige saa meget ad frivillig Vej, som den paatvungne Skat kunde kaste af sig, kun ønskede man, at de frivillige Bidrag skulde indbetales i kvartalsvise Terminer, og ikke i maanedlige. Dette lovlig naive Ønske blev modtaget med et overbærende Smil af begge Regeringerne og af Statholderskabet, hvor Frederik Ahlefeldt var paa det rene med, allerede fra den Gang han var Generalkrigskommissær i Holsten, hvor dyrt det var at føre Krig og at proviantere Tropperne, og her drejede det sig ikke alene om Monarkiets egne Tropper, men der skyldtes ogsaa Penge til de Allierede for Proviant til deres Tropper, der var forblevne i Hertugdømmerne længe efter Freden i København. Da der var gaet et Par Aar, blev Skatten dog nedsat til 1 Daler og 50 Skilling plus et »Donativ«, med hvilket Udtryk man forstod en frivillig Gave, som Landdagen skulde udbetale direkte til Tropperne i Sønderjylland og Holsten. Navnet stammede fra Oldtidens Rom og bestod i en Gave, som Kejseren gav sine Soldater, den Dag han besteg Tronen og paa hans Fødsels-

dag. »Donativet« blev af den kongelige og gottorpske Regering, der her synes at have samarbejdet i den bedste Forstaaelse, fastsat til 25.000 Daler. Landdagen tog Sagen med nogenlunde Ro, medens Ridderskabet tog stærkt paa Vej og bad om total Ophævelse af denne Skat og Nedbringelse af de øvrige; Medlemmerne gjorde gældende, at Svenskekrigene var gaaet mere ud over Adelen end de øvrige Stænder i Hertugdømmerne, og pegede paa, at en Fjerdedel af de adelige Jordegodser maatte udbydes til Salg. Præsterne krævede Nedsættelse af Skatterne paa Præstegaardsjordene, idet Gejstligheden maatte svare nøjagtig saa megen Skat som Adelen, hvilket formentlig var uretfærdigt; samtidig kritiserede man, at Byboerne skattemæssigt var langt bedre stillede end Landboerne, idet næsten al Skat hvilede paa Jorden. Naar man betænker de umaadelige Rigdomme, flere af Godsejerne sad inde med, og det fyrstelige Liv, der førtes paa Graasten og hos Frederik Ahlefeldts Svoger paa Breitenburg, fristes man til at tro, at Adelen Klager var stærkt overdrevne.

Den holstenske Landdag i Rensborg blev fra Regeringens Side mindet om, at naar den satte sig op imod de to hjemlige Fyrsters Skattekrav, glemte den de Hensyn, den skyldte Kejseren og det romerske Rige, hvoraf Holsten var en integrerende Del. En lignende Henvendelse skete naturligvis ikke til Landdagen i Slesvig; ikke destomindre fandt et Par Medlemmer, efter at have hørt om Henvendelsen til Holstenerne, sig beføjede til under et Møde at erklære, at naar Sønderjyderne betalte Skat, var det kun til deres indfødte Fyrster og ikke til det romerske Rige, eftersom Sønderjylland ikke hørte ind under Kejserens Scepter, saaledes som Holsten. Som man ser, var der den Gang endnu ingen Slesvigholstenerne, men kun Holstenerne. Det vilde Holstenerne ikke lade sidde paa sig, og af Majoriteten blev der afgivet en Erklæring om, at Holstenerne betragtede sig som tro Undersaatter af den tyske Kejser og hellere end gerne vilde yde Riget, hvad der tilkom det, men det var over Beboernes Evne, hvad der krævedes, navnlig var man misfornøjet med Maaden, hvorpaa Skatterne opkrævedes, de to Regeringer maatte betænke, at i alle europæiske Lande eksisterede der Overenskomster mellem Fyrster og Stænder angaaende Skattepaalægene, og dem maatte en

Fyrste rette sig efter og ikke opfatte det som en Til sidesættelse af Herskerens Højhedsret. Disse Bemærkninger har næppe gjort Lykke paa Københavns Slot og Gottorp; Svaret udeblev da heller ikke; man frabad sig for Fremtiden flere Modforestillinger, og Regeringerne agtede fra nu af at tage Skattespørgsmaalene i deres egne Hænder; nægtede Befolkningen at udbetale Skatterne, vilde der blive foretaget militær Execution. Denne Bestemmelse vakte en ligefrømt Storm i Landdagen, hvor man erklærede, at Kravene var »unerschwänglich« — man talte udelukkende Tysk i den sønderjyske Landdag — det at stille Skattekrav uden Landdagens Indvilligelse i Forbindelse med Trudsel om Militærexecution, var et Brud paa Privilegierne; ogsaa Ridderskab og Prælater protesterede. Paa denne krasse »Replik« svarede Regeringen, at den sønderjyske og holstenske Befolkning var forpligtet til at betale det fornødne til selve Befolkningens Opretholdelse; naar Stænderne nægtede at betale, var det udelukkende Trods, og ikke bristende Evne; men denne Trods skulde man vide at bryde fra oven; for at komme »dette Uvæsen« tillivs, vilde man benytte Militæret. Begge Landdagene krøb til Korset, og for at undgaa en farlig Tradition, erklærede man enstemmigt at ville vedtage en Skat, men den maatte være lavere end den, der var blevet betalt efter de sidste Svenskekrige. Til Gengæld for Udredelsen af Skatterne forlangte Landdagen, at Regeringen udstedte en »Revers«, hvorved forstodes en Generalkvittering, for at betegne, at de to kontraherende Parter, Regering og Repræsentation, var lige berettigede Størrelser, saaledes at den ene Contractant betragtede sig som havende lige Forpligtelser med Medcontractanten; der var altsaa Tale om et ligefremt Gældsbevis over for Befolkningen fra Kongens Side. Statholderskabet, i Frederik Ahlefeldts Person, fik Ordre til at svare, at man betragtede Forlangendet om en Revers som »en uhørt Frækhed«, og Regeringen vilde »ikke nedlade sig til at svare paa noget saa usømmeligt«, slige Krav var imod al Tradition »i disse Hertugdømmer«. Over for de holstenske Stænder blev det pointeret, at en fyrstelig Revers ikke alene var noget uhørt i Hertugdømmerne, men ogsaa i det tyske Rige. Sluttelig fremførte man det Raisonnement, at naar Skatteyderne havde nægtet at svare Skatten lige siden

Freden i København, maatte den kunne svare Skatten i de kommende Aar, eventuelt svare noget mere, nu, hvor Tiderne var blevet bedre for Landbruget og tildels ogsaa for Byerhvervene. Trods de haarde Ord gik Regeringen dog med til en Skatlenedsættelse. Stænderne bad, om det maatte blive ved det gamle, idet Landbruget efter deres Opfattelse var blevet ruineret under Krigene og langt fra bragt paa Fode endnu; Regeringen maatte vel betænke, at det var dens forbandede Pligt ogsaa at tage Hensyn til Folkets økonomiske Trivsel. For at komme ud over Dilemmaet tilbød Præsterne og Godsejerne at sætte deres egen Ydelse betydeligt op, eftersom de havde bedre Raad end andre; Frederik Ahlefeldt og Svogeren Rantzau gik i Spidsen med et i Forhold til deres Indtægter meget rigeligt Donativ. Dette bødede noget paa den Uvilje, der havde samlet sig om Frederik Ahlefeldt, fordi han ikke havde holdt igen over for Regeringens Skattekrav.

Men Striden var ikke dermed tilende, og Diskussionerne paa Landdagen tog mere og mere Fart, alt efter som det ene fornyede Skattekrav fulgte paa det andet; det kom til at gaa mere og mere ud over Købstæderne, og det sidste Aar Frederik Ahlefeldt var Statholder i Hertugdømmerne, kom den rige Handelsby Flensborg op paa den svimlende Skat af 36 Rigsdaler pr. Plov om Aaret; men da havde den skaanske Krig nødvendiggjort nye Skatter, inden man paa langt nær var kommet ud over de ødelæggende Virkninger af Frederik 3.s Svenskekrige; Krigene var den Gang som i vort Aarhundrede Aarsag i de fleste af de Ulykker, der kom over Landene.

Efterhaanden havde Stænderne stemt Tonen noget ned, og da Fællesregeringen for Hertugdømmerne en Gang i Anledning af den optrækkende skaanske Krig uden at spørge Stænderne om Forlov havde paalagt nye Skatter med ændrede Terminer, indgav Landdagen ikke nogen Klage som hidtil, men en »allerunderdanigst Bøn« om, at den ikke maatte falde i Unaade »hos Hans Kongelige Majestæt og hans Durchlaughtighed Hertugen«, naar den vovede at bede om Nedsættelse af Skatterne i Stedet for en Forhøjelse; kun Befolkningens Nød og Uformuenhed til at betale fremkaldte denne »undersaatlige Bøn«. Men Skatterne blev ved

at vokse, og Frederik Ahlefeldt maatte som Kongens Repræsentant en skønne Dag foretage en ny Udskrivning, som man dog viste Landdagen det Hensyn at forelægge den. Stænderne tilbød først 8 Daler pr. Plov, derefter 10, og da heller ikke dette Beløb tilfredsstillede Statholderen, gik man op til 12, ved hvilket Tilbud Frederik Ahlefeldt acquiescerede. Under næste Samling fremkom nye Skattekrav, og denne Gang tillod Landdagen sig at minde om, at det ene adelige Jordegods efter det andet maatte af Ejeren overlades til Kreditor, at Byerne forfaldt, og da Skatterne var føleligere i Byerne end paa Landet, hvor der desuden var billigere at leve, flyttede mangen Haandværker fra Byen ud paa Landet. Landets totale Ruin vilde være uundgaaelig, blev det saadan ved med Skatterne, saa meget mere som Told- og Acciseafgiftens Vækst holdt Trit med Skatterne. Landet var saa udpint, at det laa i Dødskamp; endog de to sidste Aars gode Høst var en Ruin for Landbruget, idet Kornet var blevet saa billigt, at det ikke kunde betale sig at sælge det, saa det laa og raadnede paa Marken under den megen Regn.

De to Regeringer maatte indtil videre nøjes med de 12 Rigsdaler pr. Plov, og det blev ordnet saaledes, at man vendte tilbage til det gamle System, at alt, hvad der indkom af Skatter i Hertugdømmerne, blev indbetalt i Kongens og Hertugens fælles Kasse, den saakaldte Landekiste, et Princip, man nogle Aar havde fraveget som Følge af den stadige Strid mellem Danmark og Gottorp. Man var i Hertugdømmerne tilfreds med denne Ordning, da man mente, at den vilde bidrage til at bringe Militærudgifterne ned; Hertugen af Gottorp var nemlig mindre tilbøjelig til at ofre Penge paa Hær og Flaade end Kongen. Men i Længden gik denne Ordning dog ikke, idet man var uenig om Fordelingen af Mønten mellem de to Fyrster, det hændte saaledes en Gang, at Christian Albrecht rettede en Henvendelse til den rige By Kiel om at indbetale sin Part af Skatten i den hertugelige Kasse paa Gottorp; der var Ebbe i samme Kasse som Følge af Hertugens ødsle Hofholdning og Byggerier.

Til sidst blev begge Regeringerne kede af det, og Fyrsterne opløste Landdagen paa ubestemt Tid. Dette blev taget meget ilde op, da man frygtede, at Regeringen skulde udskrive nye Skatter,

medens Landdagen var hjemsendt. Stænderne foretog derfor noget ganske ekstraordinært, de sendte ligelydende Skrivelser til Frederik Ahlefeldt, Kristoffer Gabel og Kielmannsegge for at bede dem rette en fælles Henstilling til Kongen og Hertugen om ikke at forhøje Skatterne, medens Stænderne var hjemsendte, og om at baade Told og Accise maatte blive helt ophævede.

Frederik Ahlefeldt afgav ikke noget skriftligt Svar, hvilket ogsaa var ret overflødig, eftersom han var i regelmæssig Forbindelse med Stænderne, i alt Fald med de sønderjyske, hvis Møder han jævnlig overværede og til Tider ledede. Hvad den holstenske Landdag angaar, havde Ahlefeldt ikke saa nøje Føling med den, som med den slesvigske, men han var dog af og til nærværende ved Møderne, naar det var nødvendigt, navnlig naar han skulde optræde som kongelig Kommissarius og mægle mellem Regeringen og Landdagen, hvilket ikke var nogen let Bestilling og navnlig ikke taknemmelig, thi sjældent høstede han Tak for denne Virksomhed fra nogen af Siderne. Naar Frederik Ahlefeldt nødvendigvis maatte være til Stede, plejede han gerne at kalde de holstenske Stænder sammen til en By, der laa ham nærmere end Itzehoe, og det blev gerne Rensborg eller Kiel, oftest det førstnævnte Sted. Naar Frederik Ahlefeldt opholdt sig i Hamborg, og det forekom tidt, benyttede han Lejligheden til at kalde Stænderne sammen paa deres sædvanlige Mødested; det var nemt at smutte til Itzehoe ad Søvejen ved at sejle ned ad Elben.

Det kunde hænde, at Gabel gav Møde i Kiel, naar Stænderne samledes der; han maatte nemlig en Gang imellem dertil i Embeds Medfør, idet han følte sig beføjet til at overvære Kieleromslaget, dels for at varetage sine egne Interesser, dels for at ordne Kongens Pengesager, hvilket han havde gjort lige fra den Tid, hvor Frederik 3. var Ærkebiskop i Bremen. Gabel havde fra den Tid bevaret Titel af Kongens Omslagsforvalter, det var denne private Virksomhed som Varetageren af Frederik 3.s Pengeinteresser, der bevirkede, at Kongen fik en saa ubegrænset Tillid til Gabel, en Tillid, han ikke skænkede den første den bedste, men var meget karrig med. Springet fra at være Herskerens betroede Raadgiver i Pengesager til at blive Kongens højre Haand i Statssager blev foretaget, og Gabel blev Landets mægtigste

Mand næst Kongen, der ikke alene satte stor Pris paa Gabel som Statsmand, men ogsaa som Menneske. Vi have under Omtalen af den engelske Gesandt Molesworths Skildring af Forholdene i Danmark nævnt, at man i diplomatiske Kredse ansaa Gabel for Hovedmanden ved Regeringsforandringen i 1660; denne Opfattelse er næppe helt ved Siden af, men dog noget overdrevet.

Kieler-Omslaget er bevaret indtil vore Dage, og er nu en Slags særskilt Termin; det spillede en overordentlig stor Rolle paa den i nærværende Værk omhandlede Tid, og Kiel var, saa længe det stod paa, Samlingsstedet for Godsejerne i Sønderjylland og Holsten; der gik sjældent noget Aar, hvor Frederik Ahlefeldt ikke gav Møde i Kiel ved denne Lejlighed. Det er betegnende, at der endog fandt Teaterforestillinger Sted under Omslaget, og det kunde hænde, at Hamborgs Teater forlagde sit Paulun til Kiel.

Lige saa lidt som Frederik Ahlefeldt afgav Gabel noget Svar paa Henvendelsen fra Landdagen, som han havde meget lidt tilovers for, uvilligt stemt som han var over for alle Indskrænkninger i Enevælden. Da Gabel hadede Ahlefeldt af et oprigtigt Hjerterte, vilde han nødig have mere Samarbejde med ham end strengt nødvendigt, og han ønskede ikke Ahlefeldt til København i denne Anledning. Statholderen var saa rart af Vejen nede i Hertugdømmerne, hvor Gabel selv havde sørget for at faa ham befordret hen, der var han i en passende Afstand fra København, saa kunde han ikke til daglig gaa ham i Bedene. Naar Gabel ønskede at undgaa at have Frederik Ahlefeldt ansat i København, var det, fordi han frygtede Ahlefeldts store Indflydelse paa Sophie Amalie, hvis Magt over Frederik 3. han altfor godt kendte; Gabel vejrede allerede sin Efterfølger i Frederik Ahlefeldt. Paa et enkelt Punkt fandt Gabel og Ahlefeldt hinanden, de var begge lige ivrige efter at bringe Ægteskabet mellem den danske Kongedatter og Gottorperen i Stand.

I Modsætning til Frederik Ahlefeldt og Kristoffer Gabel afgav Kielmannsegge et forekommende Svar til Landdagen, men Svaret var dog holdt i vage Vendinger og gik nærmest ud paa, at Hertugen af Gottorp ikke kunde træffe nogen definitiv Afgørelse uden i Forbindelse med Kongen; han lovede dog at sørge for, at der vilde blive indledet Forhandlinger med København om Land-

dagens Ønsker. Kort Tid efter døde Frederik 3., og Spørgsmaalet blev derfor stillet i Bero; det var dog Indtrykket inden for Hertugdømmernes Stænder, at deres Chancer vilde stige under den nye Konge, men her gjorde de Regning uden Vært.

Forhandlingerne om disse vigtige Spørgsmaal havde fundet Sted i Kiel, idet de sønderjyske og holstenske Stænder enedes om at mødes der, midtvejs mellem Kongeaen og Elben, da det var lettest at mødes der, og det hele havde saa stor Betydning, at baade Sønderjyder og Holstenere var lige interesserede deri. Stænderne fandt Sagen saa vigtig, at de enedes om at holde i alt Fald det første Møde i en af Kiels Kirker. En af Grundene til denne besynderlige Idé var den, at man havde bedt Superintendenten for Sønderjylland, Ditmarskeren Hennings i Slesvig By, om at deltage i Forhandlingerne, eventuelt affatte en ny Henvendelse til de to Regeringer. Der forefaldt en nærmest komisk Episode ved den Lejlighed, idet Superintendenten, der var en meget præcis Mand, ikke traf en eneste af den samlede Landdags Medlemmer, da han indfandt sig i Kirken. Da der var gaaet nogen Tid, og den gejstlige Herre ikke havde Lyst til at vente længere, sendte han den ham ledsagende Kammertjener hen i den Gæstgivergaard, hvor de slesvigske og en Del af de holstenske Deputerede havde Logi, for at minde dem om Aftalen. Da Medlemmerne ikke skyndte sig med at give Møde i Kirken, gik Hennings i egen høje Person til Gæstgivergaarden og til de andre Herrers Privatlogi for at drøfte Sagerne med dem. Da man den næste Dag forsamledes i Kirken og havde uddebatteret Hovedgenstanden for Mødet, gik man over til andre Sager. Der var mellem disse Sager et Emne, som i høj Grad interesserede Slesvigerne og Holstenerne, nemlig et Krav fra Fællesregeringen om, at Landdagen skulde yde Tilskud til Danmarks og Gottorps diplomatiske Repræsentation i Udlandet. Frederik Ahlefeldt var meget interesseret i Sagen, Udenrigspolitikken var hans Speciale, som han senere skulde faa Lejlighed til at uddybe. Allerede medens han var Statholder, kom Ahlefeldt aktivt ind i Udenrigspolitikken, idet hans Svigerfader, Grev Rantzau, Lederen af Frederik 3.s Udenrigspolitik og Monarkiets Førsteminister, hurtig var blevet klar over Svigersønnens Kapacitet paa Diplo-

matiens Omraade og benyttede ham her; det blev en god Skole for den senere Storkansler. Frederik Ahlefeldt var mærkelig nok ikke til Stede ved noget af Møderne i Kiel, men han havde paa Graasten haft forudgaaende Drøftelser med Hennings; Familien Hennings stod fra gammel Tid i Forbindelse med Graastens Beboere.

Landdagens Protokol lader forstaa, at Regeringens Forslag vakte nogen Strid indenfor Forsamlingen, man læser, at Majoriteten var af den Mening, at Sagen ikke hørte ind under Stændernes Ressort, det var noget ganske nyt at indkræve Penge til dette Formaal her, idet den dansk-gottorpske Fællesregering hidtil havde afholdt Udgifterne til Gesandtskaberne. Man vilde dog ikke ubetinget svare nej, naar, som i dette Tilfælde, begge de to Fyrster fremkom med Ønsket, men man bad om, at Kravet maatte blive trukket tilbage, da Hertugdømmerne umuligt kunde bære denne nye Byrde. Der blev forhandlet i længere Tid, og tilsidst blev Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge, i deres Egenkab af Commissærer, af Kongen og Hertugen beordrede til at indfinde sig i Landdagen for at tale de rebelske Stænder tilrette og faa Ende paa Sagen. Efter at Ahlefeldt havde fremlagt Detaillerne for Forsamlingen, kom han til det, der var Kærnen i Sagen: De tvende Regeringer havde ikke forelagt Landdagen den vigtige Sag for at give den Lejlighed til Diskussion, men Medlemmerne havde at »efterleve« Fordringen, der skulde ikke raadslaas derom. Landdagen gik straks til Bidslet efter Frederik Ahlefeldts lange Tale og fremførte en Undskyldning, med Tilføjelse af, at Landdagen virkelig ikke kunde udrede de mange Penge.

Ikke ret længe efter kom den danske Regering igen med det samme Krav, idet der skulde udsendes et Gesandtskab i Anledning af Danmarks tragisk-komiske Deltagelse i Krigen mellem England og Holland. Karl 2. havde modtaget en betydelig økonomisk Støtte fra Frederik 3., den Gang han var en fattig Flygtning og levede i Holland, og vilde nu vise sin Taknemmelighed; han lovede Guld og grønne Skove, ifald den danske Hær og Flaade vilde deltage i Krigen paa engelsk Side. Frederik Ahlefeldt, der var stærkt engelsk indstillet efter sit lange Ophold i

London, nærrede en vis Sympati for Tanken om Forbund med England, men havde dog svære Betænkeligheder og raadede Frederik 3. til ikke straks at gribe ind, men først se Tiden an. Det var et Princip. Frederik Ahlefeldt fulgte som Statsmand, baade under Frederik 3. og Efterfølgeren, ikke blindt at styrte sig ind i et krigersk Æventyr, saaledes som navnlig Christian 5. af og til havde Lyst til. Der var en vis Continuitet i Frederik Ahlefeldts Stilling til en eventuel Krig ved Englands Side, idet det var ham, der havde staaet for Indgaaelsen af det navnkundige Forsvarsforbund mellem Danmark og England, et Forbund, der ikke alene var militært, men ogsaa angik Mellemandelen mellem de to Lande. Frederik Ahlefeldt opnaaede, ved det af ham i London sluttede Forbund, at ifald Danmark blev angrebet af en fremmed Magt, eventuelt Sverige, skulde Danmark faa væbnet Hjælp fra England; i alle Spørgsmaal vedrørende Handelen og Tolden skulde Danmark blive betragtet som »mest begunstiget Nation«. Ambassaden blev gennemført med Glans, og Frederik 3. fik ingen Grund til at fortryde, at han havde betroet den vigtige Mission til Frederik Ahlefeldt, der beskedent havde raadet Kongen til at anvende »et kapablere Subjekt«.

Frederik Ahlefeldt var klar over, at Danmark, der var udpint og udmarvet af Svenskekrigene, ikke kunde virke aktivt i en regulær Krig, men kun være med ude i Periferien. Naar han ikke var absolut imod, at Danmark gik med England ind i Krig, var en af Grundene den, at Sverige havde indgaaet et lignende Forbund med England, som det, Danmark havde sluttet, derved vilde Truselen om en ny Krig med Sverige i det mindste blive udskudt. Frederik Ahlefeldt var nemlig afgjort imod en ny Krig med Sverige, saa meget mere som han havde resigneret over for Tanken om en Generhvervelse af Skaane, Halland og Bleking, en Tanke, som han ansaa for ganske urealisabel, da han vidste, at ingen europæisk Magt, allermindst Frankrig, vilde vide noget af, at det samme Land var Herre paa begge Sider af Øresund. Stillingen var i høj Grad indviklet, Frankrig traadte Danmark nærmere i Kraft af en nylig afsluttet Handelstraktat, der samtidig havde fjernet Sverige noget fra Frankrig, og kom Danmark med paa engelsk Side mod Holland, vilde

det let faa Frankrig til Fjende, idet Ludvig 14. for en Tid havde taget Republikken under sine beskyttende Vinger, og saa vilde det se endnu værre ud end tilforn med de danske Finanser, der ikke kunde undvære Subsidiar fra Frankrig. Pengenøden var efterhaanden blevet det springende Punkt i Danmarks Udenrigspolitik, og det skulde blive Pengemangelen, der drev Danmark ind i det mere end flove Foretagende, som det endte med at gaa med til. Karl 2. viftede med Pengesedlerne, efter at han eftertrykkeligt havde afbanket Hollænderne i et Søslog, hvor Kongens Broder, Hertugen af York, førte den langt overlegne engelske Flaade, medens den hollandske Flaade kommanderedes af Wasenaer. En hollandsk Handelsflaade paa 60 Skibe, ladet med Varer baade fra Ostindien og Vestindien til en uhyre Værdi, flere Millioner Gylden, gik Rygtet, søgte umiddelbart efter Tilflugt i Bergens Havn; man stolede paa Danmarks Neutralitet, saa meget mere som Danmark var Hollands Forbundsfælle. Grunden til, at den hollandske Koffardiflaade søgte Tilflugt i Bergens Havn, var den, at England havde spærret Kanalen med Krigsskibe, saa den hollandske Flaade maatte holde sig i Atlanterhavet og i Vest sejlende Norden om Skotland.

Gennem sin Gesandt i København, Talbot, fremkom Karl 2. overfor den danske Konge med det helt machiavellistiske Forslag, at den danske Regering skulde se roligt til, medens en engelsk Flaade blev sendt mod Bergen, hvor den vilde trænge ind i Havnen og plyndre de hollandske Fartøjer for den rige Ladning. Ifald man fra dansk Side lagde Armene overkors, eller lod, som om man troede, det var en Overrumpling og fra Bergens Fæstning fyrede paa de engelske Skibe, vel at mærke med løst Krudt, og lod Englænderne gøre, hvad de vilde, skulde Danmark blive belønnet, idet det vilde faa Part i de hollandske Varer, som repræsenterede Værdier i mangecifrede Tal. Kongen af England lovede Frederik 3., at han ingen Ubehageligheder vilde faa af sin Holdning i denne Sag, han fik Lov til bag efter at protestere mod dette Neutralitetsbrud, som alene de engelske Admiraler skulde bære. Disse Udsigter var for fristende; ingen af de Styrende kunde modstaa Udsigten til Erhvervelse af slige Rigdomme, Kongen var selvfølgelig ikke den mindst ivrige efter at

gribe til. Hvad der foruden Lysten til Vinding lokkede den danske Regering til at gaa ind paa det engelske Forslag, var det, at man i Danmark var led og ked af, at Monopoler havde givet Holland en enestaaende Indflydelse paa Handelen i Danmark.

Denne malproppe Affære fik det bedrøveligst tænkelige Udfald for Danmark; Aftalen med England blev truffet, og i Henhold hertil fik Norges Statholder, Ulrik Frederik Gyldenløve, samt Frederik 3.s Svoger, Claus Ahlefeldt, der var Øverstkommanderende for den norske Hær, de fornødne Ordre. Sendebudet til de to Herrer kom for sent, efter at Begivenhederne var sat i Gang. Følgen blev, at da en engelsk Flaade paa 25 Skibe ankrede op udenfor Bergen, anede Claus Ahlefeldt endnu intet om Aftalen mellem den engelske og den danske Konge, og da Chefen for den engelske Flaade, Teddeman, gennem en Parlamentær bragte Ahlefeldt Beskeden om den indgaaede Aftale mellem de tvende Konger og forlangte Tilladelse til at sætte sig i Besiddelse af den hollandske Flaade, nægtede Claus Ahlefeldt selvfølgelig dette og erklærede, at han ikke kunde give sit Minde hertil, før der var indtruffet Ordre fra København. Parlamentæren Lord Montagu gjorde Forsøg paa at bestikke Ahlefeldt ved at love ham Hosebaandsordenen, ifald han gav efter for Admiralens Krav, men Generalen afviste bestemt Forsøget; Lorden maatte altsaa vende tilbage med uforrettet Sag. Lidt efter fandt en ny Forhandling Sted mellem Admiralens Sendebud og Claus Ahlefeldt. Admiralen anmodede Claus Ahlefeldt om at opfordre Hollænderne til Overgivelse, hvilket Ahlefeldt gik ind paa for at trække Tiden ud, indtil der mulig kom Ordre fra København. Der kom ikke noget ud af Forhandlingen med Chefen for den hollandske Coffardiflaade, den engelske Admiral vilde ikke oppebie Afslutningen af Forhandlingerne og aabnede Ilden mod den hollandske Flaade. Det blev en meget hidsig Kamp, idet de to fjendtlige Flaader kun laa 400 Alen fra hinanden. Fra Fæstningen blev der straks fyret paa den engelske Flaade, hvilket var en vanskelig Sag, da man maatte undgaa at ramme de hollandske Skibe, der efterhaanden indfiltredes mellem de engelske. Under den heftige Skydning ramte de engelske Kanoner Fæstningens store Krudtbeholdning, der med et frygteligt Brag sprang i Luften. Ahlefeldt,

der var blevet saaret, maatte efter en to Timers hidsig Kamp kapitulere og sendte Ludvig Holbergs Fader, der var Major i den norske Hær, som Parlamentær til den engelske Admiral. Major Holberg kunde ikke komme ombord paa det engelske Admiralskib, da man var saa optaget af den heftige Kamp, at man fra Skibet ikke lagde Mærke til Parlamentærflaget, og Skydningen var saa voldsom, at Holberg ikke kunde komme videre. Denne Forsinkelse reddede Situationen; Ahlefeldt kunde, til Trods for sine Saar, faa Tid til at sætte Fæstningens Batterier i Stand igen; det foretoges i en utrolig Fart, paa en halv Time, og nu kunde man atter skyde løs paa Engelskmændene. Hollandske Artillerister, der var hvervede Nordmænd, deltog i Kampen, desuden sørgede den hollandske Handelsflaade for det nødvendige Krudt til Fæstningens Kanoner, som Erstatning for det, der var gaaet til Grunde ved Explosionen. Det blev et totalt Nederlag for den engelske Flaade, som i en ynkelig Forfatning, saa godt som uden Master og Sejl, maatte drive ud fra Bergen og lægge sig for Anker ude i Søen, flere Mile fra den norske Kyst. Blandt de mange faldne Englændere, 700 i Tallet, var den ovennævnte Lord Montague; derimod var Nordmændenes og Hollændernes Tab meget moderat, kun 25 faldne Hollændere, og af Fæstningens Konstabler faldt 7, medens 10 af Bergens Indvaanere maatte lade Livet under Byens Bombardement. Bergens Fæstning var meget medtaget, medens selve Byen nærmest var intakt. Dagen efter Kampen kom endelig den danske Kurer med Ordre fra Kongen, at Ahlefeldt skulde lade Fæstningens Kanoner skyde løs paa den hollandske Flaade, samtidig med at den engelske Admiral begyndte Angrebet paa Hollænderne. Nu var gode Raad dyre for Claus Ahlefeldt; den engelske Flaade blev de følgende Dage atter gjort kampklar, og der kom Forstærkninger i Form af andre engelske Krigsskibe, medens den hollandske Flaade var klar til Kamp, og Ahlefeldt havde faaet Bergens Fæstningsværker nogenlunde udbedrede. Ahlefeldt kom dog ikke til at udføre den vanærende Ordre; for at vinde Tid, saaledes at Hollænderne kunde tage deres Forholdsregler, indledede han Underhandlinger med den engelske Admiral, der ikke fandt det raadeligt at genoptage Kampen, da man med Sikkerhed kunde vente, at Admiral Ruyter i Spidsen for en Eskadre vilde komme

de hollandske Kofardiskibe til Undsætning, og Teddeman turde ikke med sin molesterede Flaade indlade sig i Kamp med Ruyters friske Kræfter; han foretrak derfor at undvige. Den engelske Admiral handlede sikkert klogt deri, thi allerede nogle faa Dage efter kom den hollandske Flaade sejlende, ført af den berømte Admiral. Den forenede hollandske Flaade, der nu udgjorde ikke mindre end 190 Skibe, sejlede derefter af Sted, bort fra Norges Kyst.

Affæren ved Bergen blev skæbnesvanger for Danmark; den kongelige Kasse narredes for et enormt Udbytte fra den hollandske Handelsflaade, og det blev en dyb Skuffelse for Regeringen i København, hvor man naturligvis var bange for, at Verden skulde erfare noget om de mindre hæderlige Aftaler, den danske Regering havde indgaaet med England. Man maatte derfor skride til udenrigspolitiske Forhandlinger paa en anden Basis, Forhandlingerne vilde koste mange Penge til Oprettelse af nye Gesandtskaber, og disses Etablering vilde ikke blive billig; det var derfor, Frederik Ahlefeldt pressede paa over for Stænderne i Sønderjylland og Holsten. Forhandlingerne med de fremmede Magter maatte lægges helt om: Danmark havde gjort Holland en Tjeneste, der næppe kunde opvejes i Guld, idet Republikken ikke vilde have kunnet komme over Tabet, ifald Kofardiflaadens uhyre Værdier var gaaet over paa danske og engelske Hænder. Nederlandene var paa denne Maade kommet i dyb Taknemmelighedsgæld til Danmark og vilde sikkert betale tilbage med høje Renter, om det da lykkedes den danske Regering at skjule de underjordiske Transaktioner med England. Det maatte derfor betale sig bedst at holde til med Holland, saa meget mere som Ludvig 14. var paa Nippet til at slutte Forbund med den hollandske Republik. Forbundet blev sluttet, kort Tid efter at Ludvig 14. havde erklæret England Krig, og Danmark var nær ved at blive blandet ind i en stor europæisk Krig, men slap dog. Imidlertid opstod der Fare for et Angreb fra Sverig, der var ængstelig ved det nye Forbund mellem Danmark og de brunsvigske Stater; man betragtede det i Stockholm som en Trusel mod de store svenske Besiddelser i Nordtyskland. Der blev dog heller ingen Krig med Sverig, men Forberedelserne kostede mange Penge til Rustninger og Gesandtskaber, og derfor vilde man have Bebo-

erne i Sønderjylland og Holsten til at punge ud. Ved Freden i Breda 1667 standsede al Krigsfare, og Frederik Ahlefeldt havde den Tilfredsstillelse, at hans Ønske om en nøjere Tilknytning til Frankrig realiseredes, samtidig med at Sverig vendte sig noget bort fra Frankrig. Skyggesiden ved disse Begivenheder var, at Danmark kom til at staa ret ene, idet det øvrige Europa var fjendtligt stemt mod Ludvig 14., paa Grund af hans Réunioner, men Danmark holdt fast ved Frankrig.

Frederik 3. og hans Mænd viste den Retfærdighed, ikke at lade det, der skete i Bergen, gaa ud over Claus Ahlefeldt, som tværtimod demonstrativt blev draget frem og anvendt til det ene vigtige Hverv efter det andet. Frederik Ahlefeldts Fætter fik sit Ønske om at forflyttes fra Norge, hvor han og Ulrik Frederik Gyldenløve levede som Hund og Kat, opfyldt, og efter at have ordnet adskillige militære Forhold i Danmark, med Sigte paa den optrækkende Krig med England, fik Claus Ahlefeldt den Opgave at overtage Oldenborg paa den danske Kronens Vegne, efter den sidste Greve af Oldenborgs Død; han tog ved den Lejlighed Befolkningen i Ed og inspicerede Fæstningerne. Aaret før Frederik 3.s Død blev Claus Ahlefeldt Feltmarskal med en aarlig Gage af 5000 Daler. Ogsaa hos Christian 5. stod Marskallen i høj Gunst, og han bidrog i høj Grad til, at Samtiden gav det syttende Aarhundrede i Danmark Navnet »Det ahlefeldtske Sekel«. Claus Ahlefeldts Berømmelse begyndte under Svenskekrigen 1643—45, da Christian 4. udnævnte sin Svigersøn til Generalmajor, som Tak for hans store Fortjenester. Under Frederik 3.s Svenskekrige udmærkede Claus Ahlefeldt sig i en ganske særlig Grad ved Stormen paa København, under hvilken han førte Kommandoen over Sydvestfronten, hvor den afgørende Kamp fandt Sted.

Aar ud og Aar ind maatte Frederik Ahlefeldt som kongelig Kommissarius forhandle med Landdagen om Tilskud til Monarkiets diplomatiske Repræsentation, som, blev der sagt, »var særlig nødvendig i disse urolige Tider«, men man kom ingen Vegne. Baade Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge søgte at forklare Landdagsmedlemmerne, at overalt i Europa bidrog Undersaatterne til de respektive Landes Gesandtskabsudgifter, og de mindede Repræsentationen om, at det var til Fordel for Hertugdøm-

mernes Befolkning, naar de tvende Regeringer gennem Gesandtskaberne sørgede for at holde Monarkiet udenfor de europæiske Krige; men der blev svaret, at Skattheyderne i Forvejen betalte langt mere, end de havde Raad til, og ikke orkede mere. Man forhaves over den danske og den gottorpske Regerings Langmodighed, men det blev dog fundet mindre loyal, naar Stænderne endog gjorde Indvendinger mod de Udskrivninger, der fandt Sted ved de danske og gottorpske Prinsessers Bryllupper.

En slem Aareladning fik Holstenerne som Medlemmer af det romerske Rige, da der over hele Tyskland blev opkrævet noget, man med et besynderligt Navn kaldte »Tyrkehjælpen«, hvilket vilde sige Hjælp til det romerske Rige under Krigen mod Tyrkerne. Holsten maatte stille fire Kompagnier Fodfolk og to Kompagnier Rytteri, der kom til at kæmpe i Ungarn mod Osmanerne. Ekspeditionen fra Holsten var ikke billig og kom til at koste 7220 Daler maanedlig, idet der ogsaa skulde betales til det tyske Riges Krigsførelse. Paa Frederik Ahlefeldt virkede Holstens Deltagelse i Krigen mod Tyrkiet beroligende, thi, som han skriver i en Rapport til Kongen, saa længe Kejseren er optaget af Kampen mod Tyrkerne, bliver der næppe nogen Krig mellem Frankrig og det romerske Rige, en Krig, Danmark let kunde blive draget med ind i. Paa Rigsdagen i Regensburg var man imidlertid ikke tilfreds med, hvad der præsteredes fra Holstens Side. Efter nogle Forhandlinger frem og tilbage, i hvilke den holstenske Landdag deltog, gav begge Parter noget efter; fra tysk Side satte man Fordringerne noget ned, medens man fra dansk Side gik ind paa at gøre Contingentet noget større. Landdagen gjorde som sædvanlig Vanskeligheder og mindede om, hvad der var blevet lovet i den vestfalske Fred, nemlig at der ikke maatte paalægges nogen Del af det romerske Rige overdrevne Byrder; Holsten var udtrykkelig nævnt i Fredspræliminærene, der paabød særlige Hensyn til Holstens statsretlige Stilling, hvilket Landdagen ikke mente var sket i dette Tilfælde.

En ny Strid mellem de to Regeringer paa den ene Side, og Landdagen paa den anden, opstod, da Hertugen af Gottorp begyndte at opføre et stort Fæstningsanlæg udenfor Kiel; Landdagen erklærede, at Anlægget vilde skade Kiels Handel og Skibsfart.

Danmark stod her bestemt paa Gottorps Side, og Regeringen i København lod gennem Frederik Ahlefeldt Landdagen vide, at denne Sag ikke vedkom Stænderne, en regerende Fyrste raadede alene over, hvor det behagede ham at anlægge Fæstninger i hans egne Riger og Lande. Landdagen udtalte sig skarpt i Anledning af det fra København indkomne Svar, og man benyttede Lejligheden til at paapege, at der var altfor mange Fæstninger og Garnisoner i Holsten, de var til »Besvær og Skade« for Befolkningen. Byen Kiel sluttede sig til Klagen. Mærkværdig nok stemte fire Landraader, der var Medlemmer af Landdagen, med i Klagen, medens et lignende Antal gottorpske Landraader gav Regeringen Medhold.

Kiel synes i det hele taget at have haft Tilbøjelighed til at kværulere, endog en for Staden saa gavnlig Begivenhed, som Oprettelsen af Kieleruniversitetet, gav Anledning til Misfornøjelse. Klagerne sendtes først til det slesvigholstenske Ridderskab og gik ud paa, at Byen Kiel havde leveret Bygningerne til Universitetet og haft store Udgifter ved at indrette disse Bygninger til det bestemte Brug, desuden havde Byen Tab ved gratis at maatte afgive Husrum til Professorerne. Byraadet anerkendte gerne, at Universitetet var til megen Nytte for Holsten, men en dyr Historie for selve Byen, alene de nævnte Udgifter til Universitetets Etablering havde kostet 12.000 Daler, hvilket man mente, var alt for meget. Fra Ridderskabet gik man til Stænderne og forlangte en Nedsættelse af Skatterne til Gengæld; Frederik Ahlefeldt fandt det fremsatte Ønske rimeligt, det samme gjorde Landdagen. En ganske ejendommelig Sag blev samtidig hermed forelagt, først Ridderskabet, derefter Landdagen, fra den danske og den gottorpske Regerings Side. Forslaget gik ud paa, at man burde modarbejde de overdrevne Udgifter ved adelige Begravelser, hvor den ene søgte at overbyde den anden i Luxus; i Henvendelsen fra Regeringerne udtaltes det, at disse Udgifter ofte var saa store, at den Afdødes Formue forringedes derved. Ridderskabet viste sig at være af samme Mening som Regeringerne, og fremhævede, at det særlig var ved Bisættelser i Byerne, at der ødsledes i saa høj Grad. Ridderskabet foreslog Regeringen at nedlægge Forbud mod overdreven Selskabelighed ved Dødsfald; det

burde saaledes forbydes, at man serverede mere end et bestemt Antal Retter ved selve Begravelsesgildet, og at Desserten kun maatte bestaa af Confekt, den, der overtraadte dette Forbud, skulde straffes med en Bøde paa 50 Daler. Det skulde ogsaa forbydes at lade ringe saa meget som hidtil med Kirkeklokkerne ved Ligfærd, hvor det var Skik, at Kirkeklokken lød tre Dage før, og tre Dage efter Begravelsen. Ridderskab og Regering blev enige om, at der skulde være Forskel paa fornemme Embedsmænds og Privatfolks Begravelser. Ridderskabet gjorde i en Skrivelse til Regeringerne i Glückstadt og paa Gottorp opmærksom paa, at man i Udtrykket Privatpersoner ikke burde indbefatte Medlemmer af Ridderskabet, idet samme altid havde holdt paa, at dets Medlemmer dannede en »særlig og uadskillelig Stand, inden for hvilken, efter gammel brugelig Vedtægt, alle vare lige gode, derfor henlever vi i den allerunderdanigste Tillid til, at man med Privatpersoner ikke indbefattede Ridderskabets Medlemmer«. Dette med Modarbejdelsen af Luksus ved Begravelser var Vand paa Frederik Ahlefeldts Mølle; han var i det hele taget en Modstander af Overdaadighed, og viste det i Gerningen, blandt andet ved Udfærdigelsen af sit Testament, hvori han skriver, at han »i Livet altid har været en Fjende af verdslig overflødig Pragt«, derfor vilde han bisættes i en Trækiste, og uden nogen som helst Pomp og Pragt stedes til Hvile paa Langeland.

Ved Frederik 3.s Død traadte Stænderne straks sammen i Rensborg for at drøfte Forholdsregler vedrørende Hyldingen af den nye Konge. Chistian 5. syntes ikke om det og vejrede Mangel paa Underdanighed, hvilket han gennem Frederik Ahlefeldt tilkendegav Landdagen, for Resten i naadige Vendinger, idet han lod sige, at han hellere havde set, at hans Regeringstiltrædelse begyndte med, at han tilkendegav Hertugdømmerne Slesvig og Holsten sin Naade. Foreløbig var Kongen optaget af saa mange »sær vigtige og høje Sager«, men ved den første givne Lejlighed, »skulde han lade denne sin Naade lyse over Landsdelene«. Iøvrigt lod Kongen det bero ved Landdagens Sammentræden, og befalede Frederik Ahlefeldt at lade Medlemmerne »proponere de Genstande, hvorom denne Sinde Stænderne skulde deliberere.« De Stænderdeputerede lugtede Luntten og gav et meget

underdanigt Svar paa den kongelige Henvendelse, forsikrende, at »de var taknemmelige for den overvættets store Bevaagenhed og ønskede, at Hans Majestæt, der allerede havde erhvervet sig et verdenskendt, højst berømmeligt Navn, snart vilde lyksaliggøre og benaade Land og Folk med sin personlige Nærværelse.« Kongen vilde imidlertid hverken lyksaliggøre eller benaade Sønderjyderne og Holstenerne med sin Nærværelse, men befalede gennem Frederik Ahlefeldt Stænderne at træde sammen i Rensborg, »idet Kongen, sit Ønske tiltrods«, som det lød i Budskabet fra Regeringskancelliet i Glückstadt,« som Følge af Salvingen og andre høje Anliggender, er forhindret i personlig at modtage Hyl-lingen; Hans Majestæt har derfor befuldmægtiget sin Statholder, Frederik Ahlefeldt, til at repræsentere Allerhøjstsamme ved denne Handling; Hyl-lingen skal foretages ved skriftlige Reverser; Statholderen vil overgive Privilegiernes Confirmation«. Frederik Ahlefeldt fremlagde ved Landdagens Sammentræden i Rensborg ligelydende Edsformularer for de høje Gejstlige og Medlemmerne af Ridderskabet; Byernes Repræsentanter aflagde en Troskabsed, der lød noget anderledes.

Stænderne var yderlig misfornøjede med dette Brud paa Traditionen, at lade Frederik Ahlefeldt modtage Hyl-lingen paa Kongens Vegne, og i Stedet for at give noget Svar, bad de Ahlefeldt om at meddele Kongen, »at Dagen for Afholdelsen af Landdagsmødet var blevet fastsat med saa kort Frist, at det havde været umuligt at gøre Medlemmerne bekendt dermed; af den Grund gav kun nogle faa af de Stænderdeputerede Møde; af Hyl-lingen afgang den ganske Landsforfatning; de Tilstedeværende bad derfor Hans Majestæt udsætte Mødet, til Salvingen var foretaget, paa det at Allerhøjstsamme paa Forfædrenes Vis, i Særdeleshed Kong Frederik 3.s, kunde fryde Stænderne med sin personlige Nærværelse; de haabede ligervis, at Kongen saavel som Hertugen vilde have instrueret deres Deputerede til den kommende Landdag, til Afhjælpning af de jo længer desto mere voksende Byder.«

Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge gav i Forening et meget skarpt Svar paa Stændernes Henvendelse: »Vi ere bestyrtede over det af Landdagen afgivne Bønskrift, Stænderne taler meget

om Devotion, men beviser kun i ringe Grad denne deres Lydighed; de forlanger deres Privilegier confirmerede og vægrer sig ved at hylde Kongen, eller i det mindste vil de, for ubetydelige Aarsagers Skyld, udsætte Hyldingen; der kom nogle af de Stænderdeputerede fra de fjerneste Steder til Landdagens udskrevne Møde, det er altsaa et helt intetsigende Paaskud, at Notifikationen ikke indtraf Tids nok; men der er ingen Foranledning til at udskyde Hyldingen, fordi saa mange Medlemmer af Landdagen ere udeblevne fra Mødet; skulde man rette sig derefter, vilde Stænderne have i deres Magt ved Udeblivelse helt at afskaffe Hyldingen; der vilde paahvile de Udeblevne et alvorligt Ansvar; men et endnu alvorligere Ansvar vilde de Landdagsmedlemmer, som nu er tilstede, paatage sig, saafremt de unddrog sig fra deres Pligt i saa Henseende. Det var sket af idel Naade og frivilligt, naar Hans Majestæts Forfædre personlig havde taget imod Afgivelsen af Hyldingseden; det kan ikke forpligte Efterkommerne. Det vilde koste mange Penge, om Kongen personlig skulde tage imod Hyldingen, og det tør næppe formodes, at Stænderne vilde være tilbøjelige til at fremskaffe disse Midler. Der er andre, ikke mindre privilegerede Fyrstendømmer end Slesvig og Holsten, hvor man ei kræver, at Fyrsten i egen Person skal være nærværende. Det er en Pligt for Arveundersaatterne at aflægge Kongen deres Troskabsed, slig Pligt kan ingen Undersaat under noget som helst Paaskud undslaa sig fra; der kan discutes om, hvorvidt hine Klager virkelig med Rette fortjener dette Navn. Man har aldrig tilforn afhjulpet Klager før Arvehyldingen, men det er stedse blevet udsat til senere Forhandling, og i lige Maade vil Hans Majestæt lade foranstalte Drøftelser med Landdagen derom. De kongelige Committerede er ikke bemyndigede til at udsætte Gennemførelse af dette Paalæg, som er overanvordet dem til at modtage Stændernes Hylding. Landdagen maa vel betænke, at dens henholdende Erklæring af Hans Majestæt kan blive opfattet som Opsætsighed, og at Confirmationen af Privilegierne kan blive taget tilbage; Hans Majestæt vilde være berettiget dertil, og Stænderne vilde selv være Skyld deri. Vi, de Committerede, afventer en kathegorisk Beslutning fra Stændernes Side, med disses egenhændige Underskrift.«

Opfattelsen i København var aabenbart den, at Stænderne var for store paa det, og at deres Henvendelse ikke passede til den nye Tid, der oprandt 1660. Tonen i Frederik Ahlefeldts Skrivelse var en helt anden, end den, der prægede tilsvarende Henvendelser fra Kancelliet i den gamle Konges Dage, og det undgik naturligvis ikke Landdagens Opmærksomhed, saa meget mere som man var vant til megen Hensyntagen fra Frederik 3.s Side; Kongen havde siden sit lange Ophold i Flensborg under Pesten i København faaet en særlig Tilbøjelighed for Hertugdømmerne, noget, som endnu ikke kunde ventes af Christian 5; senere skulde baade han og hans Efterfølger ogsaa komme til at se med særlig venlige Øjne paa Sønderjylland og Holsten, og finde Behag i at opholde sig der.

Skrivelsen fra Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge vakte nogen Ængstelse hos Stænderne paa Grund af dens slet dulgte Trusler, og man blev urolig med Hensyn til Bevarelsen af Privilegierne. Man frygtede ikke alene en Afskaffelse af Landdagen, men at Kongen skulde straffe eventuel Vægning ved straks at afgive Hylding, idet han tog en vis Passus i Edsformularen bogstavelig; i Troskabseden stod nemlig, at Prælater og Ridderskab »skulde love efter gammel Skik at gøre sig værdige til at besidde deres Lens- og Arvegodser.« Denne Clausul aabnede en vid Mark for Vilkaarligheder, som man under den nye Enevælde havde oplevet adskilligt af. Ængstelsen skulde inden føje Tid vise sig fuldt berettiget.

Frederik Ahlefeldt benyttede den herskende Stemning til at give Landdagen det Raad, uden Tøven at afgive et meget underdanigt Svar, hvilket Raad ogsaa blev fulgt, og Svaret afgik samme Dag, som den kongelige Deklaration var kommet Landdagen ihænde. Det var Frederik Ahlefeldts stadige Hverv at mægle mellem Regering og Stænder.

I Stændernes Responsum stod der: »Det er aldrig faldet os ind, at gøre noget af det, man tillægger os, desaaarsags formaar vi heller ei at fatte den Maade, hvorpaa vor Henvendelse er blevet tydet, og den i det til os afgivne Svar udtrykte Forstemthed er kommet os helt uventet. Vort Maal har ikkun været at opnaa, ligervis som vore Forfædre, den Lykke at nyde Landsherrens

personlige Nærværelse og i egen Person bedyre ham vor Troskab og faa Lov til at kysse Allerhøjstsammes Hænder. Vi haaber, at Eders Majestæt vil betragte denne Erklæring som en Bøn efter vore Forfædres Eksempel. Vi skulde dog bemærke, at der tilforn blev forhandlet om Klager og nye Byrder inden Hyldingen, og at, vel ikke alle, men de væsentligste af Byrderne blev ophævede inden Hyldingen, ligervis som Klager blev taget under Overvejelse. Under den tidligere Landdagsforsamling havde Hans Majestæt ogsaa givet Haab om saalunde at fortfare; Stænderne haaber altsaa, at man vil instruere de Committerede til den Ende, saa og at der ei foretages nogen Ændring i Lensordningen i Modsætning til det overleverede. Stænderne haaber endvidere, at den gamle Bekræftelse af Privilegierne, som Landdagen har mellem sine Hænder, tillige med den tilforn aflagte Ed, maa blive kundgjort skriftlig til Efterlevelse; vi haaber endelig, at Byerne, som uløselige Medlemmer af Stænderne og berettigede til de selv samme Privilegier, som ere Landdagens, maa blive dragne med ind under en Ed, paa det at den ældgamle Tradition, ogsaa i dette Tilfælde, maa forblive uforandret.«

Denne Henvendelse, som Frederik Ahlefeldt bestemt havde fraraadet, gjorde et meget daarligt Indtryk i Regeringskancelliet i Glückstadt og endmere i København. I »Replikken« gav Regeringen da ogsaa raat for usødet: »Stænderne maa ret betænke, til hvor stor Skade for dem selv det kunde blive udtydet, at de begærede Ret til at øve Censur med Hensyn til Bekræftelse af Privilegierne for efter Behag at afgive Erklæring desangaaende, ganske som de havde Aarsag til Mistro overfor det Allerhøjeste Herskabs Naade. En saadan Ordning er ganske omvendt; og Stænderne maa først gøre deres forbandede Skyldighed, inden de forlanger det Allerhøjeste Herskabs Ord angaaende Privilegier, Byrder og Klager derover. Mændene lader, som om de var beføjede til at afgive eller unklade at afgive Hylding, alt efter som de er tilfredse eller utilfredse med det Allerhøjeste Herskabs Erklæring; de Committerede ere overbeviste om, at Stænderne vil besinde sig paa noget andet, tilmed da de Committerede ere overtydede om, at der ikke vil blive foretaget nogen væsentlig Ændring i Confirmationen¹⁾); de Committerede er blot ikke bemyndigede til

¹⁾ Af Privilegierne.

at give Landdagen Besked, før samme ubetinget har erklæret sig angaaende Eds aflæggelsen; de Committerede venter altsaa ubetinget en endelig ubegrænset Erklæring fra Stændernes Side angaaende den Hylding, de have at aflægge.«

Dagen efter Modtagelsen af denne Skrivelse blev Hyldingseden underskrevet, ganske i Overensstemmelse med Regeringens Krav, baade af Prælaterne, Ridderskabet og Repræsentanterne for Byerne. Ridderskabet fik samtlige sine gamle Privilegier bekræftede af Kongen, der sikredes Medlemmerne Ret til at repræsenteres i Landdagen, inden for hvilken de skulde danne en særlig Corporation, med Tilladelse til at henvende sig direkte til Kongen. Diverse Stiftelser skulde som hidtil være forbeholdt Ridderskabet, saaledes Adgangen til at indskrive Døtrene i de adelige Frøkenklostre i Slesvig By, Itzehoe, Preetz og Uetersen. Frederik Ahlefeldt noterer sin Tilfredshed med »Confirmationen« af den sønderjyske og den holstenske Adels gamle Rettigheder, noget, der laa ham meget paa Sinde, og som ikke ubetinget gouteredes i København, navnlig ikke af Gabel; men hans Saga skulde snart være ude, tildels takket være den senere Storkansler. Et Skaar var der dog i Glæden: Det havde under de tidligere Konger og de gottorpske Hertuger været Skik, at der til det Dokument, der bekræftede Hertugdømmernes Privilegier, føjedes et Bilag, i hvilket Kongen og Hertugen højtidelig aflagde Ed paa altid at respektere Sønderjyllands og Holstens særlige Rettigheder; dette havde baade Frederik Ahlefeldt og før ham hans Svigerfader i deres Egenskab af Statholdere sørget for. Det vilde Christian 5. ikke indlade sig paa, dertil havde han altfor høje Tanker om sin enevældige Magt. Den nye Konge var dog gaaet ind paa, at der i det Dokument, der bekræftede Privilegierne, stod en Erklæring om, at Kongen, »i Stedet for Eden havde styrket og underskrevet Privilegierne«. Hermed lod Christian 5. en Bagdør staa paa Klem, saaledes at Indgreb i Privilegierne kunde finde Sted, hvilket ogsaa snart skulde ske. Stænderne var ganske klare over, hvad der laa bag ved Kongens Nægtelse af at aflægge Ed, og med en forbavsende og tiltalende Dristighed tilkendegav de overfor Monarken deres Utilfredshed med hans Fremgangsmaade. I et saakaldt Bønsskrift takkede Stænderne Kongen, fordi han »efter en god gammel ned-

arvet Skik«, havde »ladet Landdagen tilgaa Privilegierne«, men Landdagen skulde dog gøre opmærksom paa, »at Eders Majestæts Forgængere havde bekræftet Privilegierne med en formelig Ed, saalydende: Saa sandt Gud vilde hjælpe dem. Eders Majestæt har allerhøjst selv gjort det samme i Confirmationen ved at benytte Ordene: *I Guds Sted*. Landdagen opfatter disse Ord som en virkelig Ed og betragter dem som værende lige saa kraftige og virksomme som Eden; vi tvivler ikke om, at Eders Majestæt selv opfatter disse Ord paa samme Vis. Det kan imidlertid i Tidens Løb med samt dens Ændringer let hænde, at dette vil blive anset som en Nyordning af den af begge Parter fastsatte Fremgangsmaade ved den fra Arilds Tid krævede Hyl- ding; dette kan paabyrde dem selv, nemlig Stænderne, et Ansvar overfor Efterkommerne; vi haaber derfor, at Eders Majestæt vil forebygge dette, og dette kunde passende og bequemest ske derved, at Eders Majestæt glædede os med sin Allerhøjeste Nærværelse, og ved den Lejlighed aflagde en Ed, som stedse var almindelig i mere end 300 Aar, og derved bekræfte Traditionen; Eders Majestæt vilde herved efterlade et Eksempel til Efterfølgelse til Allerhøjstsammes Successores.«

Christian 5. havde imidlertid ikke Lyst til at afgive dette Eksempel, han var opfostret i en Atmosfære af blind Beundring for Enevælden, i Hertugdømmernes Landdag saa han et Indgreb i »det uskaterlige Klenodie« og var lige fra sin Regeringstiltrædelse uvillig stemt imod den. Kongen synes her at være optraadt selvstændigt, han rettede sig i hvert Fald her ikke efter Frederik Ahlefeldt, der gjorde hvad han kunde for at faa Kongen til at se med venlige Øjne paa Landdagen. Christian 5. fulgte i det hele taget ingenlunde blindt sin senere Kansler, han var saaledes, hvad man med et moderne Udtryk vilde kalde Ejderdansk, medens Frederik Ahlefeldt var Helstatsmand; Kongen ønskede saa vidt muligt at holde Sønderjylland og Holsten ude fra hinanden, medens Frederik Ahlefeldt vilde knytte disse Landsdele nær til hinanden. Trods Christian 5.s Uvilje mod Stænderne, og skønt hans Ønske om at blive af med dem traadte mere og mere tydeligt frem, lod han dog Ahlefeldt forhandle videre med Landdagen som i Frederik 3.s Tid.

Næppe var Christian 5. kommet paa Tronen, før Frederik Ahlefeldt fik Ordre til at optage det gamle Spørgsmaal om Hertugdømmernes Tilskud til Monarkiets Hær og Flaade og drøfte det med Landdagen. Det begyndte straks med nogle efter Landdagens Mening ganske exorbitante Krav fra kongerigsk Side, idet Regeringen nu forlangte en Skat af 16 Daler pr. Plov. Dette var da ogsaa en meget stor Forøgelse af de hidtil opkrævede Skatter, idet Regeringen Aaret før den gamle Konges Død havde stillet Krav om 10 Daler pr. Plov, medens Landdagen kun havde bevilget 8. Man benyttede nu Lejligheden til at besvære sig over, at den danske Regering, paa Trods af Hertugdømmernes Privilegier, flere Gange havde drevet Skatter ind ved Hjælp af en haard militær Execution. Ved det første Landdagsmøde under den unge Konge gik Stænderne ind paa at svare den Skat, som Frederik 3. havde forlangt, men paa det udtrykkelige Vilkaar, at det nu maatte være nok med Skatteplyndringen, og at Regeringen blev staaende ved de 10 Daler. Nogen yderligere Drøftelse af Skatterne vilde Stænderne ikke indlade sig paa, før Kongen paa Landdagens indstændige Bøn gav Statholderen Ordre til at undersøge de andre af Landdagen fremsatte Klager, bortset fra Skatterne. Tonen i Frederik Ahlefeldts Svar paa denne Henvendelse var adskilligt velvilligere, end man kunde have ventet. Svaret gik ud paa, at Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp havde forhandlet indbyrdes angaaende de af Hertugdømmerne indgivne Klager, og Statholderen tvivlede ikke om, at disse Forhandlinger vilde give gode Resultater; der var blot sket en Afbrydelse i Forretningsgangen ved Kong Frederiks Død. »Landsherren« vilde imidlertid ikke vide noget af, at Stænderne blandede forskellige hinanden uvedkommende Spørgsmaal sammen. Det var selvsagt ikke »Landsherrerne«, der havde forhandlet personligt sammen om Stændernes Klager, men Ahlefeldt og Kielmannsegge; de havde Traadene i deres Haand og var unægtelig nærmere ved hinanden, end de to fyrstelige Herrer var det indbyrdes.

Der blev saa taget fat paa Debatten om Skatterne, og Stænderne stillede som Betingelse for deres Imødekommen, at den forøgede Skat ogsaa skulde komme Hertugdømmerne tilgode og

ikke Monarkiet som Helhed; desuden skulde det være de enkelte Skatteydere tilladt at svare Afgiften i Skilling i Stedet for i Daler: Militens Soldater blev aflønnede i Skilling, og det vilde være bekvemmere for Skatteyderne at betale i samme Mønt. Ahlefeldt og Kielmannsegge svarede paa staaende Fod, at »Herskabet« ikke vilde synes om Landdagens Forslag, dels var Skatteansættelsen for lav, dels var det imod Skik og Brug at svare Skatten i Skilling. Frederik Ahlefeldt bemærkede for egen Regning, at det vilde undre Kongen, om Stænderne, straks efter hans Regeringstiltrædelse, fremkom med Klager og Besværinger. Derefter dyppede Statsholderen Stænderne i deres eget Fedt ved at bemærke, at det stred mod Logikken, naar man vilde svare Skat i Skilling, idet Landdagen selv Gang paa Gang havde anmodet Regeringskanceliet i Glückstadt om at træffe Forholdsregler mod, at Landet blev oversvømmet af Smaapenge; netop af Hensyn til Stændernes Ønsker var Kongen og Hertugen blevet epige om, at der foreløbig ikke skulde præges flere nye Skillinger. Da det blev forbudt at indføre fremmede Skillinger i Monarkiet, havde man udstedt den Forordning, at ingen behøvede at tage imod mere end 10 Rigsdaler i Smaapenge. Under de to Commissærers Tryk gik Landdagen ind paa at forhøje Skatten med yderligere 4 Daler pr. Plov; ved et senere Møde gik man op til hele 6, hvilket var en meget betydelig Tilvækst i Skatteudskrivningen, idet Skatten skulde svares af hver eneste Plov i Hertugdømmerne, og Plovenes Antal var vokset betydeligt de sidste Aar, efter at Virkningerne af Svenskekrigene saa smaat var begyndt at tabe sig, og Landbruget befandt sig i en, omend svag, Opgangsperiode. Skatteforhøjelsen skulde dog kun gælde i 4 halvaarlige Terminer. Hvad Mønten angik, bad Landdagen om, at det maatte blive tilladt Befolkningen endnu en Stund at betale Skatten i Skilling, indtil man var kommet ud over de onde Følger af de mange Smaapenge, som Hertugdømmerne var oversvømmede af, alle Modforholdsregler tiltrods. Fra Frederik Ahlefeldts og Kielmannsegges Side kunde man med en vis Ret gøre gældende, at det bristede paa Logik hos Landdagen, naar den for at godtgøre Rigtigheden i sine Klager over det forhøjede Skattetryk, i samme Aandedræt fremhævede de daarlige Priser, der skyldtes Overproduktionen af

Korn, som delvis var usælgeligt, og at der herskede Misvækst paa Kornmarkerne.

Regeringen svarede atter denne Gang med venlig Imødekommenhed, at »Landenes to Herskaber«, af Medlidenhed med de af Stænderne anførte Omstændigheder, i et helt Aar vilde lade udskrive Skatter, der var overensstemmende med Landdagens Ønske; men fra det kommende Aar skulde der svares fuld Skat; Ansøgningen om at maatte betale i Skilling blev derimod ikke imødekommet. Besværligheden ved, at Holsten hørte til det romerske Rige, kom atter frem ved denne Lejlighed, idet den holstenske Landdag erklærede, at dens Imødekommenhed over for Regeringens Skattekrav var betinget af, at der overhovedet ikke blev udskrevet Skatter til Tyskland, saa længe den nu bevilligede Skatteforhøjelse stod paa. Dertil svarede Ahlefeldt og Kielmanns-egge, at de haabede at opnaa deres respektive Regeringers Samtykke til Stændernes Ønsker; de vilde i hvert Fald aflægge en for Stænderne gunstig Beretning; men Betingelser lod Regeringen sig ikke foreskrive.

To Aar efter Christian 5.s Regeringstiltrædelse opstod nye Stridigheder mellem Regeringen og de holstenske Stænder. Det blev klarlagt for Landdagen, at denne ikke svarede nok til Troppernes Underhold, Stænderne skulde betænke, at det var i egen Interesse, naar det bidrog til Landets Forsvar, i andre Dele af det romerske Rige var Befolkningen ganske anderledes villig til at opretholde Forsvaret, det skulde tjene Landdagen til Eksempel; Landdagen viste efter Regeringens Mening Ligeegyldighed over for Rigets dyreste Interesser. Med tilyneladende Harme og Foragt tilbageviste Landdagen denne Beskyldning for manglende Patriotisme, den havde aldrig undslaaet sig for at bidrage til Forsvaret, det maatte bare ske inden for rimelige Grænser, og disse Grænser var overskredne: »Holsten blev ikke behandlet som andre tyske Stater, der nød godt af Bestemmelsen i den vestfalske Fred, om at Militærudgifterne efter Trediveaarskrigens Ophør skulde nedbringes; det var sket de fleste Steder i det romerske Rige, blot ikke i den under Danmark hørende Provins.« Udtrykket Provins gjorde Lykke i de københavnske Regeringskredse, hvor man ikke satte Pris paa Holstens Selvstændigheds-

lyster. Landdagen tilføjede i sin Henvendelse, at den »trods Landets lamentable Tilstand, for at bevidne sin Devotion« vilde betale som hidtil til Landets Forsvar, paa Betingelse af, at man ikke kom med yderligere Krigsbyrder og Indkvartering, det være sig fremmed eller indenlandsk. Ængstelsen hos Stænderne var ganske naturlig, idet Frankrig lige før havde gjort Angreb paa den nederlandske Republik, hvilket kunde give Anledning til en Krig, der omfattede det meste af Europa, en Krig, det danske Monarki let kunde blive blandet ind i, og de sædvanlige Konsekvenser indtræde, at Holsten og Sønderjylland blev Krigsskueplads. I alle Frederik Ahlefeldts Breve og Dokumenter fra den Tid læser man om hans Bestræbelser efter at undgaa, at Danmark blev hvirvlet ind i denne Heksesabbath; hans Taler i Gehejmeraadet gaar ogsaa stadig ud paa det samme.

Stændernes Taalmodighed brast, da den fransk-nederlandske Krig gav den danske Regering Anledning til at forlange yderligere Tilskud til Hær og Flaade, og den danske og den gottorpske Commissær erklærede, at bevilligede Stænderne ingen Penge, vilde Regeringen udskrive Skatter paa egen Haand. Landdagen indsaa det haabløse i Situationen og rettede en Henvendelse til Frederik Ahlefeldt med Anmodning om at foranledige Landdagen opløst. Dette Skridt vakte megen Bestyrtelse fra Kongeaen ned til Elben, og stor Forbavselse i København. Ønsket blev opfyldt, men allerede et Aar efter blev Stænderne sammenkaldte i Kiel. Hensigten med Sammenkaldelsen var den at skaffe Midler til fornyet Oprustning, som Regeringen ansaa for nødvendig paa Grund af den udenrigspolitiske Situation. For at indsukre Pillen blev det forklaret Landdagen, at man ikke ønskede Penge til Hvervning af nye Tropper, det var alt besørget, men Troppernes Underhold krævede et Tilskud fra Stænderne paa 12 Daler pr. Plov. Anledningen til Kravene var de af Danmark indgaaede Alliancer med Kejseren, Hertugerne af Wolfenbüttel og Celle, med Brandenburg og Holland. Da Begivenhederne kunde udvikle sig hurtigt, anmodedes Landdagen om ikke som hidtil at spilde Tiden med at sjakre om Beløbene, en Sjakren, der havde fyldt Kongen og Hertugen med Ubehag; Sagen skulde

føres hurtigt igennem, og Regeringen stod fast paa sit Krav om de 12 Daler.

Regeringens Henvendelse vakte stor Bevægelse i Landdagen, og Stænderne udtrykte deres Forbavselse over Kravene, der var et eklatant Brud paa Sønderjyllands og Holstens Privilegier; ifølge Privilegierne var det Stændernes Sag at afgøre Skatternes Størrelse, og den var blevet afgjort ved Landdagens sidste Møde, hvor Regeringen havde faaet Løfte om en Skat af 10 Daler pr. Plov; ifald Regeringen gik videre i den samme Aand, vilde Hertugdømmernes lovlige Forfatning snart være helt kuldkastet. Stænderne vilde dog ikke »urgere« Sagen, men i dette Tilfælde kun bede om Skaansel. Det gjorde et godt Indtryk baade i København og paa Gottorp, at Landdagen ikke satte sig paa den høje Hest; det blev derfor besluttet at smede, medens Jernet var varmt. Frederik Ahlefeldt var forhindret af Sygdom i selv at give Møde paa Landdagen, hvorimod Kielmannsegge indfandt sig i egen Person. Ahlefeldt sendte sin Privatsekretær Jensen i sit Sted. Jensen kendte sin Herres Ønske om at opretholde Freden, ikke alene udadtil, men ogsaa mellem tyske Kancelli og Hertugdømmernes Folkerepræsentation, han udtalte derfor paa Frederik Ahlefeldts Vegne nogle beroligende Ord om, at man paa-skønnede Stændernes loyale Holdning, og at Forfatningen vilde blive respekteret; Kielmannsegge udtalte sig i samme Retning, men paa en knap saa affabel Maade. Resultatet af de to Mænds Bestræbelser blev, at man fik Sagen til at glide, og der etableredes Enighed om 'en Skat paa 11 Daler pr. Plov. Men først skulde de regerende Herrers Samtykke indhentes, og Jensen maatte forelægge Sagen for Statholderen, der saa igen havde at indhente Kongens Sanktion. Kielmannsegge erklærede, at han stod inde for Hertugens Samtykke.

Begivenhedernes Gang udviklede sig hurtigt, og Frederik Ahlefeldt maatte, syg som han var, af et heftigt Gigtanfald, der længe havde bundet ham til Sengen, rejse til København for i Gehejmeraadet at mane til Forsigtighed i den for Danmark truende Situation, der let kunde medføre en ny Krig mellem Danmark og Sverige, noget af det, Ahlefeldt frygtede mest og stadig arbejdede paa at forhindre. Sverige havde nemlig sluttet sig til Frankrig,

der nu foruden Holland ogsaa havde faaet det tyske Rige og Brandenburg til Fjender; sidstnævnte Magt brød sig ellers fejl om, hvad der besluttedes i Wien, men i dette Tilfælde fulgte den Trop. Brandenburg var Danmarks Forbundsfaelle, og ifald Sverige gjorde Alvor af fra Svensk Pommern at gøre Indfald i Brandenburg, vilde det blive vanskeligt for Danmark at holde sig udenfor Begivenhedernes Gang. I Holsten herskede Uro og Frygt, man kendte af dyrekøbt Erfaring, hvad det kostede dette Land, naar det danske Monarki var indviklet i en stor Krig, det gik næsten altid mest ud over Holsten. Frederik Ahlefeldt skyndte sig da ogsaa, saa snart han var vendt tilbage fra København, at sammenkalde Landdagen og over for den udtale beroligende Ord om, at der fra Regeringens Side blev gjort, hvad der kunde gøres, for at holde Danmark udenfor Krigen, men Situationen var farlig, man maatte være paa sin Post og forberede sig paa alle Eventualiteter. Talen mundede ud i, at der var Brug for flere Penge til at dække Militærudgifterne. Landdagen stillede sig imødekommende og erklærede, at naar hele Europa rustede, kunde Danmark ikke undlade at gøre det samme, og man overlod til Regeringen at afgøre, hvor meget der var nødvendigt, uden nærmere »Calculationer«. Ahlefeldt og Kielmannsegge synes at være blevet ganske overvældede over denne Imødekommenhed og afgav i Forening et specificeret Regnskab over Militærudgifterne; det havde vist sig, at de 12 Rigsdaler pr. Plov ikke var tilstrækkelige, men for at skaane Undersaatterne vilde baade Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp spæde til af deres egne Lommer.

De to Fyrster misbilligede højlig Landdagens Udtalelser om, at det var Stænderne alene, som var Herrer over Skatteomraadet, Stænderne havde kun Magt i Forbindelse med de to regerende Fyrster, og en Landdagsforordning var kun gyldig, naar den var vedtaget af »Landenes Herskaber« og Stænderne. Der fulgte nu langvarige Forhandlinger, under hvilke de store Godsejere klagede: De sad elendig i det, havde knapt nok det nødvendigt og næppe Raad til at give deres Børn en ordentlig Opdragelse; Godsejerne mindede om, at Holsten var langt værre stillet end Sønderjylland, for nu, hvor Kejseren var kommet i

Krig med Frankrig, maatte Holsten bidrage til det romerske Riges Krigsudgifter, hvad Sønderjyderne var fri for.

Mærkelig nok var ved dette vigtige Møde kun *et* sønderjysk Landdagsmedlem mødt op, medens Holstenerne var tilstede in pleno; det var saa meget mærkeligere, som Medlemmerne var kaldt sammen fra Syd og Nord til Slesvig By. Landdagen blev hjemsendt, uden at der var truffet nogen Afgørelse, idet der fra dansk Side blev svaret, at der ikke kunde slaas af paa Kravene, medens Hertugen af Gottorp havde givet Besked om, at han vilde ned sætte Plovskatten med 1 Rigsdaler pr. Plov, men kun paa den Betingelse, at Kongen gjorde det samme.

Da Landdagen atter traadte sammen, blev de til Regeringen rettede Klager straks sat under Debat; det drejede sig om Tolden, Accisen og Fribrevene; navnlig Spørgsmaalet om Fribrevene var af Betydning, idet der blev givet adskillige Licenser, som det almindeligt kaldtes, til Privatfolk og S sammenslutninger, saaledes at de blev delvis fritagne for Skatter og andre offentlige Afgifter. Man var af den Formening, at Licenserne uddeltes saa temmelig vilkaarlig, og der blev klaget over, at baade Told og Accise voksede i samme Omfang som Skatterne. Man kørte her atter frem med Privilegierne og erklærede, at Forhøjelserne stred mod de Privilegier, Kong Frederik 1. havde skænket. Det blev lovet Landdagen, at Sagen skulde blive nærmere undersøgt, og opmuntret af denne Imødekommenhed fremkom Landdagen med et Forslag om total Afskaffelse af al Told og Accise, saa skulde der til Gengæld blive givet et godt Tilskud til Militens Underhold. Navnlig Accisen ansaas for en ligefrem Landeplage i Sønderjylland og Holsten, hvor man mente, at »Posekigerne« gjorde mere ud af det end nødvendig, der spildtes megen Tid ved de ustandselige Undersøgelser, der skulde foretages, hver Gang de ubetydeligste Genstande blev ført til eller fra Købstæderne, det var navnlig besværligt i Høsttiden, hvor hvert Læs Korn eller Hø, der førtes til Bys, blev undersøgt for at hindre Indsmugling af Contrabande indenfor Bymurene; Accisebetjentene plejede saaledes at stikke en Sabel tværs igennem Kornet eller Høet for at ramme de forbudne Varer, om saadanne fore-

fandtes. Et enkelt Landdagsmedlem, der var meget højt oppe, endte sin Tale med at sige, at Accisen vilde ruinere Landet.

Accisen var indført i det danske Monarki, umiddelbart før Frederik 3.'s første Svenskekrig brød løs. Skattens oprindelige Navn var Consumtionsafgift, hvilket Navn udleddedes af det, Skatten skulde udredes af, nemlig Spise- og Drikkevarer; senere blev Navnet Accise det brugelige, og det forkortedes populært til Sise. Denne Form for Told blev ophævet samtidig med den anden slesvigske Krigs Ophør. Der var Accise- eller Siseboder ved Indkørselen til samtlige Landets Købstæder, hvor alle Landbrugsprodukter blev fortoldede. De ovenfor omtalte Fribreve gjaldt for en meget stor Del Accisen. Accisen opkrævedes ogsaa paa selve Produktionsstedet, saasom paa Møllerne og Brændevinsbrænderierne.

Udtalelserne paa Landdagen blev taget meget unaadigt op fra oven, og der blev svaret, at Told og Accise ikke kunde undværes, selv om de voldte Besværligheder; Tilskudene til Troppernes Forplejning var ingen Gave fra Stænderne, men simpelthen en Pligtydelse; Landdagen maatte i Afgørelsen af disse Sager vise, om dens ædelige Forsikringer om Lydighed over for »Landets Herskaber« var alvorligt ment; blev Landdagen ved at vise sig opsætsig, skulde Regeringen tage Skeen i en anden Haand, Landdagen havde at huske paa, hvad den havde forpligtet sig til ved Hyldingen i Rendsborg, Stænderne var derfor forpligtede til af yderste Evne at støtte Landets Forsvar. Hertil replicerede Landdagen, at Kongen ved Hyldingen havde lovet at tage sig af de ved den Lejlighed fremførte Klager. Det omgaaende Svar fra Fyrsternes Repræsentanters Side var, at Stænderne havde intet at fordre, de skulde med Ydmyghed vente paa, hvad de tvende Fyrster i deres Mildhed og Godhed vilde gøre for dem.

Efter denne Salve kom der fra gottorpsk Side nye Udskrivninger; der skulde betales den obligate saakaldte »Frøkenskat«, hvis Provenu anvendtes til Udstyr og Medgift for Prinsesserne af Danmark og Gottorp. I det her nævnte Tilfælde drejede det sig om en Afgift paa en Daler pr. Plov i Anledning af Christian Albrechts Søsters Bryllup med Markgreven af Baden. Det var en betydelig Forhøjelse af det, der ellers svarede i Frøkenskat, idet Kong

Frederik 3. kun havde anmodet om 25 Skilling, naar hans Døtre blev formælede. Stænderne knyede alligevel ikke ved Meddelelsen om det gottorpske Krav, men gik med til Udbetalingen. Christian 5. var ikke sen til at benytte sig af Landdagens Velvilje, og da hans Søster skulde giftes med Kurfyrsten af Pfalz, lod han Frederik Ahlefeldt afkræve Stænderne en Daler pr. Plov i Stedet for de 25 Skilling.

I Landdagens Akter staar der ikke synderlig meget angaaende de Ydelser, Holsten var forpligtet til at yde Tyskland under det romerske Riges Deltagelse i Krigen mod Ludvig 14. Der imod fremgaar det af Frederik Ahlefeldts Papirer, at han under sine Forhandlinger i Celle fik Meddelelse om, at Holsten i Henhold til en nylig vedtaget Beslutning i den nedersachsiske Landdag, var forpligtet til at betale 12 Daler pr. Plov til Lejren i Gifhorn tæt syd for Holsten, hvor Sophie Amalies Broder, Hertug Georg Wilhelm af Brunsvig-Celle, førte Kommandoen, som Kredsoborst for Nedersachsen, hvortil Holsten hørte. Frederik Ahlefeldt indkaldte de holstenske Stænder til et Møde i Rendsborg, hvor han forelagde Forsamlingen Kredsdagens Krav. Statholderen havde ikke faaet Tid til at indhente Bemyndigelse fra Regeringen i København, men handlede paa egen Haand, da Sagen hastede, og man ikke kunde komme udenom Kravene. Der til kom, at Frederik Ahlefeldt, der lige var kommet hjem fra Celle, mente, det var tvingende nødvendigt at holde sig gode Venner med de brunsvigske Fyrster. De mange Penge, Holstenerne skulde punge ud med, blev brugt til at supplere Kredsoborstens Artilleri; Frederik Ahlefeldt mente, at man vilde slippe billigere ved at betale end ved at stille det Mandskab, Holsten var forpligtet til at stille i Krigstilfælde; Pengene blev da ogsaa benyttede til at hverve Tropper for. Da det kneb for Enkedronningens Broder med Anskaffelsen af de nødvendige Midler til Officerslønninger, fremkom Frederik Ahlefeldt med et yderligere Krav overfor Landdagen paa 12 Skilling pr. Plov til Aflønning af Officererne. Senere rejstes nye Krav, idet Kredsen forlangte, at Holsten foruden Pengene skulde stille det obligate Mandskab, saa Frederik Ahlefeldts Beregning slog fejl. Dette kom som en ubehagelig Overraskelse for Landdagen, der dog udtalte, at den hver-

ken kunde eller vilde undslaa sig for sine Forpligtelser over for Tyskerne, men for en Ordens Skyld bad den dog, om den maatte faa specificerede Regnskaber forelagt, saa skuldé baade Stænderne og Ridderskabet gennemgaa dem; man var selvfølgelig villig til at betale en rimelig Sum, saalænge det holstenske Troppekontingent var indkaldt til den tyske Hær. Kancelliet i Glückstadt og Regeringen paa Gottorp fandt Ønsket rimeligt, og Sagen blev fremskyndet, saaledes at der straks blev udnævnt Mænd, der kunde forhandle med Landdagen. Stænderne fandt, at Omkostningerne var beregnede til for høj en Pris, men man ansaa det for haabløst at gøre Indvendinger, og det indkrævede blev betalt. En Ting gik Landdagen dog ikke med til, den vilde ikke udrede Forplejningspenge for den Tid, Troppekontingentet havde opholdt sig i Holsten. Det blev en kostbar Historie for Holsten, der maatte stille baade Penge og Mandskab til Raadighed, saa længe Krigen varede, altsaa lige til Freden i Nijmegen, der afsluttedes samtidig med Freden i Lund. Holsten var i det Tidsrum undergivet haardere Conditioner end det øvrige Land, idet det baade maatte stille Tropper til den skaanske Krig og til Krigen mellem Frankrig og Tyskland; men de holstenske Stænder viste sig meget loyale, idet de lovede at yde baade Penge og Mandskab, saa længe Krigen stod paa.

Midt under den skaanske Krig blev der forhandlet om den saakaldte Muthning. Dette tyske, ikke længere brugelige Udtryk, blev særlig anvendt oppe i Norge, naar det drejede sig om Bjergværksdriften; det anvendtes navnlig i Sager, der vedrørte Regaler eller Virksomheder, hvor der skulde en særlig Tilladelse til at udnytte samme; vedkommende fik i saa Tilfælde et Indmuthningsbrev; et saadant blev ogsaa givet til dem, der var Indehavere af Lenene. Naar Lensherren, altsaa Kongen, overdrog Brugsretten af et Len til en Mand, kaldtes det at indmuthne ham. Det gamle Lensvæsen var saa godt som ophørt paa nærværende Tidspunkt og afløst af Amtmænd; en ny Lensinstitution var traadt frem med den nye Adel, hvoraf Frederik Ahlefeldt blev et af de første Medlemmer. Skønt den nye Institution var vidt forskellig fra det gamle Lensvæsen, vedblev man dog den første Tid at anvende de gamle Udtryk, og blandt dem var Muthningen af de

nye Lensbesiddere. De gamle Lensmænd aflagde Troskabsed til Kongen qua Embedsmænd, hvad de realiter var; det samme gjorde de nye Lensgrever og Lensbaroner. Den gamle Form for Muthning var meget højtidelig: Kongen sad paa sin Trone og modtog derfra den Ed, som Lensmanden aflagde knælende. Da Christian 5. udnævnte de ny Lensbesiddere, lovede han ved sit fyrstelige Ord at overholde de Privilegier, han havde tilsagt Besidderne, hvilke over for Kongen, paa Tro og Love forsikrede, at de vilde vise sig værdige til de Begunstigelser, der var lovet dem. Da Christian 5. havde udnævnt adskillige Lensgrever og Lensbaroner i Sønderjylland og Holsten, navnlig i det sidste Land, var det en omstændelig Historie at foretage Muthningen, hvis Gennemførelse da ogsaa blev overladt Frederik Ahlefeldt i hans Egenskab af Statholder. Statholderen modtog Eden paa Kongens Vegne og afgav de kongelige Løfter til de paagældende. Den højtidelige Akt gennemførtes periodevis, naar Frederik Ahlefeldt var paa Rundrejse i Embeds Medfør; et Landdagsmøde i Rendsborg blev benyttet til at muthe en hel Del Lensbesiddere, der var samlede til Møde som Medlemmer af Ridderskabet.

Over for Medlemmerne af Landdagen blev der gaaet frem paa samme Maade, og her maatte Frederik Ahlefeldt atter træde i Kongens Sted, under betydeligt mindre højtidelige Former. Det foregik ved Christian 5.'s Hylding, ved hvilken Lejlighed et fremtrædende Medlem holdt en Tale, der pro forma var henvendt til Kongen; Frederik Ahlefeldt svarede i Kongens Navn paa Talen, hvorpaa han i Kongens Navn overleverede Landdagen et Dokument, i hvilket Hertugdømmernes Privilegier bekræftedes, og Kongen lovede »kongeligt at overholde Privilegierne i Ord og Tro«. Frederik Ahlefeldt fremsagde med høj Røst den Troskabsed, som afkrævedes Stænderne, hvorpaa han lagde sig paa Knæ, rakte tre Fingre i Vejret og bad Forsamlingen gøre det samme, medens den Ord for Ord gentog den af ham fremsagte Ed. Denne Ceremoni udførtes af den højere Gejstlighed og Ridderskabets Medlemmer; derefter kom Turen til Købstædernes Repræsentanter, som maatte aflægge en Ed, der var noget forskellig fra den først aflagte; Forandringen bestod nærmest i, at man strøg nogle

Ord, der kun passede for Landboernes Repræsentanter og ikke for Byboerne. Under Eds aflæggelsen maatte alle tage Hatten af, bagefter havde de adelige Deputerede Lov til at sætte Hatten paa igen, en Skik, der var indført fra Luvig 14.'s Hof. Frederik Ahlefeldt satte først Hatten paa, hvorpaa han gav Tegn til Ridderskabets Medlemmer, at de kunde gøre det samme.

Ret betegnende for Forholdet mellem Kongen og hans slesvigske og holstenske Undersatter er en skriftlig Henvendelse til Frederik 3. efter Aflæggelsen af Troskabseden:

»Eders Majestæt vil uden Tvivl have bemærket, at alle Eders Forfædre have bekræftet vore Privilegier og anset dem som en Rettesnor for deres Regering; Privilegierne strider ikke mod nogen guddommelig eller verdslig Ret, de er et Udtryk for denne ædelmodige, prisværdige Nation, som fra Arilds Tid har foretrukket at blive ført og ledet frem for at blive underkastet Tvang. Vor fundamentale Konstitution er bygget paa gensidige Overenskomster og Løfter og er det rette Baand mellem Hersker og Undersatter.«

I Henvendelsen anmodede man videre om, at Statholderen, først Christian Rantzau, derefter hans Svigersøn, Frederik Ahlefeldt, maatte faa Ledelsen af Justitsvæsenet betroet, saaledes som det stedse havde været Sæd og Skik; det var mindre omstændeligt paa den Maade, det var lettere at appellere en Dom til Statholderen end gaa den lange Vej til København eller andetsteds hen, hvor Kongen maatte have sin øjeblikkelige Residens; Processerne vilde ogsaa blive billigere at føre paa den foreslaaede Maade. I Slutningen af Skrivelsen anførtes de Klager, man havde at forebringe, med Tilføjelse af, at man ikke i denne Forbindelse havde noget at bebrejde »den foregaaende Regering«. Denne sidste Passus blev optaget med Velvilje af Frederik 3., der ikke sad saa sikkert i Sadlen, som hans Søn senere gjorde, han, der ved sin Faders Død var »Arveenevoldskonge«. Christian 5. syntes da heller ikke om det, da han blev stillet over for de samme Spørgsmaal i den Henvendelse, Stænderne rettede til ham ved hans Regeringstiltrædelse med nøjagtig de samme Ord som i Skrivelsen til Frederik 3. Frederik Ahlefeldt havde forudset det og advaret imod at fremkomme med Klager ved denne Lejlighed.

hed. Paa et enkelt Punkt stillede Christian 5. sig som Faderen, idet han foretrak at vente med Svar paa Klagerne til efter Hyldingen. Frederik 3. lovede, at Klagerne skulde blive nærmere undersøgt, eventuelt raadet Bod paa; det nedlod Christian 5. sig ikke til. Fra gottorpsk Side stillede man sig ganske som fra dansk.

Der indløb hurtig Svar fra Stænderne, som lod sig forlyde med, at man havde hørt Rygter om, at Kongen nærrede Betænklichkeiten ved, *offentlig* at aflægge Ed paa at ville overholde de sønderjyske og holstenske Privilegier, idet han ingen Ed havde aflagt ved Overtagelsen af Regeringen i Ærkebispedømmet Bremen, som han ikke havde overtaget i Kraft af Arv, men ved Valg:

»Stænderne haaber, at Hans Maj. ikke vil foretage nogen Forandring i det, der hidtil har været Allerhøjstsammes Forfædres Skik, som ingen af dem har ønsket ændret; i alle tyske Lande er det Sædvane, at Fyrsten, naar han tiltræder Regeringen, aflægger Ed; selv Kejseren aflægger en korporlig Ed; alle Kongens Forfædre i Hertugdømmerne har aflagt Eden; trods alt, for ikke at opholde Hyldingen, vilde vi være tilfredse, naar bare Edsformlen »saa sandt Gud hjælpe mig og hans hellige Ord« blev føjet til den skriftlige Bekræftelse af Privilegierne. Saafremt H. M. Kongen og hans Durchl. Hertugen havde afgivet Erklæring angaaende dette, vilde Stænderne ikke have udskudt Hyldingen længere.«

Herpaa svarede de to »regerende Herrer«, at de agtede at aflægge Ed paa Sønderjyllands og Holstens Privilegier; om det blev mundtlig eller skriftlig, maatte staa hen. Det at Landdagen vilde udsætte Hyldingen »fremkaldte Undren hos Fyrsterne« »denne Udsættelse maatte vække Opsigt baade indenfor og udenfor Landet,« Kongen og Hertugen imødesaa Hyldingen i Overmorgen tidlig Kl. 7, uden videre Omstændigheder, yderligere Opsættelse kunde Landsherrerne ikke finde sig i.«

Paa denne kategoriske Ordre afgav Landdagen ikke noget Svar, og Hyldingen blev afgivet den 6. Oktober.

Muthningen efter Christian 5.'s Regeringstiltrædelse tog nogen Tid; Regeringen i København vilde have den foretaget straks, men Frederik Ahlefeldt erklærede det for umuligt, idet man ikke

kunde tromme de spredte Lensbesiddere sammen paa een Dag, det maatte foregaa lidt efter lidt, han garanterede for, at det skulde foregaa ordentligt. Fra København blev der meddelt Frederik Ahlefeldt, at han kunde nøjes med at lade de nye Lensbesiddere muthe skriftlig, saaledes som Christian 4. havde gjort ved Lensmændene, men Statholderen svarede, at det maatte bero paa en Fejltagelse, det var efter hans Opfattelse altid foregaaet personligt, og det, mente han, skulde man blive ved med. Ifald det virkelig var rigtigt, at de gamle Lensmænd havde muthet skriftligt, udbad Ahlefeldt sig de Papirer, der hørte til den da foretagne Handling, saa skulde han nok rette sig efter Traditionen; kunde det ikke godtgøres, vilde han foretage Handlingen paa sin egen Maner. Frederik Ahlefeldt var ikke god at bide Skeer med, og han blev føjet, saa meget mere som han fra København fik Meddelelse om, at de af ham begærede Papirer endnu ikke var fundne. Frederik Ahlefeldt modtog en Liste over de nye Majoratsbesiddere, som i Løbet af tre Maaneder vilde faa deres Erektionspatenter tilstillede; aflagde Majoratsbesidderne ikke Troskabseden til Kongen gennem Frederik Ahlefeldt inden den Tid, vilde de paagældende Lensbreve blive annullerede, og de Besidderne i Udsigt stillede Rettigheder bortfalde.

Da det trak op til den skaanske Krig, fremkom der fornyede Krav om Skatter til Landdagen; Ridderskabet blev særlig mindet om sin gamle Rostjeneste, en Forpligtelse, der var blevet fornyet under Christian 5., i Henhold til en Forordning, som krævede, at Godsejerne skulde stille Ryttere og Heste til Tjeneste for Hæren. Landdag og Ridderskab svarede hver for sig, at man »nu som altid tilforn var beredt til at stille Mandskab og Heste, saa snart den yderste Nød krævede det.«

Der kom snart en ny Klage, denne Gang kun fra Byernes Deputerede paa Landdagen. Der blev anket over, at »tiltrods for Privilegierne og til Skade for Byerne, hober der sig Haandværkere, Maltgørere, Bryggere og Kræmmere op paa Landet; paa den anden Side bliver der paalagt Byerne svære Byrder, saa og Indkvartering af Tropper og deres Underhold; paa den Maade kan det ikke undgaaes, at Byerne bliver ruinerede, baade Haandværkernes Udvandring og de tunge Byrder vilde være Aarsag

dertil; man ønsker, at det forbydes Kræmmere og Haandværkere at slaa sig ned paa Landet.« Ridderskabet udtalte sig skarpt mod denne Fordring, det forlangte, at de adelige Godser og Frøkenklostre ikke maatte betragtes som Landet, de vilde vedblivende have Ret til at have baade Haandværkere og Kræmmere paa Godserne. Byernes Klage havde til Følge, at det fra Regeringens Side blev nærmere bestemt, hvilke Haandteringer, der skulde anses for Byerhverv og forbeholdes Stæderne; under visse Omstændigheder kunde der gøres Undtagelser fra Forordningen til Fordel for Landkommunerne. Frederik Ahlefeldt holdt sammen med Ridderskabet paa, at det paa Godserne skulde forblive som hidtil, og Ønsket blev efterkommet. Samtidig hermed anmodede Landdagen om Tobaksmonopolets Afskaffelse, da det var et Indgreb i den frie Omsætning. Kongen lod svare, at »Vor naadige Ophævelse af Tobaksmonopolet skal ophøre i Løbet af et halvt Aar.«

Vi har tidligere omtalt, at Frederik Ahlefeldt overfor Kongen holdt paa Landdagens Bevarelse. At Christian 5. var ked af Landdagen, kan, i Betragtning af ovenstaaende, ikke undre; dertil kom, at Institutionen var imod Tidsaanden, som var baaret oppe af Enevælden. Det var gaaet i 1660, som det senere gik i 1849, Sønderjylland og Holsten skulde ikke faa Del i det øvrige Monarkis Forfatningsændringer, Enevælden kom ikke til at gælde hinsides Kongeaen, saa lidt som Grundloven 200 Aar senere. Frederik Ahlefeldt saa helst, at alt blev ved det gamle, fuldblods Holstener og Godsejer i gammel Forstand som han var. Saa længe han var Storkansler, skete der da heller ingen Forandring, og Christian 5. ophævede ikke formelt Stænderforfatningen, han undlod blot at sammenkalde Stænderne; Institutionen vedblev at eksistere paa Papiret, og under Frederik 4. blev Landdagen en enkelt Gang, i 1711, kaldt sammen. Men Affæren i Rensborg og Genforeningen gjorde en Tilbagevenden til Stænderinstitutionen næsten umulig.

Den evindelige Strid mellem Danmark og Gottorp vanskeliggjorde selvsagt Landdagens Arbejde og Betydning, og, som vi har set, faldt det de tvende Regeringer vanskeligt at faa noget gennemført ved Hjælp af Stænderne; navnlig Skatteudskrivnin-

gen blev besværliggjort. Der fremkom ofte Klager fra København over gottorpsk Obstruktion, saaledes skrives der en Gang fra København, efter at Landdagen for sidste Gang er blevet sammenkaldt: »Naar Landdagen blev kaldt sammen, og der fra kongelig Side blev forlangt det, som var fornødent til Rigets Forsvar, saa holdt Hertugen, i Stedet for at være med til at disponere Stænderne til en billig Ydelse, med Stænderne og protesterede paa allehaande Vis mod de kongelige Forslag, med Bemærkning om, at det var ikke fornødent at forlange saa mange Penge, thi Hertugen vilde gerne skaane Stænderne, det gjaldt for Hertugen blot om at blive populær og gøre Kongen forhadet.« Paa dette Udfald svaredes der fra Gottorp: »Hertugen har stedse gerne set, at man ikke stillede for store Skattekrav, saaledes at Undersaatterne blev udpint ved overdrevne Krav, Hertugen ønskede, at Undersaatterne skulde behandles saaledes, at de selv og Landet vedblev at staa i Flor. Dette skete altsaa ei for at gøre sig behagelig for Stænderne, men for at opretholde Hertugdømmernes Tilværelse og beskytte deres Privilegier.«

Bryderierne med Gottorp paa Landdagen kulminerede ved den skaanske Krigs Udbrud, det hedder i en kongelig Kundgørelse nogen Tid efter:

»Da den svenske Hær i Svenskpommern henimod Foraaret 1675 blev trukket sammen og lod til at skulle marchere i Retning af Elben, maatte Kongen nære Bekymring for sine holstenske Lande; han vilde af den Grund gøre Stænderne paa Landdagen opmærksomme paa Faren for Landet samt overgive dem en Fortegnelse over de højstnødvendige Tropper og deres Behov, med Begæring om, at de selv maatte raadslaa og fatte Beslutning angaaende Sagen. Det var fra kongelig Side blevet meddelt de hertugelige Deputerede ved Landdagen, hvilke Krav der vilde blive stillet til Hertugen. De hertugelige Deputerede havde fornummet, at de Beregninger, Kongen havde opsat angaaende Troppeudskrivninger, ikke svarede til hvad Hertugen kunde præstere, naar Hensyn toges til Skatternes Fordeling mellem de regerende Herrer; derfor havde Hertugens Repræsentanter paa Landdagen af al Magt modsat sig Kongens Forslag og holdt paa, at en bestemt Sum skulde udskrives i Skat, saaledes som Skik

var, og Totalsummen af det udskevne Beløb fordelt mellem de tvende regerende Herrer. Kongen lod svare, at Skatterne var bestemt til Landets Forsvar, og det var derfor ret og billigt, at Herskaberne af Skattens Beløb hver især fik saa meget, som svarede til deres Landes og Folks Størrelse — hint Krav, der var fremkommet fra kongelig Side angaaende Forsvarsudgifterne, var derefter meddelt Landdagen; men Landdagen havde forsømt at afgive nogen Resolution derpaa, efterdi de hertugelige Commissærer paastod, at man maatte udskyde Landdagens Møder, indtil begge regerende Herrer havde forliget sig med hinanden angaaende Forslaget. Næppe havde den hertugelige Commissær fremsat dette Forslag for den kongelige Commissær, før han, uden at aftale noget nærmere med den kongelige Commissær, ja, uden at denne fik noget at vide derom, til stort Afbræk for den Kongen skyldige Respekt, paa egen Haand ved Trompetfanfarer publicerede, at Landdagen skulde hjemsendes. Fra gottorpsk Side blev repliceret, at i Krige, som Kongen ensidigt erklærede, uden Huset Gottorps Samtykke og i Strid med Reunionen og Landets Forfatning, havde Hertugen ingen Forpligtelse til at deltage i, og den daværende Krig havde kunnet undgaaes fra dansk Side. Forholdene den Gang var saaledes beskafne, at Kongen, om han havde villet, kunde have bevaret Freden i Norden uforstyrret. Følgelig kan man ikke undres over, at man fra gottorpsk Side ønskede at skaane Hertugens Stænder for overflødige militære Udgifter. Fra gottorpsk Side havde man aldrig nægtet at yde til Landet, hvad der i Forhold til Tiden og Vedtægten var nødvendigt.«

Man vil lægge Mærke til, at man den Gang ganske som i vore Dage udelukkende talte om Udgifter til Forsvaret, uden Hensyn til, at en maatte være den angribende Part. I de mellem København og Gottorp udvekslede officielle Skrivelser opretholdes stadig Fiktionen om Forsvarsudgifter, endog paa Tærskelen til den skaanske Krig, der saa godt som nogen var en Angrebskrig, som Christian 5. for enhver Pris vilde, og hvis Udbrud Frederik Ahlefeldt med Iver modarbejdede lige til det sidste.

Lige til Mødet i Rendsborg blev der vekslet Noter mellem København og Gottorp paa den ene Side og Landdagen paa den

anden, og Tonen bliver skarpere og skarpere. I Skrivelserne fra København og Glückstadt tales der med stor Bitterhed om Gottorps Stilling til Kongeriget, uden Hensyn til, at Landdagen var fælles dansk-gottorpsk. Medens den danske Regering tidligere havde bebrejdet den gottorpske Regering, at den tog for mange Hensyn til Hertugdømmernes Stænder, er Tonen nu en anden, man bebrejder tværtimod Gottorp, at der herfra stræbes efter «at abrumpere Landdagen, hellere end at give den frit Løb». Den danske Regering slaar nu over i en ganske anden Tone, den samme, Gottorp har givet Eksemplet paa, man anmoder ikke længere, man befaler: Landdagen har at afgive det fornødne til »Forsvaret« i den optrækkende Krig mod Sverige; Landdagen maa vel erindre, at ifald Sverige »overfalder Landene«, vil det gaa lige saa meget udover Slesvig og Holsten som over de øvrige Dele af Monarkiet, og at det er i fælles Interesse, at ofre Penge paa Forsvaret. I en Skrivelse fra Vibe specificerer Kongen foreløbig Kravene til Landdagen; »de lokale Fæstninger skal forsynes med Proviant, for hver Plov skal der ydes 2 Tønder Rug i disse Tider, hvor den ene Krigsflamme efter den anden blusser op i Riget, og Kredsskatterne skal continuere; i Betragtning af disse Udgifter vil Hans Mai. se bort fra Skatterestancerne«. I et personligt Brev til Landdagen beklager Hertugen af Gottorp sig over den danske Regerings Fremgangsmaade; Christian Albrecht skriver, at han »for mere end 6 Uger siden har anmodet hans kongelige Maiestæt om en Conférence angaaende Sagen«. Hertugen fortsætter, at det er hans bestemte Vilje at opretholde Landdagens Frihed, og at han vil beskytte Landdagens frie Stemmeret; da han intet kan foretage paa egen Haand, uden i Samraad med Kongen, nødes han til at hjemsende Landdagen for nogle Uger og sende en Mand til København »for saaledes at poussere Foretagendet.«

Fra Landdagens gottorpske Medlemmer modtog Hertugen gennem Landssyndikus Hennings følgende Svar:

»Jeg har udført den Befaling, som Eders Durchlaughtighed Dags Morgen allernaadigst har insinueret med Hensyn til at forkynde Landdagen dens Ophævelse og straks gjort Stænderne

ouverture derom. Landdagen har med Tak accepteret Eders Fyrstelige Durchlauchtigheds Erklæring og beder om, at Højstsamme vil fortfare i saadan Mildhed og bane Vej hos Hans Kongelige Maiestæt for, at Stænderne ikke bliver besværede over Evne. Stænderne vil, saa snart en ny Termin til Sammenkaldelse af Landdagen er fastsat, pligtskyldigst indfinde sig.

Kiel den 12' Maj 1675.

Joh. Hennings.

Derefter fulgte en usigneret Kundgørelse til Landdagen, saalydende:

»Efterdi de kongelige og hertugelige Medlemmer af Landdagen ikke vil blive kaldet sammen til Møde, idet bemeldte Landdag vil blive prorogeret og udsat tre eller fire Uger, skal man ikke undlade at notificere, tilkendegive og meddele rette vedkommende dette.«

Landdagens Hjemsendelse blev foretaget af Hertugen for at hindre Kongen i at udskrive Krigsskatter, hvorved Hertugen haabede at hindre sin Svoger i at erklære Sverige Krig.

Denne Udsættelse kom til at betyde Landdagsmødernes endelige Ophør. Lige siden Gottorp, Aaret efter Freden i København, havde sluttet Forbund med Sverige, saa man i danske Regeringskredse ret skævt til Gottorps Krav om at faa Raadighed over de Skatter, der blev udskrevne i Hertugens egne Landsdele, og Ret til at oppebære Halvdelen af de i de dansk-gottorpske Byer og Amter udskrevne Skatter; man frygtede med god Grund for, at Gottorp skulde blive i Stand til at gennemføre en kraftig Udvidelse af sin Hær og eventuelt støtte et fra Hertugdømmerne rettet svensk Angreb paa Danmark. Baade fra dansk og gottorpsk Side ønskede man et indbyrdes fredeligt Forhold; dette gjaldt navnlig Gottorp, der havde opnaaet alt, hvad det vilde, og lidt til ved Freden i Roskilde. Den eneste Mulighed for Oprettelsen af et bedre dansk-gottorpsk Forhold var dog, at et lignende Forhold etableredes mellem Danmark og Sverige, hvilket baade Frederik Ahlefeldt og Hannibal Sehested arbejdede paa, men det var foreløbigt uopnaaeligt, saalænge Tabet af de skaanske Provinser

i Danmark følte som et aabent Saar. Som vi har set, udviklede Forholdet mellem Danmark og Gottorp sig dog taaleligt, og der blev fra dansk Side givet efter i Skattespørgsmaalet. Saa kom Mødet i Rensborg, som vi indgaaende har omtalt, og under hvilket Hertugen af Gottorp blev tvunget til at overlade den danske Konge alt, hvad der indkom af Krigsskatter fra Hertugdømmerne, samt at afstaa baade sine Fæstninger og Tropper til Christian 5.

Rendsborgaffæren maatte nødvendigvis betyde den totale Ophævelse af Landdagen. Ophævelsen kom ikke ved noget Magtbud fra oven, men Landdagen faldt sammen af sig selv, og dens Medlemmer følte, hvad enten de var kongerigske eller gottorpske, Ophævelsen som en Lettelse; hvem skulde nu kalde Landdagen sammen? Kongen paa egen Haand fra København, eller Hertugen fra sin Landflygtighed i Hamborg? Om nogen samlet Optræden kunde der efter Sagens Natur ikke længer være Tale, og blev Stænderne virkelig kaldt sammen, vilde Møderne udelukkende blive til Kiv og Strid mellem kongerigske og gottorpske Medlemmer, og om at faa nogetsomhelst gennemført, kunde der selvsagt ikke blive Tale. Landdagen kunde i Henhold til Slesvigs og Holstens Privilegier ikke kaldes sammen af en enkelt af de to Fyrster, Indkaldelsen skulde foretages i begges Navn. Intet Forslag maatte forelægges Landdagen af en enkelt af Fyrsterne. Kongen og Hertugen skulde først »deliberere« Forslagene, hvilket vilde sige, at Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge drøftede de verserende Sager. Nu var dette uigennemførligt. Frederik Ahlefeldt ses at have anset det for muligt at oprette to Landdage paa nyt Grundlag, en kongerigsk og en gottorpsk; herved vilde man ogsaa opnaa den Fordel at komme Gottorp i Møde, men Christian 5. var imod Planen, som han mente vilde give hans Svoger yderligere Selvstændighed. Efter Genforeningen blev der Tale om en Nyordning, Kongen skulde sammenkalde en særlig sønderjysk Landdag, som var Gottorp uvedkommende, medens der oprettedes en fælles dansk-gottorpsk Landdag i Holsten, men det viste sig ugørligt af Hensyn til Hertugdømmernes Privilegier, der foreskrev, at Sønderjylland og Holsten skulde være »up ewig ungedeelt«, Sønderjyllands og Holstens Stænder skulde være en

samlet Helhed. Det var en Ordning, der længst var blevet indført af Christian 1.; før hans Tid var der to hinanden ganske uvedkommende Landdage, en for Slesvig, og en for Holsten. Det af Christian 1. udstedte Privilegium, der ogsaa bar Navn af Capitulation, ordnede det saaledes, at de to Landdage blev slaaet sammen til en fælles Corporation, skønt Sønderjylland hørte til Danmark, og Holsten til Tyskland.

Vanskelighederne ved den af Storkansleren foreslaede Nyordning vilde formentlig blive for store: Sæt at Kongen beordrede de holstenske Stænder til at give Møde i den eventuelle sønderjyske Landdag, vilde Holstenerne komme mellem Scylla og Charibdis; udeblev de, vilde Kongen blive vred, indfandt de sig, fornærmede de Hertugen. Privilegierne bestemte, at der mindst en Gang om Aaret skulde sammenkaldes en Landdag »om fornødent«. Allerede under Christian 1. var Landdagen samlet det meste af Aaret, idet netop Skabelsen af et »Slesvigholsten«, som man gerne kaldte de to Landsdele under et, skabte meget forøget Arbejde for Stænderne.

Landdagen blev ikke, som andetsteds paastaet, afskaffet af de to Fyrster, den smuldrede hen som Følge af det uoprettelige Brud mellem de to regerende Linjer. Det kunde ikke være anderledes, Opretholdelsen var umulig. Ikke destomindre prøvede Christian 5., efter Frederik Ahlefeldts Initiativ, at faa etableret en Nyordning gennem Forhandlinger med Svogeren; det skete efter Freden i Lund. Der blev virkelig udvekslet et Par Breve mellem de tvende Fyrster angaaende en ny Sammenkaldelse af Stænderne, men det viste sig umuligt at skabe Enighed, navnlig vedrørende de indviklede Skattespormaal.

Landdagen havde i mange Henseender fungeret godt; den havde udvist Flid, og Tallet paa de Skrivelser, der veksledes mellem Stænderne og de to Regeringer, var legio. Tonen indenfor Medlemmernes Kreds var rolig og behersket og adskilte sig i saa Henseende fra den, der hersker i vore Dages parlamentariske Forsamlinger. En bred, ordrig Omstændelighed karakteriserede Skrivelserne fra Landdagen, hvis Medlemmer for en meget stor Del var Jurister, og Datidens Jurister havde svært ved at fatte

sig i Korthed, de yndede at fylde Skrivelserne med Citater fra de romerske Klassikere, noget der glædede baade Christian 4. og hans Efterfølger, medens Christian 5., der iøvrigt lige som sin Fader og Bedstefader var en stiv Latiner, foretrak, at man holdt sig til det tyske alene. Frederik Ahlefeldt kunde derimod godt lide de latinske Citater, og han plejede selv at isprænge sine officielle Skrivelser med Latin.

Paa et bestemt Punkt stemte Landdagen overens med Storkansleren; den søgte efter Evne at modarbejde Kongens Krigslyst, men den gjorde det jævnlig paa en Maade, der ikke smagte Frederik Ahlefeldt, nemlig ved at nægte Bevilling af Penge til Forsvaret. Storkansleren havde en Del mere Indflydelse paa Landdagen end Kielmannsegge, idet den danske Konge residere- de langt borte fra Mødestederne, medens Hertugen boede nær ved og kunde lettere gribe ind i Forretningens daglige Gang, hvad han ogsaa hyppig gjorde.

Før Sønderjyllands og Holstens Forening med Danmark havde Stænderne holdt deres Møder i forskellige Landsbyer, hvor det kunde træffe sig; nu valgte man de større Byer til Mødested; der blev skiftet mellem Haderslev, Flensborg, Slesvig By, Rensborg, Kiel og Itzehoe. Møderne blev afholdt paa de respektive Byers Raadhuse.

Landdagen var en ældgammel Institution, der aldrig helt forsvandt i det romerske Rige, heller ikke efter at Enevælden var indført i de fleste af Imperiets mange Stater. Ogsaa det øvrige Europa, med Undtagelse af de italienske Fyrstendømmer og Republikker, der regeredes despotisk, havde en Art Repræsentation for Befolkningen. Landdagen i Slesvig og Holsten bestod ligesom i Frankrig af tre Stænder, Gejstligheden, Adelen og Trediestand. Landdagens fornemste Medlemmer var Biskopperne af Slesvig og Lybæk, hvilken sidste repræsenterede de store holstenske Godser, der hørte til Bispedømmet og udgjorde hele 500 Plove. Foruden af Biskopperne bestod Førstestand paa Landdagen af alle de højere Gejstlige i Sønderjylland og Holsten, de saakaldte Prælater. Andenstand repræsenteredes af alle de Adelige, der havde Godser i Sønderjylland og Holsten, og deres Tal var 50. Trediestand paa Landdagen udgik fra Byerne og bestod af samt-

lige Borgmestre, samt et eller to Medlemmer af de respektive Købstæders Raad, alt efter Byernes Størrelse; Flensborg, Slesvig By, Kiel og Rensborg havde Ret til at vælge flere Landdagsmænd end de andre Byer, hvoraf flere af de ganske smaa, de saakaldte Flækker, ikke havde Ret til at sende Deputerede.

Landdagen var de danske Konger adskilligt behageligere end Rigsraadet, og Følgen deraf var, at Kongen havde mere Forbindelse med Landdagen end med Rigsraadet; det var sikkert en af Grundene til, at Kongerne opholdt sig saa meget i Hertugdømmerne, hvor de vedligeholdte en nøje Føling med Stænderne.

Forretningsgangen paa Landdagen var den, at naar en Klage eller Ansøgning fra Stænderne ikke behagede de to Fyrster, blev der sendt en nærmere Redegørelse eller Duplik i Kongens og Hertugens Navn; herpaa svarede Landdagen med en saakaldet Triplik. Naar man var blevet enig paa alle Punkter, blev det saakaldte Reces undertegnet af alle Parter, og var der Ting, man ikke kunde blive enig om, blev Sagen udskudt til næste Landdagssamling.

Det ligger i Sagens Natur, at Forretningsgangen var yderst langsom, idet Forslagene fra Stænderne skulde sendes baade til København og Gottorp, hvor Kancellierne gennemgik dem; naar Gennemgangen havde fundet Sted og modtaget Fyrsternes Sanktion, blev det overdraget Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge at gennemgaa Sagerne paa ny for at bringe Overensstemmelse mellem kongerigske og gottorpske Resolutioner, og saa blev det hele atter lagt frem for Landdagen. Det meste Arbejde paa Landdagen laa i Hænderne paa en Jurist, der var en Slags Rigsadvokat og ofte førte Ordet i Landdagen. Det var med Ordføreren eller Syndicus, som vedkommende Jurist sædvanlig kaldtes, at Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge forhandlede om Landdagens Sager. Syndicus var Landdagens juridiske Konsulent og kom efterhaanden til at blive en meget betydningsfuld Person; var det strengt nødvendigt, at der paa Landdagens Vegne forhandlede mundtligt med Hertugen og Kongen, maatte Syndicus rejse til København og Gottorp.

Forhandlingsproget paa Landdagen var oprindelig plattysk. Skønt dette Tungemaal var Christian 3.'s daglige Talesprog, var

han dog den første, der henvendte sig til Landdagen paa højtysk. Det varede dog noget, inden det højtytske trængte igennem; særlig for de sønderjyske Medlemmer kneb det med at komme bort fra det plattyske.

Idelige Vanskeligheder beredte det, at Holsten hørte til det romerske Rige, idet der maatte tages Hensyn til, at visse Landdagen paalagte Udgifter kun skulde udredes fra Holsten, i allerforreste Række Udgifterne til det romerske Riges Krige, i Særdeleshed Tyrkerkrigene, desuden maatte Holsten bøde til det rigstyske Retsvæsen, hvoraf Kammerretten var den, der mest berørte denne Del af det danske Monarki.

Forholdet til Gottorp blev ved at volde Frederik Ahlefeldt Bryderier lige til hans Død. En af Vanskelighederne skrev sig fra, at det gottorpske Hus kunde smigre sig med de ledende europæiske Staters Sympati. Rent personlige Betragtninger har utvivlsomt ogsaa spillet ind her; Medlemmerne, af det gottorpske Hus havde visse charmerende Egenskaber, som den ældre Linje af det oldenborgske Hus ikke var i Besiddelse af; dette fremkaldte et ligefrem Kapløb om at indgaa ægteskabelige Alliancer med gottorpske Prinser og Prinsesser: Kejserinde Elisabeth af Rusland forlovede sig med en ung Prins af Gottorp, der var bestemt til at blive Prinsgemal i St. Petersborg, eventuelt Czar over alle Russere; Forlovelsen blev dog hævet; en af det romerske Riges mest ansete Fyrster, Hertugen af Anhalt-Zerbst, ægtede en Prinsesse af Gottorp, der skulde blive Moder til Katrine 2. Det var tildels personlige Sympatier, der bevirkede, at Gottorpere besteg baade den svenske og russiske Trone, Kejserinde Elisabeth havde saaledes ingen politiske Grunde til at foreslaa Sverige at vælge Adolf Frederik af Gottorp til Konge efter Frederik af Hessens Død, men saa opsat var hun paa at se sin Protégè som svensk Konge, at hun efter Afslutningen af den svensk-russiske Krig 1741—43, trods Sveriges knusende Nederlag, gav Sverige det meste af Finland, som de russiske Hære helt havde besat, tilbage, paa Betingelse af, at Adolf Frederik blev valgt til svensk Tronfølger. Det var slet ikke saa let for det styrende Parti i Sverige, Hattene, at faa gennemført Kejserindens Ønske, da store Dele af den svenske Befolkning, navnlig Bønderne, der spillede en gan-

ske anden Rolle end den forkuede danske Bondestand, vilde have Christian 6.'s Søn, den senere Frederik 5., til Tronfølger. Under disse Omstændigheder ophørte det dansk-gottorpske Mellemværende at være noget specifikt nordisk, det blev et europæisk Spørgsmaal, der interesserede de ledende Statsmænd, til liden Baade for Danmark.

Det var en ubegribelig Kortsynethed, der gjorde sig gældende indenfor Styrelsen i Hertugdømmet Gottorp, naar man her ønskede at blive af med Landdagen og maalbevidst arbejdede i den Retning. I Landdagen, der gjaldt baade for den kongerigske og den gottorpske Del af Hertugdømmerne, bestod der en Modvægt mod Danmark, idet Sønderjylland og Holsten, takket være den, faktisk dannede en Enhed, der paa en Maade var jævnbyrdig med Kongeriget. De gottorpske Bestræbelser bar Straffen i sig selv, for det, at Landdagen forsvandt, svækkede Gottorps Betydning, og det følte helt nede ved Elben og oppe ved Kongeaen, saa spredt laa det gottorpske Land. Gottorp mistede en meget vigtig Støtte ved Landdagens Ophør, Ligevægten mellem Nord og Syd forsvandt. Frederik Ahlefeldt var som tidligere nævnt en varm Ven af Landdagen, som han gerne vilde bibeholde; han var paa det rene med, at naar Gottorp ikke længere havde Landdagen at støtte sig til og derigennem havde en Forbundsfælle i det samlede Sønderjylland og Holsten, vilde Gottorp atter tendere mod Sverige. Desuden var Storkansleren Helstatsmand og holdt paa Hertugdømmernes relative Selvstændighed, der kom i Fare ved Landdagens Ophævelse. Efter »Reunionen« var der Bestræbelser i Gang, baade i København og paa Gottorp, efter at faa oprettet et taaleligt Forhold mellem de to Fyrstehuse; der havde Landdagen kunnet være et Bindeled. Det havde været saa meget gavnligere, som Christian Albrecht paa sine gamle Dage var blevet fredeligere stemt og søgte at nærme sig Svogeren i København; de samme Ønsker næredes af Hertugens højre Haand, Storkanslerens Fætter, Joachim Ahlefeldt. Det lykkedes ogsaa i Christian 5.'s og Christian Albrechts sidste Levetid at skabe et bedre Forhold mellem de to Linjer af det oldenborgske Hus. Det er vanskeligt at spore Gudinden Nemesis her, idet Hertug Johan Adolf af Pløn, der havde gjort Danmark

saa uvurderlige Tjenester under den skaanske Krig og de paafølgende Fredsforhandlinger, blev modarbejdet af den danske Regering og berøvet flere og flere af sine Prærogativer, saa han tilsidst kun beholdt Administrationen af sin lille Ståt, medens der blev taget med Fløjlshandsker paa den mod Danmark ildesindede Hertug af Gottorp.

FREDERIK AHLEFELDT OG FORHANDLINGERNE I NIJMWEGEN

Da Forhandlingerne i Haag begyndte i 1678 med det Maal for Øje blandt andet at skabe Fred i Norden, var Gottorp noget af det første, der kom paa Tapetet. Ludvig 14. vilde i et og alt føje Sverige, og i denne Forbindelse blev Gottorp taget med; ogsaa England var stemt for at imødekomme baade Sveriges og Gottorps Ønsker. Fra Danmark blev der sendt et Gesandtskab til Haag for at faa Skaane, Halland og Bleking, Wismar og Rügen tilbage, samt en Garanti for, at de gottorpske Fæstninger, Danmark havde besat i Begyndelsen af den skaanske Krig, vedblivende skulde være i Danmarks Besiddelse. Formanden for dette Gesandtskab var Grev Anton af Aldenburg, den sidste regerende Greve af Oldenborgs illegitime Søn, der var dansk Statholder i det nyerehvervede Grevskab. Grev Aldenburg havde Penge som Græs og betalte gerne de store Omkostninger, Gesandtskabet medførte. Storkansleren sørgede for, at en Mand, han havde benyttet meget tidligere, blev adjungeret Gesandten, nemlig Simon Petkum, der havde assisteret Frederik Ahlefeldt under Forhandlingerne i London om den dansk-engelske Traktat. Den egentlige Leder af Gesandtskabet var Just Høg, der paa det Tidspunkt var Gesandt i Haag, og nu rykkede til Nijmwegen, hvorefter den store Kongres blev overført. Foruden de nævnte Mænd var ogsaa Henning Meyer crone Deltager i Gesandtskabet til Nijmwegen.

Baade Venner og Fjender saa med Velvilje paa Hertugen af Gottorps Aspirationer med Hensyn til at blive genindsat i Sønderjylland. Det synes, som om Ludvig 14. var mere stemt for

at gøre noget for Gottorp end for Sverige, til hvis Paalidelighed han nærede meget ringe Tro. Af Frederik Ahlefeldts Correspondance med Baron Grothe, Lederen af den brunsvigske Udenrigspolitik, fremgaar det, at han haabede paa at faa Frankrig bort fra dets Forbindelse med Sverige og draget over mod Danmark, Brunsvig og Brandenburg, saaledes at sidstnævnte Stat, paa trods af Kejser Leopold 1.'s Ønsker, ved fransk Hjælp kunde faa Pommern revet løs fra Sverige og overgivet til Frederik Vilhelm; Storkansleren saa nemlig hellere, at Brandenburg end Sverige var Nabo til de danske Besiddelser i Tyskland; til Gengæld for denne Udvidelse af Brandenburg skulde Brunsvig-Kalenberg, der nu almindelig kaldtes Hannover, have Bremen og Verden. I et af sine Breve til Celle udtaler Frederik Ahlefeldt, at han ønskede, at Danmark beholdt de Tropper, som Kongen havde købt af Ærkebiskoppen af Münster, for at have dem i Baghaanden, i det Tilfælde der blev Tale om at realisere de nævnte, vidtstvævende Planer. Storkansleren, der i alle Forhold var en forsigtig Mand, taler i disse Breve med Forbehold og Diskretion og gør sig aabenbart Umage for ikke at forurolige den brunsvigske Kammerpræsident. Samtidig beordrede Frederik Ahlefeldt den danske Gesandt i Wien, Lilliencron, til at sondere Terrænet i det romerske Riges Hovedstad, og erfare, om man ikke kunde faa Kejseren med til Planerne om en fælles Optræden mod Sverige for at faa dette Land frataget dets tyske Besiddelser. Storkansleren anmodede Lilliencron om ogsaa at interessere Regeringen i Wien for, at Bremen blev givet tilbage til Danmark, skønt han meget godt vidste, at Danmarks tidligere Allierede havde lovet Bremen til Hannover, men Storkansleren vidste ogsaa, at hverken Kejseren eller Kurfyrsten ønskede denne Udvidelse af de brunsvigske Staters Omraader. For Frederik Ahlefeldt var det af overmaade stor Betydning, at Danmarks Besiddelser i Tyskland udvidedes paa denne Maade, hvorved der dannedes en stor sammenhængende Landstrækning bestaaende af Holsten, Bremen og Oldenburg.

Frederik Ahlefeldt fik imidlertid intet ud af sine Bestræbelser over for Regeringen i Wien, Kejseren sad som en Lus mellem to Negle, truet »ab oriente et occidente«, som han var, af Tyr-

kiet og Frankrig og uden Penge til at fortsætte Krigen, idet der ingen Subsidier mere indtraf til Wien, hverken fra Spanien eller Nederlandene. Den ofte i nærværende Værk omtalte brandenborgske Gesandt i København, Gehejmeraad Brandt, var meget interesseret i et fælles østrigsk-brandenborgsk Angreb paa Sverige, men det kom for Dagens Lys, at Leopold 1. allerede havde sluttet Fred med Frankrig og Sverige, hvilket i den Grad vakte Frederik Vilhelms Harmen, at han tilstillede Kejseren et meget groft »aabent Brev« i Anledning af hans Svigten. I Brevet undlader Kurfyrsten ikke at fremhæve sine egne Fortjenester: »Jeg har ofret saa meget Blod og saa umaadelige Summer paa at holde hin Fjende, der har været det romerske Riges Rædsel og Fordærv, borte fra Rigets Grund, og nu fører Eders Majestæt selv Fjenden ind paa Rigets Grund.« I Slutningen af Brevet erklærer Frederik Vilhelm overfor Kejser Leopold, at denne har været en værre Svøbe for sine Allierede, end det romerske Riges argeste Fjender; »derfor kræver jeg i Guds og Rettens Navn tilbørlig Satisfaction for mig og mine Allierede.«

Christian 5. og Kurfyrsten af Brandenburg blev derefter enige om et endnu nøjere Forbund med hinanden til Fortsættelse af den fælles Krig med Sverige. Men det lod sig ikke gøre, bedst som Forhandlingerne mellem Danmark og Brandenburg stod paa, rykkede en fransk Hær ind i de brandenborgske Rhinlande, og saa opgav Kurfyrsten Ævred og bad om Fred, uden at spørge Danmark om Forlov, og han fik en meget billig Fred.

Som ovenfor nævnt, var Franskmandene rykket ind i Danmarks nyerhvervede Grevskab Oldenburg, hvorfra Vejen over Bremen til den danske Grænse ved Holsten ikke var lang; her laa et Faremoment, som ikke kunde underkendes, saa meget mere som man var udsat for, at franske Krigsskibe kunde komme sejlene ned ad Elben og derfra true det danske Monarki. Under disse Forhold var Frederik Ahlefeldt stemt for en snarlig Fred, og han fik her Støtte af Johan Adolf af Pløn, der havde haft Overkommandoen over den danske Hær under den skaanske Krig, indtil han mod Felittogets Slutning nedlagde Kommandoen som Følge af Uenighed med Kongen. Det var et stort Tab for Danmark og dets Hær, da Hertugen af Holsten-Pløn var den

dygtigste af samtlige højere Førere. Af Frederik Ahlefeldts Breve ses det, at han var glad over, at Johan Adolf tog Initiativet, og i et personligt Brev til Christian 5. foreslog han at søge Fred, »nu da alle vore Allierede have svigtet.« Det var nærmest Kurfyrstens Svigten, der drev Hertugen af Pløn til Handling; baade han og alle indenfor Hæren og den civile Administration havde følt det som en dyb Skuffelse, at Frederik Vilhelm svigtede, trods hans mange Troskabsforsikringer. Kurfyrsten havde ved Begyndelsen af Krigen højtideligt forpligtet sig til ikke at stikke Sværdet i Skeden, før Danmark havde faaet Skaane, Halland og Bleking tilbage, selv om han forinden havde faaet sit eget Ønske, Svenskernes Fordrivelse fra Pommern, opfyldt; desuden havde Kurfyrsten af Brandenburg stillet sig som Garant for Danmarks Bevarelse af Sønderjylland og lovet ikke at holde sin Haand over Hertugen af Gottorp, selv om nok saa mægtige Beskyttere af samme skulde træde frem paa Arenaen. Han havde ogsaa lovet at skaffe Danmark Bremen tilbage fra Sverige, hvilket ikke forhindrede ham i senere at love Bispedømmet til Hannover. Den eneste, der ikke undredes over Frederik Vilhelms »Forræderi«, som man kaldte det i København, var Frederik Ahlefeldt, hvad han tilkendegiver i et Brev til Hertugen af Pløn. Et Skub i Retning af Fredsønsker gav det ogsaa, da Danmarks Allierede, Biskoppen af Münster, søgte Separatfred med Frankrig; Hertugen af Pløn udtalte nu Ønsket om, at man skulde bede England overtage Mæglerens Rolle. I et af sine Breve til Frederik Ahlefeldt skriver Hertugen, at han ligesom Storkansleren har den dybeste Mistro til Kurfyrsten af Brandenburg, der helt vil svigte Danmark, man bør derfor søge Englands Venskab. Man holdt det dog stadig gaaende med Kurfyrsten, og den danske Gesandt i Berlin, Ditlev Ahlefeldt, fik Ordre til at meddele Frederik Vilhelm Christian 5.'s Planer om at trække den danske Hær bort fra Skaane og lade den operere i Nordtyskland sammen med de brandenborgske Tropper. Skønt Frederik Vilhelm allerede havde sluttet Fred med Frankrig, hvilket man var uvidende om i København, optog han denne Meddelelse med tilsyneladende stor Interesse og udtalte, »at han med Guds Hjælp kunde stille 20.000 gode og velekserserede Tropper i Marken og

lade dem operere sammen med den danske Hær«. Denne Udtalelse bidrog kun til at øge Frederik Ahlefeldts og Hertugen af Pløns Mistro til Kurfyrsten. Johan Adolf rejste i denne Tid med en forbavsende Lethed uafbrudt frem og tilbage mellem Pløn og Celle, hvor Frederik Ahlefeldt opholdt sig for at forhandle med den franske Gesandt ved de brunsvigske Hoffer, Grev Rebenac. Hertugen og Storkansleren var enige om, gennem den meget formaaende franske Statsmand at søge at vinde den franske Regering for Danmark, hvilket var saa meget lettere, som Grev Rebenac gennem sit lange Ophold i København havde faaet Sympati for Danmark og ingenlunde var nogen Ven af Sverige. Rebenac henviste Johan Adolf og Frederik Ahlefeldt til Hertuginden af Mecklenborg som eventuel Mægler, Hertuginden var fransk, født Grevinde Montmorency, hun havde stadig Forbindelse med Hoffet i Versailles og vilde gerne tjene Danmark, hvilket hun ogsaa gjorde. Hertugen af Pløn synes at have set lovlig optimistisk paa Grev Rebenacs Løfter; Frederik Ahlefeldt var mere skeptisk, saa meget mere som den franske Greve aabent udtalte, at Ludvig 14. krævede Sønderjylland tilbagegivet Hertugen af Gottorp. Hertugen af Pløn hengav sig til alle mulige Illusioner, saaledes stode han fuldt og fast paa, at Frankrig vilde lade Danmark faa Skaane tilbage, noget Frederik Ahlefeldt forlængst havde opgivet Haabet om; hans stadige Tanke var at faa Bremen og Verden tilbage fra Sverige; med den store sammenhængende Strækning, Holsten, Bremen og Oldenburg, mente han, at Danmark vilde faa, om end ikke fuld, saa dog en god Erstatning for de skaanske Provinser.

I et af sine Breve til Hertugen af Pløn giver Christian 5. sin Uvilje mod de Allierede Luft, han skriver saaledes: »I vil kunne forstaa, hvor dybt det er gaaet Os til Hjerte, at Vi uden Vor Skyld saaledes er blevet svigtet af Vore Allierede, og ligesom er blevet overgivet til Fjendens Discretion, saa meget mere som Vi have ydet hvad Vi kunde til den fælles Sags bedste, naar det er blevet krævet af Os, stedse med Billighed og Føjelighed, ligesom Vi ellers tilstrækkelig have bevidnet, at Vi fra Vor Side ikke var utilbøjelige til at gaa med til Afslutning af en almindelig sikker og raisonnable Fred. Vore Herrer Fættre, de brunsvigske Her-

tuger, maa ganske særlig dirigeres derhen, at de lægge sig paa Sinde ikke at lade Vore Fjender marchere gennem deres Lande for at overfalde Vort Land, men lade os have Ryggen fri, ellers er det fornødent, at Vi drager de fleste af Vore Tropper sammen i Holsten.«

Der havde været mere Grund for Frederik Ahlefeldt og Hertugen af Pløn til at nære Mistro til Brunsvig end til Brandenburg, thi Baron Grothe forhandlede fra Celle i maanedsviis med Frederik Ahlefeldt gennem den brunsvigske Gesandt i København Wittorf, samtidig med at han gennem Grev Rebenac førte Fredsforhandlinger med Ludvig 14.; Grothe gik endog saa vidt, at han tilbød Frankrig en væbnet Alliance med Brunsvig. Noget af det første, Baron Grothe forpligtede sig til over for Ludvig 14., var at modsætte sig Gennemmarche af danske og brandenburgske Tropper gennem de brunsvigske Lande; ligeledes lovede Brunsvig at hindre disse Tropper i at trække sig tilbage til Brunsvig og slaa Lejr der. Det er vanskeligt at sige, hvor meget eller hvor lidt Hertugen af Pløn vidste om disse Forhandlinger, som næppe har kunnet skjules helt for ham, da han var persona grata ved Hoffet i Celle, blandt andet af den Grund, at han var gift med en Prinsesse af Brunsvig-Wolfenbüttel. I sine Breve til Frederik Ahlefeldt giver Johan Adolf absolut ikke nogen Mistanke tilkende med Hensyn til de i Celle nærede Planer; Storkansleren modtog samtidig stadige Forsikringer fra Wittorf om Brunsvigs Troskab mod Danmark; Gesandten fra Celle hørte til Storkanslerens hærmeste Omgang og gik ud og ind ved Hoffet i København. I sine Breve til Hertugen af Holsten-Pløn gør Frederik Ahlefeldt opmærksom paa adskillige Udtalelser af Wittorf til ham, blandt andet om, at Frankrig muligvis vilde give Slip paa Sverige og vende sin Hu mod Danmark.

Frederik Ahlefeldt nævner ikke, hvorvidt han fæster Lid til den brunsvigske Gesandts optimistiske Betragtninger; helt har han næppe stolet paa Brunsvigeren, der i dette Tilfælde har baaret Kappen for Vinden. Mærkelig nok synes selve den brunsvigske Gesandt i København at have været mindre inde i den brunsvigske Udenrigspolitik end Johan Adolf, der paa Slægtskabets Konto svømmede som en Fisk i Vandet mellem alle de Intriger,

der blev spundet i Celle, Wittorf gik saaledes gladelig med til at foreslaa Regeringen i Celle, at en dansk og en brunsvigsk Gesandt sammen skulde rejse til Paris for at forhandle med den franske Regering. Den Kurér, som Wittorf sendte ned til Celle, medbragte oven i Købet et personligt Brev fra Christian 5. til Hertugen med Klager over Kurfyrst Frederik Vilhelms Troløshed. I Brevet anmoder Kongen Hertugen af Celle om at have et vaagent Øje med, hvad der foregaar mellem Brandenburg og Frankrig, og Kongen tilkendegiver sin Misfornøjelse med, at Frankrig alene vil afgøre det dansk-svenske Mellemværende; han tilføjer, at han under ingen Omstændigheder vil slutte en »disreputerlig« Fred med Sverige; han vil ikke rømme de skaanske Provinser, som han holder fast med sin Hær, og han vil ikke give dem tilbage til Sverige ved den kommende Fred; han lover endvidere, at Brunsvig skal have Lov til at beholde de Lande, som det har besat under Krigen. Kongen taler formentlig her om Hertugdømmet Bremen, der efterhaanden var blevet lovet bort til højre og venstre. Den danske Konge synes at have været ganske uvidende om, hvad der foretoges mellem Kulisserne af de brunsvigske Statsmænd, der endog efter Modtagelsen af dette Brev vedblev at holde Kongen for Nar. Da man gennem det danske Gesandtskab i Paris kom under Vejr med, at Brunsvig havde stillet Krav til den franske Regering om, at Hertugen af Gottorp skulde genindsættes i sine Rettigheder, faldt det som Skæl fra den danske Regerings Øjne. Det var det eneste, man fra dansk Side havde været helt sikker paa, nemlig at Hertugen af Gottorp ikke vilde blive genindsat i Sønderjylland; om alle de øvrige Spørgsmaal henlevede man mere i Uvished. I sin forklarlige Ophidselse over dette Forræderi udtalte Christian 5., at han vilde ødelægge Gottorp i Bund og Grund, »saa det hverken kan yde Ven eller Fjende nogen subsistence.«

Først ud paa Sommeren bekvemmede Christian 5.'s brunsvigske Fættre sig til at gaa til Bekendelse over for den danske Regering om den af dem sluttede Separatfred. Som Undskyldning for deres Brud paa Tro og Love skrev de i deres Notifikationsskrivelse til Kongen, at de ikke vilde have kunnet udholde en fransk Fremrykning i deres Riger og Lande, saa meget mere

som Danmark ingen Hjælp kunde yde dem, efterdi de danske Tropper var optagne i Skaane og andetsteds. I Slutningen af Skrivelsen meddeler Hertugerne, at de var villige til at hjælpe Danmark til Fred; Hertugerne gav Kurfyrsten af Brandenburg Skylden for hele denne Udvikling, idet han var den første, der var brudt ud af Forbundsfællernes Rækker. Den sidste Bemærkning virkede overbevisende paa Konge og Storkansler, der herefter vendte hele deres Vrede mod Frederik Vilhelm. Det var det Øjeblik, Hertugen af Pløn ventede paa, og han var nu ikke sen til at foreslaa, at Danmark ved Fredsforhandlingerne skulde benytte Hertugerne af Brunsvigs og hans egne bona officia, hvilket Tilbud blev modtaget fra dansk Side. I Virkeligheden var Brunsvig langt videre i sine Fredsforhandlinger med Frankrig end Brandenburg, og da Regeringen i København erfarede, hvorledes den atter var blevet narret af Welferne, indledede man nye Forhandlinger med Berlin, hvor de danske Avancer faldt i god Jord. I et af sine Breve til Gensch skriver Johan Adolf, at Kurfyrsten af Brandenburgs Dispositioner frem og tilbage var dikterede af Spørgsmaalet om, fra hvilken Side man vilde bestikke ham med den største Sum.

Christian 5. var imidlertid rejst ned til Holsten sammen med Frederik Ahlefeldt for at være Begivenhederne nærmere, og her havde han endelig en Sammenkomst med Hertugen af Pløn, som uafsluttelig var paa Farten mellem Pløn og Celle, hvorfra han flittigt skrev til Storkansleren om Forhandlingerne der, idet han lod de Spørgsmaal, han ønskede at holde den danske Regering udenfor, uomtalte. Ogsaa Gensch skrev regelmæssigt til Frederik Ahlefeldt, og som Johan Adolfs tidligere Faktotum talte han i samme Tonart som Hertugen. Storkanslerens Brevveksling med Johan Adolf og Gensch er holdt i meget forsigtige og diplomatiske Vendinger, navnlig naar det drejer sig om bekendte Personers Navne; den danske Konge nævnes saaledes ved Hjælp af en Omskrivning, som det dog i Reglen ikke er vanskeligt at faa fat paa. I Holsten indfandt Frederik Vilhelms Minister, Brandt, sig ogsaa, for at forklare Kongen sin Herres Stilling overfor Danmark; Frederik Ahlefeldt, der lige saa lidt stode paa Brandt som paa Gehejmeraadens Herre, bad Kongen

være paa sin Post overfor Sendebudet. Storkansleren benyttede Brandts Ophold i Holsten til at berolige ham med Hensyn til Danmarks Holdning overfor Frankrig ved de forestaaende Fredsforhandlinger; Frederik Ahlefeldt medbragte en Afskrift af en fra Kancelliet udstedt Ordre til den danske Gesandt i Paris, Meyer crone, der herigennem faar Befaling til at gøre det klart for Ludvig 14., at Danmark ikke vilde skille sin Sag fra Brandenburg under Fredsforhandlingerne og ikke slutte Fred uden i Forbindelse med Kurfyrsten. Denne Skrivelse lod Frederik Ahlefeldt efter Ordre fra Kongen Brandt læse, og Gesandten synes at være blevet beroliget efter Læsningen. Samtidig skrev Frederik Ahlefeldt til Baron Grothe i Celle med de samme Løfter som til Brandenburg. De yderligere Forhandlinger med de brunsvigske Fyrster overlod Storkansleren til sin Svoger, Buchwald. Frederik Ahlefeldts Forhandlinger, baade med Brandenburg og med Brunsvig, var paa dette Tidspunkt meget besværlige; ingen af Parterne stolede paa hinanden, alle Storkanslerens Breve er fulde af Udtryk for Mistillid til de tidligere Allierede og Kampfæller, og Brandt og Grothe giver ham ikke noget efter i saa Henseende. Christian 5. var blevet led og ked af sine Forbunds-fæller og ønskede helt at afbryde enhver Forbindelse med dem ved de tilstundende Fredsforhandlinger; Frederik Ahlefeldt og Hertugen af Pløn tilkendegiver i deres Brevveksling med hinanden deres Ængstelse over for disse Kongens Planer, og det lykkedes dem ved forenede Anstrengelser at faa Kongen omstemt. Navnlig Johan Adolf var ivrig i saa Henseende, hvilket hang sammen med hans Arbejde paa at holde fast ved sine brunsvigske Slægtninge, han havde baade i Celle og Wolfenbüttele lovet, at Danmark ikke skulde bryde med Welferne. Mellem Hertugen af Pløn og Kongen paa den ene Side, og Frederik Ahlefeldt paa den anden Side, var der nogen Uenighed om, hvad man kunde opnaa ved den endelige Fred; de to første vilde ikke slippe Haabet om Generhvervelsen af Skaane, Halland og Bleking, navnlig Johan Adolf saa mere som Kriger end som Diplomat paa denne Sag; han havde plukket mange Laurbær, medens han stod i Spidsen for den danske Hær under Kampene i Skaane, og han saa nødig disse Provinser revet ud af Hænderne

paa Danmark. Christian 5. gik i Virkeligheden videre end Johan Adolf, idet han holdt paa, at ikke alene Bestemmelserne i Roskildefreden skulde ophæves, men Danmark burde, som Følge af sine glimrende Sejre i Krigen, have endnu mere Landudvidelse. Frederik Ahlefeldt var mere Diplomat i dette Spørgsmaal; han mente, at naar Danmark bevarede Sønderjylland og fik ophævet Sveriges Toldfrihed i Øresund, maatte man være tilfreds, mere kunde efter hans Mening ikke opnaas. At Frederik Ahlefeldt dog til syvende og sidst har næret Forhaabninger om at erhverve noget mere, fremgaar af den Omstændighed, at han var ivrig efter at holde fast ved Samarbejdet med Brandenburg og Brunsvig, der skulde afstive de dansk-franske Forhandlinger, som Christian 5. mente, Meyercrone burde kunne klare uden fremmed Hjælp. I denne Forbindelse gjorde Frederik Ahlefeldt gældende over for Johan Adolf »at den Snor, der er bundet af tre Streng, ikke saa let brister.« Storkansleren mente ogsaa, at Sverige vilde lade sig imponere af Danmark ved Fredsforhandlingerne, naar Brandenburg og Brunsvig optraadte i dets Kølvand. Ogsaa Kurfyrsten af Brandenburg ventede som Frederik Ahlefeldt betydelige Fordele af et fortsat Samarbejde mellem de Allierede, som i Forening maatte kunne slaa i Bordet for Ludvig 14. Frederik Vilhelm mente paa den Maade at kunne opnaa, at Svenskerne afstod i det mindste Stralsund, den meget vigtige Fæstning, til Brandenburg; at faa hele Svenskpoommern, havde han opgivet Haabet om. Under alt dette spillede Johan Adolf et meget tvetydigt Spil, idet han arbejdede baade for Danmark, og, med større Iver, for Brunsvig. Dette er at føre tilbage til, at hans Svigerfader i Wolfenbüttel havde bedt ham varetage hans Interesser over for de Mægtige, specielt Ludvig 14., og Hertugen af Pløn kunde man ikke overse, den kejserlige Feltmarskal havde et anset Navn overalt, og man lyttede til hans Røst. Men man kommer ikke udenom, at Pløneren talte med to Tunger, og hans Forhold til Danmark var ingenlunde udadledigt, navnlig det, at han ganske holdt Christian 5. udenfor de brunsvigske Forhandlinger, som han deltog i.

Af Hertugen af Pløns Underhaandsforhandlinger baade med Frankrig, Brandenburg og Brunsvig kom der ingen nævnevær-

dige Resultater; i et af sine Breve til Frederik Ahlefeldt giver han sin Vrede Luft og skriver, at naar han intet kunde udrette med sine diplomatiske Forhandlinger, laa Skylden hos den danske Regering, der lod Meyercrone handle, som han vilde i Paris. Den for Danmark sympatisk stemte Grev Rebenac var af samme Opfattelse som Johan Adolf og skrev nede fra Celle til Frederik Ahlefeldt, at han kunde ikke udrette noget for Danmarks Sag, naar denne udelukkende blev lagt i Meyercrones Hænder. At der fra dansk Side blev handlet klogt ved at benytte Meyercrone som Forhandler i Paris, er imidlertid sikkert, og havde Regeringen i København ført en mindre tvetydig Politik over for Frankrig, havde der kunnet opnaas meget fra den Kant, for Ludvig 14. syntes særdeles godt om den danske Gesandt, med hvem han indlod sig i lange Samtaler om Danmark, som han vilde have helt over paa sin Side og ført nærmere til Sverige. Frederik Ahlefeldt var stemt for, at Danmarks Skæbne helt blev lagt i Ludvig 14.'s Haand, navnlig efter at det var blevet ham klart, at Danmark stod ganske alene uden Allierede mod Sverige, og at dets mægtige Beskytter Frankrig som »arbitre Europeae« vilde faa det sidste Ord at sige. Hvad der gav Stødet til, at Frederik Ahlefeldt kom med dette Forslag til Christian 5., var en Skrivelse til ham fra Regeringen i Berlin, i hvilken han blev mindet om, at Brandenburg var truet af Frankrig, »der med hele sin Magt vilde angribe Kurfyrstendømmet«, ifald Brandenburg »se voyait frustré de la vigoureuse assistance du Meilleur de ses Amis et Alliés.« Efter denne Meddelelse fandt Storkansleren Situationen haabløs, naar der ikke alene ikke var Haab om Hjælp fra Brandenburg, men Kurfyrsten betragtede Danmark som sin sidste Redningsplanke. Da Frederik Ahlefeldt havde faaet Meddelelse fra Meyercrone om, at Ludvig 14. forlangte, at Danmark skulde tilbagegive alle sine Erobringer i Skaane, og at Sverige ikke maatte miste en Tomme Land, mente han, at man burde prøve Forhandling med Karl 11., da man maaske kunde opnaa bedre Betingelser med ham, og Forhandlingerne i Lund begyndte nu; men Resultatet blev ikke bedre. I Berlin fandt man det uklogt af Danmark at afbryde Forhandlingerne med Frankrig og kaste sig i Armene paa Sverige; og

Brandt gjorde sig over for Ahlefeldt til Talsmand for denne Kritik. Brandt, der havde »ses petites entrées« hos Dronning Charlotte Amalie, søgte ved denne, som ved adskillige andre Lejligheder, at paavirke Christian 5.'s Hustru i brandenborgsk Retning, hvilket ikke var saa svært, da Charlotte Amalie nærede stor Beundring og Hengivenhed for sin Morbroder, Kurfyrst Frederik Vilhelm, hvad hun blev kritiseret for i Breve fra hendes Moder, Landgrevinden af Hessen. Frederik Ahlefeldt stod paa en god Fod med Charlotte Amalie, som han havde gjort adskillige Tjenester, blandt andet ved at interessere sig for hendes Trosfæller, Calvinisterne, og drøftede Sagen med hende. Charlotte Amalie stod i en flittig Correspondance med sin Onkel, og bad ham nu om i al Hemmelighed at meddele hende sine Planer. Men det var en Postdag for sent, og der kom ikke noget ud af Dronningens velmente Henvendelser til Brandenborgeren, for Brevet kom paa et Tidspunkt, hvor Kurfyrsten var ganske særlig irriteret over den Modgang, han var ude for: Tiltrods for Frederik Vilhelms mange og store Sejre over Svenskerne og hans Erobringer i den svenske Del af Tyskland, tillod Ludvig 14. ham ikke at faa »en Tomme Land« saa lidt som Danmark maatte faa »en Tomme Land« fra Sverige; end ikke Stralsund og Stettin blev tilstaaet Kurfyrsten, disse to stærke Fæstninger, der vilde give Brandenburg den saa længe attraaede Adgang til Havet. I denne Situation ignorerede Frederik Vilhelm Charlotte Amalies Breve og skræv direkte til Kongen et meget ubehageligt Brev med mange Bebrejdelser over Danmarks Svigten, og mange Skældsord mod Ludvig 14. og Karl 11., som han mente at ville have kunnet mørbanke, om ikke den danske Konge havde ladet ham i Stikken. Danmark, skrev han, havde sanket Ris til sine egne Rygstykker ved at svigte Forbundsfællen, nu kunde Danmark ligge, som det havde redet. Men Frederik Vilhelm stod alene, og de brunsvigske Hertuger havde over for Ludvig 14. forpligtet sig til at sende en Hær i Retning af Berlin, ifald Kurfyrsten ikke sluttede Fred. Dog gjorde Kurfyrsten endnu et Forsøg paa at kalde Christian 5. til Handling, han opfordrede i et Brev Kongen til i Spidsen for 25.000 Mand at rykke over Elben og slutte sig til de brandenborgske Tropper. I Modsæt-

ning til det foregaaende var dette Brev fuldt af Smiger og brugte Udtryk som Krigshelt om Christian 5., for derigennem at overtale Kongen til ikke at give op. Christian 5. har næppe været ufølsom overfor de smigrende epitheton ornans, men det var for sent, Forhandlingerne i Lund havde taget deres Begyndelse, og Frederik Vilhelm vilde ikke imødekomme den danske Konges Anmodning om at deltage i disse Fredsforhandlinger, da han ikke mente, det vilde føre til noget. Kort efter blev den brandenburgske Hær indesluttet ved Minden af Franskmændene, og dermed var det Slut med Kurfyrstens Modstand, i et Brev meddelte han Christian 5., at han nu i et og alt vilde lade Ludvig 14. raade over hans Skæbne, Skylden er »Eders Majestæts som Følge af Separatforhandlingerne med Sverige.« Charlotte Amalie lod i et Brev til Berlin Onklen vide, at »Kongen aldrig i sit Livs Dage var blevet saa bestyrtet over noget som over dette Brev.« Dronningen meddelte den brandenburgske Gesandt Indholdet af sit Brev til Kurfyrsten; Brandt gik derefter til Ahlefeldt for med ham at drøfte, hvad der skulde gøres i denne prekære Situation. Storkansleren forklarede nu Gehejmraaden, at Kurfyrstens Brev i høj Grad maatte krænke den danske Konge, der altid havde elsket og æret Kurfyrsten, som kunde det være hans Fader. Disse meget overdrevne Udtryk skulde blødgøre Brandt, der selv vidste lige saa god Besked med Christian 5.'s Følelser for Frederik Vilhelm som Storkansleren; Frederik Ahlefeldt føjede til, at han altid havde raadet Kongen til at bevare den gode Forstaaelse med Kurfyrsten. Resultatet blev, at Brandt, i Dronningens og Frederik Ahlefeldts Nærværelse, affattede en Concept til Skrivelse, som han vilde sende til Berlin for dermed at bede Kurfyrsten gøre sin Hidsighed god igen. Men Kurfyrstens Vrede var endnu ikke gaaet over, og der kom ingen Brev fra Berlin.

Den danske Regering kom dog ikke til at forhandle alene med Sverige, Ludvig 14. forlangte, at en Repræsentant for Frankrig skulde være til Stede i Lund, og det blev den kendte Diplomat, Grev Feuquières, som udsaaes hertil. Christian 5. vilde fra først af ikke vide noget af denne Ordning, og han paaberaabte sig, at han ikke havde været i Krig med Frankrig, men kun med

Sverige. Heller ikke Sverige syntes om at faa paatvunget en fransk Forhandler, Karl 11. var længst blevet ked af det franske Formynderskab, han var klar over, at Frankrig ikke vilde opfylde hans Ønsker, men kræve Opretholdelsen af status quo ante bellum, hvilket han ansaa som meget uretfærdigt, da han betragtede sig som Sejrherr i den skaanske Krig. Karl 11. følte det som en dyb Ydmygelse, at han i Virkeligheden intet havde at skulle sige, at han trods alt var i den franske Konges Lomme, og at Fredsforhandlingerne i Lund havde udviklet sig til en ren Formalitet, medens alt skulde afgøres i Versailles. Det gik saa vidt, at Ludvig 14. tilføjede Kongen af Sverige den blodige Fornærmelse at slutte Fred mellem Sverige paa den ene Side og Danmark og dets Allierede paa den anden Side uden saa meget som at meddele Karl 11. denne Begivenhed; først et Par Maaneder senere fik den svenske Konge allernaadigst Lov til at ratificere Freden. Naturligvis tog Karl 11. det ogsaa meget ilde op, at Kongen af Frankrig ved Freden skænkede Brandenburg et Stykke af Svenskpommern, selv om det kun var en ganske lille Stump. Danmark, der som Sverige ansaa sig for Sejrherr i den skaanske Krig, var lige saa misfornøjet som Sverige med de franske Indblandinger, og Christian 5. følte en lignende Ydmygelse, som den, Karl 11. følte. Christian 5. havde endnu mere Grund til at føle sig ydmyget, end hans tilkommende Svoger, for ikke engang hans beskedne Ønske at blive Eneherr i Sønderjylland vilde man fra fransk Side opfylde, ogsaa paa det Punkt skulde status quo bevares. Dette sidste Punkt var Skyld i, at Forhandlingerne bristede, for her vilde Christian 5. ikke give efter, saa lidt som han havde villet tillade, at Hertugen af Gottorp blev repræsenteret i Lund. Den ledende Statsmand i Sverige, Gyllenstierna, der senere skulde blive Danmarks svorne Ven og sammen med Frederik Ahlefeldt af al Magt arbejde paa Oprettelsen af et godt Forhold mellem de to Naboer, tog her Gottorps Parti. Han vilde ikke gaa med til Danmarks Ønske om, at den gottorpske Sag lodes ude af Forhandlingerne og betragtedes som et indre dansk Anliggende; ligeledes afviste han bestemt det fra dansk Side fremsatte Forslag om at mageskifte Oldenburg med den gottorpske Del af Sønderjyl-

land. Ludvig 14. vilde imidlertid have en Ende paa Forhandlingerne, og den franske Hær, som var rykket ind i Oldenburg, fik Ordre til at marchere videre ind i Holsten, ifald Danmark ikke blindt parerede de franske Ordre. For at afværge en saadan videre fransk Fremrykning, sendte Kurfyrsten af Brandenburg en Hær ind i Holsten og lod den slaa Lejr et lille Stykke Nord for Elben ved Pinneberg. Herfra rykkede Frederik Vilhelm mod Nord til Rensborg, hvorfra han sendte en Kurer til Hamborg, for at advare Borgmester og Raad mod de fremtrængende Franskmænd; samtidig sendte Christian 5., efter Aftale med Frederik Vilhelm, Hertugen af Pløn til Celle for at anmode Hertugen af Brunsvig-Celle om ikke at tillade Franskmændene at marchere gennem hans Land og heller ikke aabne Hertugdømmet Bremens Fæstning for Franskmændene. Christian 5.'s Fætter afgav alle mulige Forsikringer, som man imidlertid ikke stolede paa i København, medens Johan Adolf søgte at overbevise Storkansleren om Brunsvigs ærlige Sindelag. Frederik Ahlefeldt fandt ikke Johan Adolfs Skrivelse fra Celle beroligende og skrev til ham i sit Svar, at han vilde raade Kongen til at slutte Fred, selv om Betingelserne var nok saa haarde; Storkansleren føjede til, at det vilde falde svært at faa Kongen overtalt dertil, da »Hans Majestæt er en højsindet, tapper og gènereus Herre, hvem det vil falde svært at gaa ind paa en disreputerlig Fred.«

Den brunsvigske Gesandt i København skrev samtidig hjem til Celle, at Frederik Ahlefeldt har meddelt ham, at de svenske Underhandlere i Lund over for ham har erklæret, at dersom Danmark ikke tilbagegiver Sverige og Gottorp, hvad det har erobret fra disse to Magter i Krigen, vil Sverige afbryde Underhandlingerne og begynde Krigen paany. Frederik Ahlefeldt skal afgive et Tilbud i Løbet af elleve Dage; dersom Danmark gaar med til Fred, vil Sverige forhandle med Danmark om, hvilke Betingelser man vil foreskrive Brandenburg og Brunsvig, agter Danmark at fortsætte Krigen, vil Sverige gaa løs paa disse Danmarks to Allierede. Wittorf beretter, »at Storkansleren finder den svenske Proposition ridicul og undrer sig over, at Sverige, saaledes som Sagerne nu staar, drister sig til at lægge saadanne Ting sur le tapis.« Men Frederik Ahlefeldt var klar over, at der

maatte gives efter, og han overtalte Kongen til at lade Meyer-crone slutte Fred paa Danmarks Vegne paa de Betingelser, som maatte behage den franske Konge. Kongen gav sit Samtykke, og Meyer-crone fik de nødvendige Ordre, hvorefter Frederik Ahlefeldt fra Dag til Dag modtog Underretninger fra Meyer-crone. Efter den første Samtale med Meyer-crone anmodede den franske Udenrigsminister, Marki de Pomponne, Kong Ludvig om at give de franske Tropper i Oldenborg Ordre til at rykke ud af Grevskabet.

Imidlertid hyppede Hertugen af Pløn sine egne Kartofler under et langt Besøg i Celle, hvor den brunsvigske Fyrste lovede, at han under sine Fredsforhandlinger med Frankrig skulde henstille til den franske Konge, at Pløn blev bevaret i sin gamle Skikkelse »sans détrimet«. Johan Adolf havde forstaaet at fremstille sig selv over for den franske Regering som den, der først og ivrigst havde arbejdet for en hurtig Fred. Allerede medens Fransk mændene besatte Oldenborg, forstod Johan Adolf at indynde sig hos den franske Konge, der højtideligt lovede, at dersom den franske og svenske Hær rykkede ind i Holsten, skulde Kongen af Frankrigs »hengivne Ven og Tjener« slippe for militær Indkvartering i sit Land. Med stort diplomatisk Snille forstod Hertugen af Pløn at skjule sine tvivlsomme Forhandlinger for den danske Regering, og det lykkedes ham at holde det gaaende baade med Ludvig 14. og Christian 5., han fik omtrent samtidig to Skrivelser, en fra den danske og en fra den franske Konge, der begge forsikrer Johan Adolf om deres Bevaagenhed, Christian 5. tilføjer »og min Taknemmelighed«. Begge Fyrster var aabenbart tilfreds med Hertugens Arbejde for at skaffe en hurtig Fred tilveje. Som en mere substantiel Tak fik Johan Adolf et Par kostbare Heste forærende af den franske Regering.

Ved Fredsslutningen i Fontainebleau opnaaede Danmark dog noget, idet det blev overladt Danmark at ordne det gottorpske Spørgsmaal uden fremmed Indblanding, hvilket til syvende og sidst ikke var saa lidt; Ludvig 14. lod Pomponne give Meyer-crone Løfte herom. Med Hensyn til Danmarks Ønske om Op-hævelsen af Sveriges Toldfrihed i Øresund, blev der fra fransk

Side svaret, at Ønsket ikke kunde opfyldes fuldt ud, men man vilde forhindre eventuelle Misbrug fra svensk Side, hvorom senere skulde forhandles nærmere. Som man ser, fraveg Ludvig 14. sin ellers stadig fastholdte Tanke, at den vestfalske Fred og Roskildefreden skulde staa fast for alles vedkommende — undtagen for Frankrig, der gennem sine Réunioner Gang paa Gang satte sig ud over Freden i Münster og Osnabrück.

Forbitrelsen mod Ludvig 14. for hans egenmægtige Optræden bragte Danmark og Sverige nærmere sammen, og Forhandlingerne i Lund blev ikke afbrudt, trods Freden i Fontainebleau; man begyndte endog paa Gyllenstiernas Initiativ at tale om et Forbund mellem de nordiske Riger, et Forbund, der skulde besegles ved Ægteskabet mellem Karl 11. og Christian 5.'s Søster, Ulrikka Eleonora. Gyllenstierna mente, at naar de to Lande stod sammen, vilde det franske Formynderskab ophøre af sig selv. Danmark kunde støtte Sverige mod Arvefjenden Rusland, og Sverige hjælpe Danmark i Tyskland, for Eksempel over for Hamborg. Desuden mente Gyllenstierna, at en nøje Alliance mellem Danmark-Norge og Sverige vilde bevirke, at Skandinavien forbeholdt sig Østersøhandelen og saa vidt muligt udelukkede Holland fra samme.

Gyllenstierna er senere ikke helt uden Grund blevet kaldt den første Skandinav; en meget væsentlig Aarsag for den svenske Statsmands Ønske om en Tilnærmelse mellem Danmark og Sverige, var den at faa Danmark løst fra Forbundet med Brandenburg, saaledes at Danmark kunde hjælpe Sverige med at bevare Pommern. Man kan med en vis Ret bebrejde den svenske Statsmand Utaknemmighed, for uden Frankrigs Hjælp havde Sverige ikke kunnet bevare de skaanske Provinser, og Svensk-pommern var gaaet tabt som Følge af Frederik Vilhelms Sejr. Men Gyllenstierna vilde ikke have, at Sverige vedblivende skulde være en Vasal af Frankrig, saaledes som det var blevet under den Regering, der styrede Riget under Karl 11.'s Mindreaarighed og i Virkeligheden solgte Sverige til Frankrig, for at Landet kunde faa de haardt tiltrængte Penge.

Frederik Ahlefeldt var adskillig mere stemt for Alliancen med Sverige, end Kongen var det; Christian 5. kunde ikke glemme

Tabet af Skaane, noget Storkansleren længst havde slaaet ud af Hovedet. Ahlefeldt vilde ogsaa have Danmark nøjere knyttet til Frankrig, men *ønskede* ikke, at Sverige skulde være »der dritte im Bunde«; men det var netop det, Gyllenstierna tilstræbte, af Frygt for en eventuel Alliance mellem Frankrig og Brandenburg, hvorved der kunde opstaa Fare for Tabet af Pommern. Den stærkt politisk interesserede Dronning Charlotte Amalie var, som oven for omtalt, en varm Tilhænger af en fortsat Alliance mellem hendes nye Fædreland og Brandenburg, og derfor mod en Tilknytning mellem de nordiske Lande. Sophie Amalie, der ikke kunde fordrage sin Svigerdatter, var ogsaa paa det Punkt uenig med Charlotte Amalie, Enkedronningen vilde frem for alt have sin Datter gjort til svensk Dronning, og her fandt hun beredvillig Støtte hos Frederik Ahlefeldt, der gjorde hvad han kunde for at faa Partiet i Stand, hvilket da ogsaa lykkedes ham. Dette Giftermaal beseglede den endelige Fred i Lund og etablerede et tiaarigt Forbund mellem de skandinaviske Lande.